

Cilt/Volume: 40 | Sayı/Issue: 1 | Yıl/Year 2020

ISSN 1304-4680
E-ISSN 2602-2982

PSİKOLOJİ ÇALIŞMALARI

STUDIES IN PSYCHOLOGY

Psikoloji alışmaları aşağıdaki indeksde yer almaktadır;
Web of Science Core Collection, Emerging Sources Citation Index (ESCI),
TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin, Türk Psikiyatri Dizini

Studies in Pscyhology is covered in;
Web of Science Core Collection, Emerging Sources Citation Index (ESCI),
TÜBİTAK-ULAKBİM TR Index, Turkish Psychiatry Index

EDİTÖRYAL KURUL / EDITORIAL BOARD

Tevfik ALICI	Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Bursa, Türkiye
Gökçe BAŞBUĞ	Sungkyunkwan University, SKK Graduate School of Business, Seoul, Korea
Mahmut BAYAZIT	Sabancı Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Charissa CHEAH	The University of Maryland, College of Arts, Humanities, and Social Sciences, Department of Psychology, Baltimore, USA, ccheah@umbc.edu
Sevim CESUR	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Anastasia EFKLİDES	Aristotle University of Thessaloniki Faculty of Philosophy School of Psychology, Thessaloniki, Greece
Ulaş Başar GEZGİN	Duy Tan University, Faculty of Arts and Humanities, Danang, Vietnam
Sema KARAKELLE	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Aylin KÜNTAY	Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Gökhan MALKOÇ	İstanbul Medipol Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Ian PARKER	University of Leicester, School of Business, Leicester, UK
Özlem SERTEL BERK	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Emma SORBRING	Psikoloji, Pedagoji ve Sosyoloji Bölümü, Högskolan Väst / West University Trollhättan, İsveç
Diane SUNAR	İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Göklem TEKDEMİR	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Şeyda TÜRK SMITH	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Pınar ÜNSAL	İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Orkun YETKİLİ	University of Westminster, Department of Psychology, London, UK

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor in Chief

İlknur ÖZALP TÜRETGEN İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

Alan Editörleri / Associate Editors

Özlem SERTEL BERK Klinik Psikoloji - İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Sema KARAKELLE Gelişim Psikolojisi - İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Sevim CESUR Sosyal Psikoloji - İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Nuran AYDEMİR Sağlık Psikolojisi - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

Yönetici Editörler / Production Editors

Esin TEMELOĞLU ŞEN İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
Gül Deniz DERİN İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Nermin TAŞKALE İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Elizabeth Mary EARL İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye
Alan James NEWSON İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Papers and the opinions in the Journal are the responsibility of the authors.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, açık erişimli ve uluslararası bilimsel bir dergidir.
This is an international, scholarly, peer-reviewed, open-access journal published biannually in June and December.

Sahibi / Owner

İstanbul Üniversitesi / Istanbul University

Yayın Sahibi Temsilcisi / Representative of Owner

Psikoloji Çalışmaları dergisinin sahibi adına temsilcisi:
Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul, Türkiye)

Representative of Studies in Psychology on behalf of owner is
Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul, Turkey)

Sorumlu Müdür / Director

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Özlem SERTEL BERK

Yazışma Adresi / Correspondence Address:

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
Ordu Cad. No. 196, 34459 Laleli, İstanbul - Türkiye
Tel: + 90 (212) 455 57 00
e-mail: sp@istanbul.edu.tr
http://sp.istanbul.edu.tr

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed in

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılık Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu,
İstanbul - Turkey
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Investigation of the Psychometric Properties of the Turkish Adaptation of Positivity Scale for Adolescents and Young Adults
Pozitiflik Ölçeğinin Türkçe Uyarlanmasının Ergenler ve Genç Yetişkinler İçin Psikometrik Özelliklerinin Sınanması
Baki Duy, Mehmet Ali Yıldız 1
- Psikolojik Şiddetin Ölçümü: Psikolojik İstismar Profili'nin ve Kadına Kötü Muamele Envanterleri'nin Türkçe'ye Uyarlanması
Measuring Psychological Violence: The Adaptation of the Profile of Psychological Abuse and the Psychological Maltreatment of Women Inventory into Turkish
İnci Boyacıoğlu, Mete Sefa Uysal, Canan Erdugan 19
- Yeme Tutum Testi Kısa Formunun (YTT-26) Üniversite Örnekleminde Türkçeye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi
The Psychometric Properties of the Eating Attitudes Test Short Form (EAT-26) in a College Sample
F. Elif Ergüney-Okumuş, H. Özlem Sertel-Berk 57
- Duygu Yüklü Kelimelerin İşlenmesinde Konfigürasyon Temelli Temsiller
Emotional Word Processing Within Configural Representations
Elif Memiş, Çiçek Güney, Ahu Gökçe 79
- Bergen İş Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Sınama Çalışması
Adaptation of the Bergen Work Addiction Scale into Turkish: A Validity and Reliability Testing Study
Emrah Özsoy 105
- Üniversite Öğrencilerinde Karanlık Üçlü: HEXACO Kişilik Özelliklerinin Yordayıcı Rolü
Dark Triad Among University Students: The Predictive Roles of HEXACO Personality Traits
Ezgi Cömert, Cem Ali Gizir 127
- A Phenomenological Study on Voluntarily Childless Women
Gönüllü Çocuksuzluğu Tercih Eden Kadınlar Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma
Simel Parlak, Işıl Tekin 161
- Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı Çerçevesinde Kontrol Stratejilerinin İncelenmesi
The Investigation of Control Strategies within the frame of Motivational Theory of Life-Span Development
Deniz Kurt, Zehra Uçanok 187
- An Experimental Inquiry about the Additive Effects of Assigned and Primed Goals and Their Interaction with Performance Feedback
Atanmış ve Uyandırılmış Hedeflerin İlave Etkileri ve Performans Geribildirim ile Etkileşimleri Üzerine Deneysel Bir Araştırma
Ümran Yüce Selvi, H. Canan Sümer 217
- Toplumsal Olaylara Dair Episodik ve Semantik Bellek Süreçlerinin Heyecanlanma Düzeyi ile İlişkisinin Yaş ve Heyecanın Ölçüm Türü Açısından İncelenmesi
Episodic and Semantic Memory Processes Regarding Public Events and Their Relationship with Arousal Level, Age and Measurement Type
Berivan Ece, Sezin Öner, Sami Gülgöz 247

Investigation of the Psychometric Properties of the Turkish Adaptation of Positivity Scale for Adolescents and Young Adults

Pozitiflik Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Ergenler ve Genç Yetişkinler İçin Psikometrik Özelliklerinin Sınanması

Baki Duy¹ , Mehmet Ali Yıldız²

Author's note: A summary of the study was orally presented at APCC2015 Asia Pacific Counselling Conference held in 18-19 June, Singapore.

¹Assoc. Dr., Anadolu University Faculty of Education, Department of Guidance and Counseling, Eskişehir, Turkey

²Assoc. Prof., Adiyaman University Faculty of Education, Department of Guidance and Counseling, Adiyaman, Turkey

ORCID: B.D. 0000-0002-6082-8518
M.A.Y. 0000-0003-3297-2982

Corresponding author/Sorumlu yazar:

Baki Duy,
Anadolu University Faculty of Education,
Department of Guidance and Counseling,
Eskişehir, Turkey

E-mail/E-posta: bakiduy@anadolu.edu.tr

Submitted/Başvuru: 08.04.2019

Revision Requested/Revizyon Talebi:
08.04.2019

Last Revision Received/Son Revizyon:
27.10.2019

Accepted/Kabul: 12.11.2019

Published Online/Online Yayın: 06.04.2020

Citation/Atıf: Duy, B., Yıldız, M. A. (2020). Investigation of the psychometric properties of the Turkish adaptation of positivity scale for adolescents and young adults. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 1–18. <https://doi.org/10.26650/SP2018-0017>

ABSTRACT

Positive orientation or positive thinking, is one of the main subjects studied in positive psychology. Thus, the main purpose of the present study was to investigate the validity and reliability of the Turkish version of the Positivity Scale (P Scale) for adolescents and young adults. The participants were 307 high school students (Female = 189, Male = 118) with a mean age of 15.84 years, and 354 college students (Female = 190, Male = 164) with a mean age of 21.36 years. A multi-group confirmatory factor analysis was employed to evaluate the construct validity of the P Scale, and the measurement invariance of the Turkish version of the scale was analyzed. The Rosenberg Self-esteem Scale, the Life Orientation Test, the Positive and Negative Affect Scale for Adolescents and the Satisfaction with Life Scale were used to provide further evidence for the construct validity of the scale. For internal reliability of the scale, Cronbach alpha level was computed. Findings of the Confirmatory Factor Analysis (CFA) confirmed the unidimensional structure of the scale. Measurement invariance across groups showed that both configural and metric models provided acceptable fits to the data. Moreover, there were significant correlations between positivity and self-esteem, optimism, pessimism, life-satisfaction, positive and negative affect. The scale also had a satisfactory internal consistency coefficient. The findings of the present study suggest that the Turkish adaptation of the Positivity Scale can be confidently used with Turkish adolescents and young adults.

Keywords: Positivity, well-being, scale adaptation, adolescents, young adults

ÖZ

Olumlu yönelim veya olumlu düşünme pozitif psikolojinin temel çalışma konuları arasında yer almaktadır. Bu nedenle bu çalışmada esas olarak, Pozitiflik Ölçeğinin (P Ölçeği) Türkçe uyarlamasının ergenler ve genç yetişkinler için psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın katılımcıları 307 lise (Kadın = 189, Erkek = 118) ve 354 üniversite öğrencisinden (Kadın = 190, Erkek = 164) oluşmaktadır. Lise grubunun yaş ortalaması 15.84 ve üniversite grubunun yaş ortalaması 21.36'dır. Ölçeğin Türkçe uyarlamasının yapı geçerliliğini ve ölçüm değişmezliğini belirlemek amacıyla çoklu grup doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Yapı geçerliliğine dair daha fazla destek sunmak amacıyla Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Yaşam Yönelimi Testi, Ergenler İçin Olumlu ve Olumsuz Duygular Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi bulguları ölçeğin tek boyutlu yapısını destekler niteliktedir. Gruplar arası ölçüm değişmezliğine yönelik yapılan analizler hem yapısal modelin hem de ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğunu göstermiştir. Bu bulgulara ek olarak olumlu düşünme ile benlik saygısı, iyimserlik, kötümserlik, yaşam doyumu ve olumlu ve olumsuz duygular arasında elde edilen anlamlı korelasyon değerleri ölçeğin yapı geçerliliğini destekler niteliktedir. Ölçeğin ayrıca yeter düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu bulunmuştur. Analizlerden elde edilen bulgular, P Ölçeğinin Türk ergenlerle ve genç yetişkinlerle güvenle kullanılabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif olma, iyi-oluş, ölçek uyarlama, ergenler, genç yetişkinler

Philosophers throughout the history of mankind have considered happiness the perfect motivator and the highest level of well-being for human beings (Diener, 2009; Diener, 2009a). Nevertheless, Seligman (2007) claimed that abnormal behaviors and negative sides of mental health have been the center of attention since the emergence of psychology as a science. Supporting this claim, Diener (2009; Diener, 2009a) also stated that psychologists in general have ignored positive psychological well-being while extensively investigating people's unhappiness in general. According to Seligman (2007), the new face of psychology science must focus on factors that improve the current mental health state of individuals. In other words, psychology must pay attention to improve people's potential in order to foster well-being. In the last decade, both behavioral and social scientists have made a shift in their position, and thus, more theoretical and experimental studies have emerged rapidly (Diener, 2009; Diener, 2009a). Therefore, the main purpose of the study was to carry out the validity and reliability studies of the Positivity Scale (P Scale) for Turkish citizens.

Psychologists hold limited knowledge about how normal people can evolve under better conditions (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000), because psychologists have the tendency to look at people in a negative and skeptical way (Sheldon & King, 2001). Psychology has evolved into a science to cure people since World War II. It has focused on treating human functions and disturbances in an illness model. Paying attention to psychopathology, the field of psychology neglected the development of the individual and society. The purpose of positive psychology thus is shifting the focal point of psychology through not only improving adverse consequences a person faces, but also building positive qualities s/he possesses (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). It was also asserted that positive psychology encourages psychologists to consider human potentials, motives and capacities in a more open-minded and appreciative manner. Positive psychology takes the strengths and virtues of a normal person into account (Sheldon & King, 2001).

The positive psychology field deals with relevant subjective experiences such as well-being, fulfillment and satisfaction in the past, optimism and hope for the future, and flow and happiness in the moment at a subjective level. There are positive qualities such as capacity for love, vocation, courage, perseverance, forgiveness, spirituality and wisdom at the individual level (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). One of the concepts studied in the positive psychology field is "positivity" as a personal tendency. The concept of positivity first appeared as "positive thinking" (Caprara & Steca, 2005; Caprara et

al., 2006), and later as “positive orientation” (Alessandri et al., 2012; Caprara et al., 2010) or “positivity” in studies in the related literature. Positivity or positive orientation, defined as “a quite pervasive mode of viewing and facing reality that affects the ways people evaluate their subjective experiences,” (Caprara et al., 2012, p. 702) was acknowledged as a common and latent factor in three vital concepts in positive psychology; life-satisfaction, optimism and self-esteem (Caprara et al., 2009; Caprara et al., 2012).

Whereas depression is about holding a negative perception toward oneself, life, and the future, a positive perception is a fundamental component of feeling good about oneself, life and future (Caprara et al., 2006). According to Caprara et al. (2009), definite personality characteristics like self-esteem, optimism and life-satisfaction are the basic components of positive mental health status and well-being. These personality characteristics tend to be interrelated. According to some researchers (Alessandri et al., 2012; Caprara et al., 2009; Caprara et al., 2011; Caprara & Steca, 2005), positive thinking or positive orientation or positivity corresponds to a latent dimension in life-satisfaction, optimism and self-esteem that are affected by one’s cognition, feeling and actions. Regarding this conceptualization, it can be stated that self-esteem is one’s evaluations about himself/herself, life-satisfaction is one’s evaluations about life, and lastly, optimism is one’s evaluations about the future .

It was claimed that the reasoning underlying positivity as disposition was built upon Aaron Beck’s (1967; cited in Caprara et al., 2017) claims about beliefs about oneself, the world and the future which was called a cognitive triad. In this perspective, when these beliefs are negative, one tends to be depressed. Yet, Caprara et al. (2009) provided findings about the genetic basis of positive thinking by studying twins . Thus, Caprara et al. (2012) developed a scale to assess positive orientation. Cross-cultural validation of the Positivity Scale (P Scale) was investigated in five countries in Europe: Italy, Poland, Serbia, Germany and Spain (Heikamp et al., 2014). Validity and reliability studies of the P Scale for a Brazilian sample were also carried out (Borsa, Damásio & Koller, 2016). All these adaptation studies attest that positive thinking as an orientation can be measured in another culture.

The adaptation of the Positivity Scale into Turkish was performed before by Çıkrıkçı et al. (2015). This adaptation study, however, has some limitations. The validity and reliability studies were carried out with only adolescents . Moreover, they reported three modifi-

cations for five items in Confirmatory Factor Analysis (CFA) ; however, they did not provide goodness of fit indices before these modifications. Thus, it remains unclear about the contribution of these modifications to the improvement of the goodness of fit indices. Therefore, three modifications for five items in a scale with eight items excite questions regarding the validity of the factor structure of the scale. The authors would have provided exploratory factor analysis to provide additional support for the factor structure of the Turkish version of the P Scale. Even though the authors provided statistical support for language equivalency of the scale, some items on the Turkish version of the scale also seem problematic, especially items eight and five. Item eight (I generally feel confident in myself) was not translated correctly (Kendimi genellikle güvende hissediyorum). Item five (On the whole, I am satisfied with myself) was translated into Turkish as “Bir bütün olarak benliğimden memnunum”. The word “benlik” for “myself” does not seem to have the exact meaning. Furthermore, the word “benlik” may not be understood well by lay people since it is an abstract word and unclear psychological construct.

There are some instruments that measure positive aspects in adolescents such as hope (Atik & Kemer, 2009), self-esteem (Çuhadaroğlu, 1986), quality of life (Memik et al., 2007), life orientation (Aydın & Tezer, 1991) and happiness (Doğan et al., 2011) in Turkey. There is also an adapted version of the Positivity Scale, though , it has some limitations (mentioned above). Therefore, the main objective of this study is to carry out the adaptation studies of the Positivity Scale to Turkish for adolescents and young adults. To that end, we sought to provide evidence for the construct validity of the scale by employing confirmatory factor analysis, multiple-group confirmatory factor analysis (Multiple-group CFA). Cronbach alpha coefficient was computed to present evidence for internal reliability.

METHOD

Participants

There were two groups of participants in the current study. The first group was composed of high school students from three state high schools representing three different socio-economic levels in a small-sized city in Turkey. The second group consisted of college students from different grades in a state university located in southeastern Turkey. The High school group consisted of 307 students with an age range of 14-19 years ($M= 15.84$, $SD= 1.21$), 189 of whom were female (61.6%) and 118 male (38.4%). Of

the high school participants, 77 of them were 9th graders (25.1%), 59 of them were 10th graders (19.2%), 103 of them were 11th graders (33.6%) and 68 of them were 12th graders (22.1%). The college group consisted of 354 students with an age range of 18-39 years ($M= 21.36$, $SD= 1.98$), 190 of whom were female (53.7%), and 164 male (46.3%). Of the college participants, 132 of them were sophomore (37.3%), 96 of them were junior (27.1%), and 126 of them were senior (35.6%) students. Moreover, an additional construct validity study was carried out with 98 high school students and 96 college students. The convenient sampling method was used to gather the participants. This is a sampling method that allows researchers to reach participants of a specific study easily (Cohen, Manion, & Morrison, 2007).

Instruments

The Positivity Scale (P Scale): The Positivity Scale was originally developed by Caprara et al. (2012). The scale was designed to measure positivity as a disposition with eight items. They first generated 36 items reflecting a person's positive views regarding self, life and the future, as well as his/her confidence in others, through investigating existing instruments for each dimension. Having discarded 10 items, analyses were performed on 26 items. The items are answered on a five-point Likert scale ranging from 1 ("Strongly Disagree") to 5 ("Strongly Agree"). The exploratory factor analysis yielded eight items with a unidimensional construct for the adult sample. Factor loadings varied between .43 and .68. Confirmatory factor analysis supported single factor structure of the scale with eight-item [$\chi^2(19, N= 322) = 41.22, p < .01$; CFI= .96; RMSEA= .065, 95% CI (.059, 077); SRMR= .046], and a one-factor model solution was confirmed by the validation study [$\chi^2(19, N= 457) = 52.99, p < .01$; CFI= .96; RMSEA= .063, 95% CI (.043, 083); SRMR= .043]. They also investigated the metric invariance and scalar invariance of the P scale and their findings indicated that the factor loadings of eight items did not differ regarding gender (Caprara et al., 2012). (Items of the P Scale are provided in Appendix A, since they were published by the authors of the original study).

The Life Orientation Test (LOT): The scale was originally developed by Scheier and Carver (1987) to measure optimism, and it was adapted to Turkish by Aydın and Tezer (1991). It is a self-report scale with eight-items, including four filler items. It is answered on a 5-point Likert-type scale ranging from 0 "Strongly Disagree" to 4 "Strongly Agree". Four items are worded positively, while other four items are worded negatively. The total score is obtained as reversing the scores of the negatively worded

items. The total scores range between 0 and 32. The higher the score is, the higher the optimism is. The test-retest reliability of the scale was found to be .77. The correlation coefficient between the scale and Beck Depression Scale was found to be -.56 and -.45 at two different groups and time (Aydın & Tezer, 1991). The internal consistency coefficient of the LOT in the current study was found to be .79 for the high school group and .72 for the college group.

The Satisfaction with Life Scale (SWLS): The scale was developed to assess one's satisfaction with life as a whole by Diener, Emmons, Larson and Griffin (1985). Adaptation studies of the scale to Turkish were performed by Köker (1991). It has five items answered on a seven-point Likert Type scale ranging from 1 ("Strongly Disagree") to 7 ("Strongly Agree"). The total score varies between five and 35. A higher score indicates a high level of satisfaction. Diener et al. (1985) reported that the internal consistency of the scale was .87, and the test-retest reliability was .82. In the adaptation study, the test-retest reliability was found to be .85, and item-test correlations varied between .71 and .80. In another study (Durak, Şenol-Durak, & Gençöz, 2010), the single factor structure of the scale was confirmed in three different populations in Turkey along with the concurrent validity. Cronbach alpha values in the current study were .81 for the high school group, and .78 for the college group.

The Positive and Negative Affect Scale for Adolescents (PANAS-A): The Positive and Negative Affect Scale for Children (PANAS-C) was originally developed by Laurent et al. (1999), and adapted to Turkish by Yıldız (2014). The original scale has 27 items answered on a five-point Likert-type scale ranging from 1 ("Not at all") to 5 ("Extremely"). There are 14 items, half of which indicate positive affect, and another half indicates negative affect (Yıldız, 2014). Internal consistency coefficients of the positive affect dimension were found to be .91 for the high school group, and .92 for the college group. The Pearson correlation coefficient was computed for two groups and it was found to be .89 and .91 for positive affect, and .79 for negative affect. The composite reliability was found to be .89 and .91 for positive affect, and .79 for negative affect. Yıldız (2014) also reported values of average variance explained to be .71 and .76 for positive affect, and .46 for negative affect. Test-retest reliability obtained from 63 high school students in a three-week interval was found to be .70 for positive affect, and .63 for negative affect. Cronbach alpha values for the negative affect dimension were .80 for the high school group and .79 for the college group in this study.

The Rosenberg Self-esteem Scale (RSES): The RSES was originally developed by Rosenberg (1965) and has been widely used to assess global self-esteem. It has 10 items answered on a four-point Likert type scale ranging from one (“Not very true of me”) to four (“Very true of me”). Previous studies have reported alpha reliabilities for the RSES ranging from .88 to .90 across the six assessments (Robins et al., 2001). Half of the items are positively worded and the other negatively worded. Although there is some evidence regarding multidimensionality of the RSES (Ang et al., 2006; Tafarodi & Milne, 2002), it has been widely used as a unidimensional instrument. A psychometric property of the scale for Turkish was developed by Çuhadaroğlu (1986). Test-retest reliability was found to be .71, and Cronbach’s alpha reliability to be .75 for the Turkish version. The internal consistency coefficient of the scale in the current study was found to be .83 for the high school group and .84 for the college group.

Procedure

After getting permission from Prof. Dr. G. V. Caprara to perform adaptation studies of the Positivity Scale to Turkish in April 2013, the adaptation study began by translation of the scale. In translation studies, the single translation method was preferred to the translation-back translation method, due to some concerns about back translation (Douglas & Craig, 2007) and some benefits of single translation (Kılıçer & Odabaşı, 2010). The main reason for choosing the single translation method was that translation equivalence was evaluated according to the target language (Turkish) in this method. Thus, in accordance with agreements in the evaluations of language experts, statements can be organized according to the target language and an appropriate statement structure regarding the original language can be adapted to the target language. Two scholars of counselor education and three English Language Teaching (ELT) instructors translated the scale to Turkish. The translation equivalence was established by the judgmental method (Hambleton & Bollwark, 1991), and thus, the authors of this study and two ELT instructors worked together on the translations. The translations were evaluated regarding sentence structure, word choices, meaning and phrases in line with the Turkish language. A final translation form was generated by these experts, and the final touch was done by an instructor of Turkish literature.

Prior to the implementation of the study, legal approval was received from the ethics committee of the university for the college group, and the local Board of National Education for the adolescent group. Parental informed consent forms were asked for the

high school participants. The authors also verbally informed high school participants regarding the nature of the study, along with the procedures to process the research data. Researchers further provided the information on the instructions of the data collection tools before asking for participation. Data were gathered from the adolescents who provided informed consent, and parental consent. They responded anonymously to the instruments on a voluntary basis.

Data Analysis

The factor structure of the P Scale was examined by CFA. To evidence the measurement invariance of the scale for high school and college students, multiple-group CFA was also performed. The maximum likelihood method was chosen for model estimation. Cross-validation of the Turkish version of P Scale was tested by using configural invariance and metric invariance methods. Further construct validity of the P Scale was also examined by computing correlations between the P Scale, and the LOT, RSES, SWLS, PANAS-A. Internal reliability of the scale was also examined by computing Cronbach's Alpha coefficients. The significance level was set at .05 p-value. Statistical analyses were conducted by using SPSS 20.0 and LISREL 8.80 software programs.

RESULTS

Multiple-group CFA was performed in order to investigate measurement invariance of the P Scale for both high school and college groups. Results of multiple-group CFA for measurement invariance of the scale and model fit indices are given in Table 1.

Table 1. Measurement Invariance Results and Goodness of Fit Indices

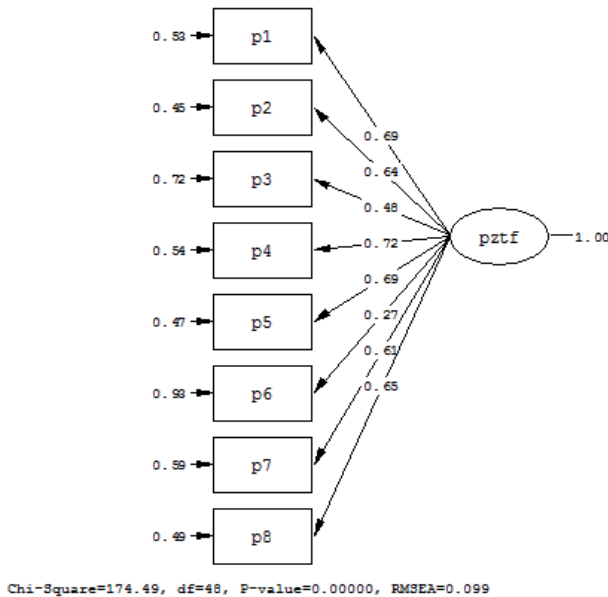
Model Tests	Model Goodness of Fit Indices				Model Difference		
	χ^2	df	RMSEA ^a	CFI	$\Delta\chi^2$	Δdf^b	ΔCFI
Groups							
High School	75.89	20	.096 (.073-.12)	.95			
College	74.61	20	.107 (.082-.13)	.94			
Configural invariance	150.50	40	.101 (.084-.12)	.95	-	-	-
Metric invariance	174.49	48	.099 (.083-.11)	.95	23.99	8 (26.12)	0

^aRMSEA values within 90% confidence interval are given in the bracket.

^bCritical χ^2 values regarding Δdf are given in the brackets.

Before performing analyses for measurement invariance of the P Scale, a CFA was performed separately for each group. CFA analysis for each group yielded acceptable model fit indices. Consequently, configural invariance analysis was performed to find

evidence for measurement invariance in which all the parameters were set free. Analysis yielded acceptable fit indices; $\chi^2=150.50$, $df= 40$, $RMSEA= .101$ (90% CI= .084-.12), $SRMR = .06$, $CFI= .95$. As a result, configural invariance was obtained between two groups. Aftermath, metric invariance of the P Scale was analyzed to determine whether factor loadings were same for both groups, and it yielded satisfactory good fit indices; $\chi^2=174.49$, $df= 48$, $RMSEA= .099$ (90% CI=.083-.11), $SRMR = .06$, $CFI= .95$. This finding proves that factor structure of the scale is identical for both groups. The results of the test of the difference between configural invariance and metric invariance models yielded $\Delta CFI=.00$ and $RMSEA=.10$ which proved that the model did not get worse significantly. Finally, the values obtained by the Chi-square test of difference ($\chi^2=23.99$, $8: p> .05$) proved that significance level confirmed that factor structure and pattern were equal at configural invariance level, and factor loadings were also equal at metric invariance level between the two groups (Figure 1).

Figure 1. Path Diagram of the P Scale

T- values of the items of P Scale, regression weights (factor loadings) and multiple correlation squares (R^2) as a result of configural invariance were computed (Table 2). They confirmed that T- values of the items were significant and factor loadings of all items (excepting the sixth item) were within acceptable levels.

Table 2. Configural Invariance Factor Loadings, t Values and R² Values

Items	High School Group			College Group		
	<i>t</i>	λ	<i>R</i> ²	<i>t</i>	λ	<i>R</i> ²
1	11.70	.62	.42	12.91	.80	.58
2	10.40	.61	.34	11.75	.68	.51
3	9.22	.56	.28	6.30	.39	.18
4	13.16	.69	.50	12.35	.77	.54
5	13.78	.77	.53	10.45	.60	.42
6	4.27	.26	.07	4.11	.28	.08
7	11.81	.68	.42	8.64	.53	.31
8	12.09	.70	.44	10.05	.58	.40

We also provided additional evidence for the construct validity of the P Scale by examining the bivariate correlations between the scores obtained from P Scale and the scores from the LOT, the PANAS-A, the SWLS, and RSES (Table 3). Pearson Correlation Coefficients yielded significant positive correlations between positivity and optimism for both high school (hs) and college (col) groups [$r_{hs}(96, p < .01) = .43$, $r_{col}(94, p < .01) = .63$], positive affect [$r_{hs}(96, p < .01) = .55$, $r_{col}(94, p < .01) = .55$], life satisfaction [$r_{hs}(96, p < .01) = .60$, $r_{col}(94) = .73$], and self-esteem [$r_{hs}(96) = .62$, $r_{col}(94) = .54$], and negative correlation with pessimism [$r_{hs}(96, p < .01) = -.36$, $r_{col}(94, p < .01) = -.57$] and negative affect [$r_{hs}(96, p < .01) = -.47$, $r_{col}(94, p < .01) = -.40$].

Table 3. Correlations Between Positivity and Other Correlates of Well-Being

Variables	High School Group	College Group
Optimism	.43**	.63**
Pessimism	-.36**	-.57**
Life orientation total	.48**	.68**
Positive affect	.55**	.55**
Negative affect	-.47**	-.40**
Life satisfaction	.60**	.73**
Self-esteem	.62**	.54**

** $p < .01$, High School, N= 98, College N= 96,

Finally, we tested the internal validity of the P Scale by computing Cronbach alpha coefficients. Internal consistency coefficients were found to be as .81 for both high school and college groups.

DISCUSSION

The main purpose of the current study was to investigate the psychometric properties of the Positivity Scale (P Scale) developed by Caprara et al. (2012) to assess posi-

tive orientation of individuals in a high school and college sample in Turkey. To find out the factor structure of the P Scale, a Multiple-group CFA was performed, and a unidimensional structure of the scale was obtained, as was suggested in the original study for both groups.

Self-report measures have been commonly employed to explore different aspects of human behavior in social and behavioral sciences. To ensure the reliability of such measures, it is crucial to investigate whether the factor structure of a measure is the same for specified groups with different features. This is so called measurement invariance (van de Schoot, Lugtig, & Hox, 2012), sometimes called factorial invariance. An analysis of measurement invariance is crucial in scale development or adaptation studies. When measurement invariance is not obtained for a specified group, differences between specified groups cannot be explained and interpreted (Cheung & Rensvold, 2002). Analysis regarding measurement invariance confirmed that the factor structure of the P Scale was the same across both high school and college groups. Thus, cross validation of the scale was obtained. In the original study, Caprara et al. (2012) provided evidence for measurement invariance with the data gathered from different adult samples from four countries up to the partial scalar invariance. In the current study, researchers provided metric invariance between the high school sample and college samples. This study is the first study to investigate psychometric properties of the P Scale for high school students.

We also presented additional evidence for the construct validity of the P Scale by computing bivariate correlations between positivity, positive and negative affect, optimism, pessimism, life-satisfaction and self-esteem. Findings seem to be rather similar to those of Caprara et al. (2012). We have found significant positive correlations between positivity and optimism, life-satisfaction and self-esteem which are considered to be components of positivity. This finding confirmed the criterion validity of the scale. Additionally, internal validity of the scale was examined by computing internal consistency coefficients. Cronbach alpha values confirmed the internal validity of the Positivity Scale for both groups. Cronbach's alpha values over .70 indicate a high level of reliability of a given measure (Hair, Black, Babin, & Anderson, 2010; Pallant, 2011).

There are also other adaptation studies in different cultures. They have found similar findings supporting the results of the present study. In one of these studies, Heikamp et al. (2014) examined cross-cultural validity of the P Scale in five different countries: Ita-

ly, Germany, Spain, Poland and Serbia. The results of this study confirmed the unidimensional structure of the scale, like the present study. The researchers also provided the measurement invariance for the gender, convergent validity and cross-cultural validity of the scale. They have also found significant positive correlations between positivity and optimism, self-esteem, life-satisfaction, and negative correlations with depression. Souza, Araújo, Gouveia, Coelho, and Gouveia et al. (2014) in their adaptation study tested psychometric properties of the P Scale in a Brazilian sample. The unidimensional structure of the scale by this study was once more confirmed. They also showed the internal consistency coefficient of the scale to be .85, and composite reliability .65. The explained variance was also computed to be .60. Furthermore, they found significant positive correlations between positivity and life-satisfaction and vitality. Another adaptation study was performed in a Polish sample by Łaguna, Oleś and Filipiuk (2011). They tested the factorial structure of the P Scale and concluded that the Polish version of the scale was also unidimensional. They also provided evidence for internal validity of the scale on three different samples. Cronbach alpha values ranged from .77 to .84. Additionally, they tested test-retest validity of the P Scale and found $r = .84$ between two measures (Łaguna et al., 2011).

As mentioned in the introduction, there has been another adaptation study of the P Scale into Turkish (Çıkrıkçı, Çiftçi, & Gençdoğan, 2015). This study, however, has some limitations, stated previously. The current adaptation study has some advantages over the former study. First, the psychometric proofs for the P Scale for Turkish were tested both in a high school sample and a college sample. The former study consisted of only a college sample. Further, the former study only reported CFA with three modification indices for 5 items, and our findings regarding CFA yielded no modification. Thus, findings of the current study provided strong construct validity values. We also tested the measurement invariance of the P Scale to test the configural validity of the scale. We provided further construct validity for the P Scale by computing correlation coefficients between the scale and the LOT, the PANAS-A, the SWLS, and the RSES in which positivity as a personal tendency is considered to have a central role.

The current study also has some limitations. The sample of the study were high school and college students who were not diagnosed with a mental disorder. Further studies may include adolescents and young adults with a mental disorder. Further, the participants were selected from a single city which has a rather homogenous culture.

Therefore, including participants from different cities with different cultural features would have strengthened the generalizability of the findings. In the adaptation process of the scale, we did not use the back translation method due to some concerns discussed in the literature about this method. Specifically, that items on the back translation scale may not reflect and correspond to the true meaning in the original scale. This may be considered another limitation of the study. Finally, this instrument is a self-report instrument. Other sources such as parents and peers may also be used to gather data in supporting self-evaluations.

Goodness of fit indices of the study indicated acceptable values, however, our data revealed RMSEA values between .096 and .107 just within or higher than the cutoff point (.10). There are varying cutoff values for RMSEA in the literature. According to Hu and Bentler (1999), values lower than .06 indicate good fit. Browne and Cudeck (1989) suggested RMSEA values between .06-.08 as mediocre fit, and MacCallum, Browne and Sugawara (1996) accepted RMSEA values over .10 as poor fit. Some simulation studies (Kenny, Kaniskan, & McCoach, 2014, Taasobshirazi & Wang, 2016), investigating the effect of sample size and degrees of freedom, suggest that RMSEA values tend to often falsely indicate poor fitting when the sample size is small and degree of freedom is low. Thus, it seems that the RMSEA values of the current study might have been influenced by relatively small sample size and degree of freedom.

Positivity as a personality construct, considered as a common foundation in self-esteem, optimism and life-satisfaction, offers several possibilities for future studies. There are previous studies that explore the associations between positivity and other constructs of positive psychology (Caprara, Eisenberg, & Alessandri, 2016; Caprara & Steca, 2005; Caprara et al., 2006; Caprara et al., 2010). However, further studies are needed to investigate possible links between positivity and other individual and social aspects to have a deeper understanding of this construct. Furthermore, there is a scarce number of studies that investigate the nature of positivity (Caprara & Steca, 2005; Caprara et al. 2009). We need new studies to explore inherent and learned aspects of positivity as personal orientation and to find out ways to improve this orientation starting from very early ages. There is also a limited number of cross-cultural studies (Caprara et al., 2010; Caprara et al., 2011). Thus, we need to carry on new cross-cultural studies to find out how it operates in different cultures especially western culture and eastern culture.

We have investigated the reliability and validity of the P Scale for Turkish in high school and college samples. The findings of the study suggest that the P Scale can be safely used with Turkish adolescents and young adults to measure positive orientation. There are some instruments that have been used in positive psychology in Turkey (Arslan, 2015; Atik & Kemer, 2009; Aydın & Tezer, 1991; Doğan, 2015; Doğan & Totan, 2013; Hisli-Şahin & Yeniçeri, 2015; Kapıkıran & Kapıkıran, 2010; Totan, 2015), however, there is no instrument up to date to assess positive orientation. Thus, it is believed that this new instrument is going to lead to new studies in the positive psychology field in Turkey. School counselors in Turkey may use the P scale to measure the level of positivity as an orientation in students, and they may work on developing ways to improve this quality in them. Considering the findings that asset to associations between positivity and aspects of mental health such as subjective well-being, life-satisfaction etc., it seems important to assess and improve positivity in individuals in their early years.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References/Kaynakça

- Alessandri, G., Caprara, G. V., & Tisak, J. (2012). The unique contribution of positive orientation to optimal functioning: Further explorations. *European Psychologist, 17*, 44-54. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000070>.
- Ang, R. P., Neubronner, M., Oh, S. A., & Leong, V. (2006). Dimensionality of Rosenberg's self-esteem scale among normal-technical stream students in Singapore. *Current Psychology, 25*(2), 120 -131. <https://doi.org/10.1007/s12144-006-1007-3>.
- Arslan, G. (2015). Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin (ÇGPSÖ-12) Psikometrik Özellikleri: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi, 16*(1), 1-12.
- Atik, G., & Kemer, G. (2009). Psychometric properties of children's hope scale: Validity and reliability study. *Elementary Education Online, 8*(2), 379-390.
- Aydın, G., & Tezer, E. (1991). İyimserlik, sağlık sorunları ve akademik başarı ilişkisi [The relationship between optimism, health problems and academic achievement]. *Psikoloji Dergisi, 7*, 2-9.
- Borsa, J. C., Damásio, B. F., & Koller, S. H. (2016). Positivity scale (POS): New evidence of validity in the Brazilian context. *Psico-USF, 21*(1), 1-12. <https://dx.doi.org/10.1590/1413-82712016210101>.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1989). Single sample cross-validation indices for covariance structures. *Multivariate Behavioral Research, 24*, 445-455.

- Caprara, G. V., Alessandri, G., Eisenberg, N., Kupfer, A., Steca, P., Caprara, M. G., & Abela, J. (2012). The positivity scale. *Psychological Assessment, 24*(3), 701-712. <https://doi.org/10.1037/a0026681>.
- Caprara, G. V., Alessandri, G., Trommsdorff, G., Heikamp, T., Yamaguchi, S., & Suzuki, F. (2011). Positive orientation across three cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 43*, 77-83. <https://doi.org/10.1177/0022022111422257>.
- Caprara, G. V., Eisenberg, N., & Alessandri, G. (2017). Positivity: The dispositional basis of happiness. *Journal of Happiness Studies, 18*, 353-371. <https://doi.org/10.1037/a0025626>
- Caprara, G. V., Fagnani, C., Alessandri, G., Steca, P., Gigantesco, A., Sforza, L. L. C., & Stazi, M. A. (2009). Human optimal functioning: The genetics of positive orientation towards self, life, and the future. *Behavior Genetics, 39*(3), 277-284.
- Caprara, G. V., & Steca, P. (2005). Affective and social self-regulatory efficacy beliefs as determinants of positive thinking and happiness. *European Psychologist, 10*, 275-286.
- Caprara, G. V., Steca, P., Alessandri, G., Abela, J. R., & McWhinnie, C. M. (2010). Positive orientation: Explorations on what is common to life satisfaction, self-esteem, and optimism. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale, 19*, 63-71. <https://doi.org/10.1017/S1121189X00001615>.
- Caprara, G. V., Steca, P., Gerbino, M., Paciello, M., & Vecchio, G. M. (2006). Looking for adolescents' well-being: Self-efficacy beliefs as determinants of positive thinking and happiness. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale, 15*, 30-43.
- Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling, 9*, 233-255.
- Cohen, L. M., Manion, L. I., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). Taylor & Francis.
- Çıkrıkçı, Ö., Çiftçi, M., & Gençdoğan, B. (2015). Pozitiflik Ölçeği Türkçe Formu'nun psikometrik özellikleri. *The Journal of Happiness & Well-Being, 3*(1), 57-76.
- Çuhadaroğlu F. (1986). *Adölesanlarda benlik saygısı* [Self-esteem in adolescents]. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi) [Unpublished doctoral dissertation]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Turkey.
- Diener, E. (2009). Introduction—The science of well-being: Reviews and theoretical articles by Ed Diener. In E. Diener (Ed.), *The Science of Well-Being: The Collected Works of Ed Diener, Social Indicators Research Series* (pp. 1-10). New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-90-481-2350-6_1.
- Diener, E. (2009a). Subjective well-being. In E. Diener (Ed.), *The Science of Well-Being: The Collected Works of Ed Diener, Social Indicators Research Series* (pp. 11-48). Springer.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49*(19), 71-75.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being, 3*(1), 93-102.
- Doğan, T., & Akıncı Çötök, N. (2011). Oxford mutluluk ölçeği kısa formunun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması [Adaptation of the short form of the Oxford happiness questionnaire into Turkish: A validity and reliability study]. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(36), 165-170.
- Doğan, T. & Totan, T. (2013). Psychometric properties of Turkish version of the Subjective Happiness Scale. *The Journal of Happiness & Well-Being, 1*(1), 23-31.
- Douglas, S. P., & Craig, C. S. (2007). Collaborative and iterative translation: An alternative approach to back translation. *Journal of International Marketing, 15*(1), 30-43.
- Durak, M., Şenol-Durak, E., & Gençöz, T. (2010). Psychometric properties of the satisfaction with life scale among Turkish university students, correctional officers, and elderly adults. *Social Indicator Research, 99*, 413-429.

- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis*(7th Ed.). Pearson Prentice Hall.
- Hambleton, R. K., & Bollwark, J. (1991). Adapting tests for use in different cultures: Technical issues and methods. *Bulletin of the International Testing Commission, 18*, 3-32.
- Heikamp, T., Alessandri, G., Laguna, L., Petrovic, V., Caprara, M. G., Caprara, G. V., & Trommsdorff, G. (2014). Cross-cultural validation of the positivity-scale in five European countries. *Personality and Individual Differences, 71*, 140–145. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.07.012>.
- Hisli-Şahin, N. & Yeniçeri, Z. (2015).“Farkındalık” Üzerine Üç Araç: Psikolojik Farkındalık, Bütünleyici Kendilik Farkındalığı ve Toronto Bilgece Farkındalık Ölçekleri. *Türk Psikoloji Dergisi, 30*(76), 48-64.
- Hu, L.,& Bentler, P. M.(1999). ‘Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling 6*(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>.
- Kapıkıran, N. A. & Kapıkıran, Ş. (2010). Koşulsuz kendini kabul ölçeğinin Türk üniversite öğrencileri için geçerliği ve güvenilirliği. *Kriz Dergisi, 18*(1), 33-44.
- Kenny, D. D., Kaniskan, B., & McCoach, D. B. (2015). The Performance of RMSEA in models with small degrees of freedom, *Sociological Methods & Research, 44*(3), 486-507. <https://doi.org/10.1177/0049124114543236>.
- Kılıçer, K.,& Odabaşı, H. F. (2010). Individual innovativeness scale (IS): The study of adaptation to Turkish, validity and reliability. *Hacettepe University Journal of Education, 38*, 150-164.
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması*. [A comparison of normal and troubled adolescents’ life-satisfaction levels]. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) [Unpublished master’s thesis]. Ankara University, Ankara, Turkey.
- Laguna, M., Oleś, P., & Filipiuk, D. (2011). Positive orientation and its measure: Polish adaptation of the positivity scale. *Studia Psychologiczne, 49*, 47–54. https://doi.org/10_2478_v10167-010-0035-7.
- Laurent, J., Catanzaro, S. J., Joiner Jr, T. E., Rudolph, K. D., Potter, K. I., Lambert, S., ... Gatright, T. (1999). A measure of positive and negative affect for children: Scale development and preliminary validation. *Psychological Assessment, 11*(3), 326-338.
- MacCallum, R. C., Browne, M. W., & Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods, 1*, 130-149. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.1.2.130>.
- Memik, N. C., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Üneri, O. S., & Karakaya, I. (2007). Çocuklar için yaşam kalitesi ölçeğinin 13-18 yaş ergen formunun geçerlik ve güvenilirliği [The validity and reliability of the Turkish pediatric quality of life inventory for children 13-18 years old]. *Türk Psikiyatri Dergisi, 18*(4), 353-363.
- Pallant, J. (2011). *SPSS survival manual a step by step guide to data analysis using SPSS*(4th Edition). Allen & Unwin.
- Robins, R. W., Hendin, H. M., & Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: construct validation of a single-item measure and the Rosenberg self-esteem scale. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27*(2), 151-161.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1987). Dispositional optimism and physical well-being: The influence of generalized outcome expectancies on health. *Journal of Personality, 55*, 169-210.
- Seligman, M. E. P. (2007). *Gerçek mutluluk: Kalıcı doyum potansiyellerinizi gerçekleştirmek için yeni olumlu psikolojinin kullanımı* [Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment]. (S. K. Akbaş, Trans.). HYB Yayıncılık.

- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology an introduction. *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Sheldon, K. M., & King, L. (2001). Why positive psychology is necessary. *American Psychologist*, 56, 216-217.
- Souza, R. V. L., Araújo, R. C. R., Gouveia, R. S. V., Coelho, G. L. H., & Gouveia, V. V. (2014). The positivity dimension of well-being: Adaptation and psychometric evidence of a measure. *Paidéia*, 24, 305-312.
- Taasoobshirazi, G. & Wang, S. (2016). The Performance of the SRMR, RMSEA, CFI, and TLI: An examination of sample size, path size, and degrees of freedom. *Journal of Applied Quantitative Methods*, 11(3), 31-39.
- Tafarodi, R.W., & Milne, A. B. (2002). Decomposing global self-esteem. *Journal of Personality*, 70, 443-483.
- Totan, T. (2015). Duygusal Öz-yetkinlik Ölçeğinin Türkçe Formunun Psikometrik Niteliği. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 36-47.
- van de Schoot, R., Lugtig, P., & Hox, J. (2012). A checklist for testing measurement invariance. *European Journal of Developmental Psychology*, 9, 486-492. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.686740>.
- Yıldız, M. A. (2014). *Ergenlerde anne-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide duygu düzenleme ve baş etme yöntemlerinin çoklu aracılık rolü* [The multiple mediating role of emotion regulation and coping strategies on the relationship between parental attachment and subjective wellbeing in adolescents]. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)[Unpublished doctoral dissertation]. Mersin University, Mersin, Turkey.

Psikolojik Şiddetin Ölçümü: Psikolojik İstismar Profili'nin ve Kadına Kötü Muamele Envanterleri'nin Türkçe'ye Uyarlanması*

Measuring Psychological Violence: The Adaptation of the Profile of Psychological Abuse and the Psychological Maltreatment of Women Inventory into Turkish

İnci Boyacıoğlu¹ , Mete Sefa Uysal¹ , Canan Erdugan²

*Bu çalışma I. Sosyal Psikoloji Kongresi'nde iki ayrı poster sunumu olarak sunulmuştur.

¹Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat

Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

²Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Orta

Doğu Teknik Üniversitesi, Beşeri Bilimler

Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Çankaya,

Ankara, Türkiye

ORCID: İ.B. 0000-0002-1863-3792;

M.S.U. 0000-0002-8698-9213;

C.E. 0000-0002-9735-1215

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mete Sefa Uysal,

Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,

Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

E-posta/E-mail: metesefauysal@gmail.com

Başvuru/Submitted: 24.03.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:

29.05.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:

20.09.2019

Kabul/Accepted: 24.09.2019

Online Yayın/Published Online: 27.03.2020

Atf/Citation: Boyacıoğlu, I., Uysal, M. S.,

Erdugan, C. (2020). Psikolojik şiddetin ölçümü:

Psikolojik istismar profilinin ve kadına kötü

muamele envanterlerinin Türkçe'ye

uyarlanması. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in*

Psychology, 40(1): 19–55.

<https://doi.org/10.26650/SP2019-0027>

ÖZ

Psikolojik şiddet genellikle isim takma, aşağılama, küçümseme, bağırma, tehdit etme, kıskançlık, sosyal olarak yalıtma, duygusal ve/veya fiziksel olarak uzaklaşma gibi sözel ve duygusal istismar davranışlarını içeren bir şiddet türüdür. Bu araştırmanın amacı Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri (KMPKME; Tolman, 1989) ile Psikolojik İstismar Profili'nin (PIP; Sackett ve Saunders, 1999) Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin sınanmasıdır. Bu doğrultuda iki çalışma yürütülmüştür. Birinci çalışmaya web üzerinden 293 kadın, ikinci çalışmaya ise sığınma evine başvuran 23 kadın katılmıştır. Türkçe'ye uyarlama çalışmasının bulgularına göre, KPKME'nin hükmetme, yalıtma ve duygusal/sözel şiddet olmak üzere üç faktöre sahip olduğu, PIP'in kıskançlıkla kontrol etme, yok sayma, kişilik özellikleriyle alay etme ve davranışlarını eleştirme olmak üzere dört faktöre sahip olduğu görülmüştür. Çalışma 1'de yapı geçerliği kapsamında KPKME ve PIP'in toplam puan ve faktörlerinin kendi içlerindeki ve birbirleriyle olan ilişki incelenerek önemli kanıtlar elde edilmiştir. Son olarak, KPKME ve PIP'in ve faktörlerinin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilité ile anlamlı ilişkilere sahip olduğu bulunmuştur. Sığınma evi örneklemeyle yapılan Çalışma 2, her iki ölçeğin ayırt edici geçerliğine ilişkin destekler sunmuştur. İç tutarlık güvenilirlik katsayıları Çalışma 1 için .81 ile .96 arasında değişirken, Çalışma 2 için .83 ile .96 arasında değişmektedir. Sonuç olarak, bu çalışmada KPKME ve PIP Türkçe formlarının, kadına yönelik psikolojik şiddetin ölçümünde geçerli ve güvenilir ölçekler olduklarına yönelik güçlü destekler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadına yönelik şiddet, psikolojik istismar, kadına psikolojik kötü muamele envanteri, psikolojik istismar profili, geçerlik, güvenilirlik

ABSTRACT

Psychological violence is a type of violence that includes verbal and emotional abuse such as humiliation, contempt, verbal violence, shouting, threatening, jealousy, social isolation, emotional and / or physical distancing. The purpose of the present research was to investigate reliability and validity of the Turkish version of Psychological Maltreatment of Women Inventory (PMWI; Tolman 1989) and Profile of Psychological Abuse (PPA; Sackett & Saunders 1999). In this regard, two studies were conducted. Two hundred and ninety-three women participated in Study I through a web-survey and 23 women living in a women's shelter participated in Study II. The findings of the study after adaptation into Turkish, PMWI consists of three factors including dominance, isolation, and emotional/verbal violence and PPA consists of four factors including jealous control, ignore, ridicule traits, and criticize behavior. In Study 1, significant evidence was obtained by examining the relationship between PMWI and PPA's total scores and the factors themselves and with each other. It was also found that PMWI and PPA and their factors have significant relationships with anxiety, depression, negative self, somatization and hostility. In Study 2, the shelter sample produced evidence of discriminant validity in both scales. Internal consistency values ranged between .81 and .96 in Study 1 and .83 to .96 in Study II. Overall, the present study provided strong evidence that the Turkish versions of PMWI and PPA were valid and reliable measures of psychological violence against women.

Keywords: Violence against women, psychological abuse, psychological maltreatment of women inventory, profile of psychological abuse, reliability, validity

EXTENDED ABSTRACT

The large-sample research conducted in Turkey showed that psychological violence (44%) was one of the most common forms of violence against women (Jansen, Yüksel, & Çağatay, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu & Çavlin, 2015). When behaviors to control a woman's actions and activities are included, this rate can be as high as 70 percent (Jansen et al., 2009). Psychological violence is generally defined as a type of violence that includes repressive and controlling acts such as humiliation, contempt, verbal violence, shouting, threatening, jealousy, isolation, emotional and/or physical distancing, and manipulation (Follingstad, 2011; Maiuro, 2001). In Turkey, in comparison to physical violence, psychological violence has not been studied enough in spite of its serious consequences like facilitating the emergence of physical violence (Murphy & O'Leary, 1989). Therefore, there is a great need for testing the psychometric properties of psychological violence tools in the culture of Turkey. Validated measurement tools may help to discuss psychological violence as well as develop and enrich intervention programs by revealing its effects. Therefore, the aim of the current study is to adapt the Psychological Maltreatment of Women Inventory (PMWI; Tolman, 1989) and Profile of Psychological Abuse (PPA; Sackett & Saunders, 1999) into Turkish.

Method

Following the translation and back translation processes, a pilot study was conducted to evaluate Turkish forms of PMWI and PPA. Study 1 was carried out with 293 women while Study 2 was carried out with 23 women living in a women's shelter. In addition to the PPA

and PMWI, the Conflict Tactics Scale was used to measure whether the participants were exposed to physical violence or not (Straus, Hamby, Boney-McCoy, & Sugarman, 1996; Turhan, Güraksin, & İnandı, 2006). It is a widely used tool in the measurement of domestic violence. The Brief Symptom Inventory (Derogatis, 1992; Şahin & Durak, 1994) was also used to measure the psychological health of the participants.

Results

The results of the factor analysis of PMWI showed that two overlapping factors (domination/isolation) in Tolman's original study separated. In other words, the PMWI has a 3-factor structure in the Turkish sample: Domination, Isolation, and Emotional/Verbal Violence. The validity of PMWI was also tested by examining its relationship with PPA, which measures similar structures. All subscales of PMWI showed a significant correlation with all subscales of PPA ($.35 \leq r \leq .80$). PMWI's criterion validity was tested by examining its relationship with psychological symptoms. PMWI's subscales showed significant correlations with anxiety ($.17 \leq r \leq .47$), depression ($.16 \leq r \leq .51$), negative self-perception ($.20 \leq r \leq .52$), somatization ($.16 \leq r \leq .34$) and hostility ($.21 \leq r \leq .54$). The Cronbach's alpha of domination subscale is .89; isolation subscale is .88; and emotional/verbal violence subscale is .96. On the other hand, the results of PPA's factor analysis indicated that the items were loaded on four factors consistent with the original scale of Sackett and Saunders (1999): jealous/control, ignore, ridicule traits, and criticize behavior. Subscales of PPA showed significant correlations with anxiety ($.29 \leq r \leq .43$), depression ($.32 \leq r \leq .47$), negative self-perception ($.33 \leq r \leq .49$), somatization ($.16 \leq r \leq .30$) and hostility ($.38 \leq r \leq .47$). The Cronbach's alpha of jealous/control is .92; ignore is .88; ridicule traits is .88; and criticize behavior is .81. In study 2, which was conducted to examine the psychometric properties of PPA and PMWI for women exposed to extreme violence, the validity and reliability values of the scales were tested on the data collected from the women's shelter. The data of 23 women staying in the shelter and the data of 23 women from Study 1 with the highest score (3.50 and above) from PIP were compared. Women staying in the shelter ($M = 3.39, SD = 1.12; M = 3.72, SD = 1.23; M = 3.51, SD = 1.11; M = 4.84, SD = 2.37; M = 5.55, SD = 1.89; M = 5.15, SD = 2.26; M = 3.93, SD = 2.77$) showed significantly higher scores than those who suffered the most severe violence in Study 1 ($M = 1.86, SD = 1.14; M = 2.67, SD = .92; M = 1.63, SD = .52; M = 1.81, SD = 1.41; M = 2.35, SD = 1.39; M = 1.59, SD = .79; M = 1.26, SD = .63$) in terms of domination, isolation, jealousy control, ignore, ridicule traits, and criticize behavior.

Discussion

Overall, the current study aimed to adapt PPA and PMWI into Turkish. The results of the study indicated that the Turkish forms of PPA and PMWI have adequate reliability and

validity values for a Turkish sample. Future studies may benefit from these psychometrically sound scales since psychological violence is one of the most widespread and reciprocal types of intimate partner violence. However, testing these scales in samples with different characteristics in relation to different psychological concepts will give more information about the content and dynamics of psychological violence in Turkey. Furthermore, the scales can provide help in preventive and protective psychological studies.

Türkiye genelinde yapılan geniş örneklemlı araştırmalar kadına yönelik şiddet türleri içerisinde psikolojik şiddetin %44 görölme sıklığı ile en yaygın şiddet türlerinden biri olduğunu (Jansen, Yüksel ve Çağatay, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015), kadının eylem ve aktivitelerini kontrol etmeye yönelik davranışlar da dahil edilirse bu oranın %70'lere kadar çıkabildiğini göstermektedir (Jansen ve ark., 2009). Genellikle isim takma, aşağılama, küçümseme, sözel şiddet, bağırma, tehdit etme, kıskançlık, yalıtma, duygusal ve/veya fiziksel olarak uzaklaşma, hileli yönlendirme (manipulation) gibi baskılayıcı ve kontrolcü eylemleri içeren bir şiddet türü olarak tanımlansa da aslında psikolojik şiddetin kapsamı ve ölçümüne ilişkin tartışmalar güncel alan yazında önemli bir yer tutmaktadır (Follingstad, 2011; Maiuro, 2001). Hemen her iki kadından birinin psikolojik şiddete maruz kaldığı ölkemizde (Jansen ve ark., 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015) ise uluslararası psikolojik şiddet ölçeklerinin birkaç istisna dışında (Ersoy, Hünler ve Namer, 2017) henüz Türkçeye uyarlanmadığı görölmektedir. Bununla birlikte ulusal çalışmalarda araştırmacıların psikolojik şiddetin ölçümünde psikolojik şiddetin alt türlerini içermeyen, fiziksel şiddet gibi diğer şiddet türlerini de kapsayan kadına yönelik genel şiddet ölçeklerini kullandığı veya standart ölçüm araçları yerine o araştırmaya özel ölçüm araçları ürettiği de dikkati çekmektedir (Bkz. Aytaç ve Dursun, 2013; Dönmez, şimşek ve Günay, 2012; Öyekçin, Yetim ve şahin, 2012; şahin ve Türk, 2010; Yanık, Hanbaba, Soygür, Ayaltı ve Doğan, 2014; Öztürk, 2014). Psikolojik şiddetin bilimsel zeminde tartışılabilmesi, önleme programlarının geliştirilebilmesi ve etkilerinin ortaya çıkarılarak müdahale programlarının zenginleştirilebilmesi için ulusal çalışmalarda psikometrik özellikleri test edilmiş ölçüm araçlarına büyük bir ihtiyaç olduğu düşünölerek, bu araştırmada heteroseksüel romantik ilişkiler yaşayan kadınlar için geliştirilmiş Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri'nin (KPKME; Tolman, 1999) ve Psikolojik İstismar Profili'nin (PİP; Sackett ve Saunders, 1999) Türkçe'ye uyarlanması hedeflenmiştir.

Psikolojik şiddetin Tanımı ve Ölçümü

Psikolojik şiddet, şiddetin fiziksel formlarını içermeyen türlerinin tanımlanmaya başladığı 1980'li yıllardan (Follingstad ve Edmundson, 2010) günümüze psikolojik saldırganlık, psikolojik istismar, psikolojik kötü muamele, duygusal şiddet veya duygusal istismar gibi kavramlar altında da çalışılan özel bir şiddet türüdür. Ancak diğer şiddet türleri ile karşılaştırıldığında fiziksel parametrelerin yokluğuna bağlı olarak tanımlanması en zor şiddet türüdür (Rogers ve Follingstad, 2014). Alan yazında yaygın kabul

gören görüşe göre, romantik ilişkilerde görülen psikolojik şiddet, çok boyutlu bir şiddet türü olarak (a) romantik eşin gittiği yerleri sınırlamak, kontrol etmek, onu izole etmeye çalışmak, daha geniş bir çerçevede kişisel alanı ve özgürlükleri sınırlamak; (b) romantik eşi aşağılama, karalama veya dalga geçme, diğer bir deyişle kişinin benlik imajına ya da benlik saygısına zarar vermek; (c) düşmanca bir tutumla romantik eşten uzaklaşma, pasif-agresif şekilde duygusal desteği ve bakımı kesme; (d) romantik eşe hükmetme, onun gözünü korkutma, açık veya örtük şekilde tehditkar davranışlarda bulunmak gibi en az dört farklı alt türe sahiptir (Jordan, Campbell ve Follingstad, 2010; Murphy ve Hoover, 1999). Psikolojik şiddetin tanımlanması ile ilintili problemler incelendiğinde, öncelikle büyük kategorilerden (kontrol, duygusal şiddet, sözel şiddet gibi) hangilerinin psikolojik şiddeti oluşturduğunu veya psikolojik şiddetin tanımına alınacağını ve farklı psikolojik şiddet türlerinden hangilerinin birbirinden bağımsız faktörler olduğunu belirlemek öne çıkmaktadır. Bunlara ek olarak psikolojik şiddetin alt türlerinin şiddetin çıktılarını öngörmeye önemli veya faydalı olup olmadığını ve kişilerce rapor edilen psikolojik şiddetin kişi tarafından gerçekten zararlı algılanıp algılanmadığını belirlemek de öncelikli sorunlardandır. Son olarak araştırmacılarca listelenen negatif davranışların psikolojik şiddetin geçerli bir ölçümü olup olmadığını ve psikolojik şiddetin sıklık ve/veya derecesinin çıktılarını belirlemek de psikolojik şiddetin tanımlanmasına ilişkin önemli sorunlar olarak dikkat çekmektedir (Follingstad, 2009). Örneğin, bağırıp çağırma gibi ilişkilerde sıklıkla gözlenen yaygın ve karşılıklı davranışların psikolojik şiddet kapsamında incelenip incelenemeyeceği açık değildir (Rogers ve Follingstad, 2014). Yine bununla bağlantılı olarak, kimi ölçekler daha ağırlıklı olarak sözel şiddete ilişkin maddeler içerirken, kimi ölçüm araçları tehdit edici ve göz korkutucu eylemlere ilişkin maddeler içerebilmektedir (Follingstad ve Rogers, 2004). Bunlara ek olarak, psikolojik şiddetin sürekli bir değişken olarak kavramsallaştırılması da kimi sorunlar barındırmaktadır. Örneğin, kişiyi sadece bir kez ölümla tehdit etmek yüzlerce kontrol edici davranıştan çok daha yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir (Follingstad ve Rogers, 2012). Araştırmaların birçoğunda katılımcılar psikolojik şiddet gören ve görmeyen olmak üzere iki grupta incelenmekte, ilişkide tek bir psikolojik şiddet davranışının varlığı bile kişilerin psikolojik şiddet gören gruba dahil edilmesine yeterli görülmemekte ve dolayısıyla psikolojik şiddetin alt türleri ve şiddet düzeyi irdelenmemektedir (Follingstad ve Rogers, 2012). Oysa araştırma yöntemine ilişkin bu sorun psikolojik şiddet alan yazınında çelişkili bulguların birçoğunun gerçek sebebi olabilir (Follingstad ve Rogers, 2012). Psikolojik şiddetin tanımına ilişkin süregiden belirsizlikler, bu şiddet türünün toplumdaki yaygınlığı ve

sağlık üzerindeki etkisi gibi konuların araştırılmasında da zorluklar yaratmaktadır (Karakurt ve Silver, 2013; Rogers ve Follingstad, 2014).

Psikolojik şiddetin işevuruklaştırılması konusundaki zorluklara karşın, alan yazında ilk denemelerden birisini Tolman (1989, 1999) yapmıřtır¹. Bu kapsamlı araştırmalarda Tolman (1989; 1999) korku, yalıtma, ekonomik istismar, aşağılama, katı cinsiyetçi rol beklentileri, psikolojik istikrarsızlık, duygusal ve kişilerarası uzaklaşma ve aşkın bağımlı ifadeleri gibi kategoriler tarif etmiştir. Tolman (1989) madde havuzunu oluştururken, geçmiş araştırmalarda psikolojik şiddet kapsamında incelenen fakat aslında fiziksel şiddet içeren (örn., cinsel ilişkiye zorlama, uykusunu kesme) veya fiziksel şiddet tehdidi barındıran davranışları (örn., eşyaları kırma, vurmakla tehdit etme) ıkarımış (Winstok ve Sowan-Basheer, 2015), dolayısıyla psikolojik şiddetin daha sağlıklı tanımlanmasında yol gösterici olmuştur. Tolman (1999) her ne kadar psikolojik şiddetin kavramsal olarak farklı altı biçime sahip olduğunu düşünse de geliştirdiği KPKME için yaptığı analizlerde iki faktörlü bir yapıya ulaşmış ve kadına yönelik psikolojik şiddet stratejilerini hükmetme-yalıtma faktörü ve duygusal-sözel şiddet faktörü olarak iki ana boyutta tanımlamıştır.

Alan yazında psikolojik şiddetin ölçümünde sıklıkla kullanılan diğer bir lek PİP'tir. Sackett ve Saunders (1999) PİP'i psikolojik şiddetin hangi alt türlerinin daha yıpratıcı olarak algılandığını tespit etmek amacıyla geliştirmişler ve özellikleriyle alay etme ve kıskançlıkla kontrolün kadınlar tarafından daha şiddetli algılandığını saptamışlardır. Bu alışma, genel olarak psikolojik şiddetin, depresyonun önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur. NiCarty (1982), Pence ve Paymar (1993) ve Sackett'in (1992) alışmaları gibi geçmiş klinik araştırmalarda geliştirilmiş ölçeklerin maddelerinin incelenmesi sonucunda oluşturulan PİP (akt. Sackett ve Saunders, 1999) daha az maddeye sahiptir. Bu nedenle de zaman tasarrufu ve kolay uygulama açısından kullanışlı bir ölçektir. PİP'in kıskançlıkla kontrol ve davranışlarını eleştirme faktörleri KPKME'nin hükmetme/yalıtma faktörüne benzer maddeler içerirken, yok sayma ve özellikleriyle alay etme faktörleri KPKME'nin duygusal/sözel şiddet faktörüne benzer maddeler içermektedir. Ancak, KPKME ile karşılaştırıldığında PİP'in en büyük avantajı, daha çok zarar verici bir psikolojik şiddet türü olan özellikleriyle alay etmeyi, davranışlarını eleştirme faktöründen ayırabilmesidir (Sackett ve Saunders, 1999).

1 Psikolojik şiddetin ölçümüne ilişkin tarihsel süreç ve beraberinde getirdiği tartışmalar için Kelly'nin (2004) sistematik derleme makalesine bakabilirsiniz

Özetle, yakın ilişkilerde yaygın ve karşılıklı olarak uygulanan, özellikle fiziksel şiddet olmak üzere diğer şiddet türlerinin ortaya çıkışına kolaylaştırıcı etki eden (Murphy ve O'Leary, 1989) ve şiddet içeren ilişkilerin sürmesinde belirleyici rol oynayan (Follingstad ve Rogers, 2012; Spetherd-McMullen, Mearns, Stokes ve Mechanic, 2015) psikolojik şiddetin araştırılması gereklilik arz etmektedir. Türkiye'de de uluslararası alan yazına benzer olarak, fiziksel şiddet kadar ciddi sonuçları olan psikolojik şiddet üzerine yeterli çalışma sayısına ulaşılmadığı görülmüştür. Psikolojik şiddeti alt türleri ile birlikte ölçebilecek Türkçe geçerliği ve güvenilirliği sınanmış bir ölçeğin olmadığı göz önünde bulundurularak yürütülen bu çalışmada, Tolman (1989) tarafından geliştirilen KPKME ve Sackett ve Saunders (1999) tarafından geliştirilen PİP'in Türkçe'ye uyarlanmasının yapılması amaçlanmıştır.

ÇALIŞMA 1

KPKME ve PİP'in psikometrik özelliklerini test etmek amacıyla yapılan bu çalışmada ölçeklerin faktör yapıları, geçerlilik ve güvenilirlik değerleri incelenecektir. Bu amaçla ölçekler için ayrı ayrı faktör analizleri ve iç tutarlılık sınamaları yapılacaktır. Ayrıca, alan yazında psikolojik şiddetle ilişkili bulunmuş kimi psikolojik yapıların ölçeklerle olan ilişkisi incelenerek ölçeklerin geçerliğine ilişkin ek kanıtlar elde edilmesi hedeflenmektedir. Geçmiş çalışmalar, psikolojik şiddetin fiziksel şiddetle (Murphy ve O'Leary, 1989) ve psikolojik belirtilerle (Follingstad, 2009) ilişkilerine dair destekler sunmaktadır. Yapı geçerliliği kapsamında, KPKME ve PİP'in Türkçe formlarının fiziksel şiddet ve psikolojik sağlık sorunlarına ilişkin değişkenlerle ilişkili çıkması beklenmektedir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Verileri internet üzerinden toplanan araştırmanın örneklemini Dokuz Eylül Üniversitesi'nde, İzmir ili sınırları içerisinde yer alan çeşitli kadın örgütlerinde ve sosyal medyada yapılan çağrılarla ulaşılan 313 kadın oluşturmaktadır. Kadınlar psikolojik şiddet ölçeklerini şu an devam eden ilişkilerini, şu an bir ilişki içinde değillerse en son yaşadıkları romantik ilişkiyi düşünerek doldurmuşlardır. Alan yazındaki geçmiş çalışmalara benzer olarak, psikolojik şiddet yaşantılarının ve etkilerinin güncel olması amacıyla söz konusu romantik ilişkinin devam ediyor olması veya ayrılık tarihinin en fazla iki yıl öncesi olması ön koşulu aranmıştır. Bu kriteri sağlamayan 20 kadın katılımcı analize dahil edilmemiştir. Analizler 293 kadınla yürütülmüştür.

Katılımcıların yaşları 18 ile 66 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 32.19'dur ($S = 9.90$). Araştırmaya katılanların yarıya yakını (%48.8) evlidir. Evli olanlar da dahil olmak üzere tüm katılımcıların önemli bir kısmı şu an romantik bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmiştir (%75.4). Katılımcıların büyük çoğunluğunun yaşamı boyunca en uzun süre ikamet ettikleri yer bir büyükşehir olup (%64.2), yine büyük bir çoğunluğu (%74.1) şu an bir büyükşehirde ikamet etmektedir. Araştırmaya katılan kadınların büyük bir bölümü lise ve üstü eğitim düzeyine sahip (%88.8), düzenli bir işe sahiptir (%60.1). Katılımcıların yalnızca %2.7'si ilişkileri sırasında ilişki danışmanlığı aldıklarını rapor etmişlerdir. Tablo 1'de katılımcıların demografik özellikleri detaylı şekilde sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma 1 katılımcılarının demografik özellikleri

		N	%
Yaş	18-30	151	51.5
	31-50	123	41.9
	51-66	19	6.4
Medeni hal	Evli	143	48.8
	Bekâr	130	44.4
	Diğer	20	6.8
İlişkinin devam durumu	Devam ediyor	225	76.8
	Bitti	68	23.2
Çocuk	Var	100	34.1
	Yok	193	65.9
Çocuk sayısı	0	193	65.9
	1	48	16.4
	2	42	14.3
	3 ve 3+	10	3.4
En uzun süre yaşanan yer	Kırsal	15	5.1
	Şehir	90	30.7
	Büyükşehir	188	64.2
Şu anda yaşanan yer	Kırsal	14	4.8
	Şehir	62	21.2
	Büyükşehir	217	74.1
Eğitim	İlköğretim	21	7.1
	Lise	67	22.9
	Üniversite	114	38.9
	Lisansüstü	79	27
	Diğer	9	4.1
İlişki esnasında çalışma durumu	Çalışıyor	176	60.1
	Düzensiz iş	23	7.8
	Çalışmıyor	94	32.1
	Toplam	293	100

Veri Toplama Araçları

Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri (KPKME). Tolman (1989) tarafından geliştirilen KPKME 58 madde ve hükmetme-yalıtma (örn., “Eşim/erkek arkadaşım beni, ihtiyacım olan sağlık hizmetini almaktan alıkoymuştur.”) ve duygusal-sözel şiddet (örn., “Eşim/erkek arkadaşım başkalarının önünde bana hakaret etmiş ya da beni utandırmıştır.”) olarak adlandırılan iki faktörden oluşmaktadır. Katılımcılar her maddede ifade edilen davranışa son altı ayda ne sıklıkla maruz kaldıklarını 5 basamaklı ölçek üzerinde kendilerine uygun olan seçeneği işaretleyerek doldurmuşlardır. Tolman ölçek yönergesinde sınırlı bir zaman dilimi vermenin rehabilitasyon programlarındaki ilerlemeyi değerlendirmek açısından daha faydalı olacağını düşünerek “son altı ayda” ifadesini kullansa da ölçeğin alandaki pek çok uygulamasında bu yönerge ihtiyaca göre yeniden düzenlenmiş, katılımcının ilgili davranışa hayatı boyunca veya son bir veya iki yılda ne sıklıkla maruz kaldığı gibi farklı zaman dilimlerini kapsayan deneyimleri ölçülmüştür (örn., Dutton, Starzomski, Saunders ve Bartholomew, 1994; Messman-Moore ve Long, 2000). Bu çalışmada gelecek araştırmaların farklı ihtiyaçları gözetenilerek katılımcılara verilen yönergede “Şimdi lütfen hayatınızdaki romantik ilişkinizi (flört, sevgililik, evlilik gibi), eğer şu an romantik bir ilişki içinde değilseniz en son yaşadığınız ilişkinizi düşününüz ve aşağıdaki her soruyu bu ilişkiyi düşünerek cevaplayınız.” ifadesi tercih edilmiştir. Ölçekte katılımcılara verilen psikolojik şiddete maruz kalma sıklığı seçenekleri “1 = Hiçbir Zaman, 2 = Nadiren, 3 = Bazen, 4 = Sıklıkla, 5 = Çok Sık” olarak belirlenmiştir. Ayrıca, konu olan ilişkiye uygun olmayan maddeler için (örn., çocuk sahibi olmayan kadınlar için çocuk bakımına ilişkin maddeler) son şık “0 = Geçerli Değil” olarak düzenlenmiştir. Hükmetme/yalıtma ve duygusal/sözel şiddet faktörlerinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hem kadınlar için (sırasıyla = .94 ve .93), hem erkekler için (sırasıyla = .91 ve .93) oldukça yüksek gözlenmiştir (Tolman, 1989; 1999).

Psikolojik Şiddet Profili (PİP). Sackett ve Saunders (1999) tarafından geliştirilen bu ölçek 21 madde ve dört faktör içermektedir. Ölçeğin faktörleri olan kıskançlıkla kontrol etme 8 maddeden (örn., “Onunla değil de başkalarıyla olmak istediğinizde öfkelenir ya da keyfi kaçar.”), yok sayma 5 maddeden (örn., “Hastalandığınız, yorulduğunuz ya da fazla çalıştığınız zamanlarda yardıma ihtiyaç duyduğunuzu görmezden gelir.”), kişilik özellikleriyle alay etme 5 maddeden (örn., “Kendinizde en çok beğendiğiniz veya değer verdiğiniz özelliklerinizle alay eder.”) ve davranışlarını eleştirme 3 maddeden (örn., “Yemek veya temizlik yaptığınızda beğenmez ve o beğenene kadar tekrar tekrar yapmanızı ister.”) oluşmaktadır. Katılımcılar her maddede tanımlanan davranışa ne sıklıkta hedef

olduklarını “1 = asla”, “2 = ayda bir defadan az”, “3 = ayda bir defa”, “4 = ayda 2-3 defa”, “5 = haftada 1 defa”, “6 = haftada 2-3 defa ve “7 = her gün” seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmektedir. zgn çalışmada ölçeğin iç tutarlılık Cronbach Alpha katsayıları kıskanılıkla kontrol için .85, yok sayma için .80, özellikleriyle alay etme için .79 ve davranışlarını eleştirme için .75 olarak gözlenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla orijinal çalışmada depresyon, benlik saygısı ve korku gibi psikolojik değişkenlerle korelasyonu incelenmiştir. Ölçeğin tüm faktörleri korku ($.47 \leq r \leq .66$) ile anlamlı bir ilişki göstermiştir. Benlik saygısı ($-.31 \leq r \leq -.22$) ve depresyon ($.22 \leq r \leq .23$) ise yok sayma ve alay etme faktörleri ile anlamlı ilişki göstermiştir.

Çatışma Taktikleri leği-II. Katılımcıların fiziksel şiddet görüp görmedikleri uluslararası alan yazında ev içi şiddetin ölçümünde yaygın şekilde kullanılan ve psikometrik özellikleri birçok kez sınanmış bir ölçek olan atışma Taktikleri leği aracılığı ile llmştir (Straus, 1996, 2004). Straus, Hamby, Boney-McCoy ve Sugarman (1996) tarafından geliştirilen ölçek fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet, yaralama ve müzakere olmak üzere beş faktöre sahiptir. Türkçe’ye uyarlama alışması Turhan, Güraksın ve İnanđı (2006) tarafından yapılmış, ölçeğin Cronbach Alpha değeri .90 olarak elde edilmiştir. Bu alışma kapsamında sadece 12 maddelik fiziksel şiddet ve 6 maddelik yaralama faktörleri kullanılmıştır. Ölçeğin bu çalışmada Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .90 olarak bulunmuştur.

Kısa Semptom Envanteri. Derogatis (1992) tarafından geliştirilen ve 53 maddeden oluşan Kısa Semptom Envanteri kişilerin yaşadıkları sıkıntılarını 0 (hiç) ile 4 (ok fazla) arasında derecelendirmektedir. Orijinal çalışmada ölçeğin 9 faktöre sahip olduğu saptanmış, ancak şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan Türkçe uyarlamasında 13 maddeden oluşan anksiyete, 12 maddeden oluşan depresyon, 12 maddeden oluşan olumsuz benlik, 9 maddeden oluşan somatizasyon ve 7 maddeden oluşan hostilitate adı verilen beş faktör tespit edilmiştir. Tüm leğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .95 olarak gözlenmiştir. Kısa Semptom Envanteri, koruyucu psikolojik hizmetlerin yaygınlaşması ile büyük örneklemler içinde psikolojik belirtileri tarayacak ekonomik ölçüm araçlarına duyulan ihtiyaç nedeniyle geliştirilmiş bir ölçektir (şahin ve Durak, 1994). Ekonomik ve pratik kullanım özelliklerine ek olarak, ölçeğin klinik psikoloji alanında uzmanlığı olmayan kişilerce de kullanıma açık olması ve Türk örneklemlerde yeterli psikometrik özelliklere sahip olması nedeni ile ölçeğin bu araştırmanın amaçlarına cevap verebileceği dşnlmştir. Ölçeğin bu araştırmadaki Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .98 bulunmuştur.

İşlem

KPKME ve PİP'in Türkçe çevirisi Türkçe ve İngilizce dillerine hakim, psikoloji alanında uzmanlığını yapmış veya yapmakta olan, psikolojik ölçek uyarlama ve geliştirme konusunda eğitimli üç kişilik bir çeviri ekibi tarafından birbirlerinden bağımsız olarak yapılmıştır. Yapılan çevirilerdeki farklılıklar araştırmacılar tarafından incelenerek çeviriler ortaklaştırılmıştır. Ölçeğin İngilizce'ye geri çevirisi her iki dile de hakim, birisi dilbilim alanında diğeri psikoloji alanında öğretim üyesi olan iki kişilik bir çeviri ekibi tarafından birbirinden bağımsız şekilde yapılmıştır. Çeviri-geri çeviri sürecinde saptanan farklılıklar araştırmacılar tarafından incelenerek, ölçek maddeleri kullanılan dilin anlaşılabilirliği ve orijinal maddelerle anlam tutarlılığı da gözetilerek düzeltilmiştir. Elde edilen Türkçe formun anlaşılabilirliği ve maddelerin kültürel uygunluğu için uzman görüşü alınmıştır. Bu çerçevede psikoloji alanında iki öğretim üyesinin son değerlendirmesi ışığında araştırmacılar tarafından ölçeğin ön deneme formu oluşturulmuştur. Ölçekler birbirinden ayrı olarak ön denemeye tabi tutulmuş, ön deneme formları farklı eğitim, yaş ve meslek grubuna mensup 15 ve 20 kişiden oluşan iki farklı örnekleme dağıtılmış, katılımcılardan kendilerine verilen ölçek maddelerini biçimsel olarak ve anlaşılabilirlik açısından incelemeleri, varsa önerilerini yazmaları istenmiştir. Çeviri-geri çeviri, uzman görüşü ve ön deneme süreçlerinin sonucunda son hali verilen ölçeklerin Türkçe versiyonu hazırlanmıştır.

Veri toplama işleminin öncesinde Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Etik Kurulu'ndan gerekli etik izin alınmıştır. Yine etik ilkelere uygun olarak, katılımcılar araştırmanın akademik amaçlarla yürütüldüğü, amacın tek tek bireyler hakkında bilgi toplamak olmadığı, bu nedenle de isim ya da kimliği belli edecek herhangi bir şeyin yazılmasına gerek olmadığı konusunda bilgilendirilmiştir. Ardından gönüllü katılımlarını göstermek için onam formunu onaylamaları gerektiği katılımcılara belirtilmiştir. Verileri internet üzerinden toplanan bu çalışmada, katılımcılar sırasıyla demografik soru formunu, psikolojik şiddet, fiziksel şiddet ve yaralanma ölçeklerini ve psikolojik belirtilere ilişkin ölçeği doldurmuşlardır.

BULGULAR

Her iki psikolojik şiddet ölçeğinin faktör yapıları, madde-toplam korelasyonları, güvenilirlik değerleri ve psikolojik belirtilerle ilişkileri ayrı ayrı incelenmiş, daha sonra bu ölçeklerin kendi aralarındaki ilişkileri test edilmiştir. Bulgular her bir ölçek için ayrı ayrı aşağıda rapor edilmiştir.

Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri'nin Psikometrik Özellikleri

Geçerlik. Ölçeğin geçerliği farklı yapı geçerliği sınama yöntemleri kullanılarak test edilmiştir. Bu anlamda öncelikle faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör yapıları Vari-maks eksen döndürme yöntemi ile test edilmiştir. KPKME'nin faktör yapısını incelemek amacı ile yürütülen Temel Bileşenler Analizi'nde Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri .92 olarak elde edilmiş, Bartlett Küresellik Testi sonucu anlamlı bulunmuştur ($\chi^2(1431) = 12215.52, p \leq 0.01$). Özdeğeri 1 ve 1'in üstünde olan 11 faktör toplam varyansın %70.26'sını açıklamıştır. Faktör sayısını tespit etmek amacı ile yamaç eğimi grafiği incelenmiş ve üç ya da dört faktörün ölçeğin faktör yapısına uygun olduğu gözlenmiştir. Tolman'ın çalışmasında binışen iki faktörün (hükmetme/yalıtma) Türkçe form için sağlıklı şekilde ayrıştığı görülmüştür. Bu nedenle 3 faktörlü yapının en sağlıklı dağılıma sahip olduğu kararına varılmıştır. Tablo 2'de KPKME'nin ortalamaları, standart sapmaları, madde-toplam korelasyonları, faktör yükleri, açıklanan varyans yüzdeleri ve iç tutarlılık katsayıları gösterilmektedir. Toplam varyansın %34.92'si ilk faktör, %9.88'i ikinci faktör ve %5.78'i üçüncü faktör tarafından açıklanmıştır. Faktör yüklerinin .81 ve .40 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Tablo 2. KPKME'nin ortalamaları, standart sapmaları, madde-toplam korelasyonları, faktör yükleri, açıklanan varyans yüzdeleri ve iç tutarlılık katsayıları

Maddeler	Ort.	S	Madde Toplam Korelasyonu	Duyusal/Sözel	Hükmetme	Yalıtma
1	1.53	.87	.54	.54		
2	1.64	.98	.69	.64		
3	1.64	1.07	.72	.70		
4	2.11	1.29	.65	.70		
7	1.61	1.17	.52	.51		
8	1.93	1.27	.78	.79		
9	2.05	1.36	.75	.74		
10	1.42	.91	.48	.41		
11	1.65	1.10	.66	.70		
12	2.30	1.22	.73	.76		
13	1.58	1.12	.79	.77		
14	2.26	1.34	.58	.65		
15	1.90	1.19	.55	.63		
16	1.96	1.25	.54	.62		
17	2.07	1.31	.66	.77		
18	2.02	1.26	.67	.80		
19	1.62	1.12	.54	.56		
20	2.21	1.43	.72	.77		
25	1.63	1.09	.67	.57		
45	2.01	1.30	.73	.81		

46	1.99	1.32	.77	.74		
48	1.75	1.29	.78	.69		
49	1.73	1.25	.76	.73		
50	2.10	1.31	.64	.62		
51	1.79	1.22	.74	.65		
56	1.66	1.14	.56	.64		
6	1.19	.91	.42		.56	
21	1.33	1.00	.52		.54	
22	1.48	1.11	.71	.56	.55	
23	1.80	1.43	.46		.61	
24	1.28	1.33	.40		.72	
27	1.20	1.07	.47		.65	
28	1.43	1.25	.43		.63	
29	1.21	1.11	.36		.58	
30	1.49	1.23	.39		.54	
31	1.00	.49	.21		.59	
37	1.01	1.00	.30		.65	
39	1.32	.94	.55		.49	
41	1.15	1.00	.18		.40	
47	1.15	.83	.44		.47	
52	1.05	.74	.44		.60	
57	.82	.69	.22		.65	
58	.101	.49	.32		.53	
26	1.87	1.23	.59	.55		.55
32	2.08	1.34	.52	.50		.59
33	2.43	1.39	.41	.41		.58
34	1.41	.98	.62			.69
35	1.53	.99	.56			.70
36	1.38	.96	.56	.49		.52
38	1.10	.68	.41		.45	.50
40	1.35	.90	.67	.44		.59
42	1.16	.73	.43			.73
43	1.20	.70	.50			.66
44	1.28	.98	.19			.40
Özdeğer				18.855	5.337	3.122
Açıklanan Varyans (%)				34.917	9.884	5.782
İç tutarlılık katsayısı				.96	.89	.88

Not: 40'un altındaki faktör yükleri rapor edilmemiştir. Madde-toplam korelasyonlarında ve faktör yüklerinde en küçük ve en yüksek değerler koyu yazılmıştır. Madde-toplam korelasyonları faktör bazında olup, maddenin kendisinin dahil olmadığı düzeltilmiş korelasyon değerlerini yansıtmaktadır. KPKME: Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri

Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre, maddelerin faktör dağılımı ölçeğin geliştirildiği özgün çalışmadan kimi noktalarda farklılaşmıştır. Öncelikle, 5. ve 55. maddeler özgün faktörler yerine duygusal/sözel şiddet faktörüne yüklendikleri ve kavramsal içerik olarak bu faktöre uygun olmadıkları için daha sonraki analizlerden çıkarılmıştır. Tolman'ın çalışmasında her iki faktöre de .40 üzerinde yük veren 6, 23, 24, 29, 37, 57 ve

58. maddelerin bu çalışmada hükmetme faktörüne yüklendikleri gözlenmiştir. Maddelerin içeriği incelendiğinde bu maddelerin çoğunlukla (6, 23, 24 ve 37. maddeler) ev içi sorumluluklara ilişkin maddeler olduğu, erkeğin kadının geleneksel cinsiyet rollerine uygun olarak ev işleri veya çocuk bakımı konusunda baskılayıcı bir tutum sergilediği davranışların örneklendiği görülmüştür. Erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurması ile ilişkili birçok farklı davranışa ek olarak, Türkiye’de kadınlar tarafından ev içi sorumluluklara ilişkin zorlayıcı tavırların da üzerlerinde baskı kuran unsurlar olarak algılandığı düşünülerek bu maddeler analizlerden çıkarılmamış, hükmetme faktörüne dahil edilmiştir. Benzer şekilde 29.², 57.³ ve 58.⁴ maddeler ise ekonomik ve sosyal baskı ve tahakküm unsuru barındırmaları sebebiyle içerik olarak yine hükmetme faktörüne uygun görülerek saklanmıştır. Ölçeğin 1. maddesi⁵, 7. maddesi⁶ ve 25. maddesi⁷ ise, özgün çalışmada hükmetme/yalıtma faktörüne yüklenirken, bu çalışmada duygusal/sözel şiddet faktörüne yüklenmiştir. Ancak fiziksel görünüşü küçük görmenin, aynı faktördeki “eşi aptalmış gibi görme” gibi duygusal şiddet kapsamında değerlendirilebileceği, eleştirel ifadeler kullanma ve emir verme eylemlerinin sözel şiddet kapsamında da değerlendirilebileceği düşünülerek bu maddeler analiz sonuçlarında yüklendikleri faktörlere uygun görülerek korunmuştur. Bunun dışında kalan maddelerin dağılımları özgün çalışma ile tutarlıdır. Ayrıca, Tolman’ın çalışmasında herhangi bir faktöre yüklenmeyen veya her iki faktöre de .40 üzerinde yük veren 53. ve 54. maddeler bu çalışmada da kuramsal olarak uygun bir faktör dağılımı göstermemişler, bu nedenle daha sonraki analizlere alınmamışlardır.

KPKME’nin geçerliği ayrıca aynı yapıyı ölçen PİP ile ilişkisi incelenerek test edilmiştir. Hükmetme ile kıskançlıkla kontrol faktörlerinin birbiriyle ilişkisi dışında, KPKME’nin tüm faktörleri PİP’in tüm faktörleri ile anlamlı ilişki göstermiştir ($.35 \leq r \leq .80$). Genel psikolojik şiddete maruz kalma düzeyini gösteren PİP toplam puanı KPKME’nin faktörlerinden hükmetme ile .39, yalıtma ile .73 ve duygusal/sözel şiddet ile .84 olmak üzere yine anlamlı korelasyonlar göstermiştir. Bu değerler Tablo 4’te sunulmuştur.

KPKME’nin yapı geçerliği psikolojik semptomlarla olan ilişkisi incelenerek de test edilmiştir. Tablo 4’te de görüleceği üzere, KPKME’nin faktörleri anksiyete

2 “Eşim/erkek arkadaşım ailemizi geçindirmek için yeterince katkıda bulunmamıştır.”

3 “Eşim/erkek arkadaşım çocuklarımı benden uzaklaştıracağını söyleyerek beni tehdit etmiştir.”

4 “Eşim/erkek arkadaşım beni akıl hastanesine yatırmakla tehdit etmiştir.”

5 “Eşim/erkek arkadaşım fiziksel görünüşümü küçümsemiştir.”

6 “Eşim/erkek arkadaşım evi çekip çevirme tarzımı eleştirmiştir.”

7 “Eşim/erkek arkadaşım bana emirler yağdırmıştır.”

($.17 \leq r \leq .47$), depresyon ($.16 \leq r \leq .51$), olumsuz benlik ($.20 \leq r \leq .52$), somatizasyon ($.16 \leq r \leq .34$) ve hostilite ($.21 \leq r \leq .54$) olmak üzere araştırma kapsamında ölçülen tüm psikolojik semptomlarla anlamlı ilişki göstermiştir. Bunlara ek olarak, KPKME'in tüm faktörleri fiziksel şiddet ($.23 \leq r \leq .50$) ve yaralanma ($.23 \leq r \leq .48$) ile anlamlı ilişkilere sahip bulunmuştur.

Son olarak, ölçeklerin toplam puanı ile faktörler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. KPKME'nin toplam puanı, duygusal/sözel şiddet ($r = .97, p \leq .01$), hükmetme ($r = .96, p \leq .01$), ve yalıtma ($r = .97, p \leq .01$) ile anlamlı düzeyde ilişkilere sahip bulunmuştur.

Madde-Toplam Korelasyonları. Sorunlu maddeler temizlenip kalan maddelerin madde-toplam korelasyonları incelendiğinde KPKME faktörlerinden hükmetme için madde-toplam korelasyonları .31 ile .67, yalıtma için .25 ile .75, duygusal/sözel şiddet için .46 ile .82 arasında gözlenmiştir. KPKME'nin toplam puanı için madde-toplam korelasyonları .25 ile .77 arasındadır.

Güvenirlilik. Ölçeğin Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde, hükmetme faktörü .89, yalıtma faktörü .88 ve duygusal/sözel şiddet faktörü .96 düzeyinde iç tutarlılık göstermiştir. Bu değerler ölçeğin güçlü güvenirlik değerlerine sahip olduğuna işaret etmektedir.

Psikolojik İstismar Profili'nin Psikometrik Özellikleri

Geçerlik. Ölçeğin geçerliği farklı yapı geçerliği sınama yöntemleri kullanılarak test edilmiştir. Bu anlamda öncelikle faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör yapıları varyans eksen döndürme yöntemi ile test edilmiştir. PİP'in faktör yapısını incelemek amacıyla yürütülen Temel Bileşenler Analizi'nde Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri .91 olarak elde edilmiş, Bartlett Küresellik Testi sonuçları anlamlı bulunmuştur ($\chi^2(210) = 4277.57, p \leq 0.01$). Özdeğeri 1 ve 1'in üstünde olan dört faktör toplam varyansın %69.55'ini açıklamıştır. Faktör sayısını tespit etmek amacıyla yamaç eğimi grafiği incelenmiş ve üç ya da dört faktörün ölçeğin faktör yapısına uygun olduğu gözlenmiştir. Sackett ve Saunders'ın (1999) ölçek geliştirme çalışması ile tutarlı olarak maddelerin dört faktöre yüklendiği gözlenmiştir. Bu nedenle özgün çalışma ile uyumlu olan dört faktörlü yapı tercih edilmiştir. Tablo 3'te de görülebileceği gibi toplam varyansın %43.23'ü ilk faktör, %15.46'sı ikinci faktör, %5.99'u üçüncü faktör ve %4.87'si dördüncü faktör tarafından açıklanmıştır. Faktör yükleri .35 ve .87 arasında gözlenmiştir.

Tablo 3. PİP'nin ortalamaları, standart sapmaları, madde-toplam korelasyonları, faktör yükleri, açıklanan varyans yüzdeleri ve iç tutarlılık katsayıları

Maddeler	Ort.	S	Madde toplam korelasyonu	Kıskançlıkla kontrol etme	Yok sayma	Özellikleriyle alay etme	Davranışlarını eleştirme
1	2.50	1.78	.81	.78			
3	2.11	1.78	.84	.83			
4	1.94	1.63	.87	.87			
7	2.15	1.70	.83	.82			
10	1.88	1.69	.87	.87			
15	1.77	1.58	.80	.79			
5	2.25	1.69	.83		.78		
8	2.05	1.69	.87		.74		
11	2.37	1.80	.84		.77		
16	2.56	1.93	.84		.82		
6	1.75	1.47	.87			.82	
9	1.56	1.29	.89			.82	
13	1.84	1.49	.85		.51	.60	
21	1.77	1.50	.81		.43	.52	
2	1.60	1.34	.86				.83
12	1.38	1.05	.80				.72
14	1.80	1.43	.90		.38		.77
Özdeğer				9.078	3.247	1.257	1.024
Açıklanan Varyans(%)				43.229	15.461	5.987	4.875
İç tutarlılık katsayısı				.91	.87	.87	.81

Not: .40'un altındaki faktör yükleri rapor edilmemiştir. Madde-toplam korelasyonlarında ve faktör yüklerinde en küçük ve en yüksek değerler koyu yazılmıştır. Madde-toplam korelasyonları faktör bazında olup, maddenin kendisinin dahil olmadığı düzeltilmiş korelasyon değerlerini yansıtmaktadır. PIP: Psikolojik İstismar Profili

Dört maddenin (13, 17, 19 ve 21. Maddeler), bir başka faktöre ait oldukları faktörden daha güçlü yük verdikleri görülmüştür. Faktör analizi öncesi incelenen madde-toplam korelasyonları ve maddeler arası korelasyonlarda da 17.⁸ ve 19. maddelerin⁹ korelasyon katsayılarının diğer maddelere göre belirgin şekilde daha düşük olduğu görülmüştür. Kıskançlıkla kontrol etme için madde-toplam korelasyonları 17. maddede .48 ve 19. maddede .60 olarak hesaplanmış, diğer maddelerde bu değer en düşük .72 olarak hesaplanmıştır. Kıskançlıkla kontrol etme faktörüne ait maddelerin kendi arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, 17. maddenin .34 ile .47 arasında, 19. maddenin ise .47 ile .51 arasında değerlere sahip olduğu ve bu katsayıların tüm korelasyon katsayıları içinde en düşük değerler olduğu görülmüştür. Hem madde-toplam korelasyonları, hem faktör dağılımı göz önünde bulundurularak, sekiz maddeden oluşan kıskançlıkla kontrol

8 “Onun isteklerine boyun eğmezseniz sizi değerli bir eşyanıza, evcil hayvanınıza, arkadaşınıza veya akrabanıza zarar vermeye tehdit eder.”

9 “Sizi başkalarıyla ilişki yaşamakla veya başka şeylerle suçlayarak geç saatlere kadar uyutmaz.”

etme faktörünün madde çeşitliliğinin yeterli olduğu düşünülmüş ve 17 ile 19. maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Özellikleriyle alay etme faktörüne ait madde-toplam korelasyonları, 13.¹⁰ ve 21. maddenin¹¹ ziyade 18. maddenin¹² madde-toplam korelasyon değerinin ($r = .53$) en düşük değere karşılık geldiğini göstermiştir. Benzer şekilde aynı faktöre ait maddeler arası korelasyonlar incelendiğinde de 13. ve 21. maddenin değil, 18. maddenin maddeler arası korelasyonların en düşük değerlerine ($.34 \leq r \leq .59$) sahip olduğu görülmüştür. Bu madde çıkarıldığında, 13. ve 21. maddelerin yine birden fazla faktöre yük vermelerine karşın kendi faktörlerine daha çok yük verdikleri tespit edilmiştir. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra yok sayma faktöründe birden fazla faktöre yük veren 20. maddenin¹³ değerleri incelenmiştir. Madde-toplam korelasyonu bu madde için .54 iken diğer maddelerde en düşük .72'dir. Maddeler arası korelasyonları da en düşük madde yine 20. madde olarak tespit edilmiştir ($.43 \leq r \leq .50$). Bu maddenin çıkarılması ile daha temiz bir faktör dağılımına ulaşılmıştır. Sonuç olarak, 13. ve 21. maddeler kendi faktörü dışında bir başka faktöre yük vermiş olsalar da en yüksek yükü kendi faktörlerine vermişlerdir. Ayrıca, orijinal ölçeğin maddeleri ve faktör yapısı ile birlikte mümkün olduğunca korunabilmesi amacıyla bu maddelerin ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Bu haliyle ölçeğin açıkladığı toplam varyans %74.37'dir. Kıskançlıkla kontrol etme faktörü toplam varyansın %26'sını, yok sayma %19.98'ini, özellikleri ile alay etme %14.54'ünü ve davranışlarını eleştirme de %13.85'ini açıklamaktadır. Tüm bu işlemlerde, her faktörde en az 3 madde olmasına ve faktörlerin kavramsal içeriklerini koruması için önemli maddelerin ölçekte tutulmasına dikkat edilmiştir.

PIP'in geçerliği bir başka psikolojik şiddet ölçeği olan KPKME ile ilişkisi incelenerek de test edilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere, PIP'in kıskançlık ile kontrol faktörü ile KPKME'NİN hükmetme faktörü arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. Bunun haricindeki faktörlerin tümü KPKME'nin tüm faktörleri ile anlamlı ilişki göstermiştir ($.35 \leq r \leq .80$).

PIP'in yapı geçerliliğini sınamak amacıyla psikolojik semptomlarla ilişkisi de irdelenmiştir. Tablo 4'te de görülebileceği üzere PIP'in faktörleri anksiyete ($.29 \leq r \leq .43$), depresyon ($.32 \leq r \leq .47$), olumsuz benlik ($.33 \leq r \leq .49$), somatizasyon ($.16 \leq r \leq .30$) ve hostilite ($.38 \leq r \leq .47$) olmak üzere araştırma kapsamında ölçülen tüm psikolojik

10 “Kendinizde en çok beğendiğiniz veya değer verdiğiniz özelliklerinizle alay eder.”

11 “Zaferlerinizle dalga geçer, planlarınızla ilgili cesaretinizi kırar veya başarılarınızı küçümser.”

12 “Size ‘sürtük’ veya ‘orospu’ gibi cinsel imalar içeren isimler takar.”

13 “Seks yapma isteğinizi görmezden gelir ya da sizi heyecanlandıracak veya tatmin edecek şeyleri yapmaz.”

Tablo 4. Çalışma 1 KPKME ve PIP'in faktörleri ile ilişkili değişkenler için ortalamalar, standart sapmalar ve aralarındaki korelasyon katsayıları

	Ort.	S	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. KPKME Toplam	2.50	1.33	-	.96**	.97**	.96**	.97**	.80**	.91**	.91**	.85**	-.21	-.20	-.11	-.23	-.30*	.83**	.77**
2. PIP Toplam	3.31	2.17		-	.95**	.88*	.95**	.88**	.92**	.94**	.86**	-.19	-.21	-.09	-.27	-.30*	.82**	.80**
3. Duygusal / Sözel Şiddet (KPKME)	1.86	.88			-	.50**	.66**	.51**	.75**	.79**	.67**	.47**	.51**	.52**	.34**	.54**	.50**	.48**
4. Hükmetme (KPKME)	1.23	.61				-	.33**	.09	.47**	.44**	.35**	.17**	.16**	.20**	.20**	.21**	.40**	.39**
5. Yalıtma (KPKME)	1.52	.68					-	.80**	.41**	.50**	.37**	.33**	.36**	.38**	.29**	.42**	.23**	.23**
6. Kıskaçlıkla Kontrol Etme (PIP)	1.89	1.23						-	.37**	.50**	.35**	.31**	.34**	.37**	.23**	.38**	.05	.06
7. Yok Sayma (PIP)	2.21	1.40							-	.75**	.62**	.42**	.48**	.47**	.30**	.45**	.37**	.33**
8. Özellikleriyle Alay Etme(PIP)	1.64	1.11								-	.63**	.44**	.46**	.50**	.28**	.47**	.42**	.42**
9. Davranışlarını Eleştirme (PIP)	1.59	1.09									-	.33**	.34**	.38**	.16**	.39**	.32**	.35**
10. Anksiyete	1.73	.80										-	.90**	.90**	.74**	.83**	.24**	.19**
11. Depresyon	2.14	1.00											-	.89**	.72**	.83**	.23**	.18**
12. Olumsuz benlik	1.77	.85												-	.67**	.81**	.24**	.21**
13. Somatizasyon	1.50	.60													-	.70**	.23**	.20**
14. Hostilite	1.86	.81														-	.24**	.22**
15. Fiziksel şiddet	.38	.86															-	.79**
16. Yaralanma	.16	.51																-

Not: * $p < .05$, ** $p < .001$. KPKME: Kadına Psikolojik Kötü Muamele Envanteri, PIP: Psikolojik İstismar Profili

semptomlarla anlamlı yönde ilişki göstermiştir. Buna ek olarak, PİP'in kıskançlıkla kontrol faktörü haricindeki tüm faktörleri beklentilere uygun olarak fiziksel şiddet ($.32 \leq r \leq .42$) ve yaralanma ($.33 \leq r \leq .42$) ile anlamlı ilişki göstermiştir.

Son olarak, ölçeklerin toplam puanı ile faktörler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. PİP toplam puanı, kıskançlıkla kontrol etme ($r = .76, p \leq .01$), yok sayma ($r = .81, p \leq .01$), özellikleriyle alay etme ($r = .83, p \leq .01$) ve davranışlarını eleştirme ($r = .71, p \leq .01$) ile anlamlı düzeyde ilişkilere sahip bulunmuştur.

Madde-Toplam Korelasyonları. Sorunlu maddeler temizlenip kalan maddelerin faktörlerin toplam puanları ile madde-toplam korelasyonları incelendiğinde psikolojik şiddet faktörlerinden kıskançlıkla kontrol etme için .73 ile .82, yok sayma için .73 ile .79, özellikleriyle alay etme için .70 ile .79 ve davranışlarını eleştirme için .63 ile .73 arasında gözlenmiştir. PİP'in toplam puanının madde-toplam korelasyonları ise .51 ile .74 arasında gözlenmiştir. Bir önceki bölümde KPKME'nin madde-toplam korelasyonları ile karşılaştırıldığında (en düşük değerler hükmetme için .31, yalıtma için .25 ve duygusal/sözel şiddet için .46) PİP'e ait madde-toplam korelasyonlarının daha güçlü olduğu görülmektedir.

Güvenirlilik. Ölçeğin güvenirliliğini test etmek amacı ile PİP'in faktörleri ve bütün ölçek için Cronbach Alpha değerleri incelenmiştir. Kıskançlıkla kontrol etme .92, yok sayma .88, özellikleriyle alay etme .88 ve davranışlarını eleştirme .81 düzeyinde iç tutarlılık gösterdiği saptanmıştır. Bütün ölçeğin iç tutarlılık değeri ise .92 olarak elde edilmiştir.

ÇALIŞMA 2: SIĞINMA EVİ ÇALIŞMASI

Psikolojik şiddetin kronikleştiği noktalarda çok ağır saldırgan davranışları içerebildiği bilinmektedir. Öldürmekle veya fiziksel şiddet uygulamakla tehdit etmek, kişiyi günlük yaşamının hemen her noktasında ısrarlı şekilde takip etmek, ailesi veya çocuklarıyla ilişkilerini sınırlamak veya sonlandırmak, bir mekana hapsederek hareket sınırlılığı getirmek gibi aşırı saldırgan davranışlar (Follingstad, 2011) feminist psikolojide “ataerkil terör” olarak tanımlanmaktadır (Kimball, 2001). Aile içi şiddeti ölçmek için geliştirilen araçların ataerkil terörü ne derece ölçebildiği alan yazında önemli bir tartışma konusudur. Dolayısıyla, Türkçeye uyarlanan ölçeklerin ağır şiddet gören mağdurlar için de sınanması hem incelenen şiddet türünün kültüre özgü kavramsal içeriği hem de

uygulamada hangi örneklemelere uygun olduğuna ilişkin bilgi verebilir. Bu alışmada, PİP ve KPKME'nin ayırt edici geçerliğini sınamak amacıyla yoğun şiddete maruz kalan kadınlardan oluşan bir rneklemele ikinci bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla, bir sığınma evinden veri toplanarak ilk çalışma ile belirli çerçevelerde karşılaştırılmasının ölçeklerin alandaki kullanımına ilişkin daha fazla bilgi verebileceği dūřünlmüřtür.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın rneklemini Akdeniz Bölgesinde yer alan bir sığınma evinde kalmak için başvuru yapan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 38 kadın oluşturmaktadır. Katılımcılardan 11 tanesi boř veri nedeniyle veya tüm anketlerde tek tip şık (örneğin son şıkkı) veya birden fazla şık işaretledikleri için, 4 katılımcı ise söz konusu romantik ilişkinin bitiş tarihinin en fazla iki yıl öncesi olması ön koşulunu sağlamadığı için analizlerden çıkarılmıştır. Analizler kalan 23 katılımcı üzerinden yürütölmüştür. Oldukça sınırlı sayıda katılımcıya ulaşılmasına karşın sığınma evlerinden toplanan veriler kadına yönelik şiddet çalışmaları açısından değerli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Sackett ve Saunders'ın (1999) lek geliştirme çalışmasında rapor ettiği sığınma evi bulgularının 30 kişilik bir örnekleme sahip olduğu dūřünülecek, Türkiye'den toplanan bu sınırlı sayıdaki verinin uluslararası karşılaştırma açısından da değerli olduğuna karar verilmiştir. Ancak bu dar örneklem kimi istatistiksel analizlerin güvenilirliğini mümkün kılmadığı için sığınma evi çalışmasında ölçeklerin psikometrik özellikleri test edilememiş, sadece ayırt edici geçerlikleri sınanabilmiştir.

Çalışmaya katılan kadınların yaşları 21 ile 51 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 29.79'dur ($S = 8.24$). Araştırmaya katılanların büyük bir kısmı evli olsalar da (%73.9), tamamına yakını (%87) söz konusu ilişkinin bittiğini bildirmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%82.6) lise ve altı eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların önemli bir bölümü (%56.5) ilişkileri esnasında çalışmadığını belirtmiştir. Tablo 5'te çalışmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri daha detaylı bir şekilde gosterilmektedir.

Tablo 5. Çalışma 2 katılımcılarının demografik özellikleri

		N	%
Yaş	18-30	16	72.7
	31-50	5	21.7
	51-66	1	4.3
Medeni hal	Evli	17	73.9
	Bekâr	4	17.4
	Diğer	2	8.6
İlişkinin devam durumu	Devam ediyor	3	76.8
	Bitti	20	23.2
Çocuk	Var	20	87
	Yok	3	13
	1	6	26.1
Çocuk sayısı	2	7	30.4
	3 ve 3+	7	30.4
	Kırsal	6	26.1
En uzun süre yaşanan yer	Şehir	8	34.8
	Büyükşehir	9	39.1
	Kırsal	2	8.7
Şu an yaşanan yeri	Şehir	11	47.8
	Büyükşehir	10	43.5
	İlköğretim	14	60.9
Eğitim	Lise	4	17.4
	Diğer	5	21.7
	Çalışıyor	2	8.7
İlişki esnasında çalışma durumu	Düzensiz iş	8	34.8
	Çalışmıyor	13	56.5
	Toplam	23	100

Veri Toplama Araçları

Sığınma evi çalışmasında birinci çalışmada kullanılan veri toplama araçları bir değişiklik yapılmaksızın kullanılmıştır. Tüm katılımcılardan PİP ve KPKME'ye ek olarak Çatışma Taktikleri Ölçeği ile Kısa Semptom Envanteri'ni doldurmaları istenmiştir.

İşlem

Araştırma öncesinde Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Etik Kurulu'ndan gerekli etik izin alınmıştır. Çalışmanın verileri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından alınan izinler sonucunda sığınma evinde çalışan sosyal çalışmacı ve psikologlar yardımıyla kağıt-kalem yöntemi kullanılarak katılımcıların sığınma evine başvurdukları esnada toplanmıştır. Araştırma verileri gönüllülük ilkesine uygun olarak elde edilmiştir. Anket öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı ve ölçeklerin nasıl doldurulacağı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın akademik amaçlarla yürütüldüğü, amacın tek tek bireyler hakkında bilgi toplamak olmadığı, bu nedenle de isim ya da kimliği belli edecek herhangi bir şeyin yazılmasına gerek olmadığı belirtilmiştir.

BULGULAR

Sığınma evinden toplanan veriler ölçeklerin faktör yapısını değerlendirmek için yeterli sayıya ulaşmadığı için analiz edilememiştir. Bu sebeple ilk araştırmanın faktör analizi bulguları bu araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi için kıstas olarak alınmış, toplam puanlar ilk çalışmanın bulgularına uygun şekilde hesaplanmıştır. Ayrıca madde-toplam korelasyonları, ilişki geçerliği ve yaklaşan geçerlik gibi değerlendirmelerin bu sınırlı örnekleme güvenilir sonuçlar vermeyeceği düşünülerek ilgili geçerlik analizleri Sığınma Evi Çalışması için yapılmamıştır.

Güvenirlilik

KPKME'nin Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde, hükmetme faktörü .91, yalıtma faktörü .93 ve duygusal/sözel şiddet faktörü .96 düzeyinde iç tutarlılık göstermiştir. Ölçeğin tümü için güvenirlilik katsayısı .96'dır. PİP'in faktörleri için Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde, kıskançlıkla kontrol etmenin .94, yok saymanın .83, özellikleriyle alay etmenin .96 ve davranışlarını eleştirmenin .96 düzeyinde iç tutarlılık gösterdiği saptanmıştır. Bütün ölçeğin iç tutarlılık değeri ise .95 olarak elde edilmiştir.

KPKME ve PİP'in Ayırt Ediciliği

KPKME ve PİP'in sığınma evine başvurmuş ve ağır psikolojik şiddet gören kadınlar ile normal popülasyon içinde benzer demografik özelliklere sahip kadınları ayırt edemediğine yönelik bir inceleme için Çalışma 1'in veri setinden sırasıyla medeni hal, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, aile gelir düzeyi ve ilişki süresi açısından sığınma evi verilerine benzerlik gösteren kadınların verileri seçilmiştir. Buna göre Çalışma 2'nin katılımcı sayısı ile eşitlemek amacıyla Çalışma 1'in örnekleminde Çalışma 2'nin örneklem büyüklüğüne uygun sayıda kişiyi seçmek için sırasıyla evli ve bekar dışında bir medeni hale sahip, 50 yaş üzeri, eğitim düzeyi üniversite ve üzeri, ilişki esnasında düzenli bir işte çalışan, ailesi 5000 TL ve üstü gelire sahip, ilişki süresi 1 yılın altında olan kadınlar elenmiştir. Bu eleme sonucunda Çalışma 1'de kalan 23 kadına ait veriler sığınma evi verileri ile birleştirilmiş ve bu yeni veri seti üzerinde bağımsız gruplar için t-testi analizi yapılmıştır. Sığınma evine başvuran kadınlar, normal popülasyonda web ankete katılan kadınlardan KPKME'nin ve PİP'in tüm faktörlerinde anlamlı düzeyde yüksek puanlar almıştır. PİP'in kıskançlıkla kontrol ($Ort_{\text{çalışma2}} = 1.81, S_{\text{çalışma2}} = 1.41; Ort_{\text{çalışma1}} = 4.84, S_{\text{çalışma1}} = 2.37; t(36) = 5.25; p < .01$), yok sayma ($Ort_{\text{çalışma2}} = 2.35, S_{\text{çalışma2}} = 1.39; Ort_{\text{çalışma1}} = 5.55, S_{\text{çalışma1}} = 1.89; t(40) = 6.45; p < .01$), alay etme ($Ort_{\text{çalışma2}} = 1.59, S_{\text{çalışma2}} = .79; Ort_{\text{çalışma1}} = 5.15,$

$S_{\text{çalışma1}} = 2.26$; $t(27) = 7.13$; $p < .01$), davranışlarını eleştirme ($Ort_{\text{çalışma2}} = 1.26$, $S_{\text{çalışma2}} = .63$; $Ort_{\text{çalışma1}} = 3.93$, $S_{\text{çalışma1}} = 2.77$; $t(24) = 4.50$; $p < .01$) faktörleri ile KPKME'nin hükmetme ($Ort_{\text{çalışma2}} = 1.23$, $S_{\text{çalışma2}} = .47$; $Ort_{\text{çalışma1}} = 3.39$, $S_{\text{çalışma1}} = 1.12$; $t(29) = 8.54$; $p < .01$), yalıtma ($Ort_{\text{çalışma2}} = 1.51$, $S_{\text{çalışma2}} = .48$; $Ort_{\text{çalışma1}} = 3.72$, $S_{\text{çalışma1}} = 1.23$; $t(29) = 8.04$; $p < .01$) ve duygusal/sözel şiddet ($Ort_{\text{çalışma2}} = 1.63$, $S_{\text{çalışma2}} = .52$; $Ort_{\text{çalışma1}} = 3.51$, $S_{\text{çalışma1}} = 1.11$; $t(31) = 7.32$; $p < .01$) faktörleri için sığınma evine başvuran kadınlar, Çalışma 1'deki benzer demografik özelliklere sahip kadınlardan anlamlı düzeyde yüksek puanlar almıştır.

Sığınma evine başvuran kadınların “ataerkil terör” olarak nitelenebilecek şiddet davranışlarına büyük olasılıkla daha sık ve uzun süreli maruz kalmış olabilecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle, sığınma evi örnekleminin Çalışma 1'de yüksek şiddet karşılaştırılması ölçeklerin “ataerkil terör” niteliğindeki şiddet vakalarına duyarlılığı konusunda bilgi verici olabilir. Dolayısıyla, eşlenik örnekleme yapılan karşılaştırmaya ek olarak, Çalışma 1'de PIP toplam puanına göre en yüksek psikolojik şiddet gören 23 kadın ayrıca belirlenmiş ve bu kadınların verileri sığınma evi verileri ile birleştirilmiştir. Yürütülen bağımsız gruplar için t-test analizleri sonucunda, sığınma evine başvuran kadınların (sırasıyla, $Ort. = 3.39$, $S = 1.12$; $Ort. = 3.72$, $S = 1.23$) hükmetme ve yalıtma faktörleri açısından Çalışma 1 örnekleminde yüksek psikolojik şiddet gören kadınlara ($Ort. = 1.84$, $S = 1.14$; $Ort. = 2.68$, $S = .95$) kıyasla daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür (sırasıyla, $t = 4.647$, $p < .001$; $t = 3.228$, $p < .001$).

TARTIŞMA

Güncel araştırmalarda psikolojik şiddete giderek daha fazla yer verilmektedir. Psikolojik şiddetin en az fiziksel şiddet kadar psikolojik sağlığa zarar verici olduğuna dair bulgular, bu ilişkiyi araştıran yeni araştırmalara duyulan ihtiyacı artırmaktadır (Sackett ve Saunder, 1999). Ölçüm aracı geliştirmek salt yöntemsel işlevinden öte, kavramsal tartışmalar gibi daha kapsamlı bilimsel soruların üretilmesi ve test edilmesine sunduğu katkılar nedeniyle de bilimin temel etkinliklerinden biridir (DeVellis, 2012). Ancak psikolojik şiddetin işevuruk tanımı ve ölçümüne ilişkin tartışmalar güncelliğini sürdürmektedir (Follingstad, 2011; Maiuro, 2001). Psikolojik şiddetin ölçümüne yönelik araçların geliştirilmesi, test edilmesi, farklı kültürlerde sınanması ve yenilenmesi gerek psikolojik şiddet araştırmaları gerekse toplumun psikolojik sağlığını destekleyici uygulamalar için ayrıca bir öneme sahiptir. Kadına karşı her türlü şiddetin oldukça yaygın olduğu ülkemizde fiziksel şiddet kadar diğer şiddet türlerine odaklanan araştırmalara duyulan ihti-

yaç gün geçtikçe önemli hale gelmektedir. Psikolojik şiddet konusunda ulusal çalışmalarda kullanılabilecek psikometrik özellikleri test edilmiş bir ölçüm aracının varlığı kadına yönelik şiddete karşı yürütölen mücadeleye de anlamlı katkılar sağlayabilir. Bu amaçla, Tolman (1989) tarafından geliştirilen KPKME ile Sackett ve Saunders (1999) tarafından geliştirilen PİP'in Türkçe'ye uyarlaması yapılmış ve ölçeklerin Türkçe formlarının yeterli güvenilirlik ve geçerliği sağladığına ilişkin önemli kanıtlar elde edilmiştir.

KPKME'nin yapı geçerliliğini incelemek amacıyla yapılan faktör analizleri özgün çalışma ile büyük oranda uyumlu olsa da kimi noktalarda önemli farklılıklar da gözlenmiştir. Ölçeğin özgün çalışmasında, Tolman (1989) KPKME'nin iki faktörlü bir yapıya sahip olduğunu bulgulamış ve kadına yönelik psikolojik şiddet stratejilerini hükmetme/yalıtma ve duygusal/sözel şiddet faktörleri olarak iki ana boyutta tanımlamıştır. Bu çalışmada ise hükmetme/yalıtma boyutu iki ayrı faktöre ayırılmış, dolayısıyla KPKME'nin Türkçe uyarlaması üç faktörlü bir yapı oluşturmuştur. Psikolojik şiddetin tanımı ve kapsamı kültürlerarası önemli farklılıklar barındırabilmektedir (Almosaed, 2004; Ellsberg, Jansen, Heise, Watts ve Garcia-Moreno., 2008; Garcia-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heise ve Watts, 2006; Heise, Pallitto, Garcia-Moreno ve Clark, 2019; WHO, 2009). Dolayısıyla, şiddetin toplum tarafından nasıl algılandığı, hangi davranışların şiddet içerikli olarak nitelendiği aile içi şiddetin ölçümünde ve özellikle psikolojik şiddetin ölçümünde büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada ev içi iş bölüşümlerine yönelik adaletsizlik ve baskıların kadınlarca erkeğin kendi üzerlerinde egemenlik kurma çabası olarak algılandığı dikkat çekmektedir. Türkiye genelinde Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 2015 yılında yürütölen araştırma sonuçları evli kadınlar arasında cinsiyetçi tutumların yaygınlığını ortaya koysa da evlenmiş kadınların %71'i "yemek, bulaşık, çamaşır ve ütü gibi ev işlerini erkekler de yapmalıdır" ve %68'i "kadın elindeki parayı kendi istediği gibi harcayabilmelidir" ifadelerine katılmıştır (Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015). Söylemsel yaklaşım kadınlığı ev içi rol ve pratiklerin bir nedeni olarak değil, bu pratiklerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir (Elçi, 2011). Bu anlamda kadınların ev işlerinde daha eşitlikçi bir iş bölümü veya aile harcamalarında ortak karar alma isteğinde göröldüğü gibi cinsiyetçi rollere ilişkin değişimler, kadın olmak kadar şiddetin tanımında da bir dönüşüme yol açmış olabilir.

Diğer şiddet türlerinde olduğu gibi psikolojik şiddetin de ölüm tehdidi, ısrarlı takip, izolasyon gibi ağır biçimleri feminist psikolojide ataerkil terör olarak adlandırılmaktadır (Kimball, 2001). Buna binaen, ataerkil terör söz konusu olduğunda psikolojik şiddet,

çoğunlukla fiziksel şiddet başta olmak üzere diğer şiddet türleriyle bir arada gitmektedir. Bu doğrultuda söz konusu psikolojik şiddet ölçüm araçlarının genel örnekleme ve ataerkil teröre maruz kalan örnekleme çalışıp çalışmadığını görmek ve psikolojik şiddetin düzeyi ve seyrini bu iki grupta karşılaştırmak amacıyla iki çalışma yapılmıştır. İlk çalışmada katılımcılar genel örnekleme temsil ederken, ikinci çalışmanın örneklemini sığınma evinde kalan ve yüksek düzeyde şiddet görmüş kadınlar oluşturmaktadır.

KPKME'nin ilişki ve yaklaşan geçerliğini incelemek amacıyla PİP'in faktörleriyle, psikolojik semptomlarla ve fiziksel şiddetle olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışma 1'de, hükmetme ile kıskançlıkla kontrol ilişkisi dışında, hükmetme, yalıtma ve duygusal/sözel şiddet faktörleri PİP'in bütünü ve tüm faktörleriyle ilişkili bulunmuştur. Çalışma 1'de şiddet ve kadın sağlığı konusundaki geçmiş araştırmalarla paralel olarak (Bkz., Follingstad, 2009), KPKME'nin faktörleri fiziksel şiddet ve yaralanmaya ek olarak araştırma kapsamında incelenen tüm psikolojik semptomlarla anlamlı ve beklendiği yönde ilişkiler göstermiştir. Alan yazında da farklı psikolojik şiddet türleri içinde özellikle eşe hükmetme/gözünü korkutma (eşe ait eşyaları yok etme, eşini üstüne bir şey atmakla veya arkadaşlarına zarar vermekle tehdit etmek vb.) ile eşi aşağılamamanın (eşe kendisinin çirkin, başarısız veya değersiz olduğunu söylemek vb.) fiziksel şiddetle çok güçlü ilişkiler barındırdığına dair bulgular mevcuttur (örn., Murphy ve Hoover, 1999). Ayrıca, psikolojik şiddete maruz kalma ile kadınların psikolojik sağlığı arasındaki ilişkileri inceleyen geçmiş araştırmalar psikolojik şiddetin özellikle depresyon ve anksiyete başta olmak üzere farklı birçok psikolojik belirtiliyle ilişkili olduğuna dair güçlü bulgular sağlamaktadır (Bkz. Follingstad, 2009). Özetle, ilişki ve yaklaşan geçerliğine ilişkin bu çalışmanın bulguları alan yazındaki geçmiş çalışmalarla uyumludur. KPKME'nin iç tutarlılık değerleri Tolman'ın (1989) özgün çalışması ile paralel sonuçlar göstermiştir. Hem Çalışma 1, hem Çalışma 2 KPKME için yüksek düzeyde iç tutarlılık değerleri göstermiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri bir bütün olarak KPKME Türkçe formu için güçlü psikometrik özelliklere işaret etmektedir.

PİP'in yapı geçerliğini incelemek amacıyla Çalışma 1'de yapılan faktör analizleri ölçek geliştirme çalışması ile tutarlı olarak dört faktörlü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Sorunlu maddelerin çıkarılmasının ardından ölçek maddeleri oldukça sağlıklı bir faktör dağılımı göstermiştir. Her ne kadar ölçeğin iki maddesi birden fazla faktöre yük verse de bu maddelerin kendi faktörlerine daha yüksek faktör yükü verdiği ve madde-toplam korelasyonlarında kendi faktörleri ile güçlü ilişkiler gösterdiği görülmüştür.

Araştırma verilerinin internet üzerinden toplandığı ve farklı örneklem ve metodolojilerle yürütülecek gelecek araştırmalarda daha sağlıklı sonuçlar elde edilebileceği de düşünülerek maddeler mümkün olduğunca korunmak istenmiştir.

PİP'in yaklaşan geğerliğini incelemek amacıyla fiziksel şiddet ve psikolojik semptomlar ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışma 1 'de, alan yazınla tutarlı olarak PİP'in faktörleri anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilete olmak üzere araştırma kapsamında ölçülen tüm psikolojik semptomlarla anlamlı ve pozitif yönde ilişki göstermiştir. Ancak örneklem sınırlılığı sebebiyle aşırı şiddet vakaları için incelenemeyen bu ilişkilerin, gelecek araştırmalarda farklı örneklem üzerinde incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

Çalışma 1 'de PİP'in kıskançlıkla kontrol dışındaki tüm faktörleri fiziksel şiddet ve yaralanma ile anlamlı ilişki göstermiştir. Alan yazındaki geçmiş araştırma bulgularına göre ise cinsel kıskançlık veya erkeğin kadını cinsel açıdan sahiplenmesi erkeğin kadına uyguladığı fiziksel ve cinsel şiddetin gerekçesi olarak karşımıza en sık çıkan unsurlardır (örn., Gage ve Hutchinson, 2006; Goetz ve Shackelford, 2009). Benzer şekilde, Sackett ve Saunders (1999) kıskançlıkla kontrol etmenin depresyon ve düşük benlik saygısı ile görece düşük ilişki göstermesine karşın, fiziksel şiddetle ilgili yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal psikoloji araştırmalarında kültürler, onur kültürü (dignity cultures), görünür imaj kültürü (face cultures) ve namus kültürü (honor cultures) olarak kategorilendirilmektedir (Sakallı-Uğurlu ve Akbaş, 2013). Namus kültürlerinde, kadının cinsel davranışlarını düzenlemekle tanımlı aile onurunu korumak erkeğin geleneksel görevlerindedir. Ailenin onurunu tehdit eden ya da aşağılayan durumların ortaya çıkması halinde, erkek ailenin onurunu tekrar kazanmak için sosyal çevre tarafından belirlenmiş kimi eylemlerde bulunmak zorundadır (Bilgili ve Vural, 2011; Sakallı Uğurlu ve Akbaş, 2013; Sev'er ve Yurdakul, 2001). Türkiye'de egemen olan namus kültürünün kadına yönelik şiddette oynadığı rol namus cinayetleri gibi olgularda oldukça belirgindir. Ayrıca, erkeğin kadını cinsel yönden sahiplenerek kıskançlık göstermesi, kadına yönelik fiziksel şiddet ile yakından ilişkilidir. Kadınların fiziksel şiddet için en çok makul gördüğü gerekçe kadının eşini aldatması veya aldatma şüphesinin olması olarak gözlenmiştir (Hıdıroğlu, Topuzoğlu, Ay ve Karavuş, 2006; Yüksel, Akadlı Ergöçmen ve Çağatay, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015). Ancak, kıskançlığın fiziksel şiddete dönüşmesindeki dinamikler ülkemizde görgül olarak çalışılmamış bir konudur. Aile içi şiddet algısı ve tanımı kültürel değerler tarafından şekillendirildiğinden (Güler, Tel ve

Özkan Tuncay, 2005), namus kültürlerinde kadını kontrol etmeye yönelik davranışlar gibi kimi şiddet biçimleri hem kadın hem erkekler tarafından doğal karşılanabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de sosyal bir norm olarak romantik ilişkilerin doğal bir parçası olarak kabul görebilen kıskançlığın her zaman fiziksel şiddete dönüşmeyebileceği altı çizilmesi gereken bir husustur. Buna bağlı olarak, hangi koşullarda ve hangi değişkenler aracılığında fiziksel şiddete dönüştüğü yine gelecekte çalışılması gereken bir konudur. Bir ölçek uyarlama çalışması olarak tasarlanan Çalışma 1'in bu kapsam sınırları içinde konuya derinlemesine cevaplar üretmesi mümkün olmamıştır. Ancak, Çalışma 1'in büyük oranda eğitim düzeyi görece yüksek, kent merkezli katılımcılardan oluşan örneklem ile yürütülmüş olması bu sonuçlarda etkili olmuş olabilir.

PİP'in iç tutarlılığına ilişkin analizler, Sackett ve Saunders'in (1999) çalışması ile benzer sonuçlar vermiştir. Çalışma 1 ve 2'nin PİP'e ait güvenilirlik analizleri bütün ölçek için ve kıskançlıkla kontrol etme, yok sayma, özellikleriyle alay etme ve davranışlarını eleştirme faktörleri için oldukça yüksek iç tutarlılık değerleri göstermiştir.

Yapılan bu geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ek olarak PİP ve KPKME'nin sığınma evine başvuracak kadar yoğun psikolojik şiddet gören ve normal popülasyon içinde benzer demografik özelliklere sahip kadınları birbirinden ne derece ayırt edebildikleri, bağımsız gruplar için t-test analizi yürütülerek incelenmiştir. Bu amaçla sığınma evine başvuran kadınların verileri Çalışma 1'de benzer sosyoekonomik düzeyden gelen ve benzer ilişki özelliklerine sahip kadınların verileri ile birleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, hem KPKME hem de PİP sığınma evine başvurmayı gerektirecek nitelikteki psikolojik şiddet durumunu yaygın eş şiddetinden güçlü bir şekilde ayırt edebilmektedir. Bu bulgular ölçeklerin geçerliğine ilişkin ek destek sunmaktadır. Eşlenik örneklemeler arasında yapılan karşılaştırmalara ek olarak, ölçeklerin kronikleşmiş aşırı psikolojik şiddet yaşantılarına ne derece duyarlı oldukları incelenmek istenmiştir. Bu amaçla, Çalışma 1'de psikolojik şiddete en fazla maruz kalan kadınlar seçilerek verileri sığınma evi verisi ile birleştirilmiştir. Ataerkil terör niteliği gösteren psikolojik şiddeti ayırt etme duyarlılığı açısından yapılan bu karşılaştırmalar, sadece KPKME'nin hükmetme ve yalıtma faktörlerinin sığınma evinde kalan kadınlar ile normal popülasyonda yüksek düzeyde psikolojik şiddet gören kadınları birbirinden ayırt edebildiğini göstermiştir. Dolayısıyla KPKME'nin ölçüm duyarlılığı PİP'e göre kimi üstünlüklere sahip görünmektedir. Buna bağlı olarak, ataerkil terör niteliğindeki psikolojik şiddetin ayırt edilmesini gerektiren amaç ve hipotezlere sahip gelecek araştırmalarda KPKME'nin kullanılması daha

sağlıklı olabilir. Ayrıca, açık hedefi kadını sindirmek olan ve kronikleşmiş psikolojik şiddet türlerine yönelik ölçüm araçları geliştirmeyi amaçlayan gelecek çalışmalarda madde havuzları oluşturulurken bu bulgular yol gösterici olabilir.

Araştırmanın önemli bir kısıtlılığı ölçeklerin faktör yapısını test etmek amacıyla kullanılan verilerin Çalışma 1’de internet üzerinde toplanmasıdır. Ölçeklerin yapı geçerliği sadece bilgisayar ve internet ulaşımına sahip ve bilgisayar kullanımı konusunda bilgi ve deneyimi olan kadın katılımcılar üzerinde test edilebilmiştir. Kağıt-kalem testi ile toplanan verilere sahip Sığınma Evi Çalışmasında katılımcı sayısının oldukça düşük olması nedeniyle yapı geçerliği bu örnekleme incelenememiştir. Dolayısıyla, gelecekte yapılacak çalışmalarda KPKME ve PİP’in psikometrik özelliklerinin farklı örneklemler ve farklı veri toplama teknikleri ile tekrar incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle, farklı sosyoekonomik düzeyden gelen kadınlardan oluşan örneklemler ölçeklerin kullanımına ilişkin daha sağlıklı bilgiler verecektir. Ayrıca KPKME’nin faktör analizlerinde birden fazla faktöre yük veren birçok maddenin bulunması ölçeğin faktör yapısının gelecek çalışmalarda daha geniş örneklemlerde sınanmasını gerekli hale getirmektedir.

SONUÇ

Kadına yönelik şiddet alan yazınında şiddetin ölçümü genel olarak önemli kısıtlılıklar barındırmaktadır. Arkins, Begley ve Higgins (2016) yakın ilişkilerde şiddeti ölçmeye yönelik alanda kullanılan 36 ölçüm aracını incelemiş, bunlardan sadece dördünün tüm şiddet türlerini (fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet) ölçtüğünü rapor etmişlerdir. Bu az sayıdaki ölçüm aracı da uygun bir kriterle karşılaştırmalı olarak incelenmemiş, yeterli örnekleme test edilmemiş, psikometrik özellikleri klinik alanda kontrol edilmemiş veya erkeklere yönelik çalışılmamıştır. Dolayısıyla yakın ilişkilerde şiddetin ölçümüne ilişkin ölçeklerin geliştirilmesi ve var olan ölçeklerin psikometrik özelliklerinin farklı örneklemlerde irdelenmesi büyük bir ihtiyaçtır. Özellikle psikolojik şiddetin tanımı, kapsamı, ölçümü ve hatta puanlanması konusunda süregelen tartışmalara karşın (Bkz., Follingstad, 2007), Tolman (1989) ve Sackett ve Saunders (1999) tarafından geliştirilen ve makalede tanıtılan ölçüm araçları güçlü psikometrik özelliklere sahiptir. PİP ve KPKME’nin Türkçe formları için geçerlik ve güvenilirlik değerleri gelecek araştırmalar için oldukça umut vericidir.

Sonuç olarak, psikolojik şiddet sadece kadına yönelik şiddet türleri içerisinde en yaygın şiddet türü olması nedeni ile değil (Carney ve Barner, 2012), romantik eşler arasında

karşılıklı uygulanan en yaygın şiddet türlerinden biri olması nedeniyle de önemli bir konudur (Follingstad ve Edmundson, 2010). Ayrıca, psikolojik şiddet türlerinin diğer şiddet türleri ile ilişkilerinin tespit edilmesi ileride ortaya çıkabilecek fiziksel şiddetin önlenmesinde etkili bir rol üstlenebilir (Sackett ve Saunders, 1999). Bu çalışmada, psikolojik şiddeti konu alacak ulusal araştırmalarda kullanılmak üzere güçlü psikometrik özelliklere sahip ölçeklerin alana kazandırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla uyarlanan KPKME'nin ve PİP'in Türkçe formlarının yeterli geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Ancak, bu ölçekleri farklı özelliklere sahip örneklerde farklı psikolojik kavramlarla ilişkili olarak test edecek yeni çalışmalar alana yöntemsel katkı sağlayacağı gibi, Türkiye'nin bütününde psikolojik şiddetin kavramsal olarak içeriği ve dinamikleri konusunda da bilgi verecektir. Ölçeklerin kadına yönelik şiddeti önleyici psikolojik çalışmalara yardımcı birer tarama aracı olarak kullanılabilirliği de öngörülmektedir.

Teşekkür: Mersin Üniversitesi Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı öğrencisi Sevinç Aslan Derin'e veri toplama sürecinde çalışmamıza sunduğu değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Almosaed, N. (2004). Violence against women: a cross-cultural perspective. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 24(1): 67-88. doi: 10.1080/1360200042000212124
- Arkins, B., Begley, C. ve Higgins, A. (2016). Measures for screening intimate partner violence: A systematic review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 23, 217-235. doi: 10.1111/jpm.12289.
- Aytaç, S. ve Dursun, S. (2013). Çalışma hayatında kadına yönelik şiddet: Sağlık sektöründe bir uygulama. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71(1), 67-78. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/iuhfm/issue/9188/115156>
- Bilgili, N. ve Vural, G. (2011). Kadına yönelik şiddetin en ağır biçimi: Namus cinayetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), 66-72. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/sted/issue/39019/457092>
- Carney, M. M. ve Barner, J. R. (2012). Prevalence of partner abuse: Rates of emotional abuse and control. *Partner Abuse*, 3(3), 286-335. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1891/1946-6560.3.3.286>

- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory (BSI): Administration, scoring and procedures: Manual II*. Baltimore: Clinical Psychometric Research.
- DeVellis, R. F. (2012). *Scale Development: Theory and Applications*, 3rd Edition. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dönmez, G., Şimşek, H. ve Günay, T. (2012). Evli erkeklerde eşlerine yönelik şiddet ve ilişkili etmenler. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 10(3), 151-159. <https://doi.org/10.20518/tjph.173011>
- Dutton, D. G., Starzomski, A., Saunders, K. ve Bartholomew, K. (1994). Intimacy-anger and insecure attachment as precursors of abuse in intimate relationships. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(15), 1367–1386. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1994.tb01554.x>
- Elçi, E. (2011). Türkiye’de kadın olmak söylemi: Kadınlarla yapılmış bir söylem çalışması. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 31, 1-28.
- Ellsberg, M., Jansen, H. A. F. M., Heise, L., Watts, C.H. ve Garcia-Moreno, C. (2008). Intimate partner violence and women’s physical and mental health in the WHO multi-country study on women’s health and domestic violence: An observational study. *Lancet*, 371 (9619): 1165-1172. doi: 10.1016/S0140-6736(08)60522-X
- Ersoy, N. C., Hünler, O. S. ve Namer, Y. (2017). Kadına Psikolojik Eziyet Envanteri Kısa Formu Türkçe uyarlaması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20(4), 276-286. doi: 276-286.10.5505/kpd.2017.76588.
- Follingstad, D. R. (2007). Rethinking current approaches to psychological abuse: Conceptual and methodological issues. *Aggression and Violent Behavior*, 12(4), 439–458. <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2006.07.004>
- Follingstad, D. R. (2009). The impact of psychological aggression on women’s mental health and behavior: The status of the field. *Trauma, Violence, & Abuse*, 10, 271–289. <https://doi.org/10.1177%2F1524838009334453>
- Follingstad, D. R. (2011). A measure of severe psychological abuse normed on a national representative sample of adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(6), 1194–1214. <https://doi.org/10.1177/0886260510368157>
- Follingstad, D. R. ve Edmundson, M. (2010). Is psychological abuse reciprocal in intimate relationships? Data from a national sample of American adults. *Journal of Family Violence*, 25, 495–508. <http://dx.doi.org/10.1007/s10896-010-9311-y>
- Follingstad, D. R. ve Rogers, M. J. (2004). The nature and prevalence of partner psychological abuse in a national sample of adults. *Violence and Victims*, 29(1), 3–23. <http://dx.doi.org/10.1891/0886-6708.09-160>
- Follingstad, D. R. ve Rogers, M. J. (2012). Women experiencing psychological abuse: Are they a homogenous group? *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 21, 891–916. <https://doi.org/10.1080/10926771.2012.708012>
- Gage, A. ve Hutchinson, P. (2006). Power, control and intimate partner sexual violence in Haiti. *Archives of Sexual Behavior*, 35, 11–24. <https://doi.org/10.1007/s10508-006-8991-0>
- Garcia-Moreno, C., Jansen, H. A., Ellsberg, M., Heise, L. ve Watts, C. H. (2006). Prevalence of intimate partner violence: Findings from WHO multi-country study on women’s health and domestic violence. *Lancet*, 368(9543): 1260-1269. 10.1016/S0140-6736(06)69523-8
- Goetz, A. T. ve Shackelford, T. (2009). Sexual coercion in intimate relationships: A comparative analysis of the effects of women’s infidelity and men’s dominance and control. *Archives of Sexual Behavior*, 38, 226–234. <https://doi.org/10.1007/s10508-008-9353-x>
- Güler, N., Tel, H. ve Özkan Tuncay, F. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51–56.

- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Heise, L., Palitto, C., Garcia-Moreno, C. ve Clark, C. J. (2019). Measuring psychological abuse by intimate partners: Constructing a cross-cultural indicator for Sustainable Development Goals. *SSM-Population Health*, 9. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2019.100377>
- Hidroğlu, S., Topuzoğlu, A., Ay, P. ve Karavuş, M. (2006). Kadın ve çocuklara karşı fiziksel şiddeti etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: İstanbul'da sağlık ocağı tabanlı bir çalışma. *New Symposium Journal*, 44(4), 196–202.
- Jansen, H. A. F. M., Yüksel, İ. ve Çağatay, P. (2009). Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı. *Türkiye'de kadına yönelik şiddet* içinde (s. 45–69). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- Jordan, C. E., Campbell, R. ve Follingstad, D. (2010). Violence and women's mental health: The impact of physical, sexual, and psychological aggression. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 607–628. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-090209-151437>
- Karakurt, G. ve Silver, K. E. (2013). Emotional abuse in intimate relationships: The role of gender and age. *Violence and Victims*, 28(5), 804–821. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24364124>
- Kelly, V. A. (2004). Psychological abuse of women: A review of the literature. *The Family Journal*, 12(4), 383–388. <https://doi.org/10.1177%2F1066480704267234>
- Kimball, M. M. (2001). Gender similarities and differences as feminist contradictions. R. K. Unger (Ed.), *Handbook of the Psychology of Women and Gender* içinde (s. 66-83). New York: John Wiley & Sons.
- Maiuro, R. (2001). Preface: Sticks and stones may break my bones, but names will also hurt me: Psychological abuse in domestically violent relationships. K. D. O'Leary ve R. D. Maiuro (Ed.), *Psychological Abuse in Violent Domestic Relationships* içinde (s. 9-13). Canada: Springer Publishing Company, Inc.
- Messman-Moore, T. L. ve Long, P. J. (2000). Child sexual abuse and revictimization in the form of adult sexual abuse, adult physical abuse, and adult psychological maltreatment. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(5), 489–502. <https://doi.org/10.1177%2F088626000015005003>
- Murphy, M. C. ve Hoover, S. A. (1999). Measuring emotional abuse in dating relationships as a multifactorial construct. *Violence and Victims*, 14(1), 39–53. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10397625>
- Murphy, C., M. ve O'Leary, K. D. (1989). Psychological aggression predicts physical aggression in early marriage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(5), 579–582. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/2794178>
- Öyekçin, D. G., Yetim, D. ve Şahin, E. M. (2012). Kadına yönelik farklı eş şiddeti tiplerini etkileyen psikososyal faktörler, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(2). 75-82.
- Öztürk, E. (2014). Türkiye'de aile, şiddet ve kadın sığınmaevleri. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 39-55. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/egitimvetoplum/issue/5126/69814>
- Rogers, M. J. ve Follingstad, D. R. (2014). Women's exposure to psychological abuse: Does that experience predict mental health outcomes? *Journal of Family Violence*, 29, 595–611. <https://dx.doi.org/10.1177%2F1077801208319283>
- Sackett, L. A. ve Saunders, D. G. (1999). The impact of different forms of psychological a b u s e on battered women. *Violence and Victims*, 14, 105–117. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10397629>

- Sakallı-Uğurlu, N. ve Akbaş, G. (2013). Namus kültürlerinde “namus” ve “namus adına kadına şiddet”: Sosyal psikolojik açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 76–91. <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPY/32/05.pdf>
- Sev’er, A. ve Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change: A feminist analysis of honor killings in rural Turkey. *Violence Against Women*, 7(9), 964–998. <https://doi.org/10.1177%2F10778010122182866>
- Speptherd-McMullen, C., Mearns, J., Stokes, J. E. ve Mechanic, M. B. (2015). Negative mood regulation expectancies moderate the relationship between psychological abuse and avoidant coping. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(9), 1553–1566. <https://doi.org/10.1177%2F0886260514540805>
- Straus, M. A. (1996). The Revised Conflict Tactics Scale development and preliminary psychometric data. *Journal of Family Issues*, 17(3), 283–316. <https://doi.org/10.1177%2F019251396017003001>
- Straus, M. A. (2004). Cross-cultural reliability and validity of the Revised Conflict Tactics Scales: A study of university student dating couples in 17 nations. *Cross-Cultural Research*, 38, 407–432. <https://doi.org/10.1177%2F1069397104269543>
- Straus, M. A., Hamby, S. L., Boney-McCoy, S. ve Sugarman, D. B. (1996). The revised Conflict Tactics Scales (CTS2): Development and preliminary psychometric data. *Journal of Family Issues*, 17(3), 283–316. <https://doi.org/10.1177/019251396017003001>
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56. <http://www.turkpsikolojidergisi.com/PDF/TPD/31/04.pdf>
- Şahin, S. ve Türk, M. (2010). Çalışanlarda psikolojik şiddet algılaması ve kadın çalışanlar üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 1-9. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/46711> adresinden alındı.
- Tolman, R. M. (1989). The Development of a measure of psychological maltreatment of women by their male partners, *Violence and Victims*, 4(3), 159–173. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/2487132>
- Tolman, R. M. (1999). The validation of Psychological Maltreatment of Women Inventory. *Violence and Victims*, 14(1), 25–37. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10397624>
- Turhan, E., Güraksın, A. ve İnandı, T. (2006). Validity and reliability of the Turkish version of the Revised Conflict Tactics Scales. *Turkish Journal of Public Health*, 4(1), 1–13.
- Winstok, Z. ve Sowan-Basheer, W. (2015). Does psychological violence contribute to partner violence research? A historical, conceptual and critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 5–16. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.003>
- WorldHealthOrganization(2009). *Changingculturalandsocialnormsthat support violence*. Erişim adresi: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/norms.pdf
- Yanık, A., Hanbaba, Z., Soygür, S., Ayaltı, B. ve Doğan, M. (2014). Kadına yönelik şiddet davranışlarının değerlendirilmesi: Türkiye’den kanıt. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4 (4), 104-111. DOI: 10.17339/ejovoc.49520
- Yüksel, İ., Akadlı Ergöçmen, B. ve Çağatay, P. (2009). Kadının statüsü. *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması* içinde (s. 189–122). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Çavlin, A. (2015). Kadına yönelik şiddet yaygınlığı. *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* içinde (s. 81–122). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

EKLER

EK 1: KADINA PSİKOLOJİK KÖTÜ MUAMELE ENVANTERİ

Şimdi lütfen hayatınızdaki romantik ilişkinizi (flört, sevgililik, evlilik gibi), eğer şu an romantik bir ilişki içinde değilseniz en son yaşadığınız ilişkinizi düşününüz ve aşağıdaki her soruyu bu ilişkiyi düşünerek cevaplayınız. Aşağıdaki her bir davranışı eşinizden/erkek arkadaşınızdan ne sıklıkla gördüğünüzü göstermek için 1 ile 5 arasında bir sıklık işaretleyiniz (1=Hiçbir Zaman, 2=Nadiren, 3=Ara sıra, 4=Sıkça, 5=Oldukça Sık). Soru sizin hayatınızdaki durum ve koşullara uygun bir soru değilse “0= Geçerli değil” sıklıkını işaretleyiniz.

1. Eşim/erkek arkadaşım fiziksel görünüşümü küçümsemiştir.
2. Eşim/erkek arkadaşım başkalarının önünde bana hakaret etmiş ya da beni utandırmıştır.
3. Eşim/erkek arkadaşım bana aptalmışım gibi davranmıştır.
4. Eşim/erkek arkadaşım duygularıma karşı duyarsız kalmıştır.
5. Eşim/erkek arkadaşım bana onсуz idare edemeyeceğimi veya kendime bakamayacağımı söylemiştir. (E)
6. Eşim/erkek arkadaşım benim çocuklarla ilgilenme tarzımı küçümsemiştir.
7. Eşim/erkek arkadaşım evi çekip çevirme tarzımı eleştirmiştir.
8. Eşim/erkek arkadaşım özellikle beni yıpratmak için bir şeyler söylemiştir.
9. Eşim/erkek arkadaşım beni incitmek için geçmişteki şeyleri gündeme getirmiştir.
10. Eşim/erkek arkadaşım bana lakaplar takmıştır.
11. Eşim/erkek arkadaşım bana küfretmiştir.
12. Eşim/erkek arkadaşım bana bağirmiştir.
13. Eşim/erkek arkadaşım bana aşağılık biriymişim gibi davranmıştır.
14. Eşim/erkek arkadaşım bir problem hakkında konuşmayı reddeder veya surat asıp durur.
15. Eşim/erkek arkadaşım bir anlaşmazlık sırasında evi ya da ortamı bir hüşimla terk etmiştir.
16. Eşim/erkek arkadaşım beni susarak cezalandırmış ya da orada yokmuşum gibi davranmıştır.
17. Eşim/erkek arkadaşım benden duygusal yakınlığını esirgemiştir.
18. Eşim/erkek arkadaşım duygularım hakkında konuşma fırsatı vermemiştir.
19. Eşim/erkek arkadaşım cinsel ihtiyaçlarıma ve arzularıma karşı duyarsız kalmıştır.
20. Eşim/erkek arkadaşım onun kaptislerine boyun eğmemi istemiştir.
21. Eşim/erkek arkadaşım, yemek, ev işi veya çamaşırlar onun istediği zamanda halledilmediğinde sinirlenmiştir.
22. Eşim/erkek arkadaşım onun özel hizmetçisiymişim gibi davranmıştır.
23. Eşim/erkek arkadaşım ev işlerinin paylaşımında adil davranmamıştır.
24. Eşim/erkek arkadaşım çocuk bakımıyla ilgili işlerin paylaşımında adil davranmamıştır.
25. Eşim/erkek arkadaşım bana emirler yağdırmıştır.
26. Eşim/erkek arkadaşım ne yaptığımı kontrol etmiş ve nerede olduğumla ilgili hesap sormuştur.
27. Eşim/erkek arkadaşım evi çekip çevirmek için gerekli parayı vermekte cimri davranmıştır.
28. Eşim/erkek arkadaşım ev bütçesi konusunda sorumsuz davranmıştır.
29. Eşim/erkek arkadaşım ailemizi geçindirmek için yeterince katkıda bulunmamıştır.
30. Eşim/erkek arkadaşım benimle konuşmadan paramızı kullanmış ya da önemli mali kararlar almıştır.

31. Eşim/erkek arkadaşım beni, ihtiyacım olan sağlık hizmetini almaktan alıkoymuştur.
32. Eşim/erkek arkadaşım arkadaşlarım konusunda kıskanç ve şüpheli olmuştur.
33. Eşim/erkek arkadaşım diğer erkekleri benden kıskanmıştır.
34. Eşim/erkek arkadaşım okula veya kişisel gelişim etkinliklerine gitmemi istememiştir.
35. Eşim/erkek arkadaşım kadın arkadaşlarımla birlikte vakit geçirmemi istememiştir.
36. Eşim/erkek arkadaşım beni bir başka erkekle ilişkim olmasıyla suçlamıştır.
37. Eşim/erkek arkadaşım evde kalıp çocuklara bakmamı talep etmiştir.
38. Eşim/erkek arkadaşım ailemi görmemi ve onlarla konuşmamı engellemeye çalışmıştır.
39. Eşim/erkek arkadaşım diğer aile fertleriyle ilişkilerime müdahale etmiştir.
40. Eşim/erkek arkadaşım kendime faydalı olacak şeyler yapmama engel olmaya çalışmıştır.
41. Eşim/erkek arkadaşım arabayı kullanmamı kısıtlamıştır.
42. Eşim/erkek arkadaşım telefon kullanmamı kısıtlamıştır.
43. Eşim/erkek arkadaşım istediğimde evden dışarı çıkmama izin vermemiştir.
44. Eşim/erkek arkadaşım bir işte çalışmamı kabul etmemiştir.
45. Eşim/erkek arkadaşım duygularımın mantıksız ya da delice olduğunu söylemiştir.
46. Eşim/erkek arkadaşım kendi problemleri için beni suçlamıştır.
47. Eşim/erkek arkadaşım ailemizi, arkadaşlarımızı veya çocuklarımızı bana karşı doldurmaya çalışmıştır.
48. Eşim/erkek arkadaşım beni, kendisini saldırgan davranmaya itmekle suçlamıştır.
49. Eşim/erkek arkadaşım kendimi deliymişim gibi hissettirmeye çalışmıştır.
50. Eşim/erkek arkadaşımın ruh hali sakinden kızgına ya da kızgından sakine aniden değişiklik göstermiştir.
51. Eşim/erkek arkadaşım bir şeye sınırlendiğinde benim bir alakam olmasa bile beni suçlamıştır.
52. Eşim/erkek arkadaşım arkadaşlarımı, ailemi ya da çocuklarımı benim deli olduğuma inandırmaya çalışmıştır.
53. Eşim/erkek arkadaşım beni, onu terk edersem kendine zarar vermekle tehdit etmiştir.(E)
54. Eşim/erkek arkadaşım eğer onun isteklerini yapmazsam kendine zarar vereceğini söyleyerek beni tehdit etmiştir. (E)
55. Eşim/erkek arkadaşım beni başkasıyla aldatmakla tehdit etmiştir.(E)
56. Eşim/erkek arkadaşım beni ilişkiyi bitirmekle tehdit etmiştir.
57. Eşim/erkek arkadaşım çocuklarımı benden uzaklaştıracadığını söyleyerek beni tehdit etmiştir.
58. Eşim/erkek arkadaşım beni akıl hastanesine yatırmakla tehdit etmiştir.

Not: (E) sembolü bulunan maddeler elenmiştir.

Ölçeğin uygulamasında kullanılacak format için Thompson, Basile, Hertz ve Sitterle'nin (2006) editörlüğünü yaptığı "Measuring Intimate Partner Violence Victimization and Perpetration: A Compendium of Assessment Tools" kitabı incelenebilir.

Ölçek 3 faktörden oluşmaktadır:

Duyusal/Sözel Şiddet (26 madde): 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 56

Hükmetme (17 madde): 6, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 37, 39, 41, 47, 52, 57, 58

Yalıtma (11 madde): 26, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 43, 44

Faktör puanını hesaplamak için her maddeye verilen cevaba göre puanlar toplanır. Yüksek puanlar daha fazla kötü muameleyi göstermektedir.

EK 2: PSİKOLOJİK İSTİSMAR PROFİLİ

Şimdi lütfen hayatınızdaki romantik ilişkinizi (flört, sevgililik, evlilik gibi), eğer şu an romantik bir ilişki içinde değilseniz en son yaşadığınız ilişkinizi düşününüz ve aşağıdaki her soruyu bu ilişkiyi düşünerek cevaplayınız. Aşağıdaki her bir davranışı eşinizden/erkek arkadaşınızdan ne sıklıkla gördüğünüzü göstermek için “asla”, “ayda bir defadan az”, “ayda bir defa”, “ayda iki-üç defa”, “haftada bir”, “haftada iki-üç defa” ya da “her gün” seçeneklerinden birini seçiniz. Eğer bu davranışın ne sıklıkla gerçekleştiğinden emin değilseniz, en iyi tahmininize göre cevap veriniz.

1. Onunla değil de başkalarıyla olmak istediğinizde öfkelenir ya da keyfi kaçır.
2. Her şeyin eksiksiz olmasını ister, aksinin onun için kabul edilemez olduğunu söyler.
3. Mektuplarınıza ve telefonlarınıza engel olur veya sizi kimin aradığına, size kimin mektup yazdığına ya da hangi konu hakkında konuştuğunuza dair başınızın etini yer.
4. Ayrı geçirdiğiniz her dakikanın hesabını sorar.
5. Onunla sohbet etmeye başladığınızda sizi duymazdan gelir.
6. Deli ya da aptal olduğunuzu iddia eder.
7. Sizi arkadaşlarınızdan, ailenizden ya da evcil hayvanlarınızdan kıskanır.
8. Üzgün olduğunuzda ya da duygusal destek istediğinizde söylenir ya da sizinle alay eder.
9. Size berbat bir sevgili olduğunuzu, değersiz ve işe yaramaz olduğunuzu söyler.
10. Her saat yaptıklarınızın detaylı raporunu ister.
11. Hastalandığınız, yorulduğunuz ya da fazla çalıştığınız zamanlarda yardıma ihtiyaç duyduğunuzu görmezden gelir.
12. Yemek veya temizlik yaptığınızda beğenmez ve o beğenene kadar tekrar tekrar yapmanızı ister.
13. Kendinizde en çok beğendiğiniz veya değer verdiğiniz özelliklerinizle alay eder.
14. Yaptığınız işi kontrol eder ve aşırı eleştirel yorumlarda bulunur.
15. Sizi gün boyu kontrol eder (örneğin 15 dakikada bir arar, işten eve erken gelir, nerede olduğunuzu dair başkalarından bilgi alır ve benzeri).
16. Bir televizyonun, derginin, gazetenin ya da diğer insanların sizden daha önemli olduğunu hissettirir (E).
17. Onun isteklerine boyun eğmezseniz sizi değerli bir eşyanıza, evcil hayvanlarınıza, arkadaşlarınıza veya akrabalarınıza zarar vermekle tehdit eder (E).
18. Size “sürtük” veya “orospu” gibi cinsel imalar içeren isimler takar (E).
19. Sizi başkasıyla ilişki yaşamakla veya başka şeylerle suçlayarak geç saatlere kadar uyutmaz (E).
20. Seks yapma isteğinizi görmezden gelir ya da sizi heyecanlandıracak veya tatmin edecek şeyleri yapmaz.
21. Zaferlerinizle dalga geçer, planlarınızla ilgili cesaretinizi kırar veya başarılarınızı küçümser.

Not: Ölçeğin uygulamasında kullanılacak format için Thompson, Basile, Hertz ve Sitterle'nin (2006) editörlüğünü yaptığı “Measuring Intimate Partner Violence Victimization and Perpetration: A Compendium of Assessment Tools” kitabı incelenebilir.

Ölçek dört faktörden oluşmaktadır:

Kıskançlıkla Kontrol Etme (8 madde): 1, 3, 4, 7, 10, 15, 17 ve 19. maddeler

İhmal Etme (5 madde): 5, 8, 11, 16 ve 20. maddeler

Özellikleriyle Alay Etme (5 madde): 6, 9, 13, 18 ve 21. maddeler

Davranışlarını Eleştirme (3madde): 2, 12 ve 14. maddeler

Her bir faktörü puanlamak için uygun maddelere verilen cevapları toplayınız. Genel psikolojik istismar puanını hesaplamak için tüm 21 maddeye verilen cevaplara karşılık gelen rakamları toplayınız. Ölçekten alınan yüksek skorlar yüksek istismar düzeyini göstermektedir.

Yeme Tutum Testi Kısa Formunun (YTT-26) Üniversite Örnekleminde Türkçeye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

The Psychometric Properties of the Eating Attitudes Test Short Form (EAT-26) in a College Sample

F. Elif Ergüney-Okumus¹ , H. Özlem Sertel-Berk²

Yazar Notu: Bu çalışmanın pilot sonuçları 19. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

¹Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
²Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Psikoloji Ana Bilim Dalı, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: F.E.E.O. 0000-0001-5807-0317;
H.Ö.S.B. 0000-0002-3045-3903

Sorumlu yazar/Corresponding author:

F. Elif Ergüney-Okumus,
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji
Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: elif.okumus@izu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 09.05.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
05.07.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
27.09.2019

Kabul/Accepted: 04.01.2020

Atf/Citation: Ergüney-Okumus, F. E., Sertel-Berk, H. O. (2020). Yeme Tutum Testi kısa formunun (YTT-26) Üniversite örnekleminde Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 57-78.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0039>

ÖZ

Yeme bozukluğunu önleme çalışmalarında özellikle risk gruplarının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı Garner, Olmstead, Bohr ve Garfinkel (1982) tarafından geliştirilen ve riskli yeme tutumlarının araştırılmasında tüm dünyada en yaygın kullanılan ölçeklerden Yeme Tutum Testi'nin kısa formu olan Yeme Tutum Testi-26'nın (YTT-26) Türkçeye uyarlanmasıdır. Araştırmaya açılmalı faktör analizinin yapıldığı ilk aşamada 1000, doğrulayıcı faktör analizinin ve diğer geçerlik-güvenirlik analizlerinin yapıldığı ikinci aşamada 500 olmak üzere toplamda 1500 üniversite öğrencisi katılmıştır. Çalışmada Yeme Tutum Testi 26'ya ek olarak, geçerlik sınamaları amacıyla Yeme Bozukluğu Değerlendirme Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, Yeme Tutum Testi-40 da kullanılmıştır. Ölçeğin geçerliği; yapı geçerliği kapsamında faktör analizi, yakınsak geçerlik ve ayırıcı geçerlik yöntemleriyle, güvenilirliği ise iç tutarlık analizi ve test-tekrar test yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yeme Tutum Testi-26 için yapılan açılmalı faktör analizi sonuçları toplam varyansın %38.5'ini açıklayan *Yeme Meşguliyeti*, *Kısıtlama* ve *Sosyal Baskı* olarak adlandırılan üç faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ise bu 3 faktörlü yapının uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeye yakın olduğunu göstermiştir. Yeme Tutum Testi-26 ile Yeme Tutum Testi-40, Yeme Bozukluğu Değerlendirme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri'nin ilgili faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Ayrıca YTT-26'dan kesme puanın üzerinde olanlar ile kesme puanın altında olanların Yeme Bozukluğu Değerlendirme Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri skorları anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .84, test-tekrar test durağanlık katsayısı ise .78 olarak bulunmuştur. Araştırma sonuçları, ölçeğin yeme tutumlarını değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılabileceğine dair önemli bulgular sunmaktadır. İleriki çalışmalarda farklı örneklerde ve klinik gruplarda ölçeğin çapraz geçerliğinin araştırılması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeme bozuklukları, Yeme Tutum Testi-26, geçerlik, güvenilirlik, yeme tutumu

ABSTRACT

Determining risk groups is an essential element of preventive studies in eating disorders. In this regard, the Eating Attitudes Test Short Form developed by Garner, Olmstad, Bohr, & Garfinkel (1982) is the most commonly used scale all around the world. Hence, the aim of this study is to investigate the psychometric properties of the Turkish version of Eating Attitudes Test-26 (EAT-26). A total of fifteen hundred voluntary college students (1000 in the first phase for exploratory factor analyses and 500 in the second phase for confirmatory factor analyses and other validity and reliability analyses) enrolled in the study. The Eating Attitudes Test-40 (EAT-40), Brief Symptom Inventory, and Eating Disorders Examination Questionnaire were used for analyzing the validity of EAT-26. Concurrent validity, discriminant validity, and factor analyses were calculated. In terms of reliability, Cronbach's Alpha Coefficient Analyses and test-retest methods were used. Exploratory factor analyses showed that the items of EAT-26 loaded on three factors that explained 38.5% of total variance. These factors are *Preoccupation with eating*, *Restriction*, and *Social Pressure*. Confirmatory factor analyses of these three factors yielded close to acceptable goodness of fit values. EAT-26 was significantly correlated with Eating Attitudes Test-40, EAT-26, and Brief Symptom Inventory in a positive direction. Participants with a higher score in EAT-26 reported significantly higher scores in the Eating Disorder Examination Questionnaire and Brief Symptom Inventory. The Turkish version of Eating Attitudes Test-26 demonstrated good internal consistency (Cronbach's Alpha = .84), and the test re-test reliability was .78. The study provides initial support for the reliability and validity of the Turkish version of EAT-26. Nevertheless, future research is needed for the cross-validation of Eating Attitudes Test-26 in clinical samples.

Keywords: Eating disorders, Eating Attitudes Test-26, reliability, validity, eating attitudes

EXTENDED ABSTRACT

Eating Disorders (ED) are one of the prevalent problems among youth that affect health in multiple ways. The main psychopathology of ED is characterized with disordered eating behaviors and negative body image (Fairburn, 2008). Eating attitudes can be defined as cognitions and emotions about eating that indicate eating behaviors. Previous research shows that disordered eating attitudes are related with ED symptoms and general psychopathology both in clinical and community samples (Lai et al., 2013; Usta, Sağlam, Şen, Aygün, & Sert, 2015). Hence, it is important to screen eating attitudes especially for preventive studies in risk groups such as college students. That highlights the importance of the Eating Attitudes Test (EAT) as the most common used scale for screening ED all around the world (Garner & Garfinkel, 1979; Garner et al. 1982). It was originally developed for detecting anorexia nervosa symptoms and its short form EAT-26 is used in both clinical and non-clinical samples. It is also presented that, there is a higher probability of having an ED diagnosis in the non-clinical samples that have scores above than cut-off score from EAT-26 (Mintz & O'Halloran, 2000). The 40-item version of EAT was adapted to Turkish by Savaşır and Erol (1989), although there are some studies that used the short form of EAT, the scale as a whole was not thoroughly investigated in terms of its psychometric features. Therefore, the aim of this study is to examine the validity and reliability of EAT-26 in a Turkish collage sample.

Method

In the translation process, after two psychologists with an advanced English level independently translated the scale into Turkish, the two linguists back translated the scale, and it was sent to its developer for further review and necessary changes were made. A total of 1500 voluntary college students from a variety of universities located in six different cities of Turkey enrolled in the study. The research battery included EAT-26, EAT-40, Brief Symptom Inventory (BSI) and Eating Disorders Examination Questionnaire (EDE-Q). The structural validity of EAT-26 and the Cronbach's Alpha Coefficient Analyses were conducted with two different samples. In order to examine the validity and the reliability of EAT-26, exploratory factor analyses was performed with the data taken from the sample of 1000 students; confirmatory factor analyses, concurrent validity, discriminant validity, and test-retest methods were used with the data taken from a sample of 500 students.

Results

Firstly, according to the findings of exploratory factor analyses, it was determined that the scale had a three-factor structure as in the original version, but the contents are different. Internal consistency analysis indicated that the Cronbach's Alpha value of the scale was .84. The results of confirmatory factor analysis showed that the three-factor structure of EAT-26 consisting of *Preoccupation with eating*, *Restricting*, and *Social Pressure* were confirmed. In terms of concurrent validity, EAT-26 was significantly correlated with EAT-40, EDE-Q and BSI ($r(398)=.48$, $r(398)=.65$, $r(398)=.22$, $p<.001$, respectively). Furthermore, participants with a higher score (>20) in EAT-26 reported significantly higher scores in EDE-Q and BSI ($Z=26.77$, $p<.001$; $Z=9.05$, $p<.01$, respectively). Finally, 134 participants completed EAT-26 in a two-week period and the test re-test reliability was found .78. The results indicated from these analyses can be evaluated as evidence for the validity and reliability of EAT-26.

Discussion

EAT-26 is the most common used scale for screening disordered eating attitudes all around the world. The factor analyses yielded a 3-factor structure that includes a preoccupation with eating, restricting and social pressure. These factors have similarities with both the findings of previous adaptation studies (Elal, Altuğ, Slade, & Tekcan, 2000; Rogoza, Brytek-Matera, & Garner, 2016), and eating psychopathology (American Psychiatric Association, 2013; Fairburn, 2008), although it was noted that the factorial structure of EAT-26 is variable. Further analysis also supported the validity of scale as it was positively correlated with eating disorder and psychopathology scores. Moreover, the cut off score significantly differentiated the sample in terms of eating disorders symptoms and psychopathology

scores. Lastly, both the internal consistency and test re-test analyses showed acceptable levels of reliability. Nevertheless, future research is needed for the cross-validation of EAT-26 in clinical samples. It should also be noted that the results of this study are limited only to the data obtained from the participants that enrolled in this study. Overall, the study provides initial support for the reliability and validity of the Turkish version of EAT-26 for screening disordered eating attitudes.

Yeme davranışları sağlığımız üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Yeme davranışları ve beden imgesindeki bozulmayla karakterize olan yeme bozuklukları (YB), sıklıkla kadınlarda görülen, beraberinde diğer psikiyatrik, tıbbi, sosyal ve ekonomik problemlerin de eşlik ettiği, kronikleşme eğiliminde olup zaman zaman hayati tehlikeyi de içeren sağlık sorunlarıdır (Herzog ve Eddy, 2007). YB vakalarında başta depresyon ve anksiyete olmak üzere psikolojik rahatsızlık şiddetinin de yüksek olması tedavi sürecini zorlaştırmakta ve bu sebeple önleyici çalışmalar giderek önem kazanmaktadır (Keski-Rahkonen ve Mustelin, 2016). Ülkemizde yeme bozukluğu görülme sıklığı %1-5 oranlarında seyretmekte ancak değişen tanı kriterleri ve eşik altı YB vakalarının da bu tabloya eklenmesi ile birlikte özellikle risk gruplarında bu oranların yakın zamanlı çalışmalarda artacağı öngörülmektedir (Vardar ve Erzen, 2011). Sıklıkla ergenlik döneminde başlayan yeme bozuklukları çok bileşenli bir yapıdan oluşmaktadır. Etiyolojide biyolojik, psikolojik ve sosyal etmenler yer almaktadır. Bu bağlamda risk faktörleri arasında bozulan yeme tutumları, beden memnuniyetsizliği, benliğe ilişkin olumsuz inançlar, zayıflık idealinin içselleştirilmesi gibi biyopsikososyal faktörler öne çıkmaktadır (Garner, 2002; Polivy ve Herman, 2002; Sertel, 2013; 2014). Literatürdeki çalışmalarda sıklıkla yeme bozukluğunun riskli yeme tutumları aracılığıyla ortaya çıktığı görülmektedir (örn., Garner ve Garfinkel, 1979). Başta riskli yeme davranışları olmak üzere pek çok psikolojik problemin, beliren yetişkinlik olarak da adlandırılan üniversite öğrencilerinde yaygın olduğu dikkat çekmektedir (Schulenberg ve Zarrett, 2006). Dolayısıyla bu risk grubunda yemeye ilgili problemlerin taranması amacıyla kısa ve pratik uygulanabilir ölçeklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple araştırmanın amacı tüm dünyada yaygın olarak kullanılan Yeme Tutum Testi'nin 26 soruluk kısa formunun Türkçeye uyarlanarak psikometrik özelliklerinin üniversite örnekleminde değerlendirilmesidir. Böylece ülkemizde üniversite örnekleminde yeme bozukluğu riskinin taranması için kullanılabilecek bir ölçek literatüre kazandırılmış olacaktır. Teorik olarak yeme tutumlarının yeme bozukluğu geliştirmede önemli bir etiyolojik faktör olması ve yeme örüntülerindeki bozulma ile ilişkili olması sebebiyle özellikle üniversite öğrencileri gibi riskli popülasyonlarda belirlenmesi önem taşımaktadır (Keski-Rahkonen ve Mustelin, 2016). Bununla birlikte YTT-26'nın uyarlamasının, yeme tutumları açısından risk gruplarının taranması ve gerekli müdahale çalışmalarının yapılması sürecinde de yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Tüm bunlara ek olarak ülkemizde yeme bozukluğu alanında kapsamlı epidemiyolojik çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu nedenle ölçeğin hem dünyada yaygın kullanılması hem de pratik bir ölçüm imkanı sağlaması

açısından epidemiyolojik çalışmalarda da tercih edilebileceği düşünülmektedir. Bu sayede ölçeğin alandaki çalışmalarda kolaylık sağlayacağı umulmaktadır.

Yeme Tutum ve Davranışları

Psikoloji ve ilgili disiplinlerde yaygın olarak çalışılan tutum kavramı kişilerin nesne veya düşüncelerle ilgili değerlendirmesi olarak tanımlanmakta ve karşılaştığımız durumlara yönelik duygu ve değerlendirmelerimizi içermektedir (Ajzen ve Fishbein, 2005). Tutumların bu kadar yaygın çalışılmasının önemli bir sebebi, tutumların davranışları öngörebilmesidir (Fazio, 1990). YB'nin yanı sıra pek çok farklı psikolojik problemin açıklanmasında ve bunlara yönelik müdahalelerde başarılı sonuçlar ortaya koyan Bilişsel Davranışçı Terapi yaklaşımı (Beck, 1967; Fairburn, 2008), davranışlarımızın inançlar, atıflar, yorumlar ve tutumlar aracılığıyla şekillendiğini belirtmektedir. Ancak tutumların her zaman davranışa dönüşmediğine de alandaki çalışmalarda dikkat çekilmekte, bu sebeple davranış ve tutumların ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Fazio, 1990). Bu bağlamda YB'de karşılaşılan bozulmuş yeme davranışlarına zemin hazırlayan önemli bilişsel faktörler arasında riskli/bozulmuş yeme tutumlarının yer aldığı görülmektedir (Fairburn, 2008). Yeme tutumları kişinin beslenme ve yemeye dair düşünceleri olarak tanımlanmakta olup YB alanında en çok çalışılan konular arasında yer almaktadır. Hem klinik popülasyonda hem de üniversite ve lise örneklerinde yapılan araştırmalar bozulmuş yeme tutumlarının, bozulmuş yeme davranışları ve çeşitli psikolojik problemler ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Lai ve ark., 2013; Özdemir, 2014; Usta, Sağlam, Şen, Aygün ve Sert, 2015). Ayrıca yeme bozukluğunu önleme çalışmalarında hedef grupların seçilmesi açısından riskli yeme tutumlarının araştırılmasının öne çıkan bir faktör olduğu, dolayısıyla hastalığın henüz oluşmadan önlenmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Riskli yeme tutumlarının araştırılmasında Garner ve Garfinkel (1979) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Savaşır ve Erol (1989) tarafından yapılan Yeme Tutum Testi (YTT) yaygın olarak kullanılmaktadır. Ölçeğin 26 soruluk kısa formu ise psikometrik özellikler, ekonomiklik ve pratiklik açısından avantaj sağlamaktadır. Ayrıca ölçek pek çok dile çevrilerek tüm dünyada kullanılmaktadır (Al-Subaie ve ark., 1996; Choudryve Mumford, 1992; Garner, Olmsted ve Garfinkel 1982; Rivas, Bersabé, Jiménez, ve Berrocal, 2010; Ujiie ve Kono, 1994). YTT-26'dan yüksek puan alanların bir yeme bozukluğu tanısı alma olasılığı anlamlı derecede yüksek olduğu için özellikle klinik olmayan gruplarda yeme bozukluğu tarama aracı olarak kullanıldığı

görülmektedir (Mintz ve O'Halloran, 2000). Öte yandan klinik olmayan gruplarda bu ölçeğin faktör yapısının çeşitli çalışmalarda farklılaştığı da rapor edilmiştir (Koslowsky ve ark., 1992; Rogoza, Brytek-Matera ve Garner, 2016). Bu form ülkemizde de bazı çalışmalarda kullanılmış olmasına karşın (örn., Çam, 2017; Durat, Erol, Çevirme, Kaynak ve Yıldız 2016; Gümüş, 2014; Koçak, 2009) ölçeğin psikometrik özellikleri henüz detaylı olarak araştırılmamıştır. Ölçeğin 40 soruluk formunun kısaltılarak kullanıldığı araştırmalarda, yalnızca araştırmada kullanımı için çeviri işlemi yapıldığı (Bayraktar, 2015), bazen sadece YTT-40'dan soruların seçilerek alındığı (Çam, 2017; Durat ve ark., 2016; Gümüş, 2014) gözlenmekte, sıklıkla da ölçeğin kısa formuna dair geçerlik-güvenirlilik özelliklerinin rapor edilmediği görülmektedir. Bayraktar (2015) ve Sarıdağ-Devran'ın (2014) çalışmalarında 50'şer öğrenci ile yapılan pilot uygulama sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık değerinin .70 düzeyinde olduğu bildirilmiştir. YTT-26'nın sözü geçen çalışmalarda kullanılan formunda dil bütünlüğü olmadığı, maddelerin farklı sıralarda yer aldığı, ayrıca orijinal formda yer alan YB tanısına yardımcı olabilmesi için eklenen yeme davranışı ile ilgili sorulara yer verilmediği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; yeme tutum ve örüntülerini belirlemek amacıyla tüm dünyada yaygın olarak kullanılan YTT-26'nın Türkçe formunun ülkemiz literatürüne kazandırılmasıdır. YTT-26 ülkemizde de bazı çalışmalarda kullanılmakla birlikte ölçeğin psikometrik özelliklerinin kapsamlı olarak araştırılmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmamızda YTT-26'nın geçerliği için yapı geçerliği kapsamında öncelikle açımlayıcı faktör analizi ile ölçeğin faktörlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ardından belirlenen faktörlerin farklı bir örnekleme doğrulayıcı faktör analizinin yapılması, ayrıca ölçeğin 40 soruluk uzun formu ile yakınsak geçerliğinin incelenmesi planlanmıştır. Yeme tutumlarının ilişkili olduğu diğer değişkenlerden bozulmuş yeme davranışları ve psikolojik semptomlar ile ilişkisinin incelenmesiyle yapı geçerliği kontrol edilmektedir. Bu bağlamda YTT-26 toplam puanlarındaki artışın literatürde belirtildiği gibi (Garner ve ark., 1982; Lai ve ark., 2013) YB belirtileri ve psikolojik semptomlardaki artışla paralellik göstermesi beklenmektedir. Ardından orijinal çalışmada belirtilen kesme puana göre örneklemin ikiye ayrılarak, ölçeğin katılımcıların yeme davranışlarındaki bozulma ve psikolojik semptomlarını ayırt edebilme düzeyi incelenmiştir. Son olarak güvenilirlik kapsamında iki hafta arayla yapılan uygulamada ölçeğin test-tekrar test güvenirliliği ve iç tutarlık güvenirliliği analiz edilmiştir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmada ölçeğin açıcı faktör yapısının sınındığı örnekleme kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ulaşılabilecek üniversite ve bölümler belirlenmiş ardından gerekli izinlerin sağlanabildiği üniversite ve bölümlerle iletişime geçilmiştir. İstanbul, Kocaeli, Uşak, Bursa, Manisa ve Giresun'daki çeşitli devlet ve vakıf üniversitelerinin Fen-Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri, İşletme, Mühendislik, Eğitim ve Sağlık Bilimleri fakültelerinin çeşitli bölümlerinde okuyan 1000 üniversite öğrencisi çalışmada yer almıştır. Araştırma formlarının en az %95'ini dolduran 729 katılımcı üzerinden analizler yapılmıştır. Örnekleme 529 kadın ve 200 erkekte oluşmuştur. Örneklemin yaş ortalaması 20.6 ± 3.09 ve Beden Kitle İndeksi ortalaması 22.36 ± 4.72 'dir. Katılımcıların %77.8'i kendini orta gelir düzeyinde algılamakta, %96.2'si herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığı olmadığını, %86.1'i ise herhangi bir sağlık sorunu olmadığını belirtmektedir.

Ölçeğin doğrulayıcı faktör yapısının yanı sıra yakınsak geçerlik ve ayırt edici geçerliğin araştırıldığı örneklem ise İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinde okuyan 500 öğrenciden oluşmuştur. Eksik doldurulan formların elenmesiyle, yaş ortalamaları 20.7 ± 3.53 olan 259 kadın ve 141 erkek olmak üzere toplam 400 öğrenciden elde edilen veri üzerinden analizler yapılmıştır. Ölçeğin tekrar test uygulamasının yapıldığı kısma 134 öğrenci (113 kadın ve 21 erkek) katılmıştır. Bu grupta yer alan katılımcıların yaş ortalamaları 20.2 ± 3.18 'dir. Dört yüz kişilik bu örneklemin Beden Kitle İndeksi 22.26 ± 4.23 olup demografik özellikler açısından ise %80.8'i kendini orta gelir düzeyinde algılamakta, %96.8'i herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığı ve %83.8'i ise herhangi bir sağlık sorunu olmadığını bildirmektedir.

Veri Toplama Araçları

Sosyo-demografik Bilgi Formu. Araştırmacı tarafından katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik oluşturulan formda yaş, gelir düzeyi ve herhangi bir psikiyatrik tanı alınıp alınmadığı, alındıysa bunun ne olduğu ve beden kitle indeksinin hesaplanması için kişilerin boy ve kilosunun belirtilmesi istenmiştir.

Yeme Tutum Testi-26 (YTT-26). Garner ve Garfinkel (1979) tarafından geliştirilen Yeme Tutum Testi-40'ın daha sonra Garner, Olmstad, Bohr ve Garfinkel (1982) tarafın-

dan revize edilerek kısaltılan 26 soruluk kısa formudur. YTT-26’da katılımcıya üç farklı bölümde (A-B-C) demografik bilgileri ile ilgili yedi adet soru, yeme alışkanlıklarıyla ilgili 26 ve yeme davranışlarıyla ilgili 5 ifade yöneltilmektedir. Ölçeğin orijinal çalışmasında Anoreksiya Nervoza (AN) tanılı 160 kadın vakasının olduğu örnekleme *diyet yapma, bulimiya ve yeme meşguliyeti* ile *yemeyi kontrol* olmak üzere üç faktörlü bir yapı bildirilmiştir. Ölçekten alınan 20 ve üzerindeki puanlar yeme tutumlarında bozulmaya işaret etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı AN vakaları için .90, sağlıklı kontrol grubunda .83, faktörlerde ise I. Faktör (diyet yapma) için sırasıyla .90 ve .86, II. Faktör (bulimiya ve yeme meşguliyeti) için sırasıyla .84 ve .61, III. Faktör (yemeyi kontrol) için ise sırasıyla .83 ve .46 olarak bildirilmiştir. Ayrıca ölçeğin yakınsak geçerliği kapsamında toplam puanlarının YTT-40 ile ve diğer değişkenlerle ilişkiler kapsamında beden memnuniyetsizliği ve psikolojik semptom düzeyiyle anlamlı pozitif korelasyon gösterdiği belirtilmiştir.

Ölçeğin B bölümünü oluşturan YTT-26’da “3 = Daima, 2 = Çok sık, 1 = Sık sık, 0 = diğer cevaplar (Bazen, nadiren, hiçbir zaman)” olarak belirlenmiştir. Öte yandan 26. soruda ise tersine puanlama yapılmaktadır, yani “1 = Bazen, 2 = Nadiren ve 3 = Hiçbir zaman” şeklinde puanlanırken diğer seçenekler yine 0 puan almaktadır. Ölçeğin A bölümünde kişinin demografik bilgilerine ek olarak kilo, boy, en düşük ve en yüksek kilo gibi bilgileri de sorulmakta, böylece YB tanısı açısından da ihtiyaç duyulabilecek bilgi alınabilmesi sağlanmaktadır. Benzer şekilde ölçeğin C bölümünde yer alan 5 madde ile geçtiğimiz 6 aylık dönemde yeme davranışındaki bozulmalar kontrol edilmektedir. Ölçeğin A ve C bölümleri puanlamaya dahil edilmemekle birlikte mevcut yeme patolojisinin değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Ölçeğin yazarları, ölçeği kullananların yeme davranışında bozulma söz konusuysa kişiyle ilgili profesyonel bir ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirme istemelerini tavsiye etmektedir. C bölümünde yeme davranışındaki bozulmaya işaret eden cevapların da belirtildiği haliyle ölçeğin tamamı Ek 1’de yer almaktadır. YTT-26’nın Türkçe uyarlaması için orijinal ölçeği geliştiren araştırmacılarla iletişim kurulmuş ve gerekli izinler alınmıştır. Ardından dil yeterliği olan psikoloji alanından iki uzman tarafından ölçek İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Ölçeğin bu hali sonrasında İngilizcede uzman iki farklı kişi tarafından yeniden İngilizceye geri çevrilerek yazarlara gönderilmiştir. Gerekli düzeltmelerin ve orijinal formu geliştiren yazarların onayının ardından ölçek, çalışmaya gönüllü olarak katılan öğrencilere uygulanmıştır.

Yeme Tutum Testi-40 (YTT-40). YTT-40 bu çalışmada, YTT-26'nın yakınsak geçerliğinin sınanması amacıyla kullanılmıştır. Garner ve Garfinkel (1979) tarafından yeme tutumlarını ölçmek için geliştirilen 40 soruluk ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik sınama çalışması Savaşır ve Erol (1989) tarafından üniversite öğrencilerinde yapılmıştır. Ölçeğin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu bildirilmiştir. Elal, Altuğ, Slade ve Tekcan (2000) tarafından ölçeğin faktör yapısı yeniden incelenmiş ve orijinalindekine benzer olan üç faktörlü bir yapı bulunmuştur (*Diyet-D*, *Bulimiya ve beden şekli/yemekle ilgili meşguliyet-BYM*, *Yemeyi kısıtlama-YK*). Ölçeğin orijinal çalışmasında AN grubu için iç tutarlılık .79, Savaşır ve Erol'un çalışmasında .70, bizim çalışmamızda ise .77 (faktörler sırasıyla; D:.43, BYM:.43, YK:.47) olarak bulunmuştur.

Yeme Bozukluğu Değerlendirme Ölçeği (YBDÖ). Ölçek bu çalışmada YTT-26'nın yapı geçerliğini sınamak için kullanılmış olup Fairburn ve Beglin(1994) tarafından Yeme Bozukluğu Değerlendirme Görüşmesine (EDE) (Fairburn, Cooper ve O'Connor 1993) dayanarak geliştirilen kendini bildirim envanteridir. 28 maddeden oluşan ölçeğin *kısıtlama*, *tukıncasına yeme*, *beden şekliyle ilgili endişeler*, *yemeyle ilgili endişeler* ve *kiloyla ilgili endişeler* olmak üzere beş faktörü bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek olan toplam ve faktör puanları 0-6 arasında değişmekte olup yükselen puanlar yeme patolojisinin büyüklüğünü göstermektedir. Orijinal çalışmalarda ölçeğin iç tutarlık katsayısı faktörlerde .78-.93 arasında olup test-tekrar test güvenirligi ise .81-.94 arasında değişmektedir (Fairburn ve Beglin, 1994; Luvé ve Crowther, 1999). Ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik sınama çalışmasında ölçeğin iç tutarlık katsayısı toplam puanda .93 (faktörlerde .63-.86 aralığında) ve test-tekrar test güvenirligi .91 (faktörlerde .40-.93 aralığında) olarak bulunmuştur (Yücel ve ark., 2011). Mevcut çalışmadaki güvenilirlik katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

Kısa Semptom Envanteri (KSE). Derogatis (1992) tarafından geliştirilen KSE psikolojik semptomların varlığını ölçen 53 maddeden oluşmaktadır. Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan Türkçe uyarlamasında geçerlik ve güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu bildirilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Rahatsızlık Ciddiyeti Endeksi (RCE), Belirti Toplam Endeksi (BTE) ve Semptom Rahatsızlık Endeksi (SRE) faktörleri kullanılarak katılımcıların yeme tutumlarını etkileyebilecek olan psikolojik semptomlarının değerlendirilmesi ve bu doğrultuda YTT-26'nın yapı geçerliğinin sınanması amaçlanmıştır. Ölçeğin orijinal çalışmasındaki güvenilirlik katsayıları faktörlerde .71-.85 arasında değişmekte olup Türkçe adaptasyonda .95 ve bu çalışmada ise .96 olarak bulunmuştur.

İşlem

Çalışmanın etik onayı İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılabilecek üniversiteler ve bölümler belirlenmiş, ardından gerekli izinler alınarak öğrencilerle iletişime geçilmiştir. Ölçekler katılımcılara ders saatlerinde verilmiş ve çalışmaya gönüllü olanlardan ölçekleri doldurmaları istenmiştir.

İstatistiksel Analiz

Örneklemin demografik özellikleri ve ölçek puanlarının ortalamalarının hesaplanması için tanımlayıcı istatistik analizler (ortalama, standart sapma, dağılım aralığı) kullanılmıştır. Ardından yapı geçerliğini sınamak amacıyla önce açımlayıcı faktör analizi yapılmış, çıkan faktör yapısı Lisrel 8.51 programında doğrulayıcı faktör analizi ile sınanmıştır. Yapısal eşitlik modeli kapsamında yürütülen doğrulayıcı bir faktör analizinde uyum indeksini niteleyen belli kriterler vardır. Buna göre uyum indeksinin kabul edilebilir olması için ki kare değerinin serbestlik derecesine oranı (χ^2/df) beşten küçük olmalı, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) ve iyilik uyumu indeksi (GFI) minimum .90 olmalı ve varyansın hatası (RMSEA) ile standardize varyans (SRMR) maksimum .08 değerini almalıdır (Şimşek, 2007). Yakınsak geçerlik, diğer ölçeklerle ilişkiler ve test-tekrar test güvenilirliğinin hesaplanmasında Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayı analizi kullanılmış, ayırt edici geçerlik ise normal dağılım varsayımının karşılanmaması sebebiyle non-parametrik gruplar arası farklar testi (Mann Whitney U) ile hesaplanmıştır.

BULGULAR

Ölçeğin yapı geçerliği kapsamında önce faktör analizi yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak yapılan madde analizinde ölçekteki maddelerin değerlerinin .13 ve .58 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçekte .20'nin altında değeri olan 4 madde (9, 24, 25, 26) tespit edilmiştir. Ardından ölçeğin faktör yapısını sınamak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle örneklem büyüklüğünün faktör analizine yeterliği Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile hesaplanmış, ardından maddelerin korelasyon katsayılarının gücünün belirlenmesi için Bartlett küresellik testi yapılmıştır. Hesaplanan KMO değeri .88 ve Bartlett küresellik testi değeri ise anlamlı bulunmuştur ($\chi^2(6.39) = 325, p < .001$). Bu bulgular örneklem verilerinin faktör analizine uygun olduğu anlamına gelmektedir. Sonrasında temel eksen boyutlandırması ve oblik rotasyon yönteminin kullanıldığı açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. YTT-26'nın faktör yapısına ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

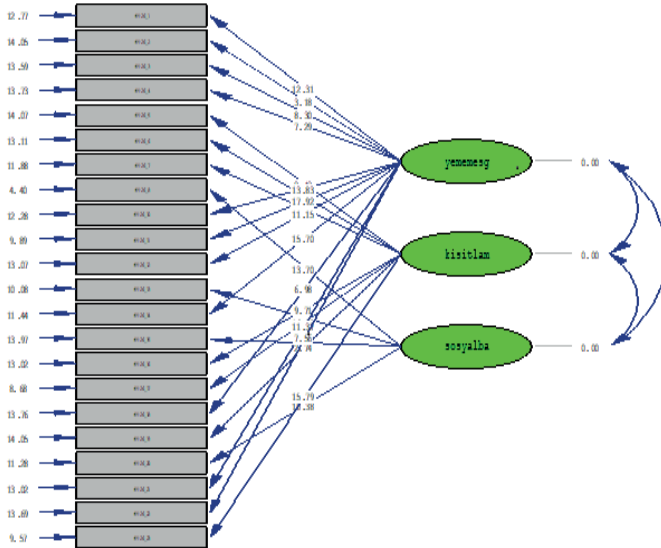

Tablo 1. YTT-26'nın Faktör Yapısına İlişkin Bulgular

Faktör İsimleri ve Maddeler	Faktör Yüklü	Ortak Varyans	Madde Toplam
Yeme Meşguliyeti. 11 madde. Özdeğer= 6.9, Açıklanan varyans= %28.5 Cronbach Alpha= .85			
1.Şişmanlamaktan ödüm kopar	.61	.47	.52
2.Acıktığımda yemek yememeye çalışırım	.35	.31	.30
3.Kendimi sürekli yemek düşünürken bulurum	.49	.45	.38
4.Yemek yemeyi durduramadığımı hissettiğim zamanlar olur	.63	.61	.47
10.Yemek yedikten sonra aşırı suçluluk duyurum.	.68	.51	.52
11.Zayıf olma arzusu zihnimi meşgul eder.	.84	.71	.60
12.Egzersiz yaptığımda, harcadığım kalorileri düşünürüm.	.66	.51	.53
14.Vücudumda yağ birikeceği (şişmanlayacağım) düşüncesi zihnimi meşgul eder.	.80	.65	.60
18.Yaşamımı yiyeceğin kontrol ettiğini düşünürüm.	.43	.38	.45
21.Yiyeceklerle ilgili düşünceler çok fazla zamanımı alır.	.53	.62	.53
22.Tatlı yedikten sonra rahatsız hissedirim.	.48	.47	.54
Kısıtlama. 7 madde. Özdeğer= 2.1, Açıklanan varyans= %6.6 Cronbach Alpha= .76			
5.Yiyeceğimi küçük parçalara bölerim.	.38	.35	.35
6.Yediğim yiyeceklerin kalorilerini bilirim.	.43	.39	.52
7.Ekmek, patates, pirinç gibi yüksek kalorili yiyeceklerden kaçınırım.	.69	.54	.52
16.Şekerli yiyeceklerden kaçınırım.	.61	.43	.50
17. Diyet (perhiz) yemekleri yerim.	.68	.57	.55
19.Yiyecek konusunda kendimi denetleyebilirim.	.45	.32	.30
23. Diyet yaparım.	.63	.61	.59
Sosyal Baskı. 4 madde. Özdeğer= 2, Açıklanan varyans= %5.8 Cronbach Alpha= .62			
8.Başkaları, benim daha fazla yememi tercih ediyor gibi gelir.	.64	.44	.30
13.Başkaları çok zayıf olduğumu düşündür.	.66	.48	.30
15.Yemeklerimi yemek, başkalarınınkinden daha uzun sürer.	.31	.30	.31
20.Yemek yeme konusunda başkalarının bana baskı yaptığını hissedirim	.52	.41	.32

Birden fazla faktöre yüklenen ve madde toplam puan korelasyon katsayıları .30'un altında olan maddelerin (9, 24, 25, 26) çıkarılmasıyla kalan 22 maddelik ölçeğin son hali özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %38.5'ini açıklayan üç faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Varyansın %26.1'ini açıklayan birinci faktör yeme meşguliyeti (11 madde); varyansın %6.6'sını açıklayan ikinci faktör kısıtlama (7 madde) ve varyansın %5.8'ini açıklayan üçüncü faktör sosyal baskı (4 madde) şeklinde adlandırılmıştır. Madde-faktör toplam puan korelasyonları .30-.60 arasında değişmekte olup maddeler birden fazla faktöre yüklenmemektedir.

Bir sonraki aşamada ölçeğin sunduğu 3 faktörlü yapının uyum iyiliği değerleri 400 kişilik ayrı bir örnekleme analiz edilmiştir. Bu amaçla ölçüm modeli için Lisrel programının 8.51 versiyonunda doğrulayıcı faktör analizi yürütülmüştür. Yürütülen doğrulayıcı faktör analizi gerekli düzeltmeler (toplam 16 düzeltme) yapıldıktan sonra YTT-26'nın uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeye yakın olduğunu göstermektedir ($\chi^2/df = 2.92$, RMSEA=.069, GFI= .89, CFI=.84, SRMR=.078). Analize dair paternmatrix Şekil 1'de yer almaktadır.

Chi-Square=555.02, df=190, P-value=0.0000, RMSEA=0.08

Şekil 1. Doğrulayıcı Faktör Analizine Dair Model

Ölçeğin yapı geçerliği kapsamında yakınsak geçerliği YTT-40, diğer değişkenlerle ilişkisi ise YBDÖ ve KSE ile korelasyonları analiz edilerek incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. YTT-26, YTT-40, KSE ve YBDÖ Toplam ve Faktörlerin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Ölçekler Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Katsayıları

	Ort. / SS	YTT-26 Toplam	YTT-26 Yeme Meşgüliyeti	YTT-26 Kısıtlama	YTT-26 Sosyal Baskı
YTT-26 Toplam	7.15±6.50	-			
Yeme Meşgüliyeti	2.78±4.32	.82***	-		
Kısıtlama	1.8±2.42	.64***	.26***	-	
Sosyal Baskı	1.28±2.1	.45***	.11***	.19***	-
YTT40-Toplam	14.28±7.74	.65***	.54***	.44***	.29**
YTT40-Diyet	4.66±4.78	.64***	.60***	.29**	-.048
YTT40-BYM	2.21±1.71	.28**	.33***	-.04	.17
YTT40-YK	3.39±2.44	.34***	.01	.24**	.71***
YBDÖ-Toplam	1.08±1.06	.48***	.61***	.17**	-.05
YBDÖ-K	.67±1.22	.36***	.42***	.22***	-.16**
YBDÖ-YİE	.65±.96	.49***	.63***	.11*	-.05
YBDÖ-BİE	1.47±1.31	.43***	.58***	.13*	-.06
YBDÖ-KİE	1.24±1.21	.48***	.59***	.05**	.05
KSE-BTE	24.61±12.67	.22***	.29***	-.01	.18***
KSE-RCE	.81±.60	.32***	.38***	.05	.22***
KSE-SRE	1.55±.54	.30***	.34***	.06	.20***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

YTT-40 BYM: Bulimiya ve yeme meşgüliyeti. YTT-40 YK: Yemeyi kontrol. YBDÖ-Toplam: Yeme Bozukluğu Değerlendirme Ölçeği Toplam Puanı. YBDÖ-K: Kısıtlama. YBDÖ-YİE: Yemeyle ilgili endişeler. YBDÖ-BİE: Bedenle ilgili endişeler. YBDÖ-KİE: Kiloyla ilgili endişeler. KSE-BTE: Kısa Semptom Envanteri Belirti Toplam Endeksi. KSE-RCE: Kısa Semptom Envanteri Rahatsızlık Ciddiyeti Endeksi. KSE-SRE: Kısa Semptom Envanteri Semptom Rahatsızlık Endeksi

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre YTT-26'nın YBDÖ ve tüm faktörleri ile korelasyonu istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır (sırasıyla; $r_{(398)} = .48$, $r_{(398)} = .36$, $r_{(398)} = .49$, $r_{(398)} = .43$, $r_{(398)} = .48$ $p < .001$). Ölçeğin ayrıca YTT-40 ile korelasyonu da anlamlı bulunmuştur ($r_{(398)} = .65$, $p < .001$). Son olarak YTT-26 ile KSE'nin BTE, SRE ve RCE arasında da istatistiksel olarak anlamlı korelasyon görülmüştür (sırasıyla; $r_{(398)} = .22$, $r_{(398)} = .32$, $r_{(398)} = .30$, $p < .001$). Tüm bu sonuçlar riskli yeme tutumlarındaki artışın, yeme davranışı ve psikolojik semptomlarda meydana gelen bozulmayla paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sonrasında ölçeğin ayrıca geçerliği incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. YTT-26'ya Göre Bozulmuş Yeme Tutumu Olan ve Olmayan Grubun Yeme Davranışı ve Psikopatoloji Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Test İstatistiği Değerleri

		N	X	S	Z
YBDÖ-Toplam	Normal YT	377	.99	.97	26.77**
	Bozulmuş YT	23	2.51	1.37	
YBDÖ-K	Normal YT	377	0.91	1.17	13.03**
	Bozulmuş YT	23	1.99	1.53	
YBDÖ-YİE	Normal YT	377	.56	.85	25.17**
	Bozulmuş YT	23	2.01	1.47	
YBDÖ-KİE	Normal YT	377	1.14	1.12	26.34**
	Bozulmuş YT	23	2.86	1.54	
YBDÖ-BİE	Normal YT	377	1.37	1.21	25.35**
	Bozulmuş YT	23	3.19	1.66	
KSE-BTE	Normal YT	377	24.10	12.44	9.05*
	Bozulmuş YT	23	32.9	13.7	
KSE-RCE	Normal YT	377	.78	.57	10.5*
	Bozulmuş YT	23	1.33	.82	
KSE-SRE	Normal YT	377	1.53	.53	9.2*
	Bozulmuş YT	23	1.91	.61	

* $p < .01$, ** $p < .001$

YBDÖ-Toplam: Yeme Bozukluğunu Değerlendirme Ölçeği Toplam Puanı. YBDÖ-K: Kısıtlama. YBDÖ-YİE: Yemeye ilgili endişeler. YBDÖ-BİE: Bedenle ilgili endişeler. YBDÖ-KİE: Kiloyla ilgili endişeler. KSE-BTE: Kısa Semptom Envanteri Belirti Toplam Endeksi. KSE-RCE: Kısa Semptom Envanteri Rahatsızlık Ciddiyeti Endeksi. KSE-SRE: Kısa Semptom Envanteri Semptom Rahatsızlık Endeksi

Ayrıca geçerlik kapsamında YTT-26'nın orijinal çalışmasında kesme puanı olarak belirtilen 20 ve üzerinde puan alan katılımcıların, kesme puanın altında olanlara kıyasla YBDÖ ile ölçülen yeme davranışlarının hem toplam hem de tüm faktörlerde (kısıtlama, yeme ile ilgili endişeler, kilo ile ilgili endişeler ve beden ile ilgili endişeler) daha bozuk olduğu görülmüştür (sırasıyla; $Z = 26.77$, $Z = 13.03$, $Z = 25.17$, $Z = 26.34$, $Z = 25.35$, $p < .001$). Buna ek olarak YTT-26'ya göre bozuk yeme tutumu olanların (kesme puanı ve üzerindeki), yeme tutumu normal kabul edilenlere kıyasla KSE'nin ilgili faktörlerinde (BTE, RCE ve SRE) anlamlı olarak daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur (sıra-

sıyla; $Z=9.05$, $Z=10.05$, $Z=9.02$, $p<.01$). Dolayısıyla 20 olarak bildirilen kesme puanı bozulmuş yeme tutumları, bozulmuş yeme davranışı ve psikolojik semptomlardaki farklılığı ayırt edebilmektedir.

YTT-26'nın güvenilirlik düzeyinin analiz edilmesi için hesaplanan Cronbach'ın Alpha iç tutarlılık katsayı analizine göre toplam ve faktör katsayıları (yeme meşguliyeti, kısıtlama, sosyal baskı) sırasıyla .84, .85, .76, ve .62 olarak bulunmuştur. Ayrıca iki haftalık süre içinde yeniden uygulama yapılarak araştırmanın tekrar test kısmına katılan 134 öğrencinin verileri analiz edilmiş ve ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ($r_{(132)}=.78$, $p<.001$) yüksek düzeyde anlamlı bulunmuştur. Yeme meşguliyeti, kısıtlama ve sosyal baskı faktörleri için test-tekrar test güvenilirliği de anlamlı olarak bulunmuştur (sırasıyla $r_{(132)}=.78$, $r_{(132)}=.69$, $r_{(132)}=.80$, $p<.001$).

TARTIŞMA

Yeme bozukluklarını önleme çalışmalarında bozulmuş yeme tutumlarının değerlendirilerek riskli grupların belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada tüm dünyada yaygın olarak kullanılan YTT-26'nın Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ölçeğin önce çevirisi yapıp ardından psikometrik özellikleri sınanmıştır.

Güvenirlilik ve geçerlik sınama çalışması kapsamında ilk olarak yapı geçerliğine bakılmıştır. Açıklayıcı faktör analizinden elde edilen madde sayısı ve faktör yapısı orijinalinden farklı olarak 22 maddelik üç faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Faktörlerin yapısı ve içeriğinde yer alan maddeler de orijinal çalışmadan farklıdır. On bir maddenin yer aldığı birinci faktör olan yeme meşguliyeti kişinin yeme ve bedenle ilgili bilişsel ve duygusal tutumlarını içermekte olup yeme ve bedene dair düşünce ve duyguların, zihni aşırı düzeyde meşgul ettiğini ifade etmektedir. Bu faktörde kişilerin zayıf olma arzusu, yemenin yaşamın önemli bir alanı olduğunu düşünmeleri, şişmanlama/kilo alma korkusu, yeme üzerine kontrol sahibi olma isteğinin yanı sıra yeme, beden ve egzersizle ilgili duygu ve düşüncelerini içeren ifadeler yer almaktadır. Özellikle yeme bozukluğu psikopatolojisinin en önemli bileşeni olan yemek ve bedene dair zihni meşguliyet artışı (Fairburn, 2008) bu faktör ile oldukça ilişkilidir. İkinci faktör olan kısıtlama faktöründe ise kişilerin diyet yapmaya, yedikleri miktarı sınırlamaya ve belirli tür yiyeceklerden kaçınmaya yönelik tutumlarını ifade eden maddeler yer almaktadır. Sosyal baskı olarak isimlendirilen üçüncü faktörde ise kişilerin başkalarının yanında yemekte zorlanma, yemek ve bedenlerine dair diğerlerinin düşüncelerine yönelik tutumlarını ifade eden maddeleri

İçermektedir. Bu üç faktörün de yeme bozukluğu vakalarında sık karşılaşılan hastalık deneyimleri ve yeme bozukluğu patolojisinin öne çıkan bileşenleri ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır (Ergüney-Okumuş, Başer-Baykal, Devenci ve Karaköse-Çelik, 2019; Fairburn, 2008). Öte yandan ölçekte dört maddenin, madde katsayıları ve madde toplam puan korelasyonu düşük çıkmış, bu maddelerin ayrıca faktörlere yüklenmediği görülmüştür. Bu maddeler içinde önceki çalışmalarda bulimiya faktöründe yer alan kusma davranışına yönelik tutumları ifade eden ‘yemek yedikten sonra kusarım’, ‘yemeklerden sonra içimden kusmak gelir’ ve ‘midemin boş olmasından hoşlanırım’ şeklindeki maddelere ek olarak ‘şekerli, yağlı yiyecekleri denemekten hoşlanırım’ maddesi yer almaktadır. Bu bağlamda ölçeğin orijinal formu AN vakalarıyla geliştirilirken bu çalışmada klinik örneklem bulunmuyor oluşu bu maddelerin katılımcılara anlamsız geldiği ya da bulimik davranışın bu grupta gözlenmediği için düşük değerlerin gözlendiğini düşündürmüştür. Faktörlerdeki maddeler açısından farklılıklar olsa da, bu çalışmada bulunan faktör yapısının Elal ve arkadaşlarının (1999) YTT-40’ın faktör yapısını incelediği araştırmasındaki üç faktörlü yapı (diyet, bulimiya ve beden/şekil ile aşırı uğraş, yemeye yönelik ambivalans) ile benzer olduğu görülmektedir. Ayrıca klinik olmayan grupta YTT-26’nın faktör yapısının gözden geçirilerek 13 maddelik dört faktörlü (sosyal baskı, yeme farkındalığı, yemeyle zihni meşguliyet, kusma) bir yapının bulunduğu Rogoza ve arkadaşlarının (2016) çalışmasındaki sosyal baskı faktörü ve yemeyle zihinsel meşguliyet faktörleri de benzer maddeleri içermektedir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmada ortaya çıkan faktör yapısının literatürde çeşitli çalışmalarda elde edilen kısa formlarla benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Öte yandan başka çalışmalarda YTT-26’nın tek faktörlü (Rivas, Bersabé, Jiménez ve Berrocal, 2010), üç faktörlü (Douka, Grammatopoulou, Skordilisve Koutsouki, 2009; Engelsen ve Hagtvet, 1999), dört faktörlü (Choudryve Mumford, 1999), beş faktörlü (Ahmadi, Moloodi, ZARBAKSH ve Ghaderi, 2014) ve yedi faktörlü (Park ve Beaudet, 2007) yapı gösterdiği, hiçbir faktöre yüklenmeyen maddeler olabildiği ve madde-toplam puan korelasyonlarının düşük çıkabildiği bildirilmiştir. Bu farklılıklar elbette ki örneklem seçiminden kaynaklanabilmekle birlikte ölçekteki pek çok ifadenin klinik olmayan gruplardan katılımcılara anlamsız gelebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Rogoza ve ark., 2016). Dolayısıyla ileri çalışmalarda klinik örneklem ile sonuçların karşılaştırılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Yapı geçerliği kapsamında faktör analizinin ardından ölçeğin yakınsak geçerliği ve diğer değişkenlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu bağlamda yapılan analizler, yeme tutumla-

rındaki bozulmanın yeme davranışlarındaki bozulma ve psikolojik semptomlardaki artışla yüksek düzeyde ilişkili olduğunu göstermiş olup, bu bulgular önceki çalışmaların sonuçlarıyla da tutarlıdır (Lai ve ark., 2014; Özdemir, 2014). Daha detaylı incelendiğinde, öncelikle YTT-26'nın en yüksek korelasyonlarının YTT-40'ın ilgili faktörleri ile olduğu görülmüştür, dolayısıyla YTT-26 başta YTT-40 olmak üzere, YBDÖ ve KSE ile yüksek düzeyde anlamlı ilişki göstermiştir. Bu sonuçlar da ölçeğin yapı geçerliğini destekler niteliktedir. Ölçeğin iç tutarlılık açısından faktörlerinin de birbiriyle anlamlı ilişki gösteriyor oluşu geçerlik açısından destek sunmaktadır. YTT-26'nın orijinalinde önerilen kesme puanı olan 20 (Garner ve ark., 1982) kullanılarak yürütülen ayırıcı geçerlik analizi de YTT-26'nın bu çalışmadaki versiyonunun orijinali ile uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Nitekim kesme puanına göre ikiye bölünen gruplar arası karşılaştırmalarda YTT-26'ya göre bozulmuş yeme tutumu olanlar ile yeme tutumu normal olanların yeme davranışları ve psikopatoloji ölçümleri beklenen şekilde birbirinden farklı çıkmıştır. Bu bulgular ölçeğin ayırt edici geçerliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermekte olup ileriki araştırmalarda klinik örneklemelerde de çalışılmak sureti ile özgüllük ve duyarlılık değerlerine göre kültüre özgü kesme puanlarının hesaplanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

YTT-26'nın iç tutarlılık katsayı analizi ve test-tekrar test güvenilirliği iyi düzeyde bulunmuştur. Bu bağlamda ölçeğin 40 soruluk versiyonunun daha önce yapılan uyarlamasıyla ve 26 soruluk versiyonunun bazı çalışmalarda küçük gruplarda yapılan iç tutarlılık katsayılarıyla (Cronbach Alpha = .70) benzer olduğu anlaşılmaktadır (Bayraktar, 2015; Nunes, Camey, Olinto ve Mari, 2005; Sarıdağ-Devran, 2014; Savaşır ve Erol, 1989). Ölçeğin orijinal çalışmasında AN tanılı grupta güvenilirlik katsayısı .90, sağlıklı grupta ise .83 olarak bulunmuştur (Garner ve ark., 1982). Bu doğrultuda ileriki çalışmalarda YTT-26'nın yeme bozukluğu tanısı alan örneklemdeki güvenilirliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ölçeğin iki hafta arayla yapılan test-tekrar test uygulaması da, ölçeğin yüksek düzeyde tutarlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu sonuçlar YTT-26'nın normal popülasyonda kullanılabilir bir ölçek olduğuna işaret etmektedir.

Araştırmanın en önemli kısıtlılığı örneklemde YB tanısı alan bir klinik grubun olmayışıdır. Bu durum sonuçların klinik gruba genellenmesini ve ölçeğin yapısının detaylı incelenmesini de zorlaştırmaktadır. Öte yandan araştırmanın önemli katkıları olduğu düşünülmektedir. Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ve ülkemizde de daha önce bazı çalışmalarda farklı versiyonları olan bu ölçek dil bütünlüğü sağlanarak ülkemiz li-

teratürüne kazandırılmıştır. Aynı zamanda ölçeğin güncel formunun psikometrik özellikleri geniş bir örnekleme incelenmiştir.

Tüm sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, YTT-26'nın ülkemizde normal popülasyonda yeme tutumlarını belirlemede pratik ve ekonomik olarak kullanılabilir, geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma sonuçlarının yeme tutumlarının taranması ve risk gruplarının belirlenmesi bağlamında yarar sağlayacağı, bununla birlikte klinik gruptaki çapraz geçerliliğinin araştırılmasının da önem taşıdığı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Ahmadi, S., Moloodi, R., ZARBAKSH, M. R. ve Ghaderi, A. (2014). Psychometric properties of the eating attitude test-26 for female Iranian students. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 19(2), 183-189. doi:10.1007/s40519-014-0106-7
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (2005). The influence of attitudes on behavior. In D Alberrein, BT Johnson, MP Zanna (Eds), *The Handbook of Attitudes*. ss. 173-221. Lawrence Erlbaum Associates.
- Al-Subaie, A., Al-Shammari, S., Bamgboye, E., Al-Sabhan, K., Al-Shehri, S. ve Bannah, A. R. (1996). Validity of the Arabic version of the Eating Attitude Test. *International Journal of Eating Disorders*, 20(3), 321-324. doi:10.1002/(SICI)1098-108X(199611)20:3<321::AID-EAT12>3.0.CO;2-2
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Bayraktar, F. (2015). *Fathers' Parenting Attitudes and Turkish Adolescents' Eating Behaviors and Emotion Regulation Skills*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Walden University, College of Social and Behavioral Sciences.
- Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects*. University of Pennsylvania Press.
- Choudry, I. Y. ve Mumford, D. B. (1992). A pilot study of eating disorders in Mirpur (Pakistan) using an Urdu version of the Eating Attitudes Test. *International Journal of Eating Disorders*, 11(3), 243-251. doi:10.1002/1098-108X(199204)11:3<243::AID-EAT2260110307>3.0.CO;2-P
- Çam, H. H. (2017). Ergenlerde yeme bozukluğu görülme sıklığı ve ruhsal semptomlarla ilişkisi. *Turkish Journal of PublicHealth*, 15, 96-105.

- Derogatis, L. R. (1992). The Brief Symptom Inventory BSI administration, scoring and procedures manual - II.USA, Clinical Psychometric Research Inc.
- Douka, A., Grammatopoulou, E., Skordilis, E. ve Koutsouki, D. (2009). Factor analysis and cut-off score of the 26-item eating attitudes test in a greek sample. *Biology of exercise*, 5(1), 51-68. doi:10.4127/jbe.2009.0025
- Durat, G., Erol, A., Çevirme, A., Kaynak, Ö. ve Yıldız, C. (2016). Correlation Between Dietary Applications in Hypertensive Patients and Eating Disorders. *Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences*, 1(2), 88-94. doi: 10.5336/healthsci.2015-48237
- Elal, G., Altug, A., Slade, P. ve Tekcan, A. (2000). Factor structure of the eating attitudes test (EAT) in a Turkish university sample. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 5(1), 46-50. doi:10.1007/BF03353438
- Engelsen, B. K. ve Hagtvet, K. A. (1999). The dimensionality of the 12-item version of the Eating Attitudes Test. Confirmatory factor analyses. *Scandinavian Journal Of Psychology*, 40(4), 293-300. doi:10.1111/1467-9450.404129
- Ergüney-Okumuş, F. E., Başer-Baykal, N., Devenci, E. ve Karaköse-Çelik, S. (2019). Yeme bozukluğu vakalarında hastalık yaşantısı ve grup süreci: Nitel bir çalışma. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(4), 307-318. doi:10.31461/ybpd.472118
- Fairburn, C. G. (2008). Cognitive Behavior Therapy and Eating Disorders, Guilford Press. Fairburn, C. G. ve Cooper, P. J. (1989). Eating Disorders. In *Cognitive Behaviour Therapy for Psychiatric Problems: A Practical Guide*. K Hawton, PM Salkovskis, J Kirk, DM Clark (Ed). Oxford Univ. Press, s. 277-314.
- Fairburn, C. G., ve Beglin, S. J. (1994). Assessment of eating disorders: Interviewor self-report questionnaire?. *International Journal of Eating Disorders*, 16(4), 363-370. doi:10.1002/1098-108X(199412)16:4<363::AID-EAT2260160405>3.0.CO;2-%23
- Fairburn, C. G. ve Cooper, P. J. (1989). Eating Disorders. In *Cognitive Behaviour Therapy for Psychiatric Problems: A Practical Guide*. K Hawton, PM Salkovskis, J Kirk, DM Clark (Ed). Oxford Univ. Press, s. 277-314.
- Fairburn, C. G., Cooper, Z. ve O'Connor, M. (1993). The eating disorder examination. *International Journal of Eating Disorders*, 6, 1-8.
- Fazio, R. H. (1990). Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework. In *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 23, pp. 75-109). Academic Press.
- Garner, D. M. (2002). Body Image and Anorexia Nervosa. In *Body Image: A Handbook of Theory, Research and Clinical Practice*, TF Cash, T Proziński (Eds) Guilford Press.
- Garner, D. M. ve Garfinkel, P. E. (1979). The Eating Attitudes Test: An index of the symptoms of anorexia nervosa. *Psychological Medicine*, 9(2), 273-279. doi:10.1017/S003329170003076
- Garner, D. M., Olmsted, M. P., Bohr, Y. ve Garfinkel, P. E. (1982). The eating attitudes test: psychometric features and clinical correlates. *Psychological Medicine*, 12(4), 871-878. doi:10.1017/S0033291700049163
- Gümüş, D. (2014). *Zayıflama diyeti uygulayan bireylerin menü etiketleri ile ilgili alguları, öğün seçimlerindeki tutum ve davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Toplu Beslenme Sistemleri Programı.
- Herzog, D. B ve Eddy, K. T. (2007). Diagnosis, epidemiology and clinical course of eating disorders. In *Clinical Manual of Eating Disorders*, Yager J, Powers PS. (Eds.) Washington DC, American Psychiatric Publishing, s. 1-29.

- Keski-Rahkonen, A. ve Mustelin, L. (2016). Epidemiology of eating disorders in Europe: prevalence, incidence, comorbidity, course, consequences, and risk factors. *Current opinion in Psychiatry*, 29(6), 340-345. doi: 10.1097/YCO.0000000000000278
- Koçak, H. (2009). *Alkol bağımlısı olan ve olmayan kişilerde yeme davranış bozuklukları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Koslowsky, M., Scheinberg, Z., Bleich, A., Mark, M., Apter, A., Danon, Y. ve Solomon, Z. (1992). The factor structure and criterion validity of the short form of the Eating Attitudes Test. *Journal of Personality Assessment*, 58(1), 27-35. doi:10.1207/s15327752jpa5801_3
- Lai, C. M., Mak, K. K., Pang, J. S., Fong, S. S., Ho, R. C. ve Guldán, G. S. (2013). The associations of sociocultural attitudes towards appearance with body dissatisfaction and eating behaviors in Hong Kong adolescents. *Eating behaviors*, 14(3), 320-324. doi:10.1016/j.eatbeh.2013.05.004
- Luce, K. H., ve Crowther, J. H. (1999). The reliability of the eating disorder examination—Self-report questionnaire version (EDE-Q). *International Journal of Eating Disorders*, 25(3), 349-351. doi:10.1002/(SICI)1098-108X(199904)25:3<349::AID-EAT15>3.0.CO;2-M
- Mintz, L. B. ve O'Halloran, M. S. (2000). The Eating Attitudes Test: validation with DSM-IV eating disorder criteria. *Journal of personality assessment*, 74(3), 489-503. doi: 10.1207/S15327752JPA7403_11
- Nunes, M. A., Camey, S., Olinto, M. T. A. ve Mari, J. D. J. (2005). The validity and 4-year test-retest reliability of the Brazilian version of the Eating Attitudes Test-26. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research*, 38(11), 1655-1662. doi:10.1590/S0100-879X2005001100013
- Özdemir, A. (2014). *Lise öğrencilerinin Vücut Kitle İndeksi ile Yeme Davranışı Bozukluğu, Benlik Kavramı ve Kendini Algılama Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Park, J. ve Beaudet, M. P. (2007). Eating attitudes and their correlates among Canadian women concerned about their weight. *European Eating Disorders Review: The Professional Journal of the Eating Disorders Association*, 15(4), 311-320. doi: 10.1002/erv.741
- Polivy, J. ve Herman, C. P. (2002). Causes of eating disorders. *Annual review of Psychology*, 53(1), 187-213. doi:10.1146/annurev.psych.53.100901.135103
- Rivas, T., Bersabé, R., Jiménez, M. ve Berrocal, C. (2010). The eating attitudes test (EAT-26): reliability and validity in Spanish female samples. *The Spanish journal of psychology*, 13(2), 1044-1056. Doi:10.1017/S1138741600002687
- Rogoza, R., Brytek-Matera, A. ve Garner, D. (2016). Analysis of the EAT-26 in a non-clinical sample. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 18, 54-58. Doi: 10.12740/APP/63647
- Sarıdağ-Devran, B. (2014). *Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan adölesan ve yetişkinlerin beslenme alışkanlıkları ile yeme tutum ve davranışlarının belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Savasir, I. ve Erol, N. (1989). Anoreksiya Nevroza Belirtileri İndeksi. *Psikoloji Dergisi*, 7, 19-25.
- Schulenberg, J. E. ve Zarrett, N. R. (2006). Mental Health During Emerging Adulthood: Continuity and Discontinuity in Courses, Causes, and Functions. In J. J. Arnett & J. L. Tanner (Eds.), *Emerging Adults in America; Coming of Age in the 21st century*. Washington DC, USA, American Psychological Association, 135-172.
- Sertel, Y. G. (2013). Hayatın Tadı'nda Kadın-Beden İlişkisi. *Folklor/Edebiyat*, 75, 211-220.
- Sertel, Y. G. (2014). *Female Outcasts-Essays On American Novel*, Bloomington-Author House.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.

- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks, 315-337.
- Ujiie, T. ve Kono, M. (1994). Eating attitudes test in Japan. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 48(3), 557-565. doi:10.1111/j.1440-1819.1994.tb03014.x
- Usta, E., Sağlam, E., Şen, S., Aygün, D. ve Sert, H. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin yeme tutumları ve obsesif-kompulsif belirtileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 2(2), 187-197.
- Vardar, E. ve Erzen, M. (2011). Ergenlerde yeme bozukluklarının yaygınlığı ve psikiyatrik eş tanıları iki aşamalı toplum merkezli bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(4), 205-212.
- Yücel, B., Polat, A., İkiz, T., Düşgor, B. P., Elif Yavuz, A. ve Sertel Berk, O. (2011). The Turkish version of the eating disorder examination questionnaire: reliability and validity in adolescents. *European Eating Disorders Review*, 19(6), 509-511. doi:10.1002/erv.1104

Ek 1. Yeme Tutum Testi (YTT-26)

Açıklama: Bu ölçek, profesyonel dikkat gerektiren bir yeme bozukluğunun olup olmadığını belirlemede size yardımcı olan bir tarama ölçeğidir. Bu tarama ölçeği yeme bozukluğu tanısı konulması veya profesyonel danışmanlığın yerini alması için geliştirilmemiştir. Aşağıda yer alan formu doğru, dürüstçe ve mümkün olduğunca eksiksiz doldurunuz. Soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Tüm cevaplarınız gizli kalacaktır.

A. Bölümü: Aşağıdaki soruları tamamlayınız.

1) Doğum Tarihiniz	Ay:	Gün:	Yıl:
2) Cinsiyetiniz	Erkek	Kadın	
3) Boyunuz	Cm.		
4) Şuanki kilonuz:			
5) En Yüksek Kilonuz (Hamilelik Hariç):			
6) Yetişkinlikteki En Düşük Kilonuz:			
7) İdeal Kilonuz:			

B. Bölümü: Aşağıda yer alan her bir ifade için size uygun gelen bir sıklık işaretleyiniz.

	Daima	Çok sık	Sık sık	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
1. Şişmanlamaktan ödem kopar.						
2. Acıktığımda yemek yememeye çalışırım.						
3. Kendimi sürekli yemek düşünürken bulurum.						
4. Yemek yemeyi durduramadığımı hissettiğim zamanlar olur.						
5. Yiyeceğimi küçük parçalara bölerim.						
6. Yediğim yiyeceklerin kalorisini bilirim.						
7. Ekmek, patates, pirinç gibi yüksek kalorili yiyeceklerden kaçınırım.						
8. Başkaları, benim daha fazla yememi tercih ediyorlar gibi gelir.						
9. Yemek yedikten sonra kusarım.						
10. Yemek yedikten sonra aşırı suçluluk duyarım.						
11. Zayıf olma arzusu zihnimi meşgul eder.						
12. Egzersiz yaptığımda, harcadığım kalorileri düşünürüm.						
13. Başkaları çok zayıf olduğumu düşünür.						
14. Vücutumda yağ birikeceği (şişmanlayacağım) düşüncesi zihnimi meşgul eder.						
15. Yemeklerimi yemek, başkalarınınkinden daha uzun sürer.						
16. Şekerli yiyeceklerden kaçınırım.						
17. Diyet (perhiz) yemekleri yerim.						
18. Yaşamımı yiyeceğin kontrol ettiğini düşünürüm.						
19. Yiyecek konusunda kendimi denetleyebilirim.						
20. Yemek yeme konusunda başkalarının bana baskı yaptığını hissederim.						
21. Yiyeceklerle ilgili düşünceler çok fazla zamanımı alır.						
22. Tatlı yedikten sonra rahatsız hissederim.						
23. Diyet yaparım.						
24. Midemin boş olmasından hoşlanırım.						
25. Yemeklerden sonra içimden kusmak gelir.						
26. Şekerli, yağlı yiyecekleri denemekten hoşlanırım.						

C. Bölümü: Davranışsal Sorular:

Geçtiğimiz 6 ayda;	Hiçbir zaman	Ayda bir ya da daha az	Ayda 2-3 kez	Haftada bir kez	Haftada 2-6 kez	Günde bir ya da daha çok kez
A Durduramayacağınızı hissettiğiniz tıknırcasına yeme ataklarınız oldu mu?*			X	X	X	X
B Kilonuzu ve beden şeklinizi kontrol etmek için kendinizi kisturdunuz mu?		X	X	X	X	X
C Kilonuzu ve beden şeklinizi kontrol etmek için laksatif (barsak söktürücü), diyet hapları veya idrar söktürücü kullandınız mı?		X	X	X	X	X
D Kilo vermek ya da kilonuzu kontrol etmek için bir günde 60 dakikadan fazla egzersiz yaptınız mı?						X
E Geçtiğimiz 6 ayda 9 kilodan fazla verdiniz mi?	Evet	X		Hayır		

*Tıknırcasına yeme atakları: aynı şartlarda pek çok kişinin yiyebildiğinden çok daha fazla yemek ve yeme kontrolünü kaybettiğiniz hissi olarak tanımlanmaktadır.

© Copyright: EAT-26: (Garner et al. 1982, *Psychological Medicine*, 12, 871-878); D. Garner'ın izniyle adaptasyonu yapılmıştır.

Tabloda X olarak belirtilen ifadelerden herhangi biri katılımcılar tarafından işaretlenmişse, bu durum yeme davranışlarında bozukluklar görüldüğü ve profesyonel yardım için yönlendirme yapılmasının uygun olduğu anlamına gelmektedir.

Duygu Yüklü Kelimelerin İşlenmesinde Konfigürasyon Temelli Temsiller

Emotional Word Processing Within Configural Representations

Elif Memiş¹, Çiçek Güney², Ahu Gökçe³

Yazar notu: Elif Memiş ve Çiçek Güney bu makaleye aynı oranda katkıda bulunmuşlardır ve birinci yazarlığı paylaşmaktadırlar.

*Bu çalışma 2018 yılında Psychonomic Society International Meeting kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeditepe Üniversitesi Bilişsel Bilimler Yüksek Lisans Programı, İstanbul, Türkiye

²Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Deneyel Psikoloji Yüksek Lisans Programı, İstanbul, Türkiye

³Dr. Öğr. Üyesi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ORCID: E.M. 0000-0003-2388-4171;
Ç.G. 0000-0002-5251-3292;
A.G. 0000-0002-5032-7007

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ahu Gökçe,
Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: ahu.gokce@khas.edu.tr

Başvuru/Submitted: 14.02.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:

30.04.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:

22.10.2019

Kabul/Accepted: 24.10.2019

Online Yayın/Published Online: 27.03.2020

Atf/Citation: Memiş, E., Güney, C., Gökçe, A. Duygu yüklü kelimelerin işlenmesinde konfigürasyon temelli temsiller. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 79–104.

<https://doi.org/10.26650/SP2019-0014>

ÖZ

Duyguların bilişsel süreçlere etkisi son yıllarda sıklıkla çalışılan bir konu olmuştur. Bu çalışmada duyguların görsel-mekansal dikkat süreci ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bireylerin görsel-mekansal dikkat süreçleri, konfigürasyon oluşturan kelimelerin lokalizasyon görevi sırasında işlenmesi yoluyla incelenmiştir. Lokalizasyon görevinde katılımcılardan gördükleri fiksasyon işaretinin ('+') rengi ile aynı renkte yazılı olan kelimenin konfigürasyondaki yerini klavyede önceden belirlenen tuşa basarak belirtmeleri istenmiştir. Her denemede, farklı renklerde dört kelime, bir kare konfigürasyonu oluşturacak şekilde konumlandırılmıştır. Farklı deney koşullarında kare konfigürasyonu oluşturan kelimeler duygusal değerlikte (nötr, pozitif ve negatif kelimeler) farklılık göstermiştir. Denemeler arası geçişlerde (deneme 1 → deneme 2) hedef uyarının konfigürasyondaki yeri (örn., sağ üst köşe), konfigürasyonun büyüklüğü (büyük ya da küçük kare) ve kelime türü (duygu yüklü, nötr kelime) değişiklik göstermiştir. Bu çalışmanın temel amacı, duygu yüklü ve nötr kelimelerin işlenmesi sürecinde etkili olan değişkenler arasındaki etkileşimi incelemektir. Bu değişkenler, dikkatin yönlendirildiği alanın boyutu ve denemeler arasında tekrarlanan ya da değişen hedef uyarın konum tespitidir. Kare konfigürasyonun denemeler arasında büyük ya da küçük olması dikkatin yönlendirildiği alanın boyutunu belirlemektedir. Sonuçlar kullanılan kelime türünün ve konfigürasyon boyutunun lokalizasyon görevi performansında farklılığa yol açtığını göstermektedir. Nötr ve negatif kelimeler kullanıldığında hedef uyarın lokasyonun denemeler arasında tekrarlanmasının tepki süresinin uzamasına sebep olduğu bulunmuştur. Hedef uyarının lokasyonu farklı olduğunda ise katılımcıların tepki süresinin kısaldığı, yani kelimenin işlenmesinin daha kolay olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, yalnızca duygu yüklü kelimeler kullanıldığında büyük konfigürasyonların küçük konfigürasyonlara göre daha iyi bir performansa yol açtığı gözlemlenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, kelime uyarınlarının kullanımı ile konfigürasyonların otomatik olarak oluştuğunu ve duygu yüklü ve nötr kelimelerin farklı şekilde işlenmesinde etkisi olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal kelime işlenmesi, konfigürel temsiller, global/yerel işleme süreçleri, görsel tarama, mekansal dikkat

ABSTRACT

The impact of emotions on cognitive processes has been studied intensively in the last years. The aim of the present study is to investigate the relationship between visuospatial attention processes and emotions. Visuospatial attention processes were investigated by using a localization task which required processing of the words that formed the configuration. In the localization task, participants were asked to indicate the position of the target word which matched the color of the fixation cross (“+”) by pressing the relevant keyboard button. In each trial, four words in different colors were positioned to form a square configuration. In different experimental conditions, words that formed the configuration varied in their valence (neutral, positive and negative words). The intertrial transitions (trial 1 → trial 2) consisted of changes in the target’s location within the configuration (e.g. top right corner), size of configuration (big/small square) and type of word (emotional/neutral). The main goal of the present study is to investigate the interaction between the processing of emotional and neutral words and certain variables. The variables were the size of the attended area and localizing the target word that was repeated or changed across trials. By changing the size of the configuration (small / big sized square) across trials, the size of the attended area was determined. The results revealed that changes in word valence and size of the configuration led to differences in the localization task performance. It was found that neutral and negative words led to target location repetition cost. Different location targets were processed faster suggesting that word processing was easier. Additionally, bigger, compared to smaller configurations, led to better performance only when emotional words were used. Overall findings of the present study suggest that configural representations are formed automatically by using the word stimuli, and they influence the processing of emotional and neutral words differently.

Keywords: Emotional word processing, configural representations, global/local processing, visual search, spatial attention

EXTENDED ABSTRACT

The effect of emotion on various cognitive processes such as memory, attention and perception has been reported previously (Brosch, Scherer, Grandjean, & Sander, 2013). The findings show both facilitatory and inhibitory effects of emotions on cognitive performance. The aim of the present study is to investigate the processing of positive, negative and neutral emotional stimuli presented within configurations. More specifically, the processing and representation of emotional words within the formed spatial configurations will be investigated. It has been shown that the configural representations are formed automatically and aid the visual detection performance (Boduroglu & Shah, 2009). In the present study, the spatial configuration context, i.e. the small or big square, was formed by placing the words in the form of a square arrangement. In three conditions, different word types (neutral, positive and negative) were used in order to investigate the differences in the processing of emotional and neutral words. Another scope of the current study was to investigate the differences in global and local processes, and their modulation by emotions as previous studies showed that global and local processes are influenced by emotions (Clore, Gasper & Garvin, 2001; Gable & Harmon-Jones, 2010). Differences in the task performance were expected when small → small and big → big transitions were used reflecting the global and local processes. In addition, differences in emotional (positive/negative) versus neutral

word processing were expected in different configural transitions. Positive words in the big configurations (global level) and negative words in the small configurations (local level) were expected to facilitate the task performance and fasten the reaction time (Gasper & Clore, 2002). Lastly, repetition of the target location was expected to result in speeded and more accurate target localization performance.

Method

The global and local processes were investigated by varying the size of the square configuration across trials (big → big, big → small, small → small, small → big transitions from previous to the current trial, i.e. trial n-1 → trial n). In such design, the configuration itself is assumed to be processed at the global level while the individual stimuli (words) that form the configuration are assumed to be processed at the local level. Regarding the inter-trial transitions, the target's location within the configuration was either at the same or different location in equal proportion (e.g., top left corner across subsequent trials). The size of the configuration and location of target changed randomly, and such manipulations enabled to investigate inter-trial repetition effects. The square configuration consisted of four words located at each corner. Each word was in a different color: red, blue, yellow, and green. The target word was determined by the color of the fixation cross presented before the stimuli. For example, if the fixation cross was in red, participants knew that the target word would be the one in red. The task was to localize the target word by pressing the relevant keyboard button (for each color, different response keys were assigned, leading to four stimulus-response mappings in total). In a given trial, all the words were in equal length. The design of the study was 2 x 3 x 4 mixed-design with the factors of target location (same, different across consecutive trials), word type (positive, negative, neutral) and configural transitions (big → big, big → small, small → small, small → big). The word type was between-subjects variable, and the target location and configural transition variables were within-subjects variables. The dependent variables were reaction time and accuracy rate values.

Results

The results revealed that the task performance was modulated by the target location, word type and the size of the configuration. When emotional, but not neutral, words were used, participants were faster and more accurate in big configurations compared to smaller ones. When neutral and negative words were used, repetition of the target location across trials led to repetition cost, i.e. slowed the performance. On the other hand, when the target location was different, participants responded faster.

Discussion

The current study aimed to investigate the global and local processing and representation of emotional words within the spatial configurations. Results revealed differences in the localization task performance when different word types (negative, positive, neutral) were used in small or big configurations which represent the local and global processes respectively. Repeating the target location across trials slowed the processing speed in the negative and neutral word conditions, whereas changing the target location fastened the processing speed. In addition, in the global to local transition condition (switching from a big to small configuration) positive words were processed slower. This pattern was not observed for the neutral and negative words. Similarly, big → big configural transitions led to faster processing speed compared to the small → small configural transitions, and this pattern was observed only when the emotional words were used. This can be interpreted as facilitation in the global processing when emotional words were used. Taken together, the present study sheds light on how emotional and neutral words are represented in configurations and on the differences between the global-local level representations in different configural transition conditions.

Duygular ve farklı duyguların insan davranışına etkisi araştırmacılar tarafından sıklıkla incelenen bir konu olmuştur. Bireylerin duyguları baş etme mekanizmaları olarak kullanması (Folkman ve Moskowitz, 2000), duygu regülasyonu (Walden ve Smith, 1997), duyguların sağlıkta risk alma davranışına etkisi (Peters, Lipkus ve Diefenbach, 2006), duyguların işlenmesinde rol oynayan sinirsel mekanizmalar (Vuilleumier, 2005) gibi farklı konular psikolojinin alt alanlarında incelenmiştir. Bilişsel psikoloji alanında yürütülen birçok çalışmada ise duyguların algı, dikkat, bellek, karar verme gibi farklı bilişsel süreçlere etkisi çeşitli görevlerle incelenmiştir. Bu alanda elde edilen bulgular duygu yüklü uyarıların nötr uyarılara göre dikkati çekme ve uyarıların işleme ve hatırlanmasında daha öncelikli olduğunu göstermektedir (Carretie, 2014). Ayrıca yürütülen deney görevinin ve bireysel farklılıkların performansı farklı şekilde etkilediği de ortaya konmuştur (Vuilleumier ve Huang, 2009). Farklı duyguların bilişsel süreçlere etkisinde bulguların tutarlı bir örüntü göstermemesi bu alandaki çalışmaların artmasındaki ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, duyguların görsel mekansal dikkat süreçlerine etkisini incelemektir. Görsel mekansal dikkat süreçleri, konfigürel temsiller ve bu temsillerin global ve yerel seviyelerde işlenmesi özelinde incelenecektir. Geçmiş çalışmalarda görsel mekansal dikkat süreçleri kapsamında konfigürel temsiller incelenmiş ve uyarıların global-yerel seviyede (Navon, 1977) ve konfigürasyonun parçası olarak işleme ve temsil edilmesine (Gmeindl Nelson, Wiggan ve Reuter-Lorenz, 2011; Jiang, Olson ve Chun, 2000) dair bulgular elde edilmiştir. Ancak, konfigürel temsiller ve görsel mekansal dikkat süreçleri arasındaki etkileşimin farklı duygu koşullarından ne derecede etkilendiği fazla çalışılan bir konu olmamıştır. Duyguların bu süreçlere etkisini incelemek eksik kalan alanda yeni bulgular sunması adına önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmada konfigürel temsiller, global-yerel seviyede işleme ve duygu değişkenleri aynı anda incelenecektir. Kelimelerin oluşturduğu bir konfigürasyonun global seviyede, konfigürasyon parçası olan her kelimenin ise yerel seviyede işlendiği varsayılmaktadır (Navon, 1977). Bu noktadan hareketle konfigürasyon oluşturan duygu yüklü ve nötr kelimelerin işlenmesi ve temsili kıyaslanacaktır. Konfigürel temsiller alanında bugüne dek yürütülen çalışmalarda konfigürasyonlar çoğunlukla görsel şekiller kullanılarak oluşturulmuştur (örn. Gasper, 2004). Yalnızca görsel geometrik şekillerin kullanılması konfigürel temsillerin farklı alanlarda işleyişine dair bilgi sunmamakta ve genelleme yapmayı zorlaştırdığı için yöntemsel açıdan eksiklik taşımaktadır. Bu bağlamda, konfigürasyonların kelimeler kullanarak oluşturulması ve kelimelerin duygusal değerliğinin bir değişken olarak eklenmesi bu

alanda yeni bir yöntemsel adım olacaktır. Çalışma kapsamında elde edilen bulguların i) kelimelerin konfigürasyonlarda temsil edilmesi, ii) bu temsilin kelime türüne (duygu yüklü, nötr) göre farklılık göstermesi ve iii) kelimelerin farklı konfigürel geçişlerde global ya da yerel seviyede işlenmesi süreçlerine dair literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Duygular ve Bilişsel Süreçler

Bilişsel psikoloji alanında duygunun dikkat ve bellek mekanizmaları üzerinde olan etkisi araştırmaların odağındadır (Dolan, 2002; Eich, Kihlstrom, Bower, Forgas ve Niedenthal, 2000, Izard, 1984; LeDoux, 1984; Power ve Dalgleish, 1997). Bulgular, duyguların bilişsel görev performansında hem olumlu hem de olumsuz etkilerini göstermiştir (Brosch, Scherer, Grandjean ve Sander, 2013; Hamann, 2001; Kern, Libkuman, Otani ve Holmes, 2005; Libkuman, Nichols-Whitehead, Griffith ve Thomas, 1999). Duygusal belleğin bilişsel ve sinirsel mekanizmalarının incelendiği bir çalışmada, çeşitli duygu yüklü uyarıların (örn., negatif filmler) nötr uyarılara kıyasla amigdala aktivasyonunu artırarak açık belleği etkilediği ve bu şekilde bu uyarıların daha iyi kodlandığı ve geri getirildiği gözlemlenmiştir (Cahill ve ark., 1996; Hamann, 2001). Benzer şekilde, yanıp sönmeye paradigması (Anderson ve Phelps, 2001), bölünmüş dikkat süreçleri (Kern ve ark., 2005) ve algısal tanımlama görevi (Zeelenberg, Wagenmakers ve Rotteveel, 2006) gibi çeşitli dikkat temelli süreçler incelendiğinde duygu yüklü ve nötr uyarıların işlenmesinde farklılıklar ortaya konmuştur. Bu çalışmalarda farklı bilişsel süreçler incelenmiş olsa da bulgular duygu yüklü uyarıların duygu yüklü olmayanlara göre daha etkili işlendiğini, dolayısıyla daha başarılı performansa yol açtığını göstermiştir.

Konfigürel Temsiller

Bu çalışmada duygu yüklü ve nötr kelime işleme süreçlerinin farklı konfigürasyonlarda nasıl değiştiği incelenmiştir. Farklı boyutlardaki konfigürasyonların kullanımı global ve yerel işleme süreçlerini de incelemeyi mümkün kılmaktadır. Konfigürasyon teriminin kökleri Gestalt prensiplerine dayanmaktadır ve bu terim bir bütünü oluşturan parçaların organizasyonu olarak tanımlanabilmektedir (Wertheimer, 1923). Bir uyarı setinde bulunan uyarıların tek tek algılanıp işlenmesi ile uyarıların bir bütün/grup olarak algılanması farklı süreçlerdir (Gmeindl ve ark., 2011). Uyarıların gruplanarak tek parça olarak algılanması uyarıların bir konfigürasyon oluşturmasıyla mümkün olmaktadır. Uyarıların arası kurulan mekansal ilişki, yani uyarıyı çevreleyen mekansal çevrenin etkisi ile konfigürel temsil oluşturulmaktadır. Bir uyarı, çevrede bulunan di-

ğer uyarıların konumlarına bağlı olarak kodlanmaktadır. Uyarıların tek tek algılanması yerel işleme süreçlerini, konfigürasyon algısı/temsili ise global işleme süreçlerini devreye sokmaktadır. Konfigürel temsiller üzerine yapılan çalışmalar konfigürasyonların katılımcılar tarafından otomatik şekilde işlendiğini göstermiştir ve katılımcılara verilen görevlerde konfigürasyonun etkisiyle uyarıların belirli bir özelliğinde yer alan değişimi daha hızlı fark edebildikleri, uyarıcıları daha etkili şekilde kodlayabildikleri ve daha hızlı ve doğru şekilde görsel tarama işlemi gerçekleştirdikleri gözlenmiştir (Boduroglu ve Shah, 2009; Jiang ve ark., 2000; Julesz, 1980; Treisman, 1982). Tüm bunlar, uyarılar arası anlamlı bir algısal düzen olması ve Geşalt prensiplerinin devreye girmesiyle mümkündür. Konfigürel temsillerin, uyarılar arası ilişki olmayan yani Geşalt prensiplerinin var olmadığı, formsuz şekillere kıyasla katılımcılar tarafından daha hızlı ve doğru algılanması da bunu desteklemektedir (Boduroglu ve Shah, 2009; Jiang ve ark., 2000).

Konfigürel temsiller ile global ve yerel işleme süreçleri birbirleriyle yakından ilgilidir. Global ve yerel süreçler, uyarı setinde yer alan tüm uyarıların daha kapsamlı ve geniş şekilde global ekseninde (global süreçlerle) veya her uyarının bireysel olarak yerel ekseninde (yerel süreçlerle) işlenmesinde rol oynamaktadır. Konfigürel temsillerde ise konfigürasyonun işlenmesi global ekseninde gerçekleşirken, bütünü oluşturan bireysel uyarılar yerel ekseninde işlenmektedir (Kimchi, 1992; Navon, 1977; Navon, 1981). Global ve yerel işleme süreçlerine dair öncü çalışmalarından biri Navon (1977) tarafından yapılmıştır ve katılımcılara gösterilen çeşitli görsel uyarı setlerinin global ve yerel düzlemlerde işlenebildiği ortaya konmuştur. Küçük H harflerinden oluşan bir N harfinin işlenmesinde H harfleri yerel düzeyde, N harfi ise global düzeyde işlenmiştir. Uyarı setlerinde gerçekleşen global düzeydeki değişimlerin yerel düzeydeki değişikliklerden daha hızlı sürede fark edildiği gözlemlenmiştir ve bu bulgu literatürde ‘globalin önceliği’ olarak adlandırılmaktadır (Navon, 1977). Bu konuyla ilgili yapılan birçok çalışmada bütünün yerel parçalara göre daha öncelikli olarak algılandığı hipotezi doğrulanmaktadır (Georgiou-Karistianis ve ark., 2006). Fakat bu yerel özelliklerin tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmemekte, sadece yerel parçalar yerine global özelliklere daha hızlı bir şekilde dikkatin verildiğini göstermektedir (Navon, 1981). Araştırmalara göre görüş açısı, retinal lokasyon, mekansal belirsizlik, yerel element sayısı, maruz kalma süresi ve formun düzgünlüğü gibi faktörler global üstünlük etkisini açıklamaktadır (Hoffman, 1980; Kimchi, 1992; Kinchla ve Wolfe, 1979). Deneysel manipülasyonlar ile global üs-

tünlük bulgusu tersine çevrilebilmekte, global işleme önceliği yerini yerel işleme önceliğine bırakabilmektedir (Kimchi, 1992). Aynı zamanda, sunulan formun global ya da yerel özelliklerinin bozulması veya değiştirilmesi ile dikkatin hangi seviyeye (global-yerel) yönlendirildiğini incelemek mümkündür (Hoffman, 1980; Kinchla ve Wolfe, 1979). Bu çalışmalar, dikkatin yönlendirildiği alanın boyutu ile çeşitli görsel özelliklerin uyarıların global veya yerel seviyede işlenmesini etkilediğini göstermektedir.

Duyguların Global-Yerel İşleme Süreçlerine Etkisi

Mevcut çalışmanın bir amacı duygudurumun global-yerel süreçlere etkisini incelemektir. Önceki çalışmalar global-yerel işleme süreçlerinin duygunun pozitif ya da negatif olmasına göre farklı etkilendiğini göstermiştir (Baumann ve Kuhl, 2005; Brosch ve ark., 2013; Clore, Gasper ve Garvin, 2001; Gasper ve Clore, 2002; Srinivasan ve Hanif, 2010). Pozitif ve negatif değer taşıyan duygular duygunun döngüsel modeline göre farklılık göstermektedir. Modele göre duygular değerlik ve uyarılma eksenlerinde bir döngü oluştururlar. Değerlik eksenini pozitif (olumlu) - negatif (olumsuz) olarak iki yönlü değer alırken, uyarılma eksenini az – çok değerlerini taşımaktadır (Russell, 2003). Her duygu değerlik ve uyarılma eksenlerinin oluşturduğu uzamsal döngüde bir noktada yerleşmiştir ve bu noktanın konumuna göre her duygunun olumluluk değeri ile bu değerlerin yol açtığı uyarılma seviyesi değişiklik göstermektedir. Üzüntü gibi negatif duygular dikkat mekanizmalarını daraltır ve bilişsel kaynakların sınırlı kullanımına yol açar. Bu gibi durumlarda, sunulan bilginin bütününden ziyade yerel parçalar baz alınarak işlenir (Clore ve ark., 2001; Clore ve Huntsinger, 2007; Chartrand, van Baaren ve Bargh, 2006; Gable ve Harmon-Jones, 2010). Örneğin, bir çalışmada duygu yüklü ipucu kullanarak katılımcıların global ve yerel işleme performansları karşılaştırılmıştır (Gasper ve Clore, 2002). Katılımcılardan geometrik şekillerden oluşan tek bir geometrik şeklin, global ve yerel özellikleri değişiklik gösteren iki farklı versiyonundan hangisine daha benzer olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Sonuçlar pozitif duygu yüklü uyarana maruz kalan gruba kıyasla, negatif duygu yüklü uyarana maruz kalan gruptaki katılımcıların yerel düzlemde yer alan parçayı global düzleme göre daha fazla oranda seçtiklerini göstermiştir. Yazarlar bunu odağın seviyesi hipotezine dayandırarak açıklamıştır (Gasper ve Clore, 2002). ‘Odağın seviyesi hipotezi’ (levels-of-focus hypothesis) duygunun belirli işlem seviyesini desteklediğini ve o düzeydeki işleme ilişkili olduğunu savunur (Gasper, 2004; Gasper ve Clore, 2002). Örneğin, mutsuz ruh hali daha küçük ve yerel ayrıntıların işlenmesi ile bağlantılı iken, mutlu ruh hali ise daha büyük ve global düzeydeki işlemler ile bağlantılıdır (Gasper, 2004; Gasper ve

Clore, 2002). Aynı zamanda, mutluluk gibi pozitif yüklü uyarılar uyarın setindeki öğenin global düzlemde algılanmasını artırır, çünkü pozitif duygular negatif duyguların aksine zihinsel esneklik imkanı sunar (Bless, Fiedler ve Forgas, 2006). Frederickson (2001) tarafından öne sürülen “genişlet ve inşa et” kuramı da bu bulguyu desteklemektedir. Kurama göre, pozitif duygudurum bilişsel performanstan daha geniş çapta etkisini göstererek bireylerin mevcut fiziksel ve psikolojik kaynaklarını en etkili şekilde kullanabilmesi ve psikolojik dayanıklılık için elverişli ortamı sağlamaktadır.

Görsel Mekansal Dikkat Süreçleri

Görsel mekansal dikkat süreçleri, global ve yerel işleme süreçleri ile ilintilidir. Bu ilişkiyi ve ilişkinin farklı duygudurumu koşullarında nasıl değiştiğini incelemek çalışmanın temel odağıdır. Bir görsel dikkat türü olan görsel mekansal dikkat kişinin çevresindeki belirli bir alana ya da lokasyona seçici olarak dikkatini yönlendirebilmesini sağlar (Posner, 1980; Tootell ve ark., 1998). Dikkat mekansal alanın belirli bir kısmına odaklanır ve bu şekilde görsel uyarıların seçici şekilde algılanmasına, işlenmesine ve hatırlanmasına izin verir (Awh ve Jonides, 2001). Spot ışığı kuramına göre, dikkat süreçleri bir spot ışığı gibi hareket edebilir, boyutu değiştirilebilir ve istenilen mekana doğru yönlendirilebilir (Eriksen ve James, 1986). Buna göre spotun aydınlatığı yani dikkatin yöneldiği alandaki bilgi daha hızlı işlenirken, spot dışında kalan alanlar dikkat alanı dışarısında kaldığından oradaki bilgi işlenemeyecektir (Broadbent, 1982; Eriksen ve Hoffman 1973; Eriksen ve James, 1986). Kısacası, dikkat alanı dışında kalan uyarı(lar)ın işlenebilmesi için spotun yer değiştirmesi gerekmektedir ve bu da görsel mekansal dikkat mekanizmaları ile mümkündür (Posner, 1980; Posner, Snyder ve Davidson, 1980; Remington ve Pierce, 1984; Shulman, Remington ve Mclean, 1979). Literatürdeki çalışmalar, dikkat spotunun performansın iyileşmesi veya kötüleşmesi üzerinde çeşitli faktörlerin etkisi olduğunu göstermiştir. Mevcut çalışma ile yakından ilintili olarak, global ve yerel seviyedeki işlenmede duygusal faktörler ile görsel-mekansal süreçlerin belirleyici bir rolü olduğu bulunmuştur (Broadbent, 1982; Downing, 1985; Eriksen ve Yeh, 1985; Posner, Cohen ve Rafal, 1982). Genel olarak birçok çalışmada, dikkat spotu ne kadar küçükse odaklanılabilecek alan da o kadar küçük olduğundan ve bilişsel kaynakların yeterli gelmesinden dolayı, tepki süresi temelinde performansın iyileştiği (hızlandığı), spot büyüdükçe de performansın kötüleştiği (yavaşladığı) gösterilmiştir (Egeth, 1977; Eriksen ve James, 1986). Bütün bu çalışmalar göz önünde bulundurularak mevcut çalışmada Eriksen’in spot ışığı kuramı denemeler arası farklı konfigürel geçişlerde dikkatin verildiği alanın büyüklüğü manipüle edilerek test edilecektir.

Duygunun spot ışığının hareketi ve büyüklüğünün belirlenmesi üzerinde etkisi olduğu da çalışmalarca ortaya konmuştur (Huntsinger, 2013; Wadlinger ve Isaacowitz, 2006; Wegbreit, Franconeri ve Beeman, 2015). Pozitif duygu beraberinde getirdiği bilişsel esneklik ve yaratıcı düşünce ile seçici dikkat üzerinde temel bir etkiye sahiptir (Gasper ve Clore, 2002). Aynı zamanda, pozitif duygu dikkatin kapsamını arttırır, fakat negatif duygu tünel (dar) gibi bir görüşe sebep olduğundan dolayı bu imkanı sunamaz (Niedenthal ve Kitayama, 2013). Bu yüzden, pozitif duygunun mekansal dikkatin spot ışığının genişliğini arttırması beklenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, denemeler arasında boyutu değişen ve bu yolla global ve yerel işleme süreçlerinde farklılığa yol açacağı öngörülen konfigürasyonda sunulan duygu yüklü ve nötr kelimelerin işlenmesindeki süreçleri incelemektir. Deney bloklarında denemeler arasında büyük-küçük, küçük-büyük, büyük-büyük ve küçük-küçük konfigürel geçişlerin varlığı global ve yerel görsel dikkat süreçlerinin etkisini incelemeyi mümkün kılacaktır. Ayrıca, farklı kelime türleri (duygu yüklü, nötr) ve konfigürel süreçler arasındaki ilişki hakkında yeni bulgular ortaya konması hedeflenmektedir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri denemeler arasında hedef uyaran lokasyonunun aynı veya farklı olması, kelimenin türü (pozitif, negatif, nötr) ve denemeler arası konfigürasyon geçişleri olarak tanımlanmıştır. Bağımlı değişkenler ise tepki doğruluk oranı ve tepki süresidir.

Bir görsel dikkat deney görevinde çeldiriciler arasından tespit edilmesi gereken hedef uyarının renk, lokasyon, boyut ya da oryantasyon gibi tanımlayıcı özelliklerinin denemeler arasında tekrarlanması veya değişmesinin performansa etkisi farklılık göstermektedir. Denemeler arası hazırlama paradigması ile hedef uyaran özelliğinin değişmesinin performansa etkisini incelemek mümkündür. Hedef uyaran özelliğinin denemeler arasında aynı kalması tepki süresini hızlandırıp doğruluk oranını arttırmaktadır. Ancak hedef uyaran özelliğinin değişmesi tepki süresini yavaşlatıp doğruluk oranını düşürmektedir (Gokce, Müller ve Geyer, 2013; Hillstrom, 2000; Kristjánsson ve Driver, 2008; Maljkovic ve Nakayama, 1994, 1996, 2000;). Hedef uyaran özelliği tekrarlandığında tepki süresinin hızlanmasının sebebi olarak episodik bellek mekanizmasının devreye girmesi ve hedef uyarana dair algı ve dikkat temelli süreçlere tampon uygulaması olarak açıklanmaktadır (Huang ve Pashler, 2005). Mevcut çalışmada da denemeler arası hazırlama paradigması bulgularına dayanarak, bireylerin hedef uyaran lokasyonuna dair örtük bellek temsili geliştirip, hedef uyarının lokasyonu değişmediğinde uyarının yer alacağı konumu yordaması beklenmektedir. Dolayısıyla Hipotez 1 (H_1) aşağıdaki gibidir:

H_1 : Hedef uyaran lokasyonunun denemeler arası farklı olduğu koşullarda katılımcıların hedef uyarının yerini tespit etme (H_{1a}) doğruluk oranı düşecektir ve (H_{1b}) süresi uzayacaktır.

Görsel mekansal dikkat mekanizmalarına dair teoriler bireylerin dikkatini hangi koşullar altında nereye yönlendirdiği konusunda çeşitli açıklamalar sunmaktadır (Wolfe ve Horowitz, 2017). Mekansal dikkat süreçlerinde önemli değişkenlerden biri dikkatin yönlendirildiği alanın büyüklüğüdür (Eriksen ve Hoffman, 1973). Spot ışığı kuramına göre, bu alan ne kadar küçük ise o alanda bulunan uyaranlar daha detaylı şekilde işlenip tepki süresi ve doğruluk oranı düzeyinde deney performansı iyileşmektedir (Eriksen ve James, 1986). Öte yandan dikkatin yönlendirildiği alan büyüdükçe dikkat kaynakları yetersiz kaldığından performansta kötüleşme gözlenmektedir (Egeth, 1977; Eriksen ve James, 1986; Müller, Mollenhauer, Rösler ve Kleinschmidt, 2005). Bu bağlamda, mevcut çalışmada denemeler arasında küçük-küçük konfigürasyon geçişleri ve büyük-büyük konfigürasyon geçişlerinin yer aldığı koşullarda dikkatin yönlendirildiği alan boyutu farklı olacağından performansta farklılık beklenmektedir. Buna bağlı olarak Hipotez 2 (H_2) aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

H_2 : Küçük-küçük konfigürasyon geçişlerinde spot alanı büyük-büyük konfigürasyon geçişlerine kıyasla daha küçük veya dar olacağından hedef uyarının yerini tespit etme (H_{2a}) doğruluk oranı artacak ve (H_{2b}) süresi kısılacaktır

Konfigürasyonu oluşturan parçaların birbirleriyle oluşturduğu ilişki konfigürel temsilin en önemli unsurudur (Jiang ve ark., 2000). Algısal gruplama ile bireysel uyaranlar (parçalar) anlamlı bir bütün oluşturup bir konfigürasyon içinde temsil edilebilmektedir. Bu temsil, konfigürasyonların aynı kaldığı koşullarda katılımcıların konfigürasyonu ve konfigürasyonu oluşturan parçaların birbiri ile olan ilişkisini ve konumlarını ilişkilendirmesini mümkün kılmaktadır (Boduroglu ve Shah, 2009). Böylelikle, konfigürel yapı denemeler arası aynı kaldığında deney görevinde kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmaktadır (Gmeindl ve ark., 2011). Mevcut çalışmada konfigürel yapının denemeler arasında değiştiği koşullar yer almaktadır. Buna bağlı olarak geliştirilen Hipotez 3 (H_3) şu şekildedir:

H_3 : Denemeler arasında konfigürasyon boyutunun aynı tutulduğu koşullarda (denemeler arası büyük-büyük ve küçük-küçük konfigürasyon geçişleri), konfigürasyonun değiştiği koşullara kıyasla (büyük-küçük ve küçük-büyük konfigürasyon geçişleri) hedef uyarının yerini tespit etme (H_{3a}) doğruluk oranı artacak ve (H_{3b}) süresi kısılacaktır.

Son olarak mevcut çalışmanın odağında duygu yüklü ve nötr kelimelerin konfigürasyonunda işleme süreçleri yer almaktadır. Kelimelerin oluşturduğu kare konfigürasyonların boyutunun değişmesi ile (büyük – küçük kare konfigürasyonlar) meydana gelen farklı konfigürasyon geçişlerinin konfigürasyonda bulunan farklı kelimelerin işlenmesini ne derecede etkilediği incelenecektir. ‘Odağın seviyesi’ prensibinin öne sürdüğü görüşe göre farklı duygular farklı bilgi işleme seviyelerinde etkili olup, global veya yerel seviyede odaklanmayı kolaylaştırarak uyarının bu (global-yerel) seviyede işlenmesini mümkün kılmaktadır (Baumann ve Kuhl, 2005; Clore ve ark., 2001; Gasper ve Clore, 2002). Pozitif duygunun global seviyede, negatif duygunun ise yerel seviyede odaklanma ve işleme sürecinde baskın olduğu bulunmuştur. Mevcut çalışmada duygu yüklü kelime işlemenin nötr kelime işlemeye kıyasla farklı konfigürasyon geçişlerinde global ve yerel seviyelerde farklılık göstermesi beklenmektedir. Dolayısıyla Hipotez 4 (H_4) aşağıdaki şekilde geliştirilmiştir:

H_4 : Büyük konfigürasyon geçişlerinde pozitif duygu yüklü kelimelerin global seviyedeki değişimi fark etme kapsamında hedef uyarının yerini tespit etmede (H_{4a}) doğruluk oranını arttırması ve (H_{4b}) tepki süresini hızlandırması beklenirken, küçük konfigürasyon geçişlerinde negatif duygu yüklü kelimelerin yerel seviyedeki değişimi fark etme kapsamında hedef uyarının yerini tespit etmede (H_{4c}) doğruluk oranını arttırması ve (H_{4d}) tepki süresini hızlandırması beklenmektedir.

YÖNTEM

Örneklem

Katılımcı grubunu İstanbul’da bulunan bir vakıf üniversitesinin lisans öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmayı oluşturan üç farklı deney koşulunda farklı katılımcılar yer almıştır. Her deney koşuluna on sekiz kişi katılmıştır ve toplamda elli dört katılımcı (44 kadın, 10 erkek katılımcı) test edilmiştir. Negatif ve nötr deney gruplarının her birinde 15 kadın, pozitif deney grubunda ise 14 kadın katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 21,63 olarak hesaplanmıştır ($SS = 1,48$). Katılımcıların %85’ini psikoloji bölümü lisans öğrencileri oluşturmuştur, geri kalan katılımcılar başka bölümlerde okuduklarını belirtmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Uyarılar. Deneyde konfigürasyon oluşturmak için nötr, pozitif ve negatif kelimeler kullanılmıştır. Her kelime türü için 640 farklı kelime kullanılmıştır. Kelimelerin bir kısmı

çeşitli veri tabanlarından (Kapucu, Kılıç, Özkılıç ve Sarıbaz, 2018; Tekcan ve Göz, 2005) alınmıştır, geri kalanları ise araştırmacılar tarafından eklenmiştir. Kare konfigürasyonun oluşması için her biri farklı renkte (yeşil, mavi, kırmızı ve sarı) ve farklı lokasyona yerleştirilmiş kelimeler kullanılmıştır. Nötr kelime grubunu oluşturan 640 kelimenin yarısı beş harfli, diğer yarısı altı harfli olacak şekilde seçilmiştir. Pozitif kelime grubundaki 640 kelimedenden 172'si 5 harfli, 172'si 6 harfli, 188 tanesi 7 harfli ve 108 tanesi 8 harfli kelimelerden oluşmuştur. Son olarak, negatif kelime grubundaki 640 kelimedenden 188 tanesi 5 harfli, 192 tanesi 6 harfli, 164 tanesi 7 harfli ve 96 tanesi 8 harfli kelimelerden oluşmuştur. Bir denemede konfigürasyonda yer alan dört kelimedenden hepsi aynı sayıda harfe sahip olacak şekilde tasarlanmıştır. Kelime uzunluğu değişkeninin farklı kelime grupları arasında farklılaşmasını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır ve kelime uzunluğunun anlamlı şekilde değişime uğradığı bulunmuştur ($F(2, 1121) = 266, p < .001$). Çoklu karşılaştırma (post hoc) testleri pozitif ve negatif kelimelerin nötr kelimelere göre daha uzun olduğunu göstermiştir (her iki $p < .001$). Pozitif ve negatif kelimelerin uzunlukları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$).

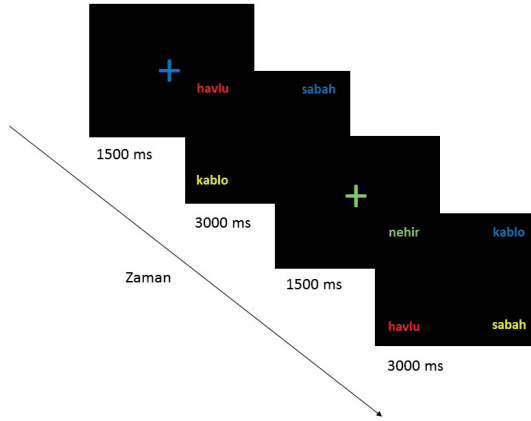
İşlem

Katılımcılar laboratuvar ortamında ve bilgisayar başında test edilmiştir. Çalışmanın yürütülmesi üniversitenin etik kurulu tarafından onaylanmıştır. HP ProDesk masaüstü bilgisayar uyararı gösterilmesi ve verilen tepkilerin kaydedilmesi için kullanılmıştır. Deneyler PsychoPy Builder (versiyon:1.84.2) yazılımı kullanılarak programlanmıştır (Peirce, 2007). Deney süresince odanın aydınlığı loş seviyede tutulmuştur. Deney yaklaşık kırk beş dakika sürmüştür.

Deneyin yürütülmesinden önce pratik denemeleri sunulmuştur. Pratik denemelerinin amacı katılımcılara deney görevini tanıtmak ve karmaşık olabilecek uyararı-tepki eşleşmelerini öğretmektir. Toplamda 240 deneme pratik amaçlı kullanılmıştır ve elde edilen veri kaydedilmemiştir. Pratik denemelerinin ardından deney yürütülmeye başlanmıştır. Farklı deney koşullarında farklı kelime türleri denekler arası faktör olarak kullanılmıştır. Buna ilave olarak, her koşulda 2 (hedef uyararı lokasyonu) x 2 (konfigürel geçiş) deney-içi desen faktörleri kullanılmıştır. Bu desen, her koşulda ortaya 4 farklı blok çıkarmaktadır. Deneyde her blok türünün iki kere tekrarlanması sonucu her katılımcı toplamda 8 deney bloğunda performans göstermiştir. Her bir blokta 80 deneme yer almıştır, böylelikle deney toplamda 640 denemeden oluşmuştur. Bloklar arasında katılımcılara ihtiyaçları dahilinde ara verme imkanı sunulmuştur.

Deneyde yer alan denemelerin akışı şu şekilde olmuştur: “+” fiksasyon işaretinin 1500 milisaniye (ms) süreyle gösterilmesinin ardından kare konfigürasyon 3000 ms süreyle gösterilip lokalizasyon görevi gelmiştir. Konfigürasyonun gösterilmesinden sonra katılımcılardan 3000 ms süre içerisinde tepki vermeleri istenmiştir. Sonrasında hata yapılan denemelerde geri bildirim mesajı (‘HATA!!!’ yazısı) ekranda kırmızı renkte 500 ms süreyle gösterilmiştir. Dört kelimedenden bir tanesi hedef uyaran olup katılımcılardan bu hedef uyarının lokasyonunu (örn., sağ/sol – alt/üst köşe) belirtmeleri istenmiştir. Her bir lokasyon için bir klavye tuşu deney boyunca sabit tutulmuştur (sol üst köşe: d, sağ üst köşe: f, sol alt köşe: k ve ‘sağ alt köşe: l). Hedef uyarının hangi kelime olduğu her denemede değişmiştir ve hedef uyarının hangi kelime olduğu fiksasyon işaretinin rengi ile rastgele belirlenmiştir. Örneğin, ‘+’ fiksasyon işaretinin rengi mavi ise sonrasında gelen konfigürasyonda mavi renkte yazılı olan kelime o deneme için hedef uyaran olmuştur (Bkz. Şekil 1).

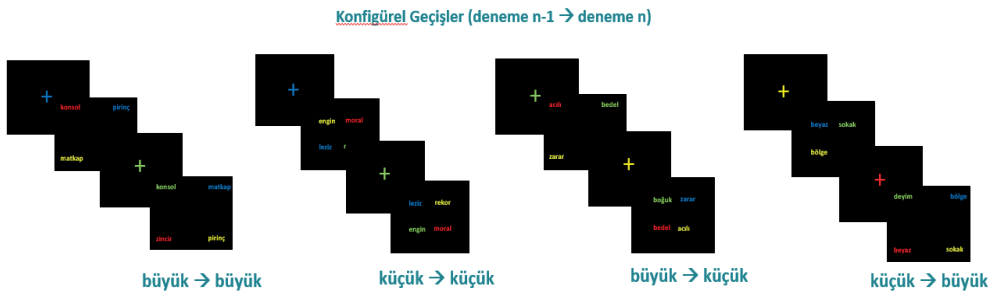

Şekil 1: Deney Akışı

Not: Her deneme fiksasyon ‘+’ işaretinin ekranda belirmesinin ardından dört kelimedenden oluşan kare konfigürasyonun gösterilmesiyle devam eder. Fiksasyon işaretinin rengine göre hedef uyarının yer aldığı konumu belirtir. Şekilde görülen örnekte ilk denemede hedef uyarın kelime mavi renkte olan “sabâh” kelimesi, ikinci denemede ise yeşil renkte olan “nehir” kelimesidir. Farklı deneylerde kullanılan kelime türü (duygu yüklü, nötr) değişiklik göstermiştir.

Denemeler arasında hedef uyarının rengi ve lokasyonu tüm renk ve pozisyon eşleşmelerinde eşit oranda yer almıştır. Diğer bir deyişle dört kelime renginden her biri ile dört konfigürasyon lokasyonundan her biri eşit oranda hedef uyarın tarafından işgal edilmiştir. Her bir deney bloğunda denemeler arası konfigürasyon geçişleri farklılık göstermiştir. Dört farklı konfigürasyon geçişi (büyük kare → küçük kare, küçük kare →

büyük kare, büyük kare → büyük kare, küçük kare → küçük kare) kullanılmıştır (Bkz. Şekil 2). Denemeler arası büyük-büyük ve küçük-küçük konfigürel geçişlerin oranları eşit tutulmuştur (blok bazında büyük-büyük ve küçük-küçük geçiş oranı %50). Kelimelerin oluşturduğu kare konfigürasyonunun denemeler arasında boyutunun değişiklik göstermesi ile global ve yerel işleme süreçlerini incelemeyi mümkün kılması beklenmiştir. Literatürde yer alan çalışmalarda mevcut çalışmaya benzer değişimler kullanılarak global ve yerel işleme süreçleri incelenmiştir (örn., Fink ve ark., 1997; Kimchi ve Palmer, 1982; Lamb ve Robertson, 1990; Navon, 1977).

Şekil 2: Denemeler Arasında Kullanılan Farklı Konfigürel Geçişler

Not: Denemeler arası geçiş (deneme 1 → deneme 2) fiksasyon işaretinin gösterimi ile gerçekleşir. Fiksasyon işaretinin gösterilmesinden sonra deney koşuluna göre bir önceki deneme ile aynı veya farklı boyutta bir konfigürasyon gösterilir. Denemeler arasında konfigürasyonların aynı kaldığı koşullar (büyük → büyük ve küçük → küçük konfigürel geçişler) veya farklı olduğu koşullar (büyük → küçük ve küçük → büyük konfigürel geçişler) konfigürasyonun boyutuna göre belirlenir.

BULGULAR

Bu çalışmanın tasarımı, 2 denemeler arası hedef uyarıcı lokasyonu (aynı, farklı) x 2 denemeler arası konfigürel geçiş (büyük-büyük, küçük-küçük) x 3 kelime türü (negatif, pozitif, nötr) faktörlerini kapsayan karışık desenli faktöriyel desendir. Şekil 2’de belirtildiği gibi konfigürel geçiş değişkeni dört kategorili bir değişkendir. Ancak büyük kare → küçük kare ve küçük kare → büyük kare koşulları analizlere dahil edilmemiştir. Bunun sebebi, bu koşullarda hedef uyarıcı lokasyonu konfigürasyonda aynı olsa dahi (örn., sağ üst köşe) büyük ve küçük kare konfigürasyonlarda Kartezyan koordinat sisteminde ekranın X-Y koordinatlarında farklı bir konumda olacağından sonuçları yorumlarken karıştırıcı bir faktör olacak olmasıdır. Bu sebeple analize büyük kare → büyük kare ve küçük kare → küçük kare kategorileri dahil edilmiştir. Yalnızca H_3 ’ü test etmek amacıyla-

la konfigürasyonun aynı kaldığı (büyük-büyük, küçük-küçük geçişler) ile konfigürasyonun farklılaştığı (büyük-küçük, küçük-büyük geçişler) koşullar karşılaştırılmıştır. Hedef uyaran lokasyonu ve konfigürel geçiş değişkenleri denek içi desen, kelime türü ise denekler arası desen faktörü olarak tasarlanmıştır. Analiz edilen bağımlı değişkenler tepki süresi ve doğruluk oranı olmuştur. Hipotezleri test etmek için karışık desenli varyans analizi yürütülmüştür.

Deney koşullarında genel doğruluk oranı %91 olarak hesaplanmıştır. H_1 'i sınamak için hedef uyaran lokasyonunun denemeler arası farklı olduğu koşullarda katılımcıların hedef uyarının yerini tespit etme süresi ve doğruluk oranı incelenmiştir. Doğruluk oranı ile bulgular, hedef uyaran lokasyonunun anlamlı bir ana etkisi olduğunu göstermiştir, ($F(1,51) = 8.90, p = .004, \eta^2 = .02$). Çoklu karşılaştırma analizi, hedef uyarının lokasyonunun tekrarlandığı (%94.2) koşulda, değişmesine (%92.3) kıyasla deney görevinin daha başarılı şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. H_2 ve H_3 'ün sınanması amacıyla doğruluk oranı incelenmesi sonucu konfigürel geçiş, konfigürasyon değişimi, kelime türü ana etkileri ile bu değişkenler arasında anlamlı etkileşim bulunmamıştır ($p > .05$). Bulgular, doğruluk oranı değişkeni kapsamında sadece Hipotez 1a'nın desteklendiğini, Hipotez 2a, 3a ve 4a'nın desteklenmediğini göstermektedir.

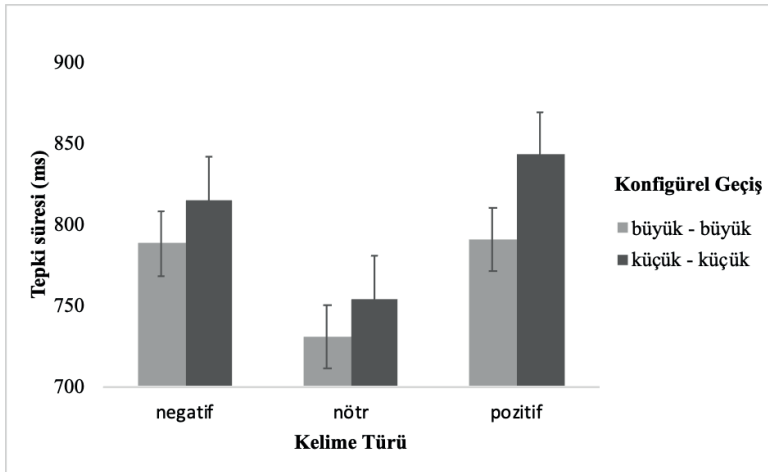
Hipotez 1b, 2b, 3b ve 4b'yi test etmek amacıyla tepki süresi bağımlı değişkeni üzerine analizler yürütülmüş ve bu analizlere katılımcıların doğru tepki verdiği denemeler dahil edilmiştir. H_1 'in test edilmesi amacıyla hedef uyaran lokasyonunun denemeler arası farklı olduğu koşullarda katılımcıların hedef uyarının yerini tespit etme süresini incelemek için yapılan analiz, hedef uyarının lokasyonunun tepki süresi üzerinde anlamlı bir ana etkisi olduğunu göstermiştir, ($F(1, 51) = 19.43, p < .001, \eta^2 = .22$) ve H_{1b} desteklenmiştir. Denemeler arasında hedef uyarının lokasyonunun aynı kalması (799 ms) hedef uyarının lokasyonunun değişmesine (775 ms) kıyasla tepki süresini uzattığı bulunmuştur.

H_2 'nin test edilmesi kapsamında hedef uyarının lokasyonundan bağımsız olarak denemeler arasında küçük-küçük konfigürasyon geçişleri ile büyük-büyük konfigürasyon geçişlerinde tepki sürelerinin kıyaslanması amacıyla yapılan analiz konfigürel geçişin (büyük-büyük ve küçük-küçük geçişler) tepki süresi üzerinde anlamlı bir ana etkisi olduğunu göstermiştir, ($F(1, 51) = 65.84, p < .001, \eta^2 = .56$). Denemeler arasında büyük $\rightarrow$ büyük konfigürel geçişler (838 ms) küçük $\rightarrow$ küçük geçişlere (882 ms) göre daha hızlı tepki süresine yol açmıştır. Bu bulgu kapsamında varsayılan etki gözlenmediğinin

den H_{2b} desteklenmemiştir. Denemeler arasında konfigürel geçiş büyük $\rightarrow$ büyük olarak sunulduğu koşulda gerçekleşen tepki süresi (770 ms) küçük $\rightarrow$ küçük geçiş koşuluna göre (804 ms) daha hızlı olarak tespit edilmiştir.

H_3 'ü sınamak için konfigürel değişikliklerin etkisini test etmek amacıyla konfigürasyonun denemeler arasında aynı kaldığı büyük-büyük, küçük-küçük geçişleri ile konfigürasyonun farklılaştığı büyük-küçük, küçük-büyük geçiş koşulları hedef uyarının yerini tespit etme süresini incelemek amacıyla karşılaştırılmıştır. Bulgular, konfigürel geçişin tepki süresi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir, ($F(1, 51) = 9.68, p = .003, \eta^2 = .005$). Konfigürasyon denemeler arasında aynı kaldığında (801 ms) (büyük $\rightarrow$ büyük veya küçük $\rightarrow$ küçük) değişmesine (784 ms) (büyük $\rightarrow$ küçük veya küçük $\rightarrow$ büyük) kıyasla daha yavaş işlendiği görülmüştür. Bu bulgu kapsamında konfigürel değişikliklerin varsayılan tepki süresini azaltma etkisi gözlenmediğinden H_{3b} desteklenmemiştir.

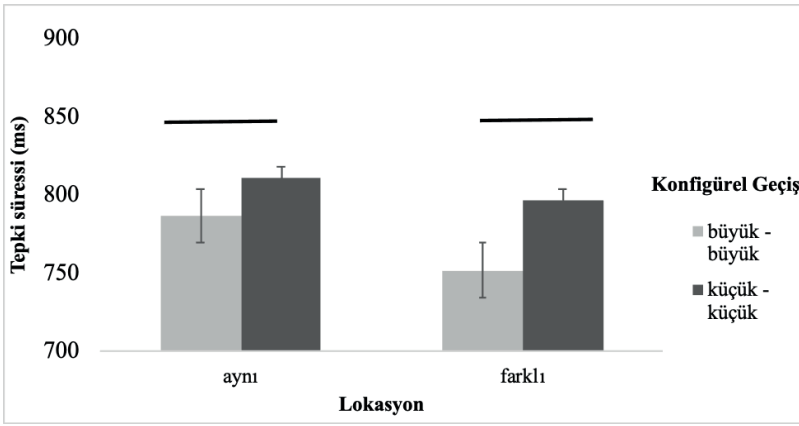
H_4 'ü sınamak amacıyla konfigürel geçişler ile kelime türünün tepki süresine etkisi incelenmiş ve kelime türü ile konfigürel geçiş arasında marjinal seviyede anlamlı bir etkileşim bulunmuştur, ($F(1, 51) = 2.56, p = .08, \eta^2 = .003$; Bkz. Şekil 3). Nötr ve negatif kelimelerden ziyade sadece pozitif kelimeler kullanıldığı koşulda anlamlı bir farklılaşma yönünde eğilim gözlemlenmiştir. Bu bulgu, H_{4b} 'nin kısmen desteklendiğini, H_{4d} 'nin ise desteklenmediğini göstermektedir.

Şekil 3: Konfigürel Geçiş ve Kelime Türleri Arasındaki İlişki

Not: Büyük-büyük ve küçük-küçük konfigürel geçişlerde pozitif ve nötr kelimelerin işlenme performansı (teпки süresi) milisaniye ölçümüyle değerlendirilmiştir (* = $p < .001$) (Hipotez 4 bulguları).

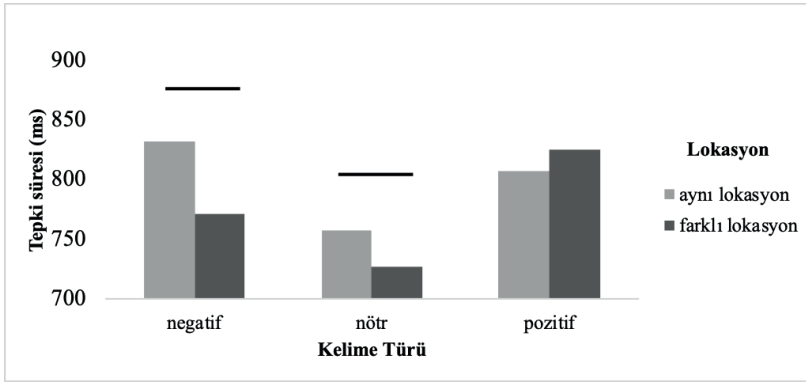
Analizler sonucunda hipotezlerden bağımsız olarak ortaya çıkan bulgulardan biri hedef uyarının lokasyonunun aynı veya farklı olduğu durumlar ile konfigürel geçişler arasında anlamlı bir etkileşim olduğunu göstermiştir, ($F(1, 51) = 4.52, p = .038, \eta^2 = .002$; Bkz. Şekil 4). Hedef uyarının lokasyonunun aynı kalması veya değişmesi konfigürel geçiş koşulları arasındaki farkta değişime yol açmıştır. Büyük $\rightarrow$ büyük geçişler, küçük $\rightarrow$ küçük geçişlere göre daha kısa tepki süresine yol açsa da iki koşul arasındaki fark hedef uyarın lokasyonunun aynı kalması (24 ms) veya değişmesine (45 ms) göre değişim göstermektedir. Kelime türü, konfigürel geçiş ve lokasyon değişkenleri arasında anlamlı bir etkileşim bulunmamıştır ($F(2, 51) = .37, p > .05, \eta^2 = .001$).

Şekil 4: Konfigürel Geçiş ve Hedef Uyarın Lokasyonu Arasındaki İlişki

Not: Büyük-büyük ve küçük-küçük konfigürel geçişlerde ve hedef uyarının lokasyonunun aynı kaldığı veya farklı olduğu denemelerde lokalizasyon deney görevi performansı milisaniye ölçümüyle değerlendirilmiştir (* = $p < .05$) (Hipotez 1 ve 2 bulguları).

Hipotezlerden bağımsız olarak ortaya çıkan bir diğer bulgu, hedef uyarının yerini tespit etme süresinin kelime türüne (pozitif, negatif, nötr) göre farklılaştığı olmuştur. Kelime türünün anlamlı bir ana etkisi bulunmamıştır, $F(2, 51) = 2.09, p > .05, \eta^2 = .06$. Ancak hedef uyarının lokasyonu ve kelime türü arasında anlamlı bir etkileşim etkisi tespit edilmiştir, $F(1, 51) = 8.85, p < .001, \eta^2 = .20$. Negatif kelimelerin işlenmesi sırasında hedef uyarının lokasyonunun değişmesi (788 ms), aynı kalması (838 ms) koşuluna göre tepki süresini hızlandırmıştır ($t(51) = 4.20, p = .001$). Aynı örüntü, nötr kelimelerin işlenmesi sırasında da ortaya çıkmıştır, hedef uyarının lokasyonunun değişmesi (794 ms) aynı kaldığı koşula (858 ms) göre tepki süresini hızlandırmıştır ($t(51) = 4.32, p < .001$). Bu örüntü pozitif kelimeler için gözlenmemiştir ($p > .05$; Bkz. Şekil 5).

Şekil 5: Hedef Uyarının Lokasyonu ve Kelime Türü Arasındaki Etkileşim Etkisi

Not: Hedef uyarının lokasyonunun aynı kaldığı veya farklı olduğu denemelerde negatif, pozitif ve nötr kelimelerin işleme performansı (teпки süresi) milisaniye ölçümüyle değerlendirilmiştir ($* = p < .001$). (Hipotez 1 ve 4 bulguları).

TARTIŞMA

Bu çalışmada belirli bir konfigürasyonda sunulan farklı kelime türlerinin (duygu yüklü, nötr) işleme süreçleri global-yerel işleme seviyelerinde incelenmiştir. Sonuçlar, konfigürel temsillerin duygu yüklü ve nötr kelimelerin işlenmesini farklı şekilde etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmada test edilen hipotezlerden biri, duygu yüklü kelimeler ile nötr kelimelerin işlenmesinin farklı konfigürel geçişlerde işlenirken değişiklik göstermesidir. Büyük kare konfigürasyon kullanılarak global, küçük kare konfigürasyon kullanılarak ise yerel işleme süreçleri incelenmiştir. Denemeler arasında konfigürasyonun büyükten küçüğe geçişi karşılaştırıldığında (global → yerel geçiş) pozitif kelimelerin işlenmesinin yavaşladığı bulunmuştur, ancak aynı örüntü negatif ve nötr kelimeler için bulunmamıştır. Bu bulguyu pozitif kelimelerin işlenmesinde spot ışığı kuramı ile açıklamak mümkündür. Pozitif kelimelerin işlenmesi sırasında dikkatin yönlendirildiği alanın büyüklüğü, yani global işleme seviyesi bir farklılaşmaya yol açmaktadır (Gasper, 2004). Hedef uyarının lokasyonu denemeler arasında aynı ekran konumunda sunulup tekrarlandığında, nötr ve negatif kelimelerin kullanıldığı deney koşullarında tepki süresinin yavaşlamasına yol açmıştır. Bu bulgu, çalışma öncesi öngörülen katılımcıların örtük bellek temsili geliştirip hedef uyarının yer alacağı konumu yordaması hipotezine zıt düşmektedir. Bunun sebebi olarak literatürde bulunan tekrar kaynaklı tepki süresinde görülen yavaşlama etkisi gösterilebilir (Anderson ve Folk, 2012; Chao, 2011). Ayrıca, geri dönüş ketlemesi kuramı da dikkatin yeni hedef uyarın lokasyonuna yöneltilmesi durumuna

açıklık getirmiştir (Klein ve MacInnes, 1999; Pan, Wu ve Zhang, 2017; Posner ve Cohen, 1984). Bu kavrama göre, katılımcılar daha önceden gördükleri uyarının lokasyonuna yakın bir lokasyondaki uyarana maruz kaldıklarında tepkilerinde bir gecikme meydana gelecektir, çünkü katılımcılar eski alan yerine yeni bir alana dikkatlerini yönelteceklerdir (Itti ve Koch, 2001; Kingstone ve Pratt, 1999; Klein, 2000). Chao (2011) mekansal ipuçlama yöntemi kullanarak denemeler arasında hedef uyarın konumunun tekrarlanmasıyla geri dönüş ketlemesi ile ilişkisini incelenmiştir. Chao (2011) geri dönüş ketlemesi ile tekrar kaynaklı tepki süresinde görülen yavaşlama etkilerinin ortak mekanizma tarafından yönetildiği fikrini ortaya sürmüştür. Mevcut çalışmada nötr ve negatif hedef uyarınların aynı ekran konumunda yer alması koşulunda tepki süresinin uzaması benzer mekanizma ile açıklanabilir. Bu koşullarda katılımcılar hedef uyarın bulunduğu konuma öncelik vermeyerek dikkatlerini farklı konuma yönlendirdikten sonra hedef uyarın konumuna yönelmişlerdir ve bu tepki süresinin uzamasına yol açmıştır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer bulgu ise büyük $\rightarrow$ büyük konfigürasyon geçişlerinde tepki sürelerinin küçük $\rightarrow$ küçük geçişlerine kıyasla daha hızlı olmasıdır. Bu sonuçta göre global işleme yerel işlemeyle kıyasla daha kısa sürede tamamlanmıştır. Sunulan hipotezlerden biri spot alanı ne kadar küçükse mevcut bilişsel kaynaklar o alana yönlendirileceği için performansın o kadar avantajlı (hızlı) olacağı yönündeydi (Egeth, 1977; Eriksen ve James, 1986); ancak bulgular bu hipotezi desteklememektedir. Küçük $\rightarrow$ küçük konfigürasyon geçişlerinde tepki süresinin yavaşlaması ve bu geçişlerde spot ışığı altına düşen dikkat alanının dar olması, bilişsel kaynakların uyarınların (negatif kelimelerin) tümünün derinlemesine işlenmesi ve bu sürecin tepki süresinin yavaşlamasına yol açması ile açıklanmaktadır (Broadbent, 2013; Carrasco, 2011). Bu sonucun özellikle negatif kelime koşulunda elde edilmesi global ve yerel işleme süreçlerinin etkisinden ziyade, negatif kelimelerin işlenmesinin pozitif ve nötr kelimelere kıyasla farklılık gösterdiğini desteklemektedir. Büyük $\rightarrow$ büyük konfigürasyon (global seviye) geçişlerine kıyasla, küçük $\rightarrow$ küçük konfigürasyon geçişlerinde (yerel seviye) katılımcılar negatif kelimeleri okumaya daha fazla dikkat kaynaklarını yöneltmiş, bu da tepki süresinde yavaşlamaya yol açmış olabilir. Ancak katılımcıların deney sonundaki hatırlama performansı kelime tanıma göreviyle test edilmediğinden bu spekülasyon bir yorumdur; negatif kelimelerin pozitif ve nötr kelimelere göre daha yüksek oranda hatırlandığına dair veri bulunmamaktadır. Aynı durum sebebiyle büyük $\rightarrow$ büyük konfigürasyon geçişlerinin bulunduğu denemelerdeki kelimeler, küçük konfigürasyonlara kıyasla daha

az oranda okunmuş ve katılımcıların duygu yüklü kelimeleri işlemeye yeterince vakit ayırmayıp deney görevini yapmayı öncelikli tutmuş olabileceği düşünülmüştür. Lokalizasyon görevinin kelimeleri ayrıntılı şekilde okumadan hedef uyarını belirten rengin saptanması ile yapılmasının, katılımcılar tarafından iyi performans göstermek için bulunmuş bir strateji olabileceği varsayılmıştır. Dolayısıyla bu varsayım, katılımcıların deney boyunca hedef uyarının lokasyonunu tespit etmek için bir strateji belirleyip diğer uyarılara dikkat etmemiş ve kelimeleri okumamış olabileceklerini akla getirmiştir. Bu sebeple katılımcıların kelimeleri dikkatlice okuyup okumadığını test etmek için kelimenin rengi faktörünün duygu yüklü ve nötr kelimelerin lokalize edilmesine bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Örneğin, hedef uyarının kırmızı renkte negatif kelime olduğu ile kırmızı renkte pozitif kelime olduğu koşullar arasında anlamlı bir fark çıkması bazı kelimelerin (örn., negatif) katılımcılar tarafından okunmadığını gösterebilir. Tepki süresinin kelimenin rengi ve kelimenin türüne göre analiz edilmesi sonucu renk faktörünün anlamlı bir ana etkisi bulunmuştur ($p < .001$) ancak kelime türünün bir etkisi ($p > .05$) ve kelime türü x kelime rengi arasında bir etkileşim ($p > .05$) olmamıştır. Yani, farklı renkler tepki süresini etkilese de rengin duygu yüklü ve/ya nötr kelimelerin işlenmesine bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Bu bulgu, kelimelerin yeterince işlenmemiş olabileceği tezini çürütmektedir.

Çalışmanın örnekleminin büyük kısmını kadın katılımcılar oluşturmuştur. Literatürde konfigürel temsillerin kadın/erkek cinsiyetinde farklılaştığını inceleyen çalışma bulunmasa da (yüzlerin işlenmesi üzerine birtakım çalışmalar olsa da mevcut çalışmanın odağı dışında kalmaktadır), diğer görsel dikkat ve mekansal dikkat süreçlerinde kadın ve erkek katılımcıların farklılaştığını gösteren çalışmalar mevcuttur [(örneğin eğik çizginin açısını tahmin etme (Collaer ve Nelson, 2002); zihinsel döndürme (Geiser, Lehmann ve Eid, 2008); görsel-mekansal imgeleme (Loring-Meier ve Halpern 1999)]. Bulgular farklı görsel-mekansal görevlerde kadın katılımcıların performansının erkeklere göre daha zayıf olduğunu göstermiştir. Mevcut çalışmada kadın katılımcılar çoğunlukta olduğundan bu hususun sonuçların yorumlanmasında ve genellendirilmesinde dikkate alınması faydalı olacaktır.

Bu çalışmada duygu yüklü kelimelerin işlenmesindeki süreçler farklı konfigürasyonlar kullanılarak ve denemeler arası hedef kelimenin lokasyonu manipüle edilerek incelenmiştir. Sonuçlara göre katılımcıların performansları hedef uyarın lokasyonuna, duygu tipine ve konfigürasyona bağlı olarak değişim göstermiştir. Spesifik olarak, hedef

uyaran lokasyonunun denemeler arası tekrarı negatif ve nötr kelimeler için tepki süresinde uzamaya sebep olmuştur ve katılımcılar hedef uyaran lokasyonu değiştiği zaman daha hızlı tepki vermişlerdir. Sonuç olarak bu çalışma konfigürel temsillerin duygu yüklü ve nötr kelimelerin işlenmesini farklı şekilde etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmanın bulgularından yola çıkarak gelecek çalışmalarda farklı duygu yüklerini içeren uyaranlar kullanarak pozitif-negatif duygu kategorilerindeki ayrık duyguların (örn., tikslenme, korku, öfke, heyecan, tutku vb.) etkisini incelemek bu bilişsel süreç hakkında daha detaylı bilgi sunacaktır. Ayrıca, ileriki çalışmalarda duygu yüklü kelimelerin işlenmesini farklı bilişsel görev ve paradigmalarda inceleyip karşılaştırarak eyleme özgü bir etkinin olup olmadığının test edilmesi önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Anderson, B. A. ve Folk, C. L. (2012). Dissociating location-specific inhibition and attention shifts: Evidence against the disengagement account of contingent capture. *Attention, Perception and Psychophysics*, 74(6), 1183-1198.
- Anderson, A. K. ve Phelps, E. A. (2001). Lesions of the human amygdala impair enhanced perception of emotionally salient events. *Nature*, 411(6835), 285-305.
- Awh, E. ve Jonides, J. (2001). Overlapping mechanisms of attention and spatial working memory. *Trends in Cognitive Sciences*, 5(3), 119-126.
- Baumann, N. ve Kuhl J. (2005). Positive affect and flexibility: Overcoming the precedence of global over local processing of visual information. *Motivation and Emotion*, 29(2), 123-134.
- Bless, H., Fiedler, K., ve Forgas J. P. (2006). Mood and the regulation of information processing and behavior. J. P. Forgas (Eds.), *Affect in social thinking and behavior* içinde. New York: Taylor & Francis Psychology Press.
- Boduroglu, A. ve Shah, P. (2009). Effects of spatial configurations on visual change detection: An account of bias changes. *Memory & Cognition*. 37(8), 1120-1131.
- Broadbent, D. E. (1982). Task combination and selective intake of information. *Acta Psychologica*, 50(3), 253-290.
- Broadbent, D. E. (2013). *Perception and communication*. Oxford: Pergamon Press.
- Brosch, T., Scherer, K. R., Grandjean, D. M. ve Sander, D. (2013). The impact of emotion on perception, attention, memory, and decision-making. *Swiss Medical Weekly*, 143, 1-10.

- Cahill, L., Haier, R. J., Fallon, J., Alkire, M. T., Tang, C., Keator, D. ve Mcgaugh, J. L. (1996). Amygdala activity at encoding correlated with long-term, free recall of emotional information. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 93(15), 8016-8021.
- Carrasco, M., (2011). Visual attention: The past 25 years. *Vision Research*, 51(13), 1484-1525.
- Carrette, L. (2014). Exogenous (automatic) attention to emotional stimuli: a review. *Cognitive, Affective and Behavioural Neuroscience*, 14(4), 1228-1258
- Chao, H. F. (2011). Target-to-target repetition cost and location negative priming are dissociable: Evidence for different mechanisms. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 37(4), 1060-1074.
- Chartrand, T. L., van Baaren, R. B. ve Bargh, J. A. (2006). Linking automatic evaluation to mood and information processing style: Consequences for experienced affect, impression formation, and stereotyping. *Journal of Experimental Psychology: General*, 135(1), 58-70.
- Clore, G. L., Gasper, K. ve Garvin, E. (2001). Affect as information. J. P. Forgas (Ed.), *Handbook of affect and social cognition* içinde (s. 121-144). Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Clore, G. L. ve Huntsinger, J. R. (2007). How emotions inform judgment and regulate thought. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(9), 393-399.
- Collaer, M. L. ve Nelson, J. D. (2002). Large visuospatial sex difference in line judgment: Possible role of attentional factors. *Brain and Cognition*, 49(1), 1-12.
- Dolan, R. J. (2002). Emotion, cognition, and behavior. *Science*, 298(5596), 1191-1194.
- Downing, C. J. (1985). The spatial structure of visual attention. *Mechanisms of Attention: Attention and Performance*, 11, 171-187.
- Egeth, H. (1977). Attention and preattention, *The Psychology of Learning and Motivation*, 11, 277-320.
- Eich, E., Kihlstrom, J. F., Bower, G. H., Forgas, J. P. ve Niedenthal, P. M. (2000). *Cognition and emotion*. UK: Oxford University Press.
- Eriksen, C. W. ve Hoffman, J. E. (1973). The extent of processing of noise elements during selective encoding from visual displays. *Perception & Psychophysics*, 14(1), 155-160.
- Eriksen, C. W. ve James, J. D. S. (1986). Visual attention within and around the field of focal attention: A zoom lens model. *Perception & Psychophysics*, 40(4), 225-240.
- Eriksen, C. W. ve Yeh, Y. Y. (1985). Allocation of attention in the visual field. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 11(5), 560-583.
- Fink, G. R., Halligan, P. W., Marshall, J. C., Frith, C. D., Frackowiak, R. S. ve Dolan, R. J. (1997). Neural mechanisms involved in the processing of global and local aspects of hierarchically organized visual stimuli. *Brain: A Journal of Neurology*, 120(10), 1779-1791.
- Folkman, S. ve Moskowitz, J. T. (2000). Stress, positive emotion, and coping. *Current Directions in Psychological Science*, 9(4), 115-118.
- Gable, P. ve Harmon-Jones, E. (2010). The blues broaden, but the nasty narrows: Attentional consequences of negative affects low and high in motivational intensity. *Psychological Science*, 21(2), 211-215.
- Gasper, K. (2004). Do you see what I see? Affect and visual information processing. *Cognition and Emotion*, 18(3), 405-421.
- Gasper, K. ve Clore, G. L. (2002). Attending to the big picture: Mood and global versus local processing of visual information. *Psychological Science*, 13(1), 34-40.
- Geiser, C., Lehmann, W. ve Eid, M. (2008). A note on sex differences in mental rotation in different age groups. *Intelligence*, 36(6), 556-563.
- Georgiou-Karistianis, N., Tang, J., Mehmedbegovic, F., Farrow, M., Bradshaw, J. ve Sheppard, D. (2006). Age-related differences in cognitive function using a global local hierarchical paradigm. *Brain Research*, 1124(1), 86-95.

- Gmeindl, L., Nelson, J. K., Wiggin, T. ve Reuter-Lorenz, P. A. (2011). Configural representations in spatial working memory: modulation by perceptual segregation and voluntary attention. *Attention, Perception & Psychophysics*, 73, 2130-2142.
- Gokce, A., Müller, H. J. ve Geyer, T. (2013). Positional priming of pop-out is nested in visuospatial context. *Journal of Vision*, 13(3), 12-32.
- Hamann, S. (2001). Cognitive and neural mechanisms of emotional memory. *Trends in Cognitive Sciences*, 5(9), 394-400.
- Hillstrom, A. P. (2000). Repetition effects in visual search. *Perception & Psychophysics*, 62, 800-817.
- Hoffman, J. E. (1980). Interaction between global and local levels of a form. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 6(2), 200-222.
- Huang, L. Q. ve Pashler, H. (2005). Expectation and repetition effects in searching for featural singletons in very brief displays. *Perception & Psychophysics*, 67(1), 150-157.
- Huntsinger, J. R. (2013). Does emotion directly tune the scope of attention? *Current Directions in Psychological Science*, 22(4), 265-270.
- Itti, L. ve Koch, C. (2001). Computational modelling of visual attention. *Nature Reviews Neuroscience*, 2(3), 180-194.
- Izard, C. E. (1984). Emotion-cognition relationships and human development. *Emotions, Cognition, and Behavior*, 1, 17-37.
- Jiang, Y., Olson, I. R. ve Chun, M. M. (2000). Organization of visual short-term memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 26(3), 670-683.
- Julesz, B. (1980). Spatial nonlinearities in the instantaneous perception of textures with identical power spectra. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London, Series B, Biological Sciences*, 290(1038), 83-94.
- Kapucu, A., Kılıç, A., Özkılıç, Y. ve Sarıbaz, B. (2018). Turkish emotional word norms for arousal, valence, and discrete emotion categories. *Psychological Reports*. doi: 10.1177/0033294118814722
- Kern, R. P., Libkuman, T. M., Otani, H. ve Holmes, K. (2005). Emotional stimuli, divided attention, and memory. *Emotion*, 5(4), 390-408.
- Kimchi, R. (1992). Primacy of wholistic processing and global/local paradigm: A critical review. *Psychological Bulletin*, 112(1), 10-24.
- Kimchi, R. ve Palmer, S.E. (1982). Form and texture in hierarchically constructed patterns. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 8, 521-535.
- Kinchla, R. A. ve Wolfe, J. M. (1979). The order of visual processing: "Top-down", "bottom-up," or "middle-out". *Perception & Psychophysics*, 25(3), 225-231.
- Kingstone, A. ve Pratt, J. (1999). Inhibition of return is composed of attentional and oculomotor processes. *Perception & Psychophysics*, 61(6), 1046-1054.
- Klein, R. M. (2000). Inhibition of return. *Trends in Cognitive Sciences*, 4(4), 138-147.
- Klein, R. M. ve MacInnes, W. J. (1999). Inhibition of return is a foraging facilitator in visual search. *Psychological Science*, 10(4), 346-352.
- Kristjánsson, Á. ve Driver, J. (2008). Priming in visual search: Separating the effects of target repetition, distractor repetition and role reversal. *Vision Research*, 48, 1217-1232.
- Lamb, M. R. ve Robertson, L. C. (1990). The effect of visual angle on global and local reaction times depends on the set of visual angles presented. *Perception & Psychophysics*, 47(5), 489-496.
- LeDoux, J. E. (1984). Cognition and emotion. *Handbook of cognitive neuroscience* içinde (s. 357-368). Springer, Boston, MA.
- Libkuman, T. M., Nichols-Whitehead, P., Griffith, J. ve Thomas, R. (1999). Source of arousal and memory for detail. *Memory & Cognition*, 27(1), 166-190.

- Loring-Meier, S. ve Halpern, D. F. (1999). Sex differences in visuospatial working memory: Components of cognitive processing. *Psychonomic Bulletin & Review*, 6(3), 464-471.
- Maljkovic, V. ve Nakayama, K. (1994). Priming of pop-out I: Role of features. *Memory & Cognition*, 22(6), 657-672.
- Maljkovic, V. ve Nakayama, K. (1996). Priming of pop-out II. The role of position. *Perception & Psychophysics*, 58(7), 977-991.
- Maljkovic, V. ve Nakayama, K. (2000). Priming of pop-out III. A short term implicit memory system beneficial for rapid target selection. *Visual Cognition*, 7(5), 571-595.
- Müller, N. G., Mollenhauer, M., Rösler, A. ve Kleinschmidt, A. (2005). The attentional field has a Mexican hat distribution. *Vision Research*, 45(9), 1129-1137.
- Navon, D. (1977). Forest before trees: The precedence of global features in visual perception. *Cognitive Psychology*, 9(3), 353-383.
- Navon, D. (1981). The forest revisited: More on global precedence. *Psychological Research*, 43(1), 1-32.
- Niedenthal, P. M. ve Kitayama, S. (Ed.). (2013). *The heart's eye: Emotional influences in perception and attention*. San Diego: Academic Press.
- Pan, F., Wu, X. ve Zhang, L. (2017). Is inhibition of return modulated by involuntary orienting of spatial attention: An ERP study. *Frontiers in Psychology*, 8, 98-113.
- Pearce, J. W. (2007). PsychoPy—psychophysics software in Python. *Journal of Neuroscience Methods*, 162(1-2), 8-13.
- Peters, E., Lipkus, I. ve Diefenbach, M. A. (2006). The functions of affect in health communications and in the construction of health preferences. *Journal of Communication*, 56, S140-S162.
- Posner, M. I. (1980). Orienting of attention. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 32(1), 3-25.
- Posner, M. I. ve Cohen, Y. (1984). Components of visual orienting. *Attention and Performance X: Control of Language Processes*, 32, 531-556.
- Posner, M. I., Cohen, Y. ve Rafal, R. D. (1982). Neural systems control of spatial orienting. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London, Series B, Biological Sciences*, 298(1089), 187-198.
- Posner, M. I., Snyder, C. R. ve Davidson, B. J. (1980). Attention and the detection of signals. *Journal of Experimental Psychology: General*, 109(2), 160.
- Power, M. ve Dalgleish, T. (1997). *Cognition and emotion: From order to disorder*. New York: Taylor & Francis Psychology Press.
- Remington, R. ve Pierce, L. (1984). Moving attention: Evidence for time-invariant shifts of visual selective attention. *Perception & Psychophysics*, 35(4), 393-399.
- Russell, J. A. (2003). Core affect and the psychological construction of emotion. *Psychological Review*, 110, 102-141.
- Shulman, G. L., Remington, R. W. ve Mclean, J. P. (1979). Moving attention through visual space. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 5(3), 500-522.
- Srinivasan, N. ve Hanif, A. (2010). Global-happy and local-sad: Perceptual processing affects emotion identification. *Cognition and Emotion*, 24(6), 1062-1069.
- Tekcan, A. İ. ve Göz, İ. (2005). *Türkçe kelime normları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Tootell, R. B., Hadjikhani, N., Hall, E. K., Marrett, S., Vanduffel, W., Vaughan, J. T. ve Dale, A. M. (1998). The retinotopy of visual spatial attention. *Neuron*, 21(6), 1409-1422.
- Treisman, A. (1982). Perceptual grouping and attention in visual search for features and for objects. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 8(2), 180-194.

- Vuilleumier, P. (2005). How brains beware: neural mechanisms of emotional attention. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(12), 585-594.
- Vuilleumier, P. ve Huang, Y. M. (2009). Emotional attention: Uncovering the mechanisms of affective biases in perception. *Current Directions in Psychological Science*, 18(3), 148-152.
- Wadlinger, H. A. ve Isaacowitz, D. M. (2006). Positive mood broadens visual attention to positive stimuli. *Motivation and Emotion*, 30(1), 87-99.
- Walden, T. A. ve Smith, M. C. (1997). Emotion regulation. *Motivation and emotion*, 21(1), 7-25.
- Wegbreit, E., Franconeri, S. ve Beeman, M. (2015). Anxious mood narrows attention in feature space. *Cognition and Emotion*, 29(4), 668-677.
- Wertheimer, M. (1923). A brief introduction to gestalt, identifying key theories and principles. *Psychologische Forschung*, 4(1), 301-350.
- Wolfe, J. M. ve Horowitz, T. S. (2017). Five factors that guide attention in visual search. *Nature Human Behaviour*, 1(3), 1-8.
- Zeelenberg, R., Wagenmakers, E. J. ve Rotteveel, M. (2006). The impact of emotion on perception: Bias or enhanced processing? *Psychological Science*, 17(4), 287-291.

Bergen İş Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Sınama Çalışması

Adaptation of the Bergen Work Addiction Scale into Turkish: A Validity and Reliability Testing Study

Emrah Özsoy¹

¹Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Sakarya, Türkiye

ORCID: E.Ö. 0000-0003-2886-8824

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Emrah Özsoy,
Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi,
İşletme Bölümü, Sakarya, Türkiye
E-posta/E-mail: eozsoy@sakarya.edu.tr

Başvuru/Submitted: 09.01.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
11.01.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
23.10.2019

Kabul/Accepted: 12.11.2019

Online Yayın/Published Online: 09.04.2020

Atf/Citation: Ozsoy, E. (2020). Adaptation of the Bergen work addition scale into Turkish: A validity and reliability testing study. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 105–125.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0002>

ÖZ

Bu çalışmada Andreassen, Griffiths, Hetland ve Pallesen (2012) tarafından geliştirilmiş Bergen İş Bağımlılığı Ölçeği'nin (Bergen Work Addiction Scale, BWAS) Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliğinin sınanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda BWAS'ın Türkçe formunun (BWAS-T) faktör yapısı (doğrulayıcı faktör analizi), yapı geçerliği (yakınsak geçerlik ve diğer yapılarla ilişkiler) ve güvenilirliği (içsel tutarlılık) test edilmiştir. Ölçeğin yakınsak geçerliğinin sınanması için BWAS-T'nin, DUWAS İşkoliklik Ölçeği'nin Türkçe formu ile ilişkisi incelenmiştir. Ölçeğin diğer yapılarla ilişkisinin sınanması için iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati ile ilişkisi incelenmiştir. Ölçeğin özellikleri dilsel eşdeğerlik, madde analizi, yapı geçerliği ve Cronbach Alpha güvenilirlik analizi yöntemleriyle sınanmıştır. Araştırmaya çeşitli sektörlerde çalışan 294 işgören katılmıştır. Araştırma bulgularına göre BWAS-T'nin faktör yapısına ilişkin elde edilen uyum indeksleri değerlerinin kabul edilebilir aralıkta olduğu ve orijinali ile uyumlu bir şekilde tek faktörlü yapısının desteklendiği tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi bulguları, $\chi^2 = 45.916$, $p < .001$, $\chi^2/df = 3.53$, TLI = .88, CFI = .93, GFI = .96, AGFI = .91, RMSEA = .07 şeklindedir. BWAS-T'nin içsel tutarlılık değeri .78 olarak hesaplanmış ve ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. BWAS-T'nin DUWAS-TR'nin toplam skoru ve DUWAS-TR'nin alt faktörleri (aşırı çalışma ve kompulsif çalışma) ile pozitif ilişkili olduğu ve yakınsak geçerliğinin desteklendiği sonucuna varılmıştır. Beklenildiği üzere BWAS-T, iş stresi ile pozitif iş tatmini ve yaşam tatmini ile de negatif bir ilişki sergilemiştir. Ayrıca BWAS-T ve DUWAS-TR, iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati ile benzer etki büyüklüğünde korelasyon sergilemiştir. Tüm bu bulgulara dayanarak BWAS-T'nin psikometrik özelliklerine yönelik çeşitli kanıtlar elde edilmiş bir ölçüm aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İşkoliklik, iş bağımlılığı, Bergen iş bağımlılığı ölçeği, geçerlik, güvenilirlik

ABSTRACT

This study aimed to adapt the Bergen Work Addiction Scale (BWAS) developed by Andreassen, Griffiths, Hetland and Pallesen (2012) into Turkish and to test its validity and reliability. In this context, the factor structure (confirmatory factor analyses), construct validity (convergent validity and relations with other structures), and reliability (internal consistency) of the Turkish version of BWAS (BWAS-T) were tested. In order to test the convergent validity of the scale, the relationship of BWAS-T with a Turkish form of the Dutch Work Addiction Scale was examined. To test the relationship of the scale with other structures, the relationship of BWAS-T with job stress, job satisfaction, life satisfaction, and weekly average working hours was examined. The properties of the scale were tested with linguistic equivalence, item analysis, construct validity, and Cronbach Alpha reliability analysis methods. Two hundred ninety-four employees working in various sectors participated in the study. According to the findings of the study, it was determined that the values of the fit indices obtained for factor structure of BWAS-T were within an acceptable range and that the one-factor structure was supported in accordance with the original study. Confirmatory factor analysis findings were $\chi^2 = 45.916$, $p < .001$, $\chi^2/df = 3.53$, TLI = .88, CFI = .93, GFI = .96, AGFI = .91, RMSEA = .07. The internal consistency value of BWAS-T was calculated as .78 and it was concluded that reliability of the scale was acceptable. It was found that BWAS-T has positive associations with DUWAS-TR's total score and DUWAS-TR's sub-dimensions (i.e., working excessively and working compulsively), and thus the convergent validity was supported. As expected, BWAS-T was positively associated with job stress and weekly average working hours and negatively associated with job satisfaction and life satisfaction. In addition, BWAS-T and DUWAS-TR correlated with job stress, job satisfaction, life satisfaction and weekly average working hours with similar effect sizes. Based on these findings, BWAS-T is a measurement tool with evidence of psychometric properties.

Keywords: Workaholism, work addiction, Bergen work addiction scale, validity, reliability

EXTENDED ABSTRACT

There are a limited number of scales to measure workaholism. These are; the Work Addiction Risk Test (WART) developed by Robinson (1989), WorkBAT (The Workaholism Battery) developed by Spence and Robbins (1992), and DUWAS (The Dutch Work Addiction Scale) developed by Schaufeli, Taris, and Bakker (2006). These scales have been criticized in previous studies for reasons such as a lack of psychometric properties. Moreover, these scales do not really measure workaholism at the starting point (i.e., addiction) (Andreassen, Hetland, & Pallesen, 2014). Andreassen, Griffiths, Hetland, and Pallesen (2012) developed BWAS (Bergen Work Addiction Scale) with a single factor that included seven items. Each item reflects a dimension of addiction (i.e., salience, mood modification, tolerance, withdrawal, conflict, relapse, and problems) (Griffiths, 1996; 2005; cited in Andreassen et al., 2012). BWAS was developed with a reduction of items in the existing work addiction scales and could be considered an important alternative tool to measure workaholism. Therefore, BWAS is expected to contribute to research carried out in Turkey related to workaholism. This study aimed to adapt BWAS into Turkish. The Turkish version of BWAS (BWAS-T) needs to meet several expectations (on factor structure, construct validity, and internal consistency) for testing its psychometric properties. In order to support the factor structure of the scale, CFA findings should be acceptable and like the study in which the scale was developed. In

addition, convergent validity of BWAS-T should be supported. In order to test convergent validity, BWAS-T was expected to be positively associated with the Turkish version (DUWAS-TR) of the DUWAS (Duwas work addiction scale). Also BWAS-T was expected to be negatively related with job satisfaction (Andreassen, Hetland, Molde, & Pallesen, 2011; Avanzi, van Dick, Fraccaroli, & Sarchielli, 2012), life satisfaction (Andreassen et al., 2011; Aziz & Zickar, 2006), job stress (Aziz, Wuensch, & Brandon, 2010; Clark, Michel, Stevens, Howell, & Scruggs, 2014; Shimazu & Schaufeli, 2009), and positively related with average working hours to support its validity. Another important expectation was to be able to provide more support on the validity of BWAS-T, while the correlation coefficient of BWAS-T and DUWAS-TR with variables such as job stress, job satisfaction, life satisfaction and weekly average working hours was not expected to differ statistically. Finally, the internal consistency level of the scale was expected to be acceptable. Meeting this set of expectations will support the validity and reliability of BWAS-T.

Method

BWAS was translated into Turkish using a professional translation company, two linguists, and a researcher from the study. Then, the thinking-aloud-method (van Someron, Barnard, & Sandberg, 1994) was applied. After that: a pilot study was conducted with 20 academicians. Finally, after some minor revisions, the Turkish version of the scale was created, and it was translated back into English by two linguists and the final version of BWAS-T was created. The data was collected with participation of 292 employees from various sectors operating in Sakarya. The relationship of BWAS-T with DUWAS-TR, work stress, job satisfaction, life satisfaction, and average working hours per week, was investigated for validity testing. In this context, the 14-item Turkish version (Dogan & Tel, 2011) of DUWAS developed by Schaufeli et al. (2006) was used. Job satisfaction was assessed by the 5-item version of the overall job satisfaction scale developed by Brayfield & Rothe (1951). Job stress was assessed by a 7-item single factor job stress scale developed by House & Rizzo (1972). Life satisfaction was measured by a single-item life satisfaction scale developed by Cheung & Lucas (2014). Average working hours per week were measured with an open ended question.

Results

Total correlations of the items in BWAS-T were found between .48 and .53. The internal consistency value of BWAS-T was calculated as .78. CFA findings ($\chi^2 = 45.916$, $p < .001$, $\chi^2/df = 3.53$, TLI = .88, CFI = .93, GFI = .96, AGFI = .91, RMSEA = .07) and fit the data well for one factor solution. Factor loadings (in terms of standardized regression weights) ranged from .52 to .63. The relationship between BWAS-T and DUWAS-TR was investigated in order to

test the convergent validity of BWAS-T, and there was a moderately significant relationship between BWAS-T and DUWAS-TR which supports the convergent validity of BWAS-T. In addition, BWAS-T was positively correlated with job stress and negatively correlated with job satisfaction and life satisfaction. BWAS-T was found to be positively associated with weekly average working hours in parallel with previous empirical findings. Additionally, the correlation coefficients of DUWAS-TR and BWAS-T in relation to job stress, job satisfaction, life satisfaction, and weekly average working hours did not show statistically significant differences as calculated by the formula developed by Steiger (1980). In this respect, all findings supported the psychometric properties of BWAS-T.

Discussion

The findings of the factor structure of the scale were coherent with the original study so therefore a single-factor structure was confirmed. Findings related to the construct validity supported the construct validity of the scale. The finding of internal consistency was acceptable. Therefore, the findings of BWAS-T on the factor structure (CFA), reliability (Cronbach's Alpha), and construct validity provided evidence that support the psychometric properties of the BWAS-T. Thus, BWAS-T could be used in further research carried out in Turkey to measure workaholism.

İşkoliklik kavramı 1970'lerde alkoliklikten yola çıkılarak ortaya atılmıştır ve aradan 50 yıl geçmesine rağmen kavramın tanımı konusunda henüz bir netlik sağlanamamıştır. Kavramı ilk olarak Oates (1971) kontrol edilemeyen kompulsif çalışma ihtiyacı düzeyinde işe bağımlılık olarak tanımlamıştır. Daha sonra kavrama, kişinin işini çok sevmesinden kaynaklı olarak işe güdülenmesi ve işten keyif alması gibi anlamlar yüklenmiştir (Machlowitz, 1980; Robinson, 1999). Schaufeli, Shimazu ve Taris (2009) kavramı aşırı ve kompulsif çalışma kapsamında incelemiştir. Andreassen, Griffiths, Hetland ve Pallesen (2012) ise kavramın bağımlılıkla ilişkisini incelemiştir. Araştırmacılar kavramı bireyin özel ilişkilerini, boş zaman aktivitelerini ve sağlığını olumsuz etkileyecek şekilde çalışmaya çok fazla enerji ve çaba sarf etmesi olarak tanımlamıştır. Buna bağlı olarak işkolikliği olumsuz sonuçlara yol açan bir iş bağımlılığı olarak değerlendirmiştir. Nitekim işkoliklik ile ilgili yapılan çalışmalarda işkolikliğin işe (örn., iş tatmini) ve yaşama yönelik (örn., yaşam tatmini) tutumları olumsuz etkilediği yönünde bulgular elde edilmiştir (Andreassen, Hetland, Molde ve Pallesen, 2011; Andreassen, Pallesen ve Torsheim, 2018; Clark, Michel, Stevens, Howell ve Scruggs, 2014; van Beek, Hu, Schaufeli, Taris ve Schreurs, 2012). Dolayısıyla ile her ne kadar kavram üzerinde net bir fikir birliği olmasa da işkolikliğin olumsuz bir özellik ya da davranışsal eğilim olduğu iddia edilebilir.

İşkoliklerin en belirgin özellikleri aşırı ve kompulsif çalışmalarıdır (Schaufeli, Taris ve Bakker, 2006). Ancak aşırı çalışma tek başına işkolikliğin bir göstergesi değildir. Çünkü dönemsel zorunluluklar, örgüt içindeki mesleki sorumluluklar ya da kişinin yaşamına ilişkin maddi sorumluluklarından ötürü bireyin aşırı derecede çalışması bazı durumlarda kaçınılmaz olabilmektedir (Schaufeli ve ark., 2009). İş bağımlılığında fazlaca çalışma, kişinin çalışmak zorunda olmadığı durumlarda bile, hatta bazen verim alamamasına rağmen çalışmaya devam etmesini ifade etmektedir (Shimazu, Schaufeli, Kamiyama ve Kawakami, 2015). Bu durum çoğu zaman kişinin sosyal ve aile yaşamını ihmal etmesine neden olmaktadır. Bu sebeple belirtilen aşırı çalışma; çalışkanlık, dönemsel ya da bağlamsal koşullar nedeniyle çok çalışma, işten keyif alarak coşku ve arzu ile verimli bir şekilde çalışmayı ifade eden çalışmaya tutkunluk (work engagement) ile karıştırılmamalıdır (Schaufeli, Taris ve van Rhenen, 2008). Kompulsif çalışma ise bireyin dürtüsel olarak çalışmayı sürdürmesini ifade etmektedir (Schaufeli ve ark., 2006). Bu eğilim kişinin özellikle tatillerde ya da boş zamanlarda bile sürekli işle ilgili zihnen ya da bedenen meşgul olmasına neden olmaktadır (Robinson, 1989). Bu özelliklere ek olarak işkolikler gerek olmadığı halde bile çalışmaya saplantılı bir şekilde devam etme, verimlilik

düzeyi düşük olduğunda bile çalışmayı sürdürme ve ekonomik gerekçeler haricinde, güç, tanınma, beğenilme ve terfi alma gibi güdülerle çalışmayı yaşamın merkezinde tutma eğilimindedir (Andreassen, 2014; Clark ve ark., 2014; Shimazu ve Schaufeli, 2009; Srivastava, 2012; Sussman, 2012).

İşkoliklik özellikle 2000'li yıllardan sonra dünya genelinde yaygın bir şekilde çalışmaya başlanmıştır (Aziz ve Zickar, 2006; Clark, Michel, Zhdanova, Pui ve Baltes, 2016; Ng, Sorensen ve Feldman, 2007; Schaufeli ve ark., 2008). İşkolikliğe ilişkin yapılan çalışmalar temelde işkolikliğin ölçümüne (Robinson, 1989; Schaufeli, Bakker, van der Heijden ve Prins, 2009; Spence ve Robbins, 1992), nedenlerine (Bovornusvakool, Vodanovich, Ariyabuddhiphongs ve Sakkaphat, 2012), sonuçlarına (Scott, Moore ve Miceli, 1997), kavramsal ve teorik arka planını geliştirmeye yönelik yürütülmüş çalışmalardan (Andreassen, 2014; McMillan, O'Driscoll, Marsh ve Brady, 2001; Oates, 1971; Robinson, 1989) oluşmaktadır. İşkoliklik çalışmalarında temel problemlerden biri işkolikliğin ölçümüdür (Andreassen ve ark., 2012; Andreassen, Hetland ve Pallesen, 2014). İşkoliklik bazı araştırmacılarda pozitif (örn., Machlowitz, 1980) bazılarında ise negatif değerlendirildiği için (Schaufeli ve ark., 2009; Shimazu ve Schaufeli, 2009), kavramın ölçümünde farklı yaklaşımlar söz konusudur (Andreassen ve ark., 2012; Spence ve Robbins, 1992). Bu sebeple işkolikliğin ölçümüne ilişkin geliştirilmiş ölçeklerden elde edilen sonuçlar, işkolikliğin işle ve sosyal yaşamla ilişkili değişkenlere etkisi açısından birbirleri ile çelişmektedir (Avanzi ve ark., 2012; Aziz ve Zickar, 2006; Burke ve MacDermid, 1999; del Libano, Llorens, Salanova ve Schaufeli, 2012).

İşkolikliğin ölçümü için geliştirilen ölçek sayısı sınırlıdır. Bunlardan ilki Robinson (1989) tarafından geliştirilmiş Work Addiction Risk Test'tir (WART). WART, iş bağımlılığı konusunda sorun yaşayan bireylerdeki belirtilerden yola çıkarak geliştirilmiştir ve 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçek aşırı çalışma, öz-değer, kontrol-mükemmeliyetçilik, yakınlık ve zihinsel meşguliyet olmak üzere beş faktörden oluşmaktadır (Robinson ve Post, 1994). Ayrıca ölçeğin 15 maddeli ya da tek faktörlü yapıları da alan yazında bulunmaktadır (Andreassen ve ark., 2012; Andreassen ve ark., 2014). Ancak ölçek, faktör yapısıyla ilgili tutarsız bulgular (Andreassen, 2014; Flowers ve Robinson, 2002), kaygı ve A tipi kişilik ile oldukça yüksek düzeyde ilişki göstermesi (Mudrack, 2006) gibi nedenlerden dolayı eleştirilmektedir (Quinones ve Griffiths, 2015). İşkolikliğin ölçümünde yaygın olarak kullanılan bir diğer ölçek Spence ve Robbins (1992) tarafından geliştirilmiş The Workaholism Battery'dir (WorkBAT). Ölçek 25 maddeden ve işe katılma, işe güdülenme

ve işten zevk alma faktörlerinden oluşmaktadır. WorkBAT ilk olarak öğrenci örnekleminde uygulanmış ve ardından bazı maddeler çıkarılarak yetişkin örnekleminde 25 maddelik versiyonunun psikometrik özellikleri incelenmiştir. WorkBAT'ın psikometrik özellikleri bazı araştırmacılarca yetersiz bulunmuş (McMillan, Brady, O'Driscoll ve Marsh, 2002), özellikle işten keyif alma faktörü, işkolikliğin teorik arka planı ve kavramın çıkış noktasıyla uyuşmaması gibi nedenlerden dolayı (Mudrack, 2006; van Beek, Taris ve Schaufeli, 2011) eleştirilmiştir. WorkBAT ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasında, Ersoy-Kart (2005) ölçekteki faktörlerden biri olan işe katılımın ölçekte yer almadığını görmüştür. Ölçek Türkiye'de bazı araştırmalarda kullanılmıştır (Akın ve Oğuz, 2010; Emhan, Mete ve Emhan, 2012). The Dutch Work Addiction Scale (DUWAS), işkolikliğin ölçümünde yaygın olarak kullanılan bir diğer ölçektir. DUWAS, WART ve WorkBAT ölçeklerindeki maddelerden de yararlanılarak, Hollanda ve Japonya örneklemlerinden elde edilen verilerle Schaufeli ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin 17 ve 10 maddeli iki farklı formu bulunmaktadır. İşkolikliği aşırı çalışma ve kompulsif çalışma faktörleri ile ölçmektedir. Ölçeğin 17 maddeli formunun Türkçeye uyarlanması Doğan ve Tel (2011) tarafından yapılmış ve Duwas İşkoliklik Ölçeği'nin Türkçe formundan (DUWAS-TR) üç madde çıkarılmıştır. DUWAS, kompulsif eğilimleri ölçmede yetersiz kalması ve ölçeğin mevcut faktörlerinin işkolikliğin çıkış noktasını yansıtmadaki yetersizliği gibi nedenlerden dolayı eleştirilmektedir (Quinones ve Griffiths, 2015). İşkolikliğin ölçümünde yer alan az sayıda ölçeğin birbirleri ile uyumsuz olmaları, psikometrik özelliklerinin yetersizlikleri ve işkolikliğin teorik arka planını yeteri kadar yansıtmaması sebebiyle daha kapsamlı bir ölçek ihtiyacı dikkat çekmektedir (Andreassen ve ark., 2014).

Alan yazında her ne kadar bazı araştırmacılarca işkolikliğin esasen olumlu bir durum olduğu vurgulansa da (Machlowitz, 1980) mevcut ampirik bulgular işkolikliğin ağırlıklı olarak olumsuz sonuçlara yol açtığını göstermektedir (Clark ve ark., 2014; van Beek ve ark., 2012). Bu nedenle Andreassen ve arkadaşları (2012) işkolikliğin bir tür bağımlılık olan iş bağımlılığına dayandığını ve dolayısıyla bağımlılık kriterlerine uygun olarak geliştirilmiş bir ölçekle daha doğru bir şekilde ölçülebileceğini iddia etmişlerdir. Bu amaçla da Bergen Work Addiction Scale'i (BWAS) geliştirmişlerdir (Andreassen ve ark., 2012). Araştırmacılar, toplamda 12.137 katılımcının dahil olduğu iki ayrı örneklemden elde edilen veriler ile çalışmayı gerçekleştirmiştir. Başlangıçta bağımlılığı temsil eden 14 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. İlgili analizlerin ardından ise, her biri bağımlılığın bir faktörünü (belirginlik, tolerans, duygu durum düzenleme, nüks etme, yoksunluk, çatışma

ve problem yaşama) temsil edecek şekilde ölçek yedi maddeye indirilmiştir (Griffiths, 1996; 2005; akt., Andreassen ve ark., 2012). Ölçek geliştirme çalışmasında tek faktörlü yapı doğrulanmış olup uyum indeksleri kabul edilebilir düzeyde tespit edilmiştir (tüm faktör yükleri $> .49$; RMSEA = $.077$, CFI = $.96$, TLI = $.95$). Ölçeğin yakınsak geçerliği diğer işkoliklik ölçekleri ile sınanmış ve ölçeğin geçerliğini destekleyici bulgular elde edilmiştir. Haftalık çalışma saati, liderlik pozisyonu ve öznel sağlık şikayetleri gibi değişkenler ile ilişkiler incelenerek ölçeğin ayırt edici geçerliği ortaya konmuştur. Ölçeğin içsel tutarlılık değerleri birinci örneklem için $.84$, ikinci örneklem için $.80$ olarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak ölçeğin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir olduğu sonucuna varılmıştır.

İşkolikliğin ölçümüne ilişkin kısıtlılıkların azaltılması üzerine geliştirilen BWAS, kavramın ölçümünde önemli bir alternatif olmuştur. Öncelikle BWAS işkolikliğin çıkış noktasına (bağımlılığa) uygun kriterlerle geliştirilmiştir. Ancak işkolikliği ölçen diğer ölçeklerde oldukça sınırlı sayıda madde bağımlılık kriterlerine uygun bir içerik taşımaktadır. İkinci olarak BWAS, işkolikliğe ilişkin mevcut ampirik bulguların yoğunluğu ile uyuşan bir bakış açısı üzerine inşa edilmiştir. Mevcut ampirik bulguların çoğunda işkolikliğin işe ve sosyal yaşama yönelik tutum, davranış ve çıktıları olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu kapsamda işkolikliğin; evlilik tatmini (Robinson, Flowers ve Ng 2006), iş-aile çatışması (Bakker, Demerouti ve Burke, 2009; del Libano, Llorens, Salanova ve Schaufeli, 2010), iş-yaşam dengesi (Aziz, Adkins, Walker, ve Wuensch, 2010), yaşam tatmini (Aziz ve Zickar, 2006), mutluluk (del Libano ve ark., 2010) gibi sosyal yaşama ilişkin değişkenleri olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde işkolikliğin; stres (Aziz, Wuensch ve Brandon, 2010; Clark ve ark., 2014; Shimazu, Schaufeli ve Taris, 2010; Taris, Schaufeli ve Verhoeven, 2005), iş tatmini (Avanzi, van Dick, Fraccaroli ve Sarchielli, 2012; del Libano ve ark., 2010), tükenmişlik (Jenaabadi, Nejad, Abadi, Haghhi ve Hojatinasab, 2016; Taris, Schaufeli ve Verhoeven, 2005; van Beek ve ark., 2012) ve performans (Shimazu ve Schaufeli, 2009) gibi iş yaşamına ilişkin değişkenleri olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bu sebeple BWAS, WorkBAT ölçeğinde yer alan işe güdülenme, işten keyif alma gibi işkolikliğin kavramsal ve teorik arka planı ile uygun olmadığı iddia edilen faktörlerden ziyade, kavramın teorik arka planına daha uygun içerikle işkolikliği ölçmektedir. Çünkü işkolikliğe ilişkin mevcut ampirik çalışmaların çoğunun aksine WorkBAT ölçeğinde yer alan işe güdülenme ve işten keyif alma faktörlerinin iş tatmini (Avanzi ve ark., 2012), yaşam tatmini (Andreassen ve ark., 201; Aziz ve Zickar, 2006) ve stres (Burke, 2000) değişkenleri olumsuz etkilemediği tespit edil-

miştir. Ek olarak BWAS ölçeğinin psikometrik özellikleri farklı dillerdeki versiyonlarında da psikometrik özellikleri kabul edilebilir düzeyde tespit edilmiştir (Lehçe: Atroszko, Pallesen, Griffiths, ve Andreassen, 2017; İtalyanca: Molino, 2012; Macarca: Orosz ve ark., 2016). Yukarıda vurgulanan tüm bu hususlardan dolayı BWAS'ın işkolikliğinin ölçümünde önemli bir alternatif olduğu düşünülmektedir.

BWAS'ın işkoliklik kavramını açıklama ve ölçmeye katkıları sebebiyle bu çalışmada BWAS'ın Türkçe uyarlanması gerçekleştirilecektir. BWAS'ın Türkçeye uyarlanması ve Türkçe formunun (BWAS-T) geçerliğinin ve güvenilirliğinin test edilmesi için bir takım beklentileri karşılanması gerekmektedir. Bunlardan ilki faktör yapısının belirlenmesidir. BWAS, geliştirildiği çalışmada tek faktörlü bir yapı olarak ortaya atılmış ve uyum indeksleri kabul edilebilir düzeyde tespit edilmiştir. Bu çalışmada da ölçeğin tek faktörlü yapısının desteklenmesi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olması beklenmektedir. Ölçeğin geçerliğinin test edilmesi için kullanılan ikinci yöntem ise yine yapı geçerliği kapsamında değerlendirilen yakınsak geçerliğin sınanması olacaktır. Bunun için ölçeğin, halihazırda Türkçeye uyarlanmış olan bir başka işkoliklik ölçeği olan DUWAS-TR ile ilişkisi incelenecek ve aralarında anlamlı bir ilişki olması beklenecektir. Yapı geçerliği kapsamında yapılan son analizde ise ölçeğin teorik olarak ilişkili diğer yapılarla (iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati) ilişkisinin incelenmesi olmuştur. İşkoliklik ile iş stresi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda bu kavramların çoğunlukla pozitif ilişki gösterdiği belirtilmiştir (Aziz, Wuensch ve Brandon, 2010; Clark ve ark., 2014; Kanai, Wakabayashi ve Fling, 1996; Shimazu ve Schaufeli, 2009; Shimazu ve ark., 2010; Taris ve ark., 2005). Bu nedenle, BWAS-T ve iş stresi arasında pozitif bir ilişki elde edilmesi beklenmiştir. Daha önce yapılan çalışmalarda işkoliklikle iş tatmini (Andreassen ve ark., 2011; Avanzi ve ark., 2012; Aziz ve Zickar, 2006; del Libano ve ark., 2012; Schaufeli ve ark., 2009; Shimazu ve Schaufeli, 2009) ve yaşam tatmini (Andreassen ve ark., 2011; Aziz ve Zickar, 2006) arasında ağırlıklı olarak negatif ilişki tespit edilmiştir. Bu sebeple BWAS-T'nin iş tatmini ve yaşam tatmini ile negatif ilişkili olması beklenmiştir. Aşırı çalışma işkolikliğinin önemli bir belirtisi olduğu için (Schaufeli ve ark., 2006) BWAS-T ve haftalık ortalama çalışma saati arasında pozitif ilişki elde edilmesi beklenmiştir. Ayrıca BWAS-T ile DUWAS-TR'nin iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati gibi değişkenlerle ilişkisine ilişkin korelasyon katsayısının istatistiki açıdan farklılaşmaması ölçeğin geçerliğini destekleyici yönde olacaktır. Son olarak ölçeğin içsel tutarlılık

düzeyinin kabul edilebilir düzeyde olması beklenmiştir. Söz konusu beklentilerin karşılanması ölçeğin geçerliğini ve güvenilirliğini destekleyecektir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmaya Sakarya'da kamu ve özel sektör örgütlerinden, eğitim, sağlık, doğalgaz, gıda, otomotiv gibi alanlarda faaliyet gösteren tamamı büyük ölçekli toplam dokuz ayrı örgütün çalışanları katılmıştır. Katılımcıların %54.1'i erkek, % 56.8'i evli, % 61'i kamu sektörü çalışanı, yaş ortalaması 34.16 ($SS = 9.02$) ve ortalama aylık geliri 3717.13 ($SS = 1687.09$) Türk Lirasıdır. Katılımcıların %28.1'i lise ve öncesi, % 10.3'ü ön lisans, % 36.6'sı lisans, % 11.3'ü yüksek lisans ve %11.3'ü doktora mezundur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anketin birinci bölümünde araştırma kapsamında Türkçeye uyarlanan Bergen İş Bağımlılığı Ölçeği bulunmaktadır. Anketin ikinci bölümünde House ve Rizzo (1972) tarafından geliştirilmiş İş Stresi Ölçeği, Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilmiş Genel İş Tatmini Ölçeği ve Cheung ve Lucas (2014) tarafından geliştirilmiş Yaşam Tatmini Ölçeği yer almaktadır. Anketin üçüncü bölümünde Schaufeli ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilmiş DUWAS işkoliklik ölçeği kullanılmıştır. Son bölümde ise katılımcıların, yaş, medeni durum, cinsiyet ve eğitim durumu gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almıştır. Ayrıca katılımcıların haftalık ortalama çalışma saatini ölçen soru da son bölümde yer almıştır. Katılımcıların haftalık ortalama çalışma saatini belirlemek için "haftada ortalama çalışma süreniz kaç saattir?" şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuştur.

Bergen İş Bağımlılığı Ölçeği (BWAS): Andreasson ve arkadaşları (2012) tarafından bağımlılık kriterlerinden yola çıkarak geliştirilmiştir. Ölçek başlangıçta 14 madde olarak tasarlanmış, analizlerden sonra yedi maddeye indirilmiştir ve tek faktörlü yapıdan oluşmaktadır. Ölçek 1 = Hiçbir Zaman, 2 = Nadiren, 3 = Bazen, 4 = Sıklıkla, 5 = Her Zaman yanıt kategorisinde 5'li Likert tipi ile değerlendirilmiştir. Ölçekte yer alan örnek bir madde "*Geçtiğimiz yıl boyunca ne sıklıkla suçluluk, kaygı, çaresizlik ve depresyon duygularını azaltmak için çalıştınız?*" şeklindedir.

Ölçeğin Türkçeye çevrilme sürecinden önce ilk olarak ölçeği geliştiren yazarlarla iletişime geçilmiş ve ölçeğin Türkçeye uyarlanmasına ilişkin izin alınmıştır. Ölçeğin çeviri

işlemlerine ilişkin süreç izlenirken Sousa ve Rojjanasrirat'ın (2011) öneriler seti dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda ölçek bir profesyonel çeviri firması, iki İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim elemanı ve araştırmacının kendisi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Söz konusu çeviriler üç kişiden oluşan alan uzmanları tarafından incelenerek ve her bir madde için en uygun ifadelerden yararlanılarak tek bir çeviri altında toplanmıştır. Daha sonra sesli düşünme tekniği (thinking-aloud-method) (van Someron, Barnard ve Sandberg, 1994) ile bir grup doktora öğrencisine ölçekteki maddelerden ne anladığı sorulmuştur ve sonrasında ölçekte küçük birkaç revizyon yapılmıştır. Çeviriler pilot uygulama kapsamında 20 akademisyene ulaştırılmış ve soruların anlaşılabilirliği ve Türk dili ve kültürüne uygunluğu açısından geri bildirimler alınmıştır. Son olarak küçük revizyonlardan sonra ölçeğin Türkçe formuna son hal verilmiş ve daha önce ölçeğin orijinalini bilmeyen iki dil bilimci tarafından İngilizceye geri çevirme işlemi (back translation) yapılmıştır. Birkaç fiil ve isimde farklı kavramlar kullanımı haricinde ölçeğin orijinal formundan farklılaşan bir görüntü ortaya çıkmamıştır. Dolayısı ile ölçeğin Türkçe formuna (BWAS-T) son hal verilmiştir.

Duwas İşkoliklik Ölçeği (DUWAS-TR). Bu ölçek Schaufeli ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilmiştir ve 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin *aşırı çalışma* ve *kompulsif çalışma* olmak üzere iki faktörü mevcuttur. Schaufeli ve arkadaşları (2006) ölçeğin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir düzeyde ve içsel tutarlılık katsayılarını *aşırı çalışma* faktörü için .80 ve *kompulsif çalışma* faktörü için .86 olarak tespit etmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Doğan ve Tel (2011) tarafından yapılmış ve 17 maddelik DUWAS ölçeğinin uyarlama çalışmasında ölçekten üç madde çıkarılmış ve ölçek 14 maddeye indirilmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonu (DUWAS-TR) işkolikliği 14 madde ve iki faktör (*aşırı çalışma* için sekiz madde ve *kompulsif çalışma* için altı madde) ile ölçmektedir. Uyarlama çalışmasında ölçeğin güvenirlik katsayılarının *aşırı çalışma* için .76, *kompulsif çalışma* için .74 olduğu bildirilmiştir. DUWAS-TR birçok araştırmacı (Akçakanat, Muhammet ve Demirgil, 2017; Bulgurcu Gürel ve Altunoğlu, 2016; Özsoy, 2018) tarafından da kullanılmıştır ve içsel tutarlılık değerleri, her bir faktör için .70 ve üzerinde tespit edilmiştir. Ölçek 5'li Likert (1 = Hiç Uygun Değil, 2 = Uygun Değil, 3 = Biraz Uygun, 4 = Uygun, 5 = Tamamen Uygun) tipi yanıt kategorisine sahiptir.

Genel İş Tatmini Ölçeği. Bu çalışmada Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilmiş tek faktörlü Genel İş Tatmini Ölçeğinin 5 maddelik versiyonu kullanılmıştır. Ölçeğin içsel tutarlılık değerinin yüksek ($\alpha = .87$), psikometrik özelliklerinin de kabul edilebilir aralıkta olduğunu tespit etmiştir (Brayfield ve Rothe, 1951). Ölçeğin Türkçeye

çeviri çalışması Bilgin (1995) tarafından yapılmıştır. Ölçek birçok araştırmacı tarafından (Doğan ve Aslan, 2018; Özsoy ve Ardıç, 2017; Yürür ve Keser, 2011) daha önceden kullanılmıştır. Özsoy ve Ardıç, (2017) yaptıkları faktör analizinde ölçeğin tek faktörlü yapısının desteklendiğini ve içsel tutarlılık değerini .84 tespit etmiştir. Ölçek 5'li Likert (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 2 = Katılmıyorum, 3 = Kararsızım, 4 = Katılıyorum, 5 = Kesinlikle Katılıyorum) tipi ile değerlendirilmektedir.

İş Stresi Ölçeği. House ve Rizzo (1972) tarafından geliştirilmiş 7 madde ve tek bir faktörden oluşan iş stresi ölçeği kullanılmıştır. House ve Rizzo (1972) ölçeğin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir aralıkta ve güvenilirlik katsayısının .83 olduğunu tespit etmiştir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlaması Efeoğlu (2006) tarafından yapılmış ve ölçeğin Türkçe versiyonunun geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Uyarlama çalışmasında ölçeğin içsel tutarlık değeri .84 olarak hesaplanmış, ölçeğin kullanıldığı diğer çalışmalarda (Bulgurcu Gürel ve Altunoğlu, 2016; Yeşiltaş ve Ekici, 2017) içsel tutarlık değerlerine ilişkin benzer bulgular elde edilmiş ve tek faktörlü yapısı desteklenmiştir (Yıldırım, 2008). Ölçek 1 = Hiçbir Zaman, 2 = Nadiren, 3 = Bazen, 4 = Sıklıkla, 5 = Her Zaman şeklinde derecelendirilmiş 5'li Likert tipindedir.

Yaşam Tatmini Ölçeği. Cheung ve Lucas (2014) tarafından geliştirilmiş tek maddeli yaşam tatmini ölçeği kullanılmıştır. Cheung ve Lucas (2014) ölçeğin uzun formulu yaşam tatmini ölçekleri ile yakınsak geçerliğini sınamış ve ölçeğin psikometrik özelliklerinin kabul edilebilir olduğu sonucuna varmıştır. Ölçek araştırmacı tarafından Türkçeye çevirilmiş ve 5'li Likert tipi (1 = Hiç Memnun Değilim, 2 = Memnun Değilim, 3 = Kısmen Memnunum, 4 = Memnunum, 5 = Çok Memnunum) tipi yanıt kategorisine sahiptir

İşlem

Araştırmadaki veriler Sakarya'da faaliyet gösteren çeşitli sektörlerdeki kurumların çalışanlarının katılımı ile toplanmıştır. Veriler Şubat 2018-Mart 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Kamu kurumlarındaki yöneticilerin bilgileri dahilinde anket formları araştırmacının kendisi tarafından katılımcılara elden dağıtılmıştır. Özel sektör örgütlerine ise yöneticilerin bilgisi dahilinde anket formları yöneticilere çalışanlara dağıtılmak üzere teslim edilmiştir. Katılımcılara iki hafta sonra anket formlarının teslim alınacağı ve katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu bilgisi verilmiştir. Bu kapsamda yaklaşık 400 anket formu dağıtılmıştır. Eksik ve özensiz anket formları çıkarıldıktan sonra (yaklaşık % 7), toplamda 292 adet (geri dönüş oranı % 73) geçerli anket formu elde edilmiş

ve ilgili analizlere tabi tutulmuştur. DFA için örneklem sayısının 200'den ve ölçekteki madde sayısının 10 katından fazla olması gerektiği için (Myers, Ahn ve Jin, 2011) söz konusu örneklem büyüklüğünün araştırma kapsamında ihtiyaç duyulacak istatistiksel analizler için yeterli olacağı tespit edilmiştir. Verilerin analizinde madde analizi, iç tutarlılık analizi için Cronbach Alpha değeri, DFA için yapısal eşitlik modellemesi, yapılar arasındaki ilişkiyi incelemek ve yakınsak geçerliği sınamak için korelasyon analizi ve BWAS-T ve DUWAS-TR'nin diğer yapılarla ilişkisindeki farklılığı incelemek için z testi uygulanmıştır. Verilerinin analizleri için SPSS for Windows 21.0 ve AMOS 22.0 (IBM, 2018) paket programlarından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Madde Analizi. Ölçekteki maddelere ilişkin madde toplam korelasyonları .48 ile .53 arasında tespit edilmiştir. Ayrıca ölçekten madde çıkartılması durumunda ölçeğin içsel tutarlılık düzeyinin artmayacağı tespit edilmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi. Ölçeğin orijinalinde olduğu gibi bu çalışmada da tek faktörlü yapı doğrulanmıştır. DFA bulguları, $\chi^2 = 45.916$, $p < .001$, $\chi^2/df = 3.53$, TLI (Tucker-Lewis Index) = .88, CFI (Comparative Fit Index) = .93, GFI (Goodness of Fit Index) = .96, AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) = .91, RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) = .07 şeklindedir. BWAS-T için faktör yükleri .52 ile .63 arasındadır.

Tanımlayıcı İstatistikler ve Güvenirlik Bulguları. Araştırma kapsamında yer alan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve içsel tutarlılık değerlerinin belirlenmesi için tanımlayıcı istatistikler ve içsel tutarlılık değerleri hesaplanmıştır. Bu bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistikler, içsel tutarlılık ve korelasyon analizi bulguları

	O	SS	1	2	3	4	5	6	7
1.BWAS-T	2.38	.59	(.78)						
2.DUWAS-TR	3.17	.63	.47***	(.85)					
3.Aşırı Çalışma	3.09	.71	.56***	.78***	(.78)				
4.Kompulsif Çalışma	3.23	.80	.43***	.78***	.60***	(.78)			
5.İş Stresi	3.42	.89	.30***	.32***	.28***	.27***	(.81)		
6.İş Tatmini	2.68	.86	-.14*	-.15**	-.23***	-.21***	-.27***	(.78)	
7.Yaşam Tatmini	3.69	1.09	-.13*	-.15**	-.21***	-.11*	-.24***	.55***	-
8.Haftalık Çalışma Saati	44.11	12.31	.29***	.36**	.31***	.31***	.18**	-.13*	-.16*

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. O = Ortalama, SS = Standart Sapma, Parantez içindeki değerler Cronbach Alpha güvenirlik katsayılarını ifade etmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere BWAS-T'nin içsel tutarlılık değeri .78 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında kullanılan diğer ölçeklere ilişkin içsel tutarlılık katsayıları da ölçeklerin güvenilirliğini destekler niteliktedir (minimum α değeri = .78). Katılımcıların işkoliklik düzeyi, düşük (BWAS-T) ve orta düzey (DUWAS) arasında değişkenlik göstermiştir. Katılımcıların iş stresi ve yaşam tatmini düzeyi orta seviyede, iş tatminleri düşük seviyede belirlenmiştir ve haftalık ortalama çalışma süresi 44.11 saat olarak tespit edilmiştir.

Yakınsak Geçerlik. Yapı geçerliğini test etmek için uygulanan korelasyon analizi bulguları Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre yakınsak geçerliğin test edilmesi için BWAS-T ile DUWAS-TR arasındaki ilişki incelenmiştir. BWAS-T ile DUWAS-TR'nin toplam skoru arasındaki korelasyon katsayısı .47 ($p < 0.001$) olarak hesaplanmıştır. Yani daha önceden Türk kültürüne uyarlanmış, geçerliği ve güvenirligi test edilmiş DUWAS-TR ile BWAS-T arasında orta düzeyde anlamlı ilişki elde edilmiştir. Bu bulgu BWAS-T'nin yakınsak geçerliğini desteklemektedir. Ek olarak DUWAS-TR'nin alt faktörleri olan aşırı ve kompulsif çalışma ile BWAS-T arasında yine benzer şekilde orta kuvvette ve pozitif yönlü anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

Yapılar Arasındaki İlişki. BWAS-T'nin geçerliğini test etmek için ek olarak ölçeğin teorik açıdan ilişkili olduğu diğer yapılarla olan korelasyonları incelenmiştir. Tablo 1'de sunulan bu sonuçlar, BWAS-T ile iş stresi ve haftalık çalışma saati arasında pozitif; iş tatmini ve yaşam tatmini arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Ayrıca BWAS-T ve DUWAS-TR'nin bu yapılarla olan ilişkilerinin anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığı da Steiger'in (1980) geliştirdiği formülle hesaplanan z testi ile incelenmiştir. DUWAS-TR ve BWAS-T'nin iş stresi ($z = -.35, p > .05$), iş tatmini ($z = -.17, p > .05$), yaşam tatmini ($z = .33, p > .05$) ve haftalık ortalama çalışma saati ($z = -1.24, p > .05$) ile ilişkisinde elde edilen korelasyon katsayıları istatistiki açıdan anlamlı farklılıklar göstermemiştir. Bu bulgu da BWAS-T'nin DUWAS-TR ile benzer psikometrik özellikler gösterdiğini desteklemektedir.

TARTIŞMA

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde BWAS-T'nin psikometrik özelliklerini destekleyici bulgular elde edilmiştir. BWAS-T'nin maddelerine ilişkin uygulanan madde analizinde, toplam madde korelasyonlarının kabul edi-

lebilir aralıkta olduğu ve ölçekten madde çıkarılması durumunda ölçeğin güvenilirliğinin artmadığı görülmüştür. Bu sebeple ölçekten madde çıkarılmamıştır. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin elde edilen bulgular orjinal çalışmanın bulgularıyla oldukça yakındır (Andreassen ve ark., 2012) ve genel olarak uyum indeksleri kabul edilebilir aralıktadır (Scher-melleh-Engel, Moosbrugger ve Müler, 2003). BWAS-T'nin içsel tutarlılık katsayısı kabul edilebilir bulunmuştur. Bu bulgu ölçeğin geliştirildiği çalışmada (Andreassen ve ark., 2012) ve ölçeğin kullanıldığı diğer çalışmalarda (Molino, Bakker ve Ghislieri, 2016; Orosz ve ark., 2016) elde edilen içsel tutarlılık bulguları ile uyumludur.

Yakınsak geçerliğe ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde BWAS-T ve DUWAS-TR arasında orta düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu ölçeğin yakınsak geçerliğini desteklemektedir. BWAS-T'nin diğer yapılarla ilişkisi incelendiğinde genel olarak geçerlik beklentilerini destekleyici bulgular elde edilmiştir. İşkoliklik ve iş stresi arasındaki ilişkinin ağırlıklı olarak pozitif yönde olduğu görülmektedir (Avanzi ve ark., 2012; Aziz ve Zickar, 2006; del Libano ve ark., 2012; Kanai ve ark., 1996; Schaufeli ve ark., 2009; Shimazu ve Schaufeli, 2009). Araştırmada BWAS-T ve iş stresi arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu da BWAS-T'nin geçerliğini destekleyici bir bulgudur. İşkoliklikle işe ve sosyal yaşama yönelik tutumlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda işkolikliğin ağırlıklı olarak iş ve sosyal yaşama yönelik değişkenler ters yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Clark ve ark., 2014; Robinson, Flowers ve Ng, 2006; Shimazu ve Schaufeli, 2009; van Beek ve ark., 2012). Daha önceki çalışmalarda işkoliklik ve iş tatmini (Andreassen ve ark., 2011; Avanzi ve ark., 2012; Aziz ve Zickar, 2006; del Libano ve ark., 2012; Schaufeli ve ark., 2009; Shimazu ve Schaufeli, 2009) ve yaşam tatmini (Andreassen ve ark., 2011; Aziz ve Zickar, 2006) arasında ağırlıklı olarak negatif ilişkiler elde edilmiştir. Bu çalışmada da daha önceki çalışmalara benzer şekilde BWAS-T ile iş tatmini ve yaşam tatmini arasında negatif yönde bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu bulgular da ölçeğin geçerliğini desteklemektedir. Beklenildiği üzere BWAS-T ve haftalık ortalama çalışma saati arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Bu bulgu hem ölçeğin geliştirildiği çalışma hem de konuya ilişkin temel çalışmalarda vurgulanan aşırı çalışma ve işkoliklik arasındaki ilişkiyi (Andreassen ve ark., 2012; Schaufeli ve ark., 2009) destekler niteliktedir. Bu bakımdan haftalık ortalama çalışma saati ve BWAS-T arasında elde edilen pozitif ilişki ölçeğin geçerliğini destekler niteliktedir.

DUWAS-TR ve BWAS-T iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati gibi değişkenlerle benzer etki büyüklüğü ve yönünde (iş stresi ve haftalık

ortalama çalışma saati ile pozitif, iş ve yaşam tatmini ile negatif) ilişki sergilemiştir. BWAS-T ve DUWAS-TR'nin iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati ile ilişkilerindeki etki büyüklüğünde istatistiki açıdan anlamlı farklılıkların olup olmadığını tespit etmek için uygulanan z testinde, her iki ölçeğin de söz konusu değişkenlerle birbirleri ile istatistiki açıdan farklılık göstermeyecek düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgu BWAS-T'nin yakınsak geçerliğini destekler niteliktedir. Her ne kadar kompulsif eğilimleri ölçme amacıyla ölçekte yer alan yetersiz madde sayısı ve ölçeğin mevcut faktörlerinin işkolikliğin teorik arka planını yansıtmadaki yetersizliği gibi nedenlerden dolayı DUWAS eleştirilse (Quinones ve Griffiths, 2015) de, ulusal (Doğan ve Tel, 2011; Özsoy, 2018) ve uluslararası (Schaufeli ve ark., 2009; Shimazu ve Schaufeli, 2009) alanda yapılan çalışmalar DUWAS'ın WorkBAT ve WART'a göre psikometrik özelliklerinin daha iyi olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple BWAS-T ve DUWAS-TR'nin iş stresi, iş tatmini, yaşam tatmini ve haftalık ortalama çalışma saati ile ilişkisinin benzer etki büyüklüğünde olması BWAS-T'nin yakınsak geçerliğine ek bulgu sunmaktadır.

BWAS işkolikliğin ölçümüne alternatif oluşturması açısından önemlidir. Bu bakımdan BWAS-T'nin, Türkiye örnekleminde işkoliklikle ilgili yürütülecek çalışmaların sayısını ve niteliğini artıracığı düşünülmektedir. Bununla birlikte bu araştırma belirli sınırlılıkları da içermektedir. Araştırmanın en temel sınırlılığı katılımcı sayısının sınırlı olması ve bu sebeple örneklemin heterojenlik düzeyinin düşük olmasıdır. Ayrıca test-tekrar test yöntemiyle ölçeğin güvenirliliğinin sınanmaması bir diğer sınırlılıktır.

Sonuç olarak bu çalışmada BWAS-T'nin psikometrik özellikleri (faktör yapısı, yapı geçerliği, güvenirliliği) incelenmiş ve ölçeğin psikometrik özelliklerine yönelik çeşitli kanıtlar elde edilmiştir. Dolayısı ile BWAS-T'nin Türkiye örnekleminde işkoliklikle ilgili yürütülecek gelecek araştırmalarda kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akçakanat, T., Muhammet, M., ve Demirgil, Z. (2017). İşkolikliğin kuşaklara göre karşılaştırılması: Süleyman Demirel Üniversitesi akademisyenleri üzerine bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 135–155.
- Akın, U. ve Oğuz, E. (2010). Öğretmenlerin işkoliklik ve tükenmişlik düzeylerinin ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(3) 309–327.
- Andreassen, C. S. (2014). Workaholism: An overview and current status of research. *Journal of Behavioral Addictions*, 3(1), 1–11. doi:10.1556/JBA.2.2013.017
- Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Hetland, J. ve Pallesen, S. (2012). Development of a work addiction scale. *Scandinavian Journal of Psychology*, 53(3), 265–72. doi:10.1111/j.1467-9450.2012.00947.x
- Andreassen, C. S., Hetland, J., Molde, H. ve Pallesen, S. (2011). “Workaholism” and potential outcomes in wellbeing and health in a cross-occupational sample. *Stress and Health*, 27(3), 209–214. doi:10.1002/smi.1366
- Andreassen, C. S., Hetland, J. ve Pallesen, S. (2014). Psychometric assessment of workaholism measures. *Journal of Managerial Psychology*, 29(1), 7–24. doi:10.1108/JMP-05-2013-0143
- Andreassen C. S., Pallesen S., ve Torsheim T. (2018). Workaholism as a mediator between work-related stressors and health outcomes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(1), 73. doi:10.3390/ijerph15010073
- Atroszko, P. A., Pallesen, S., Griffiths, M. D. ve Andreassen, C. S. (2017). Work addiction in Poland: Adaptation of the Bergen Work Addiction Scale and relationship with psychopathology. *Health Psychology Report*, 5(4), 345–355. doi:10.5114/hpr.2017.68759
- Avanzi, L., van Dick, R., Fraccaroli, F. ve Sarchielli, G. (2012). The downside of organizational identification: Relations between identification, workaholism and well-being. *Work and Stress*, 26(3), 289–307. doi:10.1080/02678373.2012.712291
- Aziz, S., Adkins, C. T., Walker, A. G., ve Wuensch, K. L. (2010). Workaholism and work–life imbalance: Does cultural origin influence the relationship? *International Journal of Psychology*, 41(1), 72–79. doi: 10.1080/00207590902913442
- Aziz, S., Wuensch, K. L. ve Brandon, H. R. (2010). A comparison among worker types using a composites approach and median splits. *Psychological Record*, 60(4), 627–642. doi:10.1007/BF03395736
- Aziz, S. ve Zickar, M. J. (2006). A cluster analysis investigation of workaholism as a syndrome. *Journal of Occupational Health Psychology*, 11(1), 52–62. doi:10.1037/1076-8998.11.1.52
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. 3. Basım. İzmir Kitaplığı: İzmir.
- Bovornusvakool, W., Vodanovich, S. J., Ariyabuddhiphongs, C. ve Sakkaphat, N. (2012). Examining the antecedents and consequences of workaholism. *The Psychologist-Manager Journal*, 15(1), 56–70. doi:10.1080/10887156.2012.649994
- Bakker, A. B., Demerouti, E., ve Burke, R. (2009). Workaholism and relationship quality: A spillover-crossover perspective. *Journal of Occupational Health Psychology*, 14(1) 23–33. doi: 10.1037/a0013290.
- Brayfield, A. H. ve Rothe, H. F. (1951). An index of job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 35(5), 307–311. doi:10.1037/h0055617
- Burke, R. J. (2000). Workaholism in organizations: Psychological and physical well-being consequences. *Stress Medicine*, 16(1)11–16. doi: 10.1002/(SICI)1099-1700(200001)16:1<11::AID-SMI825>3.0.CO;2-U
- Bulğurcu Gürel, E. B. ve Altunoğlu, A. E. (2016). İşkoliklik, iş stresi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Muğla ilinde bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 9(42), 1431–1438. doi:10.33206/mjss.460701

- Burke, R. J. ve MacDermid, G. (1999). Are workaholics job satisfied and successful in their careers? *Career Development International*, 4(5), 277–282. doi:10.1108/13620439910279761
- Cheung, F. ve Lucas, R. E. (2014). Assessing the validity of single-item life satisfaction measures: Results from three large samples. *Quality of Life Research*, 23(10), 2809–2818. doi:10.1007/s11136-014-0726-4
- Clark, M. A., Michel, J. S., Stevens, G. W., Howell, J. W. ve Scruggs, R. S. (2014). Workaholism, work engagement, and work–family outcomes: Exploring the mediating role of positive and negative emotion traits. *Stress and Health*, 30(4), 287–300. doi:10.1002/smi.2511
- Clark, M. A., Michel, J. S., Zhdanova, L., Pui, S. ve Baltes, B. B. (2016). All work and no play? A meta-analytic examination of the correlates and outcomes of workaholism. *Journal of Management*, 42(7), 1836–1873. doi:10.1177/0149206314522301
- del Libano, M., Llorens, S., Salanova, M. ve Schaufeli, W. B. (2010). Validity of a brief workaholism scale. *Psicothema*, 22(1)143–150.
- del Libano, M., Llorens, S., Salanova, M. ve Schaufeli, W. B. (2012). About the dark and bright sides of self-efficacy: Workaholism and work engagement. *Spanish Journal of Psychology*, 15(2), 688–701. doi:10.5209/rev_SJOP.2012.v15.n2.38883
- Doğan, S. ve Aslan, M. (2018). Psikolojik sermaye, içsel motivasyon ve iş tatmini ilişkisi. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3)112–125. doi: 10.25287/ohuibf.423129
- Doğan, T. ve Tel, F. D. (2011). Duwas işkoliklik ölçeği Türkçe formunun (DUWAS-TR) geçerlik ve güvenirliliğinin incelenmesi. *AİBÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 61–69.
- Efeoğlu, İ. E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Emhan A., Mete M. ve Emhan, A. (2012). Kamu ve özel sektör çalışanlarında işkoliklik ve obsesyon arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dicle Tıp Dergisi*, 39(1), 75–79. doi:10.5798/diclemedj.0921.2012.01.0098
- Ersoy-Kart, M. (2005). Reliability and validity of the Workaholism Battery (WORK-BAT): Turkish form. *Social Behavior and Personality*, 33(6), 609–618. doi:10.2224/sbp.2005.33.6.609
- Flowers, C. P. ve Robinson, B. E. (2002). A structural and discriminant analysis of the work addiction risk test. *Educational and Psychological Measurement*, 62(3), 517–526. doi:10.1177/00164402062003008
- House, R. J. ve Rizzo, J. R. (1972). Role conflict and ambiguity as critical variables in a model of organizational behavior. *Organizational Behavior and Human Performance*, 7(3), 467–505. doi:10.1016/0030-5073(72)90030-X
- Jenaabadi, H., Nejad, B. A., Abadi, F. S. M., Haghi, R. ve Hojatinasab, M. (2016). Relationship of workaholism with stress and job burnout of elementary school teachers. *Health*, 8(1), 1–8. doi:10.4236/health.2016.81001
- Kanai, A., Wakabayashi, M. ve Fling, S. (1996). Workaholism among employees in Japanese corporations: An examination based on the Japanese version of the Workaholism Scales. *Japanese Psychological Research*, 38(4), 192–203. doi:10.1111/j.1468-5884.1996.tb00024.x
- Machlowitz, M. (1980). *Workaholics: Living with them, working with them*. New York: Simon & Schuster.
- McMillan, L. H. W., Brady, E. C., O'Driscoll, M. P. ve Marsh, N. V. (2002). A multifaceted validation study of Spence and Robbins' (1992) Workaholism Battery. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75(3), 357–368. doi:10.1348/096317902320369758

- McMillan, L. H. W., O’Driscoll, M. P., Marsh, N. V. ve Brady, E. C. (2001). Understanding workaholism: Data synthesis, theoretical critique, and future design strategies. *International Journal of Stress Management*, 8(2), 69–91. doi:10.1023/A:1009573129142
- Molino, M. (2012). *Workaholism: Definitions, measures, and dynamics* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Torino, İtalya.
- Molino, M., Bakker, A. B., ve Ghislieri, G. (2016). The role of workaholism in the job demands-resources model, *Anxiety, Stress, & Coping*, 29(4), 400–414, doi: 10.1080/10615806.2015.1070833
- Mudrack, P. E. (2006). Understanding workaholism: The case for behavioral tendencies. R.J. Burke (Ed.), *Research companion to working time and work addiction* içinde (s. 108–128). Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Myers, N., Ahn, S. ve Jin, Y. (2011). Sample size and power estimates for a confirmatory factor analytic model in exercise and sport: A Monte Carlo approach. *Research Quarterly for Exercise and Sport* 82(3), 412–423. doi:10.1080/02701367.2011.10599773
- Ng, T. W. H., Sorensen, K. L. ve Feldman, D. C. (2007). Dimensions, antecedents, and consequences of workaholism: A conceptual integration and extension. *Journal of Organizational Behavior*, 28, 111–136.
- Oates, W. E. (1971). *Confessions of a workaholic: The facts about work addiction*. New York: World Publishing.
- Orosz, G., Loránd, E., Dombi, E., Andreassen, C. S., Griffiths, M. D. ve Demetrovics, Z. (2016). Analyzing models of work addiction: Single factor and bi-factor models of the Bergen Work Addiction Scale. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 14, 662–671.
- Özsoy, E. (2018). Comparing the workaholism level of managers and non-managers. *Business & Management Studies: An International Journal*, 6(4), 806–821. doi:10.15295/bmij.v6i4.294
- Quinones, C. ve Griffiths, M. D. (2015). Addiction to work. A critical review of the workaholism construct and recommendations for assessment. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 53(10), 48–59. doi:10.3928/02793695-20150923-04
- Robinson, B. E. (1989). *Workaholism: Hidden legacies of adult children*. Deerfield Beach, FL. Health Communications.
- Robinson, B. E. (1999). The Work Addiction Risk Test: Development of a tentative measure of workaholism. *Perceptual and Motor Skills*, 88(1), 199–210. doi:10.2466/pms.1999.88.1.199
- Robinson, B. E., Flowers, C., ve Ng, K. M. (2006). The relationship between workaholism and marital disaffection: Husbands’ perspective. *Family Journal*, 14(3)213–220. doi.org/10.1177/1066480706287269
- Robinson, B. E. ve Post, P. (1994). Validity of the work addiction risk test. *Perceptual and Motor Skills*, 78(1), 337–338. doi:10.2466/pms.1994.78.1.337
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., van der Heijden, F. M. M. A. ve Prins, J. T. (2009). Workaholism, burnout, and well-being among junior doctors: The mediating role of role conflict. *Work and Stress*, 23(2), 155–172. doi:10.1080/02678370902834021
- Schaufeli, W. B., Shimazu, A. ve Taris, T. W. (2009). Being driven to work excessively hard, the evaluation of a two-factor measure of workaholism in the Netherlands and Japan. *Cross-Cultural Research*, 43(4), 320–348. doi:10.1177/1069397109337239
- Schaufeli, W.B., Taris, T.W. ve Bakker, A. (2006). Dr. Jekyll and Mr. Hide: On the differences between work engagement and workaholism. R. Burke (Ed.), *Research companion to working time and work addiction* içinde (s. 193-217). Edward Elgar: Northampton, MA.
- Schaufeli, W. B., Taris, T. W. ve van Rhenen, W. (2008). Workaholism, burnout, and engagement: Three of a kind or three different kinds of employee well-being? *Applied Psychology: An International Review*, 57(2), 173–203. doi:10.1111/j.1464-0597.2007.00285.x

- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2),23–74.
- Scott, K. S., Moore, K. S. ve Miceli, M. P. (1997). An exploration of the meaning and consequences of workaholism. *Human Relations*, 50(3), 287–314. doi:10.1177/001872679705000304
- Shimazu, A. ve Schaufeli, W. B. (2009). Is workaholism good or bad for employee well-being? The distinctiveness of workaholism and work engagement among Japanese employees. *Industrial Health*, 47(5), 495–502. doi:10.2486/indhealth.47.495
- Shimazu, A., Schaufeli, W. B., Kamiyama, K. ve Kawakami, N. (2015). Workaholism vs. work engagement: the two different predictors of future well-being and performance. *International Journal of Behavioral Medicine*, 22(1), 18–23. doi:10.1007/s12529-014-9410-x
- Shimazu, A., Schaufeli, W. B. ve Taris, T. W. (2010). How does workaholism affect worker health and performance? The mediating role of coping. *International Journal of Behavioral Medicine*, 17(2), 154–160. doi:10.1007/s12529-010-9077-x
- Sousa, V. D. ve Rojjanasrirat, W. (2011). Translation, adaptation and validation of instruments or scales for use in cross-cultural health care research: A clear and user-friendly guideline. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 17(2), 268–274. doi:10.1111/j.1365-2753.2010.01434.x
- Spence, J. T. ve Robbins, A. S. (1992). Workaholism – definition, measurement, and preliminary results. *Journal of Personality Assessment*, 58(1), 160–178. doi:10.1207/s15327752jpa5801_15
- Srivastava, M. (2012). Stress, workaholism and job demands: A study of executives in Mumbai. *NMIMS Management Review*, 22(12), 94–116.
- Steiger, J. H. (1980). Tests for comparing elements of a correlation matrix. *Psychological Bulletin*, 87(2), 245–251. doi:10.1037/0033-2909.87.2.245
- Sussman, S. (2012). Workaholism: A Review. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 6(1). doi:10.4172/2155-6105.S6-001.
- Taris, T. W., Schaufeli, W. B. ve Verhoeven, L. C. (2005). Workaholism in the Netherlands: Measurement and implications for job strain and work-nonwork conflict. *Applied Psychology*, 54(1), 37–60. doi:10.1111/j.1464-0597.2005.00195.x
- van Beek, I. Q., Hu, Schaufeli, W. B., Taris, T. W. ve Schreurs, B. H. (2012). For fun, love or money. What drives workaholic, engaged and burned-out employees at work? *Applied Psychology: An International Review*, 61(1), 30–55. doi:10.1111/j.1464-0597.2011.00454.x
- van Beek, I. Q., Hu, Schaufeli, W. B., Taris, T. W., ve Schreurs, B. H. (2012). For fun, love or money. What drives workaholic, engaged and burned-out employees at work? *Applied Psychology: An International Review*, 61(1), 30–55. https://doi.org/ 10.1111/j.1464-0597.2011.00454.x
- van Someron, M. V., Barnard, Y. F. ve Sandberg, Y. A. C. (1994). *The think aloud method: a practical guide to modelling cognitive processes*. London: Academic Press.
- Yeşiltaş, M. D. ve Ekici, E. (2017). İş akış deneyiminin kişilik özellikleri ve iş stresi ile ilişkisi: akademik personel üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 1–11.
- Yıldırım, S. (2008). Muhasebe öğretim elemanları ve meslek mensuplarının mesleki stres düzeyi üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 38(2) 153–162.
- Yürür, Ş., ve Keser, A. (2011). İşe bağlı gerginlik ile iş tatmini ilişkisinde duygusal tükenmenin aracı rolü. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(4) 165–194.

EK: Bergen İş Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçe Formu (BWAS-T)

Aşağıda işinizle ilgili yedi soru bulunmaktadır. Lütfen bu soruları sizi en iyi yansıtacak şekilde "1-Hiçbir zaman, 2-Nadiren, 3-Bazen, 4-Sıklıkla, 5-Her zaman" cevap alternatiflerine göre cevaplayınız.

Geçtiğimiz yıl boyunca ne sıklıkla...

Madde Sırası	Maddeler	Bağımlılık Bileşenleri
BWAS-T1	Çalışmak için nasıl daha fazla zaman yaratabileceğinizi düşündünüz?	Belirginlik
BWAS-T2	İlk başta planladığınızdan daha fazla çalışmaya zaman harcadınız?	Tolerans
BWAS-T3	Suçluluk, kaygı, çaresizlik ve depresyon duygularını azaltmak için çalıştınız?	Duygu Durum Düzenleme
BWAS-T4	Başkaları size daha az çalışmanız gerektiğini söyledi?	Nüks Etme
BWAS-T5	Çalışmanız engellendiği için strese girdiniz?	Yoksunluk
BWAS-T6	İşinizi hobileriniz, boş zaman aktiviteleriniz ve egzersizlerinizden önce tuttunuz?	Çatışma
BWAS-T7	Sağlığımızı olumsuz etkileyecek düzeyde çok çalıştınız?	Problem Yaşama

Üniversite Öğrencilerinde Karanlık Üçlü: HEXACO Kişilik Özelliklerinin Yordayıcı Rolü

Dark Triad Among University Students: The Predictive Roles of HEXACO Personality Traits

Ezgi Cömert¹ , Cem Ali Gizir²

Yazar notu: Bu çalışma, birinci yazar tarafından ikinci yazar danışmanlığında yapılan yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümüdür.

¹Uzm. Psk., Özel Yenişehir Kültür Koleji, Mersin, Türkiye

²Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Çiftlikköy Yerleşkesi, Mersin, Türkiye

ORCID: E.C. 0000-0003-3153-3574
C.A.G.: 0000-0002-1928-781X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Cem Ali Gizir,
Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve
Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı
Çiftlikköy Yerleşkesi, Mersin, Türkiye
E-posta/E-mail: cagizir@mersin.edu.tr

Başvuru/Submitted: 08.04.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
08.04.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
27.10.2019

Kabul/Accepted: 12.11.2019

Online Yayın/Published Online: 14.04.2020

Atıf/Citation: Comert, E., Gizir, C. A. (2020).
Üniversite öğrencilerinde karanlık üçlü:
HEXACO kişilik özelliklerinin yordayıcı rolü.
Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology,
40(1): 127-159.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0031>

Öz

Alan yazında karşıt kutuplarda yer aldığı öne sürülen Karanlık Üçlü kişilik özellikleri ile HEXACO kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin ele alınmasının önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Diğer yandan, Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin HEXACO kişilik modeli çerçevesinde ve Türkiye'deki üniversite öğrencileri odağında henüz yeterince incelenmediği gözlemlenmektedir. Bu bakış açısıyla ele alınan bu çalışmada HEXACO kişilik özelliklerinin (deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük), Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) düzeylerini ne derece yordadıklarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini, 2017-2018 eğitim öğretim yılında bir vakıf üniversitesinin çeşitli fakültelerinde öğrenimini sürdüren 388 (250 kadın, 138 erkek) lisans düzeyindeki öğrenciler oluşturmaktadır. Bu çalışmada Kişisel Bilgi Formunun yanı sıra, Karanlık Üçlü Kişilik Ölçeği ve HEXACO Kişilik Ölçeği olarak adlandırılan toplam iki ölçüm aracı kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analiz edilmesi amacıyla basit korelasyon ve çoklu regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre dürüstlük-alçakgönüllülük, deneyime açıklık, duyarlılık ve uyumluluk değişkenlerinin Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin Makyavelizm ve psikopati eğilimlerini anlamlı düzeyde yordadıkları belirlenmiştir. Diğer yandan, Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimlerini yordayan değişkenlerin ise sırasıyla dışadönüklük, dürüstlük-alçakgönüllülük, sorumluluk ve deneyime açıklık olduğu görülmüştür. Bulgular diğer bir açıdan incelendiğinde, dürüstlük-alçakgönüllülük ve deneyime açıklık HEXACO kişilik özellikleri, Karanlık Üçlüyü oluşturan Makyavelizm, narsisizm ve psikopati eğilimlerinin üçünü de açıklayan ortak faktörler olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, duyarlılık ve uyumluluk kişilik özellikleri ise üniversite öğrencilerinin sadece Makyavelizm ve psikopati eğilimlerini negatif yönde yordayan faktörlerdir. Diğer yandan, dışadönüklük ve sorumluluk kişilik özellikleri ise sadece narsisizm eğilimini pozitif yönde belirleyen faktörler olarak dikkat çekmektedir. Elde edilen bulgular, alan yazın temelinde tartışılmış ve ardından alandaki çeşitli uygulamalara ve gelecek çalışmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karanlık üçlü, HEXACO kişilik özellikleri, Makyavelizm, narsisizm, psikopati, üniversite öğrencileri

ABSTRACT

The importance of addressing the relationships between Dark Triad traits and HEXACO personality traits as opposite poles is often emphasized in literature. On the other hand, it was observed that Dark Triad traits have not been examined sufficiently within the framework of the HEXACO model of personality among university students in Turkey. In this context, the purpose of this study was to explore the extent in which HEXACO personality traits (openness to experience, extraversion, agreeableness, emotionality, conscientiousness and honesty-humility) predicted Dark Triad (Machiavellianism, narcissism, and psychopathy) levels of university students in Turkey. The sample of the study was comprised of 388 (250 Female, 138 Male) undergraduate students registered in diverse departments of a private university in the academic year of 2017-2018. Two instruments, namely, Short Dark Triad Scale and HEXACO Personality Inventory were utilized in the study. Simple correlation and multiple regression analyses were applied to analyze the research data. The results of the study showed that honesty-humility, openness to experience, emotionality and agreeableness were the significant predictors of both Machiavellianism and psychopathy tendencies of university students in Turkey. On the other hand, extraversion, honesty-humility, conscientiousness and openness to experience had significant predictive roles on the narcissistic tendencies of university students in Turkey. The present study also demonstrated that both honesty-humility and openness to experience among six HEXACO factors were significant predictors of all Dark Triad personalities of Machiavellianism, narcissism, and psychopathy. However, the HEXACO factors of emotionality and agreeableness were significant negative predictors of two Dark Triad traits of Machiavellianism and psychopathy, while extraversion and conscientiousness were significant positive predictors of narcissism only. Implications of the study findings were discussed, and some suggestions were submitted for additional research and implementation.

Keywords: Dark triad, HEXACO personality traits, Machiavellianism, narcissism, psychopathy, university students

EXTENDED ABSTRACT

In recent years, there has been a substantial increase of interest in two sets of personality traits. One of them is the HEXACO model (Ashton & Lee, 2001) characterizing a favor of six personality traits; openness to experience, extraversion, agreeableness, emotionality, conscientiousness, and honesty-humility. The other one represents a collection of socially aversive characteristics named the Dark Triad personalities (Paulhus & Williams, 2002) which includes Machiavellianism, subclinical narcissism, and subclinical psychopathy. It was observed that by examining the manner in which the HEXACO model of personality structure relates to the Dark Triad traits could be valuable research in order to understand the many facets of personality traits that varies within a normal population. Moreover, the literature review indicated that the low pole of the honesty-humility factor in the HEXACO model was conceptually and empirically related to the Dark Triad dimensions (Lee et al., 2013; Lee & Ashton, 2014; Muris, Merckelbach, Otgaar, & Meijer, 2017) and the investigation of the honesty-humility factor might be much more helpful in explaining Dark Triad traits in detail (Jonason & McCain, 2012; Lee & Ashton, 2005). Although there was valuable research in the literature investigating the associations between the subscales of Dark Triad and factors of the HEXACO model, there was no research currently available investigating the role of HEXACO personality factors in prediction of Dark Triad traits among university students in

Turkey. In this framework, the main aim of the current study was to investigate the extent to which the variables of openness to experience, extraversion, agreeableness, emotionality, conscientiousness, and honesty-humility predicted Machiavellianism, subclinical narcissism, and subclinical psychopathy levels of university students in Turkey.

Method

The sample of the study involved 388 (250 Female, 138 Male, $M_{age} = 21.36$ years, $SD_{age} = 1.62$, and age range 18-27) Turkish undergraduate students registered in diverse departments of a private university in the academic year of 2017-2018. The participants completed the Turkish versions of two instruments; the Short Dark Triad Scale (SD3; Jones & Paulhus, 2014; Özsoy, Rauthmann, Jonason, & Ardiç, 2017) and the 60-item HEXACO-PI-R (Ashton & Lee, 2009; Wasti, Lee, Ashton, & Somer, 2008). Correlation and multiple regression analyses were utilized to analyze the research data.

Results

The results of multiple regression analyses indicated that honesty-humility, openness to experience, emotionality, and agreeableness were significant negative predictors of Machiavellianism tendencies of university students, respectively. On the other hand, extraversion, conscientiousness, and openness to experience were significant positive predictors of narcissism tendencies of university students, while honesty-humility remained a significantly negative predictor of narcissism. Moreover, the significant negative predictors of psychopathy were agreeableness, emotionality, honesty-humility, and openness to experience among Turkish university students, respectively. The findings of the study also revealed that HEXACO personality traits accounted for 22% of the variance in Machiavellianism, while these traits accounted for 23% of the variance in narcissism and 26% of the variance in psychopathy.

Discussion

The results of the present study showed that honesty-humility, openness to experience, emotionality and agreeableness were the common significant predictors of both Machiavellianism and psychopathy tendencies of university students in Turkey. The literature review also indicated that there were significant correlations between four HEXACO personality traits, and both Machiavellianism and subclinical psychopathy (Aghababaei & Blachnio, 2015; Aghababaei, Mohammadtabar, & Saffarinia, 2014; Dinić & Wertag, 2017; Jonason & McCain, 2012; Lee & Ashton, 2005; Muris et al., 2017). On the other hand, extraversion, honesty-humility, conscientiousness and openness to experience had

significant predictive roles on the narcissistic tendencies of university students in Turkey. This result was also consistent with the findings of previous research specifying significant correlations between four HEXACO personality traits and subclinical narcissism (Aghababaei & Blachnio, 2015; Aghababaei et al., 2014; Dinić & Wertag, 2017; Jonason & McCain, 2012; Lee & Ashton, 2005; Muris et al., 2017). The study results also showed that the honesty-humility trait was negatively correlated with all Dark Triad variables of Machiavellianism, subclinical narcissism, and subclinical psychopathy as stated in the literature (Aghababaei et al, 2014; Dinić & Wertag, 2017; Hodson et al., 2018; Jonason & McCain, 2012; Lee & Ashton, 2005; 2014; Lee et al., 2013; Muris et al., 2017).

In conclusion, the present study confirmed that the predictive validity of HEXACO personality traits on Dark Triad factors among Turkish university students. The findings of the present research including the correlations among study variables and the predictive roles of HEXACO traits on Dark Triad personalities reflect theoretically and statistically meaningful associations that are discussed in the literature.

Based on these results, it is important for university counseling centers to develop preventive practices aimed at reducing students' attitudes and behaviors based on Dark Triad characteristics. For this reason, various group guidance activities can be organized for undergraduate students in order to gain altruistic attitudes and behaviors in the focus of personal development. In this study, only HEXACO personality traits predicting Dark Triad tendencies of university students were studied. Further studies using diverse research methods with various sample groups are needed in order to examine the potential associations of Dark Triad traits with related variables.

Psikoloji alanındaki araştırmacıların her zaman özel bir ilgi gösterdiği kişilik kavramı, bireylerin kendilerine özgü duygu, düşünce ve davranış biçimi olarak tanımlanabilmektedir (Smith ve ark., 2015). Başka bir deyişle, bireylerin günlük yaşamda sergiledikleri davranışlar ile olaylara yönelik duygu ve düşünceleri kişiliğin temelini oluşturmaktadır. Bu noktada, kişilik psikolojisinin en temel amacı, hem kuramsal hem de ampirik olarak bireylerin davranışlarının altında yatan nedenlerin incelenmesi olmaktadır (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008). Bu bakış aasıyla kişiliği ele alan her bir kuram, belirli bir alana yoğunlaşmakta ve o alan üzerinden kişiliği tanımlamaya çalışmaktadır (Özdemir, Güzel-Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012). Aynı zamanda araştırmacılar, bireysel farklılıklar temelinde kişilik kavramını ele alırken, bireylerin doğuştan getirdikleri özelliklerin yanı sıra yaşamları boyunca etkileşim içinde oldukları dışsal faktörlerin olası etkilerini de incelemektedir (Yurtsever, 2009).

Bu bağlamda, bireyleri temel kişilik özellikleri çerçevesinde ele alan çalışmaların sıklığında bir artış olduğu gözlemlenmektedir (Veselka, Schermer ve Vernon, 2012). Bu çalışmalar odağında son dönemde iki temel kişilik örüntüsü araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu örüntülerden birincisi Paulhus ve Williams (2002) tarafından alan yazına kazandırılan *Karanlık Üçlü* (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) kişilik özellikleridir. İkincisi ise Ashton ve Lee (2001) tarafından geliştirilen ve *HEXACO* olarak adlandırılan altı faktörlü (deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük) kişilik modelidir.

Karanlık Üçlü kişilik modeli araçsallık, çıkarıcılık ve istismarcılık temelinde şekillen hilebaz tutum ve davranışlar odağında betimlenmektedir (Jonason ve McCain, 2012; Jonason, Webster, Schmitt, Li ve Crysel, 2012). Bu yönüyle birçoğ çalışmanın odağında yer almaya başlayan Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin (Jonason ve McCain, 2012) özellikle kuramsal açıdan, kişilik yapısının genel örüntüleri ekseninde bütünüyle incelenmesinin bir zorunluluk haline geldiği belirtilmektedir (Lee ve Ashton, 2005). Buna bağlı olarak, ilgili alan yazında, Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin Büyük Beşli kişilik modelini (Goldberg, 1993) oluşturan açıklık, sorumluluk, dışadönüklük, uyumluluk ve duygusal tutarlılık kişilik özellikleri çerçevesinde geçerliğini inceleyen çeşitli çalışmalar (Ardıç ve Özsoy, 2016; Carter, Campbell ve Muncer, 2013; Jonason, Kaufman, Webster ve Geher, 2013; Jones ve Paulhus, 2014; O'Boyle, Forsyth, Banks, Story ve White, 2015; Özsoy, Rauthmann, Jonason ve Ardıç, 2017; Veselka, Schermer ve Vernon, 2012) bulunmaktadır. Diğer yandan, Büyük Beşli'nin önemli bir alternatifi olan ve öz-

geci tutum ve davranışları içeren (Lee ve Ashton, 2014) HEXACO modelinin (Ashton ve Lee, 2007), Karanlık Üçlü kişilik özelliklerini açıklamak için kullanılmasının kuramsal ve ampirik açılardan amacına daha uygun olacağı belirtilmektedir (Jonason ve McCain, 2012). Bu noktada Ashton ve Lee (2014), Büyük Beşli ile karşılaştırıldığında HEXACO modelinin önemli avantajları olduğunu ifade etmektedir. Bunlar HEXACO'nun yüksek yordama geçerliğine sahip olması, modeli oluşturan kişilik özellikleri arasındaki kavramsal netlik ve modelde yer alan altı faktör arasındaki korelasyon değerlerinin sağlıklı düzeylerde olması şeklinde sıralanmaktadır. Dolayısıyla, kuramsal olarak Karanlık Üçlü'yü betimleyen ve hilebaz stratejisi olarak değerlendirilen araçsal, faydacı, çıkara dayalı, istismarcı tutum ve davranışlar (Ashton ve Lee, 2007) ile HEXACO'yu nitelendiren özgeci tutum ve davranışlar (Lee ve Ashton, 2014) arasındaki ilişkilerin çeşitli kültürlerde ve örneklem gruplarında incelenmesinin oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Aghababaei, Mohammadtabar ve Saffarinia, 2014). Ancak, Türkiye'de HEXACO kişilik özellikleri odağında Karanlık Üçlü (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) eğilimlerini temel alan bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır.

Çok çeşitli kültürere uyarlanan HEXACO'nun, Büyük Beşli'den ayrılan en temel özelliklerinden birisi de modelde yer alan dürüstlük-alçakgönüllülük (honesty-humility) kişilik özelliğidir (Lee ve Ashton, 2014). İlgili alan yazında düşük düzeyde dürüstlük-alçakgönüllülük ile yüksek düzeyde Karanlık Üçlü özelliklerinin karşıt kutuplar olarak özdeş olabilecekleri (Lee ve Ashton, 2005; Lee ve ark., 2013) ve dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliğinin Karanlık Üçlü özellikleri üzerindeki açıklayıcı rolünün oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Jonason ve McCain, 2012; Lee ve Ashton, 2014). Özellikle eşyapılı (isomorphic) doğası gereği, dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliği odağındaki kuramsal açıklamaların Karanlık Üçlü özelliklerine de uyarlanabileceği (Lee ve Ashton, 2014) düşünüldüğünde, karşıt kutuplarda yer alan bu özelliklerin Türkiye'deki üniversite öğrencileri örneklemini çerçevesinde birlikte incelenmesinin alan yazına katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

Bilindiği üzere üniversite öğrencilerinin içinde buldukları gelişimsel dönem, kişilik gelişimi odağında ergenlik ile yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir (Arnett, 2000). Başka bir ifadeyle 18-24 yaş aralığında ve genç-yetişkinlik döneminde bulunan gençler için üniversite öğrenim süreci kendiliğinden biçimlendiği ve kimlik gelişiminin büyük ölçüde tamamlandığı gelişimsel bir basamak olarak tanımlanmaktadır (Chickering ve Reisser, 1993). Bu noktada üniversiteler, eğitsel ve mesleki işlevleriyle birlikte, öğrencilerin

kişisel ve sosyal gelişimlerine (sağlıklı bir kendilik algısı geliştirme, sosyal becerileri güçlendirme ve öznel değerlerini gözden geçirme vb.) katkı sağlayan oldukça önemli kurumlar olarak ele alınmaktadır (Chickering ve Reisser, 1993; Pascarella ve Terenzini, 2005). Dolayısıyla, üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkiler geliştirme ve sosyal beceriler kazanma noktasında uzmanlaşmaları ve sosyal ilişkilerini güçlendirebilmek adına çeşitli stratejileri kullanabilmeleri oldukça önemlidir. Bu noktada, Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin sosyal açıdan istenmeyen tutum (Jones, 2013) ve davranışlara (Spain, Harms ve Leberton, 2014) neden olduğu ve üniversite öğrencilerinin özgeci tutum ve davranışlar temelinde sosyal becerilerinin gelişimine olumsuz etki etme potansiyeli bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Özellikle alan uygulamaları açısından ele alındığında, kişilik gelişiminin oldukça önemli hale geldiği yetişkinliğe geçiş aşamasındaki üniversite öğrencileri odağında (Arnett, 2000), kişiliğin temel örüntülerini içeren faktörlere yönelik daha fazla bilgi sağlanması önem arz etmektedir (Hodson ve ark., 2018). Bu sayede, üniversite öğrencilerinin kişilik gelişimlerine olumlu katkı sağlayabilecek çeşitli gelişimsel ve önleyici destek programlarının hazırlanabileceği öngörülmektedir. Türkiye’de bulunan yükseköğrenim kurumlarının ön lisans (955,081 kişi) ve lisans (2,348,535 kişi) düzeyinde öğrenim gören (açık öğretim ve uzaktan öğretim hariç) öğrenci sayısının yaklaşık olarak 3,3 milyon olduğu (YÖK, 2019) düşünüldüğünde, bu çalışmadan elde edilen bulgular üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü eğilimlerine katkı sağlayan ya da engel oluşturan kişilik özelliklerinin belirlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca mevcut çalışmanın genç yetişkinlerin temel kişilik özelliklerinin geliştirilmesine yönelik yükseköğrenim kapsamındaki uygulamalara bir bakış açısı kazandırabileceği düşünülmektedir. Bu bilgiler ışığında bu çalışmada, HEXACO kişilik özelliklerinin üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü eğilimleri üzerindeki rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır.

Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri

Paulhus ve Williams (2002) tarafından ortaya konan Karanlık Üçlü (Dark Triad) kavramı, kendi çıkarına odaklanma, ikiyezülülük ya da saldırganlık içeren ve sosyal açıdan art niyetli olarak tanımlanabilen kişilik özelliklerinin üçüne odaklanmaktadır. Mak-yavelizm, eşikaltı (subklinik, klinik belirtiler vermeyen veya oluşturmayan; TDK, 2019) narsisizm ve eşikaltı psikopati olarak betimlenen ve karanlık bir yapı olarak ele alınan bu kişilik özellikleri (Giammarco ve Vernon, 2014; Paulhus ve Williams, 2002) sosyal olarak istenmeyen, kendi kendine faydalı ve başkaları için zararlı olarak nitelendirilmektedir (Rauthmann ve Kolar, 2012). Buna ek olarak, bu karanlık üçlü yapı, diğerleri-

ni manipüle eden ya da kötüye kullanan ve sosyal açıdan daha az istenen özelliklere odaklanmaktadır (Banks, Forsyth, O'Boyle ve Story, 2013). Dolayısıyla, sosyal olarak istenmeyen kişilik özellikleri arasında en çok dikkat çeken Makyavelizm, narsisizm ve psikopati (Kowalski, 2001), farklı kökenlere dayansalar da değişen derecelerde duygusal kayıtsızlık, ikiyüzlülük, kişilerarası düşmanlık, sadakatsizlik, ahlaki uygunsuzluk ve olumsuz davranışsal eğilimler temelinde kişiliğin sosyal açıdan kötü ve zararlı özelliklerini ifade etmektedir (O'Boyle ve ark., 2015).

Karanlık Üçlü kişilik özellikleri içinde yer alan Makyavelizm, narsisizm ve psikopati ile karşılaştırıldığında, kişilik bozukluğu olarak görülmeyen ve görece normal olarak betimlenen bir kişilik özelliğidir (Furnham, Richards ve Paulhus, 2013). Bu kavram Medici ailesinin 16. yüzyıldaki baş politik danışmanı olan Niccola Machiavelli'nin (1513; akt., Furnham, Richards, Rangle ve Jones, 2014) yazmış olduğu Hükümdar (The Prince) adlı siyasi eseri ile ortaya çıkmıştır. Siyasi kontrolün devamlılığının sağlanması ile bu bağlamda var olan kişisel hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilecek eylemlere yönelik önerilerin sunulduğu bu kitapta Makyavelizm, belirlenen (siyasi anlamda) bir amaç uğruna gerçekleştirilecek her türlü eylemde kullanılan araçların doğru ya da yanlış ayırt etmeden uygun bulunması olarak betimlenmektedir (Kesgin, 2015). Kişilik ve sosyal davranışlarla olan ilişkisi odağında ise Makyavelizm, Karanlık Üçlü'yü oluşturan diğer faktörlerin özelliklerinden farklı olarak, sosyal etkileşime yönelik "hedefe giden her yol mübahtır" ile nitelenen küçümseyici ve çıkarıcı yaklaşımı tanımlamaktadır (Christie ve Geis, 1970). Bu noktada Makyavelizm, kişilerarası ilişkilerde kişisel çıkar sağlamak amacıyla ikiyüzlü davranmayı ve ahlaklı olmaya önem vermemeyi yansıtmaktadır (Rauthmann ve Kolar, 2012). Bir başka deyişle Makyavelizm, kendi çıkarları uğruna sıklıkla başkalarını kullanma ve samimiyet eksikliği ile nitelendirilen bir kavram olarak ifade edilmektedir (Hodson, Hogg, Macinnis, 2009). Makyavelizm özelliği yüksek olan bireyler, görüş, maneviyat ve taktik olmak üzere üç unsur açısından ele alındıklarında, insan doğasını küçümseyen bir bakış açısına sahip olma (görüş unsuru), kendi davranışlarını kınamayarak alışıl gelmiş manevi değerlerden yoksun olma (manevi unsur) ve kişiler arası sömürüye dahil olma (taktik unsur) eğilimindedirler (Monaghan, Bizumic ve Sellbom, 2016). Dolayısıyla Makyavelist bireyler, eylemlerinin sosyal sonuçlarını tasarlayarak hareket etme eğilimindedirler (Gordon ve Platek, 2009).

Eşikaltı narsisizmin tanımı büyükenmecilik, haklılık, baskınlık ve üstünlüğü içermektedir (Paulhus ve Williams, 2002). Başka bir deyişle eşikaltı narsisizm dikkat çek-

me isteği, kibirlilik, kendini aşırı beğenme, üstünlük algısı ve uzun süreli ilişkilerde sömürücü olma (ilişki istismarı) gibi özellikleri içeren bir kişilik örüntüsünü ifade etmektedir (Rauthmann ve Kolar, 2012; Vernon, Villani, Vickers ve Harris, 2008). Öncelikli olarak klinik alan yazın ve uygulamalar temelinde ortaya çıkan (Furnham ve Crump, 2005) ve bir klinik bozukluk olarak nitelendirilen narsisizm, 1980 sonrasında DSM-III (1980) sınıflama sisteminde bir kişilik bozukluğu olarak ele alınmaya başlanmıştır (Chatterjee ve Hambrick, 2007). Aynı dönemde Narsistik Kişilik Ölçeği (Raskin ve Hall, 1979) ve benzeri ölçme araçlarının geliştirilmesi sonrasında ise narsisizm ilgili alan yazında eşikaltı açıdan da incelenmeye başlamıştır (Furnham ve ark., 2013). Dolayısıyla, klinik tanı ölçütleri ile önemli benzerlikleri bulunsa da eşikaltı narsisim, kişiliğin olağan yönleri olarak nitelendirilebilen üstün ve baskın olma ideali, büyülenme, haklılık hissi ve faydacılık gibi özellikleri de içine alan bir kişilik özelliği olarak tanımlanabilmektedir (Ashton ve Lee, 2005; Chatterjee ve Hambrick, 2007; Ozan, Kırpınar, Aydın, Fidan ve Oral, 2008; Vernon ve ark., 2008). Bu noktada narsisizm, aşırı öz-saygının bir biçimi olarak ele alınmaktadır (Brummelman, Thomaes ve Sedikides, 2016). Dolayısıyla narsistik bireyler eleştiriye kapalı, empati kuramayan ve kişilerarası ilişkilerde rekabetçi ya da çıkarıcı olarak nitelendirilmektedirler (Kanten, 2014). Aslında toplum içinde her ne kadar çekici, cazibeli ve popüler (Back, Schmukle ve Egloff, 2010; Holtzman ve Strube, 2010), iyimser (Veselka, Schermer, Martin ve Vernon, 2010) ya da başarı odaklı ve sorumluluk sahibi (Furtner, Rauthmann ve Sachse, 2011) olarak olumlu özelliklerle tanımlansalar da, narsistik kişilik özelliğine sahip bireylerin uzun süreli ilişkilerde sorunlar yaşama (Campbell ve Foster, 2002), diğer insanları, kendi takdir edilme gereksinimini karşılamak ve öznel düşüncelerini pekiştirmek üzere bir araç olarak kullanma (Campbell, Rudich ve Sedikides, 2002; Rhodewalt ve Peterson, 2009) eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır.

Son olarak eşikaltı psikopati, duygusuzluk etkisi, düşük empati, antisosyal davranış ve umursamaz yaşam tarzı seçimleri ile vurgulanan bireysel farklılıkları nitelendirmektedir (Hodson ve ark., 2018). Alan yazında psikopati, genel olarak, davranış alanındaki bozulmalar, dürtüsellik, düşük pişmanlık düzeyi, empati eksikliği, kişilerarası ilişkilerde sorunlar, sosyal ve yasal normları ihmal etme eğilimi, duygudurum sorunları gibi çeşitli özellikleri içeren sosyal açıdan yıkıcı bir kişilik bozukluğu olarak tanımlanmaktadır (Campbell, French ve Gandreau, 2009; Hare, 2003; Rauthmann ve Kolar, 2012). Diğer yandan, narsisizm gibi psikopati de ilgili araştırmalarda klinik ve eşikaltı olarak iki temel

açından ele alınabilmektedir (Vernon ve ark., 2008). Başka bir deyişle, DSM 5'te (APA, 2013) bir kişilik bozukluğu olarak tanımlanan psikopati, Psikopati Kontrol Listesi (Hare, 1980; 1991; 2003) ve benzeri ölçme araçları ile eşikaltı düzeyde de psikopati odağındaki kişilik özellikleri ve eğilimleri ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır (Hare, Paulhus ve Williams, 2007). Buna göre, eşikaltı psikopatideki temel kişilik öğeleri dürtüsellik, heyecan arama ve bunlara eşlik eden kaygı ve düşük empati olarak tanımlanmaktadır (Paulhus ve Williams, 2002). Yoğun duyguları anlama, tanımlama ya da deneyimleme konusunda yetersiz olan psikopati eğilimli bireyler, duygusal açıdan olumsuzluk yaratan durumları kabul ediyormuş gibi görünseler de kendi içlerinde bu durumları asla kabul etmemektedir (Cooke, 1998). Dolayısıyla bu bireyler, uzun vadeli çıkarlarını tehlikeye atacak olsalar bile, ödüller için anında yalan söyleyebilirler. Cesaretli ve acımasız bir suç davranışı sergilemek için diğer kısa vadeli istekleri (duyarsızlık, heyecan arayışı vb.) ile kötüye kullanma davranışlarını birleştirirler (Hare ve Neumann, 2008).

Alan yazında psikopatinin, birincil ve ikincil psikopati olmak üzere iki farklı şekilde tanımlandığı da gözlemlenmektedir. Buna göre birincil psikopati duygusuz, sakin, vicdansız bireyleri, ikincil psikopati ise kaygılı ve duyarlı ancak dengeli olmayan bireyleri tanımlanmaktadır. Her iki grupta yer alan bireyler benzer şekilde dürtüsel ve antisosyal davranışlar gösterirken, ikincil olarak tanımlanan grup kararsız duygulanım sergilemektedir. Ayrıca, birincil psikopati davranışlarının büyük oranda biyolojik ve genetik özellikler tarafından yönlendirildiği, ikincil psikopati davranışlarının ise olumsuz sosyal ve çevresel faktörlerin etkisiyle ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Mealey, 1995; Noyan, 2008).

Sonuç olarak, Karanlık Üçlü kişilik özellikleri çoğunlukla zehirli olarak tanımlanmakta ve genellikle tehlikeli veya işlevsiz bir ahlaka dayandırılmaktadır (Book, Visser ve Volk, 2015; Paulhus ve Williams, 2002). Bunun en temel nedeni, bireyin kendisini başkasından üstün görmesi ve/ya insanların içinde var olan toplumsal ahlaki duyguları ihlal edecek şekilde davranmaları olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla, bu üçlü kişilik yapısının duygusal kayıtsızlık, ikiyüzlülük ve saldırganlık gibi kötü niyetli davranışsal eğilimlerle ilişkili olduğu ve toplumsal açıdan risk yarattığı belirtilmektedir (Paulhus ve Williams, 2002). Bununla birlikte, Karanlık Üçlü özelliklerine sahip olan bireylerin kendileri için yarar sağlayan ancak başkalarına zarar verebilecek davranışları sürdürme eğiliminde olabilecekleri (Jonason ve ark., 2013; Rautmann ve Kolar, 2012) ve oldukça düşük düzeyde empati becerilerine sahip oldukları vurgulanmaktadır (Wai ve Tiliopoulos, 2012).

HEXACO Kişilik Özellikleri

İkinci kişilik modeli ise bugüne kadar yapılan çeşitli çalışmalarda sıklıkla kullanılan ve Büyük Beşli (Big Five; Goldberg, 1993) olarak tanımlanan modelin günümüzde (özellikle farklı kültürlerde gerçekleştirilen çalışmalarla) kişilik özelliklerini tanımlamada sınırlı kaldığı (Lee ve Ashton, 2005) varsayımından hareketle oluşturulmuş bir modeldir. Ashton ve Lee (2001) tarafından geliştirilen ve HEXACO olarak adlandırılan bu model deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük olarak ifade edilen kişilik özelliklerini tanımlayan altı faktörden oluşmaktadır (Lee ve Ashton, 2014).

HEXACO modelini oluşturan ilk faktör olarak tanımlanan deneyime açıklık (openness to experience), alışılmışın dışında olan, yaratıcılık ve yeniliğe açıklığı ifade etmektedir (Lee, Ashton, Ogunfowora, Bourdage ve Shin, 2010). Bununla birlikte bu faktör duygulara açıklık, sanat ve doğa güzelliklerine dair güçlü izlenimler, kişinin kişisel değerini inceleme ve gözden geçirme, alışılmadık olanı kabul etme ve aktif sorunlara çözüm bulma gibi temel özellikler içermektedir (Ashton ve Lee, 2010; O'Boyle ve ark., 2015). Bir başka deyişle, deneyime açıklık entelektüel, meraklı, sanat ve estetiğe değer veren, yaratıcı, problem çözme becerilerine sahip, arzularının farkında, yenilik ve deneyime açık bireylerin özelliklerini ifade etmektedir. (Bulut ve Ulu, 2017; Costa ve McCrae, 1992; Lee ve Ashton, 2004). HEXACO modelini oluşturan ikinci kişilik özelliği duyarlılık (emotionality) olarak ifade edilmektedir. Genel olarak kaygı, korku, duygusallık, bağımlılık, duygusal tepkisellik, dayanıklılık ve cesaret gibi özelliklerle betimlenen (Lee ve Ashton, 2004) duyarlılık, başkalarının duygu ve endişelerine karşı güçlü duygusal bağlar ve empatik duyarlılık hissetme durumu olarak tanımlanmaktadır (Ashton ve Lee, 2010). Üçüncü kişilik özelliği olan uyumluluk (agreeableness) ise diğer insanlara karşı saygılı ve toleranslı olma, göze çarpan bir anlayış, motive edici belirgin davranışlar ve sosyal normlara uyum gibi özelliklerle ilişkilendirilmektedir (Ashton ve Lee, 2007). Diğer bir deyişle uyumlu olarak nitelendirilen bireyler, diğer insanlarla ilişkilerinde ılımlı ve hoşgörülü olma eğiliminde olup, merhametli ve yardımsever olmaya oldukça yatkınlardır (Ashton ve Lee, 2010; Lee ve Ashton, 2004). HEXACO modelinde dördüncü kişilik özelliği olarak tanımlanan dışadönüklük (extraversion) faktörü girişkenlik, sessizliğe karşı konuşkanlık, sosyallik ve neşe ile ilgili kişilik boyutunu ifade eder (Lee ve Ashton, 2004). Buna göre bu faktör ifade edilebilirlik, sosyal açıdan kendine güvenme ve canlılık gibi yönleri ele alan bir kavramdır (Bulutve Ulu, 2017; Costa ve

McCrae, 1992). Sorumluluk (conscientiousness) kişilik özelliği ise sürekli olarak örgütlenme, çalışkanlık, özen ve titizlik gibi özelliklerle ilgili kişilik boyutunu ifade eder (Lee ve Ashton, 2004). Bir başka ifadeyle sorumluluk, düzenli, eksiksiz ve kusursuz olma durumudur (Ashton ve Lee, 2007). Öz-disiplin sergilemeyi, görev bilinciyle hareket etmeyi ve başarı için özen göstermeyi işaret eder (Bulut ve Ulu, 2017; Costa ve McCrae, 1992). HEXACO modelini oluşturan son faktör olan dürüstlük-alçakgönüllülük (honesty-humility) ise sinsisi, açgözlü ve ikiyüzlü olmayan anlamına gelmektedir (Ashton ve Lee, 2007). Diğer bir deyişle dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliği, kişilerarası ilişkilerde samimi, para ya da yüksek statü ile motive edilemeyen, kendine özel muamele talep etmeyen, sıradanlığı tercih eden, aldatma ya da hileden kaçınma eğilimi sergileyen bireyleri tanımlamaktadır (Ashton ve Lee, 2010).

Yakından incelendiğinde, HEXACO modelini oluşturan kişilik özelliklerinden üçü (deneyime açıklık, dışadönüklük ve sorumluluk) genel olarak araştırma, keşfetme ve çalışmaya niyetli olmaya odaklanırken, diğer üç kişilik özelliği (uyumluluk, duyarlılık ve dürüstlük-alçakgönüllülük) ise yakınlarla ya da yabancılarla işbirliğine niyetli ve yatkın olmayı betimlemektedir (Lee ve Ashton, 2012). Sözlüksel çözümleme çalışmaları (lexical studies) sonucunda çok boyutlu bir kişilik modeli olarak çeşitli kültürlerle uyarlanan HEXACO'nun (Ashton ve ark., 2004; Lee ve Ashton, 2008) diğer dillerde gerçekleştirilen çalışmalarla da benzer yapı geçerliğine sahip olduğu belirlenmiş (Ashton, Lee ve Goldberg, 2004) ve ilgili alan yazında sıkça yer alan bir model olmuştur.

Bununla birlikte HEXACO'nun kendine özgü kalıtsal yapısı, mizaç ile ilişkilendirilebilmesi (gelişimsel kökeni), uyuma yönelik ve özgeci davranışlara odaklanması (davranışsal çıktıları) ve yaşam boyu dışavurum özelliği (yaşam tarihi kuramına uygunluğu) gibi çok çeşitli özellikler içerdiği belirtilmektedir (Book ve ark., 2015). Dolayısıyla HEXACO'nun uyuma yönelik, gelişimsel ve ekolojik bir çerçevede bireylere özgü çeşitli karakter özellikleri ile tutum ve davranışlara yönelik çalışmalarda kullanılabileceği ifade edilmektedir (Ashton, Lee ve Vries, 2014; Book ve ark., 2015; Moshagen, Theilmann, Hilbig ve Zettler, 2019).

Karanlık Üçlü ve HEXACO Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler

Günümüzde araşsal, faydacı, çıkara dayalı, istismarcı tutum ve davranışlar odağında şekillenen Karanlık Üçlü (Ashton ve Lee, 2007) ile olumlu sosyal davranışları içeren (Lee ve Ashton, 2014) HEXACO kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler araştırmacıların

yoğun ilgisini çekmektedir. Bu kapsamda yürütülen araştırmalarda ise genellikle HEXACO kişilik özelliklerinin her bir Karanlık Üçlü faktörü üzerindeki tekil rollerinin incelenmesi amaçlanmaktadır ve araştırma sonuçları Karanlık Üçlü ile HEXACO kişilik özellikleri arasında çeşitli düzeylerde anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir (Jones ve Figueredo, 2013; Lee ve Ashton, 2014; Paulhus, Neumann ve Hare, 2017). Nitekim, bu iki kişilik modeli arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaları temel alan bir meta-analiz çalışmasında (Muris, Merckelbach, Otgaar ve Meijer, 2017), dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliği ile her bir Karanlık Üçlü faktörü arasında orta ya da yüksek düzeyde negatif yönlü ilişkiler bulunduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, narsisizm ile dışadönüklük ve deneyime açıklık arasında pozitif yönlü ilişkiler belirlenirken, Makyavelizm ile uyumluluk arasında negatif yönlü bir ilişki, psikopati ile uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri arasında ise yine negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunduğu gözlemlenmektedir (Muris ve ark., 2017). Diğer yandan, dışadönüklük ve sorumluluk ile Makyavelizm ve psikopati (Jonason ve McCain, 2012) ya da narsisizm ile uyumluluk (Dinić ve Wertag, 2017) ve duyarlılık (Aghababaei ve Blachnio, 2015) arasında da negatif yönlü ilişkiler bulunduğunu ortaya koyan çalışmalara rastlanılmaktadır. Dolayısıyla, ortaya çıkan bu farklı bulgular odağında, Karanlık Üçlü ve HEXACO kişilik özellikleri arasındaki tekil ilişkilerin bütünüyle açıklığa kavuşturulabilmesi için sözü edilen kişilik özelliklerinin çeşitli kültürlerde ve farklı örneklem gruplarında incelenmesinin önem arz ettiği vurgulanmaktadır (Aghababaei ve ark., 2014). Bu bilgiler ışığında bu çalışmada, HEXACO kişilik özelliklerinin (deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük) üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) eğilimlerini ne derecede yordadıklarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde, önceki araştırma bulguları da göz önüne alınarak, araştırma hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

*H1:*Deneyime açıklık kişilik özelliği a) narsisizmi pozitif; b) Makyavelizm ve c) psikopatili negatif olarak yordayacaktır.

H2: Dışadönüklük kişilik özelliği a) narsisizmi pozitif; b) Makyavelizm ve c) psikopatili negatif olarak yordayacaktır.

H3: Uyumluluk kişilik özelliği a) Makyavelizm, b) narsisizm ve c) psikopatili negatif olarak yordayacaktır.

H4: Duyarlılık kişilik özelliği a) Makyavelizm, b) narsisizm ve c) psikopatiji negatif olarak yordayacaktır.

H5: Sorumluluk kişilik özelliği a) narsisizmi pozitif; b) Makyavelizm ve c) psikopatiji negatif olarak yordayacaktır.

H6: Dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliği a) Makyavelizm, b) narsisizm ve c) psikopatiji negatif olarak yordayacaktır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini bir vakıf üniversitesinde öğrenim görmekte olan 388 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklemin 250'si (% 64.4) kadın ve 138'i (% 35.6) erkek öğrencilerdir. Öğrencilerin yaş aralığı 18 ile 27 arasında değişirken, yaş ortalaması 21.36 ($SS = 1.62$) olarak belirlenmiştir. Fakültelere göre ele alındığında öğrencilerin 112'si (% 28.9) Fen-Edebiyat, 168'i (% 43.3) Hukuk ve 108'i (% 27.8) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde eğitim görmektedir. Sınıf düzeyi açısından incelendiğinde öğrencilerin 143'ü (% 36.9) birinci, 102'si (% 26.3) ikinci, 105'i (% 27.1) üçüncü ve 38'i (% 9.8) dördüncü sınıfta öğrenimlerini sürdürmektedirler.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu. Bu çalışmada yer alan katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek üzere örneklem grubuna ait cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf gibi başlıca bilgileri elde etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmacıların hazırladıkları soru formu "Kişisel Bilgi Formu" adıyla uygulanmıştır.

Karanlık Üçlü Ölçeği (KÜÖ). Jones ve Paulhus (2014) tarafından geliştirilen ve üç alt-ölçekten oluşan Karanlık Üçlü Ölçeği (The Short Dark Triad Scale; SD3), Makyavelizm, eşikaltı narsisizm ve eşikaltı psikopati kişilik özelliklerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Alt-ölçeklerinin her biri dokuz maddeden oluşan KÜÖ, toplam 27 maddelik bir ölçektir. Ölçekte yer alan ilk dokuz madde Makyavelizm ile ilgilidir. Bu alt-ölçeğe ilişkin örnek madde "Daha sonra insanlara karşı kullanabileceğiniz bilgileri bir kenarda tutmak akıllıcadır" şeklindedir (Madde 5). Sonraki dokuz madde (10-18 arası maddeler) eşikaltı narsisizm ile ilgilidir. Bu alt-ölçeğe ilişkin örnek madde "Özel biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes bana sürekli böyle söylüyor" şeklindedir (Madde 13). Son dokuz madde ise (19-27 arası maddeler) eşikaltı psikopati ile ilgilidir. Bu

alt-ölçeğe ait örnek madde “İnsanlar sıklıkla kontrolden çıktığımı söyler” şeklindedir (Madde 22).

Katılımcılar, ölçeği oluşturan tüm maddeleri 5’li Likert tipi derecelendirme ile yanıtlamaktadırlar. Orijinal ölçekteki her bir alt-ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 45, en düşük puan ise 9’dur. Her bir alt-ölçekten alınan puanların yüksek olması bireylerin ilgili özellik eğilimlerinin (Makyavelizm, eşikaltı narsisizm ya da eşikaltı psikopati) yüksekliğine işaret etmektedir. Orijinal ölçek için hesaplanan Cronbach alpha katsayıları Makyavelizm için .71, eşikaltı narsisizm için .74 ve eşikaltı psikopati için .77 olarak belirlenmiştir (Jones ve Paulhus, 2014).

Karanlık Üçlü Ölçeği’nin Türk kültürüne adaptasyonu ile ilgili çalışma ise Özsoy ve arkadaşları (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda ölçeğin Türkçe Formunun, orijinal ölçekte olduğu üzere, her biri dokuz maddeden oluşan üç alt-ölçek içerdiği belirlenmiştir. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda belirlenen Cronbach alpha değerleri Makyavelizm için .70, eşikaltı narsisizm için .79 ve yine eşikaltı psikopati için .79 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .73, .61 ve .71 şeklinde belirlenmiştir.

HEXACO Kişilik Ölçeği (HKÖ-60). HEXACO Kişilik Ölçeği (Hexaco Personality Inventory Revised-60), kişiliğin altı temel boyutunu ölçmek amacıyla Ashton ve Lee (2005; 2009) tarafından geliştirilmiştir. Her biri on madde ve dört alt-boyuttan oluşan altı faktörlü orijinal ölçek, toplam 60 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan *deneyime açıklık* faktörü, estetik değerbilirlilik, meraklılık, yaratıcılık ve geleneksel olma alt-boyutlarından oluşmaktadır. Bu faktöre ilişkin örnek madde “Başka ülkelerin tarih ve siyasetleriyle ilgili şeyler öğrenmek ilgimi çeker” şeklindedir (Madde 7). *Dışadönüklük* faktörü sosyal benlik, sosyal girişkenlik, sosyallik ve zindelik alt-boyutlarını içermektedir. Bu faktöre ilişkin örnek madde “Yalnız çalışmaktansa aktif sosyal iletişim içeren işleri tercih ederim” şeklindedir (Madde 16). *Uyumluluk* faktörü ise bağışlayıcılık, nezaket, esneklik ve sabır alt-boyutlarını kapsamaktadır. Bu faktöre ilişkin örnek madde “Bana kötü davranan insanlara karşı tavrım affet ve unut olur” şeklindedir (Madde 27). *Duyarlılık* faktörü de korku, kaygı, esneklik ve sabır alt-boyutlarından oluşmaktadır. Bu faktöre ilişkin örnek madde “Başka insanları ağlarken gördüğümde, benim de ağlayasım gelir” şeklindedir (Madde 23). Beşinci sırada yer alan *sorumluluk* faktörü düzenlilik, çalışkanlık, mükemmeliyetçilik ve tedbirlilik alt-boyutlarını içermektedir.

Bu faktöre ilişkin madde “Son anda karışıklık yaşamamak için, işlerimi önceden düzenlerim” şeklindedir (Madde 2). Son olarak *dürüstlük-alçakgönüllülük* faktörü içtenlik, adalet, kanaatkarlık ve alçakgönüllülük alt-boyutlarını kapsamaktadır. Bu faktöre ilişkin örnek madde “Çok fazla param olması benim için özellikle önemli değildir” şeklindedir (Madde 18).

Katılımcılar, ölçeğe ilişkin maddeleri 5’li Likert tipi derecelendirme ile yanıtlandırmaktadır. Bu noktada HKÖ-60’ta yer alan her bir faktörden alınabilecek en yüksek puan 50 ve en düşük puan 10 olmaktadır. Her bir faktöre ait yüksek puanlar, ilgili kişilik özelliği düzeylerinin (deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük) yüksekliğine işaret etmektedir. Orijinal ölçeğin 12 farklı dile uyarlama çalışmaları yapılmış olup, tüm çalışmalarda ilgili altı faktörün yüksek düzeyde iç tutarlığa sahip olduğu belirtilmektedir (Ashton ve Lee, 2009).

HEXACO-60’ın Türk kültürüne uyarlama çalışması Wasti, Lee, Ashton ve Somer (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda ölçeğin Türkçe Formunun da orijinal ölçekte olduğu üzere her biri on maddeden oluşan altı faktör içerdiği belirlenmiştir. Türkçeye uyarlanan HEXACO-60 ölçeğinin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları deneyime açıklık için .90, dışadönüklük için .92, uyumluluk için .89, duyarlılık için .90, sorumluluk için .89 ve dürüstlük-alçakgönüllülük için .92 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .70, .71, .65, .71, .64 ve .70 şeklindedir.

İşlem

Araştırma sürecinde öncelikle ilgili üniversite rektörlüğünden gerekli izinler alınmış, araştırmanın modeli ve örnekleme belirlendikten sonra kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Uygulamalar esnasında katılımcıların bu araştırmaya gönüllü katılımları temel alınmıştır. Sınıf içerisinde gerçekleştirilen uygulamaların olduğu süreçte araştırmanın amaçları ve ölçme araçlarının uygulanmasına yönelik yönergeler katılımcılara standart bir şekilde açıklanmıştır. Araştırma verilerini elde etmek üzere kullanılan ölçme araçları, sıra etkisini gidermek amacıyla, öğrencilere karışık sıralarla dağıtılmıştır. Ölçek uygulamaları araştırmacılar tarafından yapılmış ve yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmadan sağlanan verilerin analiz sürecinde öncelikli olarak çoklu regresyon analizinin sayıltıları incelenerek, tüm ölçeklerden elde edilen puanların normal dağılıp dağılmadığı gözlemlenmiş ve yordayıcı değişkenler (deneyime açıklık, dışadönüklük,

uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük) ile yordanan değişkenler (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) arasındaki ilişkilerin doğrusallığı saçılma diyagramı yardımıyla incelenmiştir. Mahalanobis testi sonuçları çerçevesinde araştırma verisinde herhangi bir uç değer bulunmadığı gözlemlenmiştir. Ardından, değişkenler arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Korelasyon katsayıları incelendiğinde, elde edilen değerlerin .80 düzeyinin altında olması (Gravetter ve Wallnau, 2007) temelinde değişkenler arasında çoklu doğrusallık bulunmadığı belirlenmiştir. Buna ek olarak, ilgili değişkenlere ait tolerans değerlerinin (.86 ile .96 arasında) .20 seviyesinden büyük ve varyans şişkinlik (VIF) değerlerin (1.04 ile 1.17 arasında) ise .10 seviyesinden küçük olduğu gözlemlenmiştir. Bu bilgiler ışığında, ilgili değişkenler arasında çoklu doğrusallık (Büyüköztürk, 2011) bulunmadığı belirlenmiştir. Sonrasında ise deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin Makyavelizm, narsisizm ve psikopati düzeylerini yordayıp yordamadığını sınamak için (her bir Karanlık Üçlü değişkeni ayrı ayrı ele alınarak) birbirinden bağımsız üç çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmada kullanılan istatistiksel analizlerdeki anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Betimsel İstatistikler

Üniversite öğrencilerinin Makyavelizm, narsisizm ve psikopati eğilimlerinin yordayıcıları olarak ele alınan deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerine ilişkin betimsel istatistik sonuçları ve Pearson korelasyon katsayıları Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası Korelasyonlar ($N = 388$)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Ort.	SS
1. Makyavelizm	(.73)	.34*	.44*	-.11**	.08	-.19*	-.19*	.01	-.40*	29.25	6.61
2. Narsisizm		(.61)	.15*	.16*	.39*	-.09	-.10	.17*	-.18*	28.10	5.28
3. Psikopati			(.71)	-.22*	-.03	-.38*	-.26*	-.12**	-.31*	22.64	6.68
4. Deneyime Açık				(.70)	.21*	.13**	-.03	.28*	.23*	35.44	6.72
5. Dışadönüklük					(.71)	.04	-.11*	.20*	.03	32.92	6.28
6. Uyumluluk						(.65)	.14*	.01	.20*	30.62	6.09
7. Duyarlılık							(.71)	-.03	.08	32.44	6.65
8. Sorumluluk								(.64)	.25*	34.21	5.86
9. Dürüstlük									(.70)	33.37	6.46

* $p < .01$, ** $p < .05$

Not: Değişkenlere ait Cronbach alpha güvenilirlik katsayıları parantez içinde sunulmuştur.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Makyavelizm eğilimi ile uyumluluk ($r_{(386)} = -.19, p < .01$), duyarlılık ($r_{(386)} = -.19, p < .01$), dürüstlük ($r_{(386)} = -.40, p < .01$) ve deneyime açıklık ($r_{(386)} = -.11, p < .01$) kişilik özellikleri arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Diğer yandan, Makyavelizm eğilimi ile dışadönüklük ($r_{(386)} = .08, p > .01$) ve sorumluluk ($r_{(386)} = .01, p = .05$) değişkenleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimi ile dürüstlük ($r_{(386)} = -.18, p < .01$) düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, narsisizm eğilimi ile deneyime açıklık ($r_{(386)} = .16, p < .01$), dışadönüklük ($r_{(386)} = .39, p < .01$) ve sorumluluk ($r_{(386)} = .17, p < .01$) değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edildiği görülmüştür. Diğer yandan, narsisizm eğilimi ile uyumluluk ($r_{(386)} = -.09, p > .05$) ve duyarlılık ($r_{(386)} = -.10, p > .05$) düzeyleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir.

Son olarak, örneklemin psikopati eğilimi ile deneyime açıklık ($r_{(386)} = -.22, p < .01$), uyumluluk ($r_{(386)} = -.38, p < .01$), duyarlılık ($r_{(386)} = -.26, p < .01$), sorumluluk ($r_{(386)} = -.12, p < .05$) ve dürüstlük ($r_{(386)} = -.31, p < .05$) düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Diğer yandan, psikopati eğilimleri ile dışadönüklük ($r_{(386)} = -.03, p > .05$) düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkiler ele alındığında ise bu ilişkilerin tümünde $-.11$ ile $.28$ arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmüştür.

Karanlık Üçlü Özelliklerini Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi

Üniversite öğrencilerinin Makyavelizm eğilimlerinin yordayıcıları olarak ele alınan deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllük değişkenlerine ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Makyavelizmin Yordayıcı Değişkenlerine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları ($N = 388$)

Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
Sabit	42.711	3.169	-	13.477	.000	.470	.221
Deneyime Açıklık	-.138	.048	-.140	-2.877	.004		
Dışadönüklük	.035	.050	.033	.704	.482		
Uyumluluk	-.118	.051	-.109	-2.326	.021		
Duyarlılık	-.129	.046	-.130	-2.819	.005		
Sorumluluk	.071	.055	.063	1.292	.197		
Dürüstlük	-.423	.050	-.414	-8.553	.000		

($F_{(6-381)} = 17.990, p < .001$)

Tablo 2’de yer alan bulgulara göre, deneyime açıklık, uyumluluk, duyarlılık ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin Makyavelizm eğilimlerini anlamlı düzeyde yordadıkları ($F_{(6, 381)} = 17.990, p < .001, R = .470, R^2 = .221$) ve belirlenen bu dört değişkenin açıklanan varyansa katkısının % 22 olduğu belirlenmiştir. Standardize edilmiş regresyon katsayıları (β) açısından ele alındığında, yordayıcı değişkenlerin Makyavelizm eğilimleri üzerindeki görece önem sırası dürüstlük-alçakgönüllülük ($\beta = -.414; t = -8.55, p < .001$), deneyime açıklık ($\beta = .140; t = 2.88, p < .01$), duyarlılık ($\beta = -.130; t = -2.82, p < .01$) ve uyumluluk ($\beta = -.109; t = -2.33, p < .05$) şeklindedir. Bu bulgular, dürüstlük-alçakgönüllülük, deneyime açıklık, duyarlılık ve uyumluluk değişkenlerini Makyavelizmin negatif yordayıcıları olarak ele alan bu araştırmanın hipotezlerini (H1b, H3a, H4a ve H6a) desteklemektedir. Diğer yandan, dışadönüklük ($\beta = .033; t = .70, p = .48$) ve sorumluluk ($\beta = .063; t = 1.29, p = .20$) değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin Makyavelizm eğilimlerini istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordamadıkları gözlemlenmiştir. Bu bulgu temelinde ise araştırmada yer alan dışadönüklük ve sorumluluk değişkenlerinin Makyavelizmin negatif yordayıcıları olabilecekleri hipotezlerinin (H2b ve H5b) doğrulanmadığı görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimlerinin yordayıcıları olarak ele alınan deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerine ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3. Narsisizmin Yordayıcı Değişkenlerine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları ($N = 388$)

Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
Sabit	20.404	2.526	-	8.077	.000	.474	.225
Deneyime Açıklık	.087	.038	.111	2.279	.023		
Dışadönüklük	.289	.040	.334	7.317	.000		
Uyumluluk	-.060	.041	-.069	-1.471	.142		
Duyarlılık	-.021	.037	-.026	-.568	.570		
Sorumluluk	.116	.044	.129	2.642	.009		
Dürüstlük	-.191	.039	-.234	-4.850	.000		

($F_{(6-381)} = 18.441, p < .001$)

Tablo 3’de sunulan bulgular incelendiğinde deneyime açıklık, dışadönüklük, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimlerini anlamlı düzeyde yordadıkları ($F_{(6-381)} = 18.441, p < .001, R = .474, R^2 = .225$) ve bu dört değişkenin açıklanan varyansa katkısının %23 olduğu belirlenmiştir. Standardize edilmiş regresyon katsayıları (β) incelendiğinde, sözü edilen yordayıcı de-

ğişkenlerin narsisizm eğilimleri üzerindeki görelî önem sırası dışadönüklük ($\beta = .334$; $t = 7.32$, $p < .001$), dürüstlük-alçakgönüllülük ($\beta = -.234$; $t = -4.85$, $p < .001$), sorumluluk ($\beta = .129$; $t = 2.642$, $p < .01$) ve deneyime açıklık ($\beta = .111$; $t = 2.28$, $p < .05$) şeklindedir. Bu bulgulara göre dürüstlük-alçakgönüllülük değişkeninin narsisizmi negatif yönde yordayacağı hipotezi (H6b) ile dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık değişkenlerinin narsisizmi pozitif yönde yordayacakları hipotezleri (H1a, H2a ve H5a) doğrulanmaktadır. Diğer yandan, uyumluluk ($\beta = -.069$; $t = -.1.471$, $p = .142$) ve duyarlılık ($\beta = -.026$; $t = -.57$, $p = .57$) değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin narsisizme yönelik eğilimlerini istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordamadığı görülmüştür. Bu bulgu çerçevesinde, uyumluluk ve duyarlılık değişkenlerinin narsisizmin negatif yordayıcıları olabileceği hipotezlerinin (H3b ve H4b) desteklenmediği gözlemlenmektedir.

Üniversite öğrencilerinin psikopati eğilimlerinin yordayıcıları olarak ele alınan deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerine ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 4’te sunulmaktadır.

Tablo 4. Psikopatinin Yordayıcı Değişkenlerine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları ($N = 388$)

Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
Sabit	52.512	3.121	-	16.825	.000	.511	.261
Deneyime Açıklık	-.134	.047	-.135	-2.842	.000		
Dışadönüklük	-.003	.049	-.003	-.062	.951		
Uyumluluk	-.324	.050	-.295	-6.461	.000		
Duyarlılık	-.212	.045	-.211	-4.706	.000		
Sorumluluk	-.049	.054	-.043	-.902	.368		
Dürüstlük	-.196	.049	-.190	-4.023	.000		

($F_{(6-381)} = 22.382$, $p < .001$)

Tablo 4’te sunulan bulgular deneyime açıklık, uyumluluk, duyarlılık, dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin psikopati eğilimlerini anlamlı düzeyde yordadıklarını ($F_{(6-381)} = 22.382$, $p < .001$, $R = .511$, $R^2 = .261$) ve bu dört değişkenin açıklanan varyansa katkısının % 26 olduğunu göstermiştir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre yordayıcı değişkenlerin psikopati eğilimleri üzerindeki görelî önem sırası uyumluluk ($\beta = -.295$; $t = -6.461$, $p < .001$), duyarlılık ($\beta = -.211$; $t = -4.71$, $p < .001$), dürüstlük-alçakgönüllülük ($\beta = -.190$; $t = -4.203$, $p < .001$) ve deneyime açıklık ($\beta = -.135$; $t = -.062$, $p < .001$) şeklindedir. Elde edilen bu bulgular, HEXACO kişilik özellikleri içinde yer alan uyumluluk, duyarlılık, deneyime açıklık ve dürüstlük-alçakgönüllülük değişkenlerinin psikopatinin negatif yordayıcıları olabileceklerini

ifade eden araştırma hipotezlerini (H1c, H3c, H4c ve H6c) desteklemektedir. Diğer yandan, dışadönüklük ($\beta = -.003$; $t = -.062$, $p = .95$) ve sorumluluk ($\beta = -.043$; $t = -.902$, $p = .37$) değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin psikopati eğilimlerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamadıkları gözlemlenmiştir. Bu bulgu açısından ele alındığında ise dışadönüklük ve sorumluluk değişkenlerinin psikopatinin negatif yordayıcıları olabileceğini vurgulayan araştırma hipotezleri (H2c ve H5c) desteklenmemektedir.

TARTIŞMA

HEXACO kişilik özelliklerinin (deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük) üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) eğilimlerini ne derecede yordadıklarının incelendiği bu araştırma sonucunda, üniversite öğrencilerin Makyavelizm eğilimlerini en iyi yordayan kişilik faktörlerinin sırasıyla dürüstlük-alçakgönüllülük, deneyime açıklık, duyarlılık ve uyumluluk olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan, üniversite öğrencilerinin narsisizm düzeylerini en iyi yordayan kişilik faktörleri ise sırasıyla dışadönüklük, dürüstlük-alçakgönüllülük, sorumluluk ve deneyime açıklık olarak bulunmuştur. Son olarak, sırasıyla uyumluluk, duyarlılık, dürüstlük-alçakgönüllülük ve deneyime açıklık, üniversite öğrencilerinin psikopati eğilimlerini en iyi yordayan kişilik faktörleri olarak gözlemlenmiştir. İlgili alan yazında da bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde her bir Karanlık Üçlü özelliğinin altı farklı HEXACO kişilik özelliği ile önemli düzeylerde ilişkili oldukları belirtilmektedir (Jones ve Figueredo, 2013; Lee ve Ashton, 2014; Paulhus ve ark., 2017). Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilen bulgular, alan yazında yer alan çalışmalar ile büyük oranda paralellik göstermektedir. Ayrıca, araştırma bulgularındaki bu çeşitlilik, Karanlık Üçlü kişilik özelliklerini açıklamak için HEXACO modelinin kullanılmasının amacına uygun olduğu (Jonason ve McCain, 2012) yaklaşımını desteklemektedir.

Bununla birlikte, HEXACO’da yer alan *dürüstlük-alçakgönüllülük* kişilik özelliği, Karanlık Üçlü’yü oluşturan Makyavelizm, narsisizm ve psikopati eğilimlerinin üçünü de yüksek düzeyde ve negatif yönde açıklayan ortak bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Buna göre, üniversite öğrencilerinin dürüstlük-alçakgönüllülük düzeyleri azaldıkça Karanlık Üçlü eğilimleri artmaktadır. Araştırmadan elde edilen bu bulgu dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliğinin Karanlık Üçlü’yü doğrudan açıklayan önemli bir yapı sergilediğini ortaya koyan kuramsal tartışma (Ashton ve ark., 2004) ve görgül çalışma-

larla (Hodson ve ark., 2018; Muris ve ark., 2017) paralellik göstermektedir. Bu noktada içtenlik, adalet, ve tevazu odağında yer alan HEXACO dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliği ile ahlaki değerlerden yoksunluk (Rauthmann, 2012), antisosyal dürtülerini engelleyememe (Hashemi ve Yusefi, 2015), gösteriş ve kibirlilik (Jonason ve ark., 2013) temelinde şekillenen Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin karşıt kutupta yer alması oldukça olası görünmektedir. Bu durum, dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliğinin her bir Karanlık Üçlü eğilimini açıklamada çok önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili alan yazında da, HEXACO dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliği ile bireylerin Makyavelizm, narsisizm ve psikopati eğilimleri arasında orta ya da yüksek düzeyde ve negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunduğu belirtilmektedir (Aghababaei ve ark., 2014; Dinić ve Wertag, 2017; Jonason ve McCain, 2012; Lee ve Ashton, 2005; Muris ve ark., 2017). Dolayısıyla, bu çalışma bulguları alan yazında farklı örneklem gruplarından elde edilen çalışma bulgularını büyük oranda desteklemektedir. Bu durum, dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliğinin Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü eğilimleri üzerinde de yüksek oranda yordama gücü bulunduğunu göstermesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin her bir Karanlık Üçlü eğilimini açıklayan bir diğer ortak HEXACO kişilik özelliği *deneyime açıklıktır*. Buna göre üniversite öğrencilerinin deneyime açıklık düzeyleri arttıkça Makyavelizm ve psikopati eğilimleri azalmakta, narsisizm eğilimleri ise artmaktadır. Alan yazında yer alan çalışmalarda da deneyime açıklık ile narsisizm arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu vurgulanmaktadır (Aghababaei ve Blachnio, 2015; Lee ve Ashton, 2005; Muris ve ark., 2017). Diğer yandan, deneyime açıklık ile Makyavelizm ve psikopati arasındaki ilişkiler açısından oldukça farklı araştırma bulguları yer almaktadır. Buna göre bazı çalışmalarda deneyime açıklık ile her iki Karanlık Üçlü eğilimi arasında (Aghababaei ve ark., 2014; Lee ve Ashton, 2005), diğer çalışmalarda ise sadece Makyavelizm (Aghababaei ve Blachnio, 2015; Dinić ve Wertag, 2017) ile negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunduğu belirtilmektedir. Bazı çalışmalarda ise (Muris ve ark., 2017) ilgili kişilik özellikleri arasında herhangi bir anlamlı ilişki olmadığı vurgulanmaktadır. Bilindiği üzere deneyime açıklık, yenilikçi olma ve deneyimleme eğilimini ifade etmektedir (Ashton ve Lee, 2005; 2009). Dolayısıyla, sınırsız başarı ve güç arayışına girme eğilimleri göz önüne alındığında (Twenge ve Campbell, 2009), narsisizme yatkınlık gösteren bireylerin, bu eğilimlerini karşılamak adına çeşitli deneyimlere açık olmaya ilgi duyabilecekleri ifade edilmektedir (Ardıç ve Özsoy, 2016). Diğer yandan deneyime açıklık duygulara açıklık ve alışılmadık olana kabul etme gibi Makyavelizm ve psikopatiye zıt özellikler

içermektedir (Ashton ve Lee, 2010; O'Boyle ve ark., 2015). Dolayısıyla, Makyavelist ya da psikopatik eğilimler sergileyen bireylerin başkalarından gelen geribildirimlere kapalı olma ve yenilikler karşısında direnç gösterme eğilimi içinde olmaları anlaşılır bir durum olmaktadır.

HEXACO modelinde yer alan *duyarlık* ve *uyumluluk* kişilik özellikleri ise üniversite öğrencilerinin hem Makyavelizm hem de psikopati eğilimlerini negatif yönde yordayan faktörler olarak göze çarpmaktadır. Buna göre, üniversite öğrencilerinin duyarlı ve uyumlu olma düzeyleri azaldıkça Makyavelizm ve psikopati eğilimlerinde artma görülmektedir. Bu noktada, kendi çıkarları dışında diğer insanlar için kaygı duymayan (Wai ve Tiliopoulos, 2012) ve kişilerarası etkileşimleri manipüle eden (Egan ve Jakobwitz, 2006) Makyavelist bireyler ile duygu ve refahlarını önemsemeden başkalarına zarar veren psikopati eğilimli bireylerin, çevresindekilere karşı empatik duyarlılık sergilememeleri anlaşılır bir durum olmaktadır. Dolayısıyla, üniversite öğrencilerindeki duyarlılık düzeyi ile Makyavelizm ve psikopati eğilimi arasındaki bu negatif yönlü ilişki oldukça manidardır. Alan yazındaki bazı çalışmalarda da HEXACO duyarlık kişilik özelliği ile Makyavelizm ve psikopati eğilimi arasında düşük düzeyde ve negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Aghababaei ve Blachnio, 2015; Jonason ve McCain, 2012; Lee ve Ashton, 2005). Diğer yandan, bazı çalışmalarda ise bu özellikler arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı belirtilmektedir (Aghababaei ve ark., 2014).

Benzer şekilde, bireylerdeki Makyavelizm ve psikopati yönelimlerinin, genel anlamda uyumluluk kişilik özelliğinin belirleyici unsurlarının (tartışmaya açık, iyi huylu ve hoşgörülü olma) tam tersi olduğu bilinmektedir. Bu durum, Makyavelizm ve psikopati ile uyumluluk arasındaki ilişkiyi açıklar niteliktedir. Nitekim ilgili alan yazında da HEXACO uyumluluk özelliği ile Makyavelizm ve psikopati eğilimi arasında negatif yönlü orta düzeyde (Aghababaei ve ark., 2014; Jonason ve McCain, 2012; Muris ve ark., 2017) ya da düşük düzeyde (Lee ve Ashton, 2005) anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır.

Diğer yandan, duyarlılık ve uyumluluk kişilik özelliklerinin üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimleri üzerinde anlamlı etkilerinin olmadığı görülmektedir. Aslında, bencilce davranışlar içerdiği için narsisizmin uyumluluk ile ilişkili olması pek olası değildir (Orth ve Luciano, 2015). Ayrıca, narsisizm eğilimi olan bireyler, başkaları için çok az kaygı duyarlar ve başkalarına yardımcı olmak için kendi yollarından çıkmaya

ımlı yaklaşmazlar (O'Boyle ve ark., 2015). Dolayısıyla, her ne kadar sosyal ilişkilerini geliştirme adına narsistik bireylerin uyumluluk ve duyarlık özellikleri sergileme gereksinimleri bulunsada narsistik eğilimlerinin bir sonucu olarak bu özelliklere ait tutum ve davranışları ortaya koymakta zorlandıkları açıktır. Buna bağlı olarak, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimi üzerindeki etkilerinin sınırlanabileceği düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde, çalışmanın bu bulgusunun desteklendiği çeşitli araştırma sonuçları (Aghababaei ve ark., 2014; Muris ve ark., 2017) bulunduğu gibi narsisizm ile duyarlılık (Aghababaei ve Blachnio, 2015) ya da uyumluluk (Dinić ve Wertag, 2017; Jonason ve McCain, 2012) arasında düşük düzeyde negatif bir ilişki olduğunu öne süren çalışmalara da rastlanılmaktadır.

Araştırma bulguları HEXACO *dışadönüklük ve sorumluluk* kişilik özelliklerinin sadece narsisizmi belirleyen faktörler olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte dışadönüklük, üniversite öğrencilerinin narsisizm eğilimlerini pozitif yönde en güçlü açıklayan kişilik özelliği olarak dikkat çekmektedir. Genel anlamda narsistik bireyler, oldukça girişken olarak tanımlanır (Davis ve Jonason, 2018). Özellikle başkalarından gelecek hayranlık ve ilgiye duyulan gereksinim, narsisizm eğilimi olan bireyleri sosyal etkileşime itmektir ve bu durum narsisizm ve dışadönüklük ilişkisini görece açıklamaktadır (O'Boyle ve ark., 2015). Bir başka deyişle, narsisizm eğilimi olan üniversite öğrencilerinin, diğerlerinden gelen destekleyici ve onaylayıcı geribildirimlere gereksinim duymalarına bağlı olarak dışadönük bir özellik sergilemeleri oldukça manidar görünmektedir. İlgili alan yazında da dışadönüklük ile narsisizm arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Aghababaei ve Blachnio, 2015; Lee ve Ashton, 2005; Muris ve ark., 2017). Benzer şekilde, narsisizm eğilimi olan bireyler, kendi yaşamlarını her yönden en üst düzeye çıkarmak için durmadan bir yarıç içinde dirler ve kendi güç ve hırsları uğruna genellikle sorumluluk almayı tercih ederler (Twenge ve Campell, 2009). Ancak, ilgili alan yazında, narsisizm ile sorumluluk kişilik özellikleri arasındaki ilişkilere yönelik çalışma bulgularının farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre, bazı çalışmalarda narsisizm ile sorumluluk arasında düşük düzeyde pozitif ilişkiler olduğu belirtilirken (Jonason ve McCain, 2012; Muris ve ark., 2017), bazı çalışmalarda ise bu iki özellik arasında herhangi bir ilişki bulunmadığı vurgulanmaktadır (Aghababaei ve ark., 2014; Dinić ve Wertag, 2017; Lee ve Ashton, 2005).

Diğer yandan, bu çalışmada HEXACO *dışadönüklük ve sorumluluk* kişilik özelliklerinin üniversite öğrencilerinin Makyavelizm ve psikopati eğilimleri üzerinde anlamlı

bir etkilerinin olmadığı görülmektedir. Makyavelizm, kişilerarası manevralar yoluyla hedeflere ulaşmak gibi sosyal bir unsur içerir ancak bu stratejiler dışadönüklük özelliği yüksek bir bireyin özgün davranışlarını (sosyallik, samimiyet vb.) içermemektedir. Buna ek olarak, sorumluluğun temel özelliklerinden biri ahlaki değerlere bağlılıktır. Ancak Makyavelist bireyler, ahlaki değerlere önem vermemeyi ve sadece kendi çıkarları uğruna hareket etmeyi tercih etmektedirler (O'Boyle ve ark., 2015). Dolayısıyla, Makyavelist bireyler her ne kadar dışadönüklük ve sorumluluk özellikleri taşıyor gibi görünseler de, aslında bu bireylerin tutum ve davranışları adı geçen kişilik özelliklerinin özgün içeriklerini tam anlamıyla karşılamamaktadır. Benzer şekilde psikopati eğilimi olan bireyler, kişilerarası manipülasyon nedeniyle başlangıçta ilginç ve eğlenceli bireyler olarak algılandılar da etkileşimler ilerledikçe (antisosyal davranışlar ortaya çıktığında) başkalarına saygı göstermeme ve dürtüsellik gibi özelliklere bağlı olarak daha olumsuz ve itici bireyler olarak değerlendirilmektedirler (Rauthmann, 2012). Bu yönleriyle ele alındığında, sorumluluk ve dışadönüklük ile Makyavelizm ve psikopati eğilimi arasındaki etkileşimsizlik görece manidar olmaktadır. Alan yazında ise birbirinden oldukça farklı bulgulara rastlanılmaktadır. Buna göre, bazı çalışmalarda hem dışadönüklük hem de sorumluluk ile Makyavelizm ve psikopati arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğu bildirilmektedir (Jonason ve McCain, 2012). Bazı çalışmalarda ise dışadönüklük ile Makyavelizm ve psikopati arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, ancak sorumluluk ile Makyavelizm ve psikopati arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğu belirtilmektedir (Aghababaei ve Blachnio, 2015; Aghababaei ve ark., 2014; Lee ve Ashton, 2005).

Bu çalışmanın, bir vakıf üniversitesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler ile yürütülen kesitsel bir çalışma olması, araştırmanın bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Gelecekteki araştırmalarda, birden çok vakıf ve kamu üniversitesi dahilindeki çeşitli bölümleri içine alan örneklem grupları ile çalışılması oldukça yararlı olacaktır. Bununla birlikte, ilerideki çalışmalarda daha farklı örneklem gruplarıyla (örneğin çocuklar, ergenler, kriminal gruplar, meslek grupları vb.) benzer nitelikte çalışmaların yürütülmesi, Karanlık Üçlü eğilimlerini yordayan faktörlerin belirlenmesine ve bu faktörlerin çeşitli alt-gruplar arasında herhangi bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik bilgi sağlanmasına katkı sağlayabilir. Diğer yandan, bu çalışmada ele alınan değişkenlere ait güvenilirlik katsayıları göz önüne alındığında, narsisizm ile uyumluluk ve sorumluluk faktörlerine ait Cornbach alpha değerlerinin .61 ile .65 arasında

değiştığı ve bu değerlerin .70 kriterinden görece düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum da araştırma sonuçları açısından bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, bu araştırmada HEXACO kişilik özelliklerinin (deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük-alçakgönüllülük) üniversite öğrencilerinin karanlık üçlü (Makyavelizm, narsisizm ve psikopati) eğilimlerini ne derece yordadıkları incelenmiştir. Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin Makyavelizm, narsisizm ve psikopati eğilimlerinin üçünü birden açıklayan faktörlerin dürüstlük-alçakgönüllülük ve deneyime açıklık kişilik özellikleri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, duyarlık ve uyumluluk kişilik özellikleri ise üniversite öğrencilerinin hem Makyavelizm hem de psikopati eğilimlerini yordayan faktörlerdir. Diğer yandan, dışadönüklük ve sorumluluk kişilik özellikleri ise sadece narsisizm eğilimini belirleyen faktörler olarak dikkat çekmektedir. Bu sonuçlar, HEXACO ve Karanlık Üçlü kişilik özellikleri arasında önemli ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, alan yazında yer alan dürüstlük-alçakgönüllülük kişilik özelliğinin Karanlık Üçlü eğilimlerini doğrudan açıklayan önemli bir yapı sergilediği varsayımı bu çalışma sonuçlarıyla da desteklenmektedir. Bu bakış açısıyla, yükseköğrenim kurumlarındaki Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezlerinde (PDRM) görev yapan ruh sağlığı uzmanlarının, öğrencilerin Karanlık Üçlü özellikleri temelindeki tutum ve davranışları azaltmaya yönelik çok yönlü ve önleyici-gelişimsel nitelikte uygulamalar geliştirmeleri önem kazanmaktadır. Bu süreçte, öğrencilerin deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk, duyarlılık, sorumluluk ve dürüstlük temelinde şekillenen kişilik özelliklerini geliştirmeye yönelik psiko-eğitim programları oluşturulabilir ya da çeşitli bireysel destek materyalleri (bilgilendirici broşürler, kitapçıklar ya da web sayfaları) geliştirilebilir. Benzer şekilde, kişisel rehberlik uygulamaları çerçevesinde üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin aksine özgeci tutum ve davranışlar kazanmalarına olumlu katkı sağlayabilmek adına kişisel gelişim odağında çeşitli gruplarla psikolojik danışma ya da grup rehberliği etkinlikleri düzenlenebilir. Bu sayede, üniversite öğrencilerinin sosyal ilişkilerini HEXACO kişilik özellikleri temelinde yeniden gözden geçirmelerine ve sosyal becerilerini bu yönleriyle de geliştirmelerine katkı sunulabilir. Bununla birlikte, üniversite bünyesinde, öğrencilere yönelik gerçekleştirilecek tüm psikoeğitsel çalışmaların odağında (başta dürüstlük ve deneyime açıklık kişilik özellikleri olmak üzere) Karanlık Üçlüyü yordayan kişilik özelliklerinin geliştirilmesine dayalı, pozitif psikoloji bakış açısıyla temellendirilen bir anlayış geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada, öğ-

rencilerin en önemli sosyal öğrenme ve destek kaynaklarından biri olan akranlarından yararlanmalarını sağlayacak çeşitli akran destek ya da eğitim gruplarının geliştirilmesi yararlı olabilir.

Psikopatinin özünde sağaltıma uygun olmadığı (Cleckley, 1988) değerlendirilmekle birlikte, bu kavramı zarar verici bir yönde kullanmak yerine farklı özelliklere sahip gençlerin daha üretken olabilmelerine, olumlu sosyal davranışlar sergilemelerine ve anlamlı bir yaşam kurabilmelerine yardımcı olabilecek şekilde daha yapıcı tarzda (Salekin ve Lynam, 2010) ele alınmanın önemi açıktır. Bu bağlamda, her ne kadar psikopati odağında yer alan müdahale programlarında bir sınırlılık bulunsa da (Silva, Rijo ve Salekin, 2013), erken yaşlardan itibaren ailenin sürece dahil edildiği (McDonald, Dodson, Rosenfield ve Jouriles, 2011) bilişsel-davranışçı (Hass ve ark., 2011) ve pozitif psikoloji odaklı (Salekin, Tippet ve Allen, 2012) müdahaleler özellikle eşikaltı psikopatiye özgü olumsuz özelliklerin azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Son olarak, sağlıklı kişilik özelliklerinin geliştirilmesinde çocukluk ve ergenlik yaşantılarının ve eğitimlerinin önemi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakış açısıyla, ilkokul düzeyinden başlayarak “karakter eğitimi” ya da “değerler eğitimi” gibi temel başlıklar altında öğrencilerin özgeci nitelikteki temel kişilik özelliklerini geliştirmeye olanak sunan çeşitli psikoeğitsel çalışmalar ve ana-baba eğitimlerinin oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü eğilimlerinin yordadığı düşünülen HEXACO kişilik özellikleri üzerinde çalışılmıştır. Gelecekteki çalışmalarda karanlık üçlü özellikleriyle ilişkili olabilecek çeşitli ve daha farklı değişkenlerle çalışılabilir. Aynı zamanda, bu çalışma kapsamında incelenen yordayıcı değişkenlerin farklı değişkenlerle ilişkileri ve aracı rolleri temelinde gerçekleştirilecek çalışmalar sayesinde, Karanlık Üçlü özellikleriyle ilişkili çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerin daha kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesi mümkün olabilir. Bunların yanı sıra, ülkemizdeki ve Dünya’daki hızlı değişim ve gelişmeler düşünüldüğünde bu ve benzer araştırmaların belli dönemlerde tekrar edilmesi, üniversite öğrencilerinin Karanlık Üçlü eğilimlerinin zaman içerisinde değişim gösterip göstermediğinin ya da ne tür bir değişim gösterdiğinin anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Aghababaei, N. ve Blachnio, A. (2015). Well-being and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences, 86*, 365-368.
- Aghababaei, N., Mohammadtabar, S. ve Saffarinia, M. (2014). Dirty Dozen vs. H factor: Comparison of the Dark Triad and Honesty-Humility in prosociality, religiosity, and happiness. *Personality and Individual Differences, 67*, 6-10.
- American Psychiatric Association (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-III* (3rd ed.). Washington, DC, US: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5™* (5th ed.). Arlington, VA, US: American Psychiatric Publishing, Inc.
- Ardıç, K. ve Özsoy, E. (2016, Aralık). *Examining the relationship between the Dark Triad Traits and Big Five personality dimension*. Proceedings of the Fifth European Academic Research Conference on Global Business, Economics, Finance and Banking'de sunulan bildiri, İstanbul. ISBN: 978-1-943579-44-0.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*(5), 469-480.
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2001). A theoretical basis for the major dimensions of personality. *European Journal of Personality, 15*(5), 327-353.
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2005). A defence of the lexical approach to the study of personality structure. *European Journal of Personality, 19*(1), 5-24.
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality & Social Psychology Review, 11*(2), 150-166.
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2009). The HEXACO-60: A short measure of the major dimensions of personality. *Journal of Personality Assessment, 91*(4), 340-345.
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2010). On the cross-language replicability of personality factors. *Journal of Research in Personality, 44*(4), 436-441.
- Ashton, M. C., Lee, K. ve De Vries, R. E. (2014). The HEXACO Honesty-Humility, Agreeableness, and Emotionality Factors: A review of research and theory. *Personality and Social Psychology Review, 18*(2), 139-152.
- Ashton, M. C., Lee, K. ve Goldberg, L. R. (2004). A hierarchical analysis of 1,710 English personality-descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(5), 707-721.
- Ashton, M. C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., De Vries, R. E., Di Blas, L., Boies, K. ve De Raad, B. (2004). A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: Solutions from psycholexical studies in seven languages. *Journal of Personality and Social Psychology, 86*, 356-366.

- Back, M. D., Schmukle, S. C. ve Egloff, B. (2010). Why are narcissists so charming at first sight? Decoding the narcissism-popularity link at zero acquaintance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 132-145.
- Banks, G. C., Forsyth, D., O'Boyle, E. H. ve Story, P. A. (2013). A meta-analytic review of the Dark Triad–intelligence connection. *Journal of Research in Personality*, 47(6),789-794.
- Book, A., Visser, B. A. ve Volk, A. A. (2015). Unpacking “evil”: Claiming the core of the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 73, 29-38.
- Brummelman, E., Thomaes, S. ve Sedikides, C. (2016). Separating narcissism from self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 25(1), 8-13.
- Bulut, M. B. ve Ulu, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin HEXACO ile ölçülmesi. *Bilimname*, 2, 443-463.
- Campbell, W. K. ve Foster, C. A. (2002). Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(4), 484-495.
- Campbell, M. A., French, S., Gendreau, P. (2009). The prediction of violence in adult offenders: A meta-analytic comparison of instruments and methods of assessment. *Criminal Justice and Behavior*, 36(6), 567-590.
- Campbell, W. K., Rudich, E. A. ve Sedikides, C. (2002). Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(3), 358-368.
- Carter, G. L., Campbell, A. C. ve Muncer, S. (2013).The Dark Triad: Beyond a ‘male’ mating strategy. *Personality and Individual Differences*, 56, 159-164.
- Chatterjee, A. ve Hambrick, D. C. (2007).It’s all about me: Narcissistic chief executive officers and their effects on company strategy and performance. *Administrative Science Quarterly*, 52(3), 351-386.
- Chickering, A. ve Reisser, L. (1993). *Education and identity*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Christie, R. ve Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Cleckley, H. (1988). *The mask of sanity* (6th ed.). St. Louis, MO: Mosby.
- Cooke, D. J. (1998). Cross-cultural aspects of psychopathy. T. Millon, E. Simonsen, M. Birket-Smith ve R. D. Davis (Eds.), *Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behavior* içinde (s. 260-276). New York, NY, US: Guilford Press.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1992). *NEO Personality Inventory–Revised (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Davis, D. M. ve Jonason, P. K. (2018). A gender role of the Dark Triad Traits. *Personality and Individual Differences*,125, 102-105.
- Dinić, B. M. ve Wertag, A. (2017). Effects of Dark Triad and HEXACO traits on reactive/ proactive aggression: Exploring the gender differences. *Personality and Individual Differences*, 123, 44-49.
- Egan, V. ve Jakobwitz, S. (2006). The dark triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences*, 2, 331-339.
- Furnham, A. ve Crump, J. (2005). Personality traits, types, and disorders: An examination of the relationship between three self-report measures. *European Journal of Personality*, 19(3), 167-184.
- Furnham, A., Richards, S. C ve Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of personality: A 10-year review. *Social and Personality Compass*, 7(3), 199-216.
- Furnham, A., Richards, S., Rangle ve L., Jones, D. (2014). Measuring malevolence: Quantitative issues surrounding the dark triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 67, 114-121.

- Furtner, M. R., Rauthmann, J. F. ve Sachse, P. (2011). The self-loving self-leader: Examining associations among Self-Leadership and the Dark Triad. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 39(3), 369-380.
- Giammarco, E. A. ve Vernon, P. A. (2014). Vengeance and the Dark Triad: The role of empathy and perspective taking in trait forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 67, 23-29.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48, 26-34.
- Gordon, D. S. ve Platek, S. M. (2009). Trustworthy? The brain knows: Implicit neural responses to faces that vary in Dark Triad personality characteristics and trustworthiness. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 3, 182-200.
- Hare, R. D. (1980). A research scale for the assessment of psychopathy in criminal populations. *Personality and Individual Differences*, 1, 111-117.
- Hare, R. D. (1991). *The Hare psychopathy checklist-revised (PCL-R)*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (2003). *The Hare psychopathy checklist – Revised*. Toronto, Canada: MHS.
- Hare, R. D. ve Neumann, C. S. (2008). Psychopathic traits in a large community sample: Links to violence, alcohol use and intelligence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(5), 893-899.
- Hare, R. D., Paulhus, D. L. ve Williams, K. M. (2007). Capturing the four-factor structure of psychopathy in college students via self-report. *Journal of Personal. Assessment*. 88(2), 205-219.
- Hashemi, F. O. ve Yusefi, R. (2015). The role five personality factors with narcissism and psychopathy in prediction of Dark Triad. *Journal of Psychology and Behavioral Research*, 1(7), 119-124.
- Hass, S., Waschbusch, D., Pelham, W., King, S., Andrade, B. ve Carrey, N. (2011). Treatment response in CP/ADHD children with callous/unemotional traits. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 541-552.
- Hodson, G., Book, A., Visser, B. A., Volk, A. A., Ashton, M. C. ve Lee, K. (2018). Is the Dark Triad common factor distinct from low Honesty-Humility? *Journal of Research in Personality*, 73, 123-129.
- Hodson, G., Hogg, S. M. ve Macinnis, C. C. (2009). The role of “dark personalities” (narcissism, machiavellianism, psychopathy), Big Five personality factors, and ideology in explaining prejudice. *Personality and Individual Differences*, 43, 686-690.
- Holtzman, N. S. ve Strube, M. J. (2010). Narcissism and attractiveness. *Journal of Research in Personality*, 44(1), 133-136.
- Jonason, P. K., Kaufman, S. B., Webster, G. D. ve Geher, G. (2013). What lies beneath the Dark Triad Dirty Dozen: Varied relations with the Big Five. *Individual Differences Research*, 11(2), 81-90.
- Jonason, P. K. ve McCain, J. (2012). Using the HEXACO model to test the validity of the Dirty Dozen measure of the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 53(7), 935-938.
- Jonason, P. K., Webster, G. D., Schmitt, D. P., Li, N. P. ve Crysel, L. (2012). The antihero in popular culture: A life history theory of the dark triad. *Review of General Psychology*, 16(2), 192-199.
- Jones, D. N. (2013). Psychopathy and Machiavellianism predict differences in racially motivated attitudes and their affiliations. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, 367-378.
- Jones, D. N. ve Figueredo, A. J. (2013). The core of darkness: Uncovering the heartof the Dark Triad. *European Journal of Personality*, 27, 521-531.
- Jones, D. N. ve Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of the Dark Triad personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41.

- Kanten, P. (2014). Narsistik kişilik özelliğinin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgüt ikliminin düzenleyici rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25(76), 160-184.
- Kesgin, A. (2015). Machiavelli and Machiavelianism. *An International Journal of Philosophy*, 5(1), 105-139.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39(2), 329-358.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, 38(7), 1571-1582.
- Lee, K. ve Ashton, M. (2008). The HEXACO personality factors in the indigenous personality lexicons of English and 11 other languages. *Journal of Personality*, 76, 1001-1054.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2012). *The H factor of personality: Why some people are manipulative, self-entitled, materialistic, and exploitive-and why it matters for everyone*. Waterloo, ON: Wilfrid Laurier University Press.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2014). The Dark Triad, the Big Five, and the HEXACO model. *Personality and Individual Differences*, 67, 2-5.
- Lee, K., Ashton, M. C., Ogunfowora, B., Bourdage, J. S. ve Shin, K. H. (2010). The personality bases of socio-political attitudes: The role of Honesty-Humility and Openness to Experience. *Journal of Research in Personality*, 44(1), 115-119.
- Lee, K., Ashton, M. C., Wiltshire, J., Bourdage, J. S., Visser, B. A. ve Gallucci, A. (2013). Sex, power, and money: Prediction from the Dark Triad and honesty-humility. *European Journal of Personality*, 27(2), 169-184.
- McDonald, R., Dodson, M., Rosenfield, D. ve Jouriles, E. (2011). Effects of a parenting interventions on features of psychopathy in children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 1013-1023.
- Mealey, L. (1995). Primary sociopathy (psychopathy) is a type, secondary is not. *Behavioral and Brain Sciences*, 19, 579-599.
- Monaghan, C., Bizumic, B. ve Sellbom, M. (2016). The role of Machiavellian views and tactics in psychopathology. *Personality and Individual Differences*, 94, 72-81.
- Moshagen, M., Thielmann, I., Hilbig, B. E. ve Zettler, I. (2019). Meta-analytic investigations of the HEXACO Personality Inventory(-Revised): Reliability generalization, self-observer agreement, intercorrelations, and relations to demographic variables. *Zeitschrift für Psychologie*, 227(3), 186-194.
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H. ve Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*, 12(2), 183-204.
- Noyan, C. O. (2008). *Antisosyal kişilik bozukluğu tanılı bireylerin karar verme süreçleri ile psikopati ve mizaç-karakter özellikleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). GATA, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul.
- O'Boyle, E. H., Forsyth, D., Banks, G. C., Story, P. A. ve White, C. D. (2015). A meta-analytic test of redundancy and relative importance of the Dark Triad and Five-Factor Model of Personality. *Journal of Personality*, 83(6), 644-664.
- Orth, U. ve Luciano, E. C. (2015). Self-esteem, narcissism, and stressful life events: testing for selection and socialization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(4), 707-721.
- Ozan, E., Kırpınar, İ., Aydın, N., Fidan, T. ve Oral, M. (2008). Narsistik kişilik bozukluğu gelişim süreçleri ve yaşamı. *RCHP (Review, Cases and Hypothesis in Psychiatry)*, 2, 1-2.

- Özdemir, O., Güzel-Özdemir, P., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K. ve Ardıç, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish version of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14.
- Pascarella, E. T. ve Terenzini, P. T. (2005). *How college affects students: Findings and insights from twenty years of research*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Paulhus, D. L., Neumann, C. S. ve Hare, R. D. (2017). *SRP-4: Self-Report Psychopathy Scale-Fourth Edition*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Paulhus, D. L. ve Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563.
- Raskin, R. N. ve Hall, C. S. (1979). Narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590.
- Rauthmann, J. F. (2012). The Dark Triad and interpersonal perception: Similarities and differences in the social consequences of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Social Psychological and Personality Science*, 3(4), 487-496.
- Rauthmann, J. F. ve Kolar, G. P. (2012). How “dark” are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 53(7), 884-889.
- Rhodewalt, F. ve Peterson, B. (2009). Narcissism. M. R. Leary ve R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* içinde (s. 547-560). New York: Guilford Press.
- Salekin, R. T. ve Lynam, D. R. (2010). Child and adolescent psychopathy: An introduction. R. T. Salekin ve D. R. Lynam (Eds.), *Handbook of child and adolescent psychopathy* içinde (s. 1-12). New York: Guilford Press.
- Salekin, R. T., Tippet, J. G. ve Allen, A. D. (2012). Treatment of conduct problem youth with interpersonal callous traits using mental models: Measurement of risk and change. *Behavioral Sciences and the Law*, 30, 470-486.
- Silva, D. R., Rijo, D. ve Salekin, R. T. (2013). Child and adolescent psychopathy: Assessment issues and treatment needs. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 71-78.
- Smith, E. E., Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B. L., Loftus, G. R., Bem, D. J. ve Maren, S. (2015). *Atkinson ve Hilgard: Psikolojiye Giriş* (14. baskı, Ö. Öncül ve D. Ferhatoğlu, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Spain, S. M., Harms, P. ve Lebertson, J. M. (2014). The dark side of personality at work. *Journal of Organizational Behavior*, 35, 41-60.
- Türk Dil Kurumu. (2019, 10 Mart). *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim adresi: <http://www.tdk.gov.tr>
- Twenge, J. M. ve Campell, K. (2009). *The Narcissism epidemic: Living in the age of entitlement*. New York: Free Press.
- Vernon, P. A., Villani, V. C., Vickers, L. C. ve Harris, J. A. (2008). A behavioral genetic investigation of the Dark Triad and the Big 5. *Personality and Individual Differences*, 44(2), 445-522.
- Veselka, L., Schermer, J. A., Martin, R. A. ve Vernon, P. A. (2010). Relations between humor style and the Dark Triad traits of personality. *Personality and Individual Differences*, 48(6), 772-774.
- Veselka, L., Schermer, J. A. ve Vernon, P. (2012). The Dark Triad and an expanded framework of personality. *Personality and Individual Differences* 53(4), 417-425.
- Wai, M. ve Tiliopoulos, N. (2012). The affective and cognitive empathic nature of the dark triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 52(7), 794-799.

- Wasti, S. A., Lee, K., Ashton, M. C. ve Somer, O. (2008). Six Turkish personality factors and the HEXACO model of personality structure. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(6), 665-684.
- Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2008). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yurtsever, H. (2009). *Kişilik özelliklerinin stres düzeyine etkisi ve stresle başa çıkma yolları: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK). (2019). *Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi: Öğrenci istatistikleri*. Erişim adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>

A Phenomenological Study on Voluntarily Childless Women

Gönüllü Çocuksuzluğu Tercih Eden Kadınlar Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma

Simel Parlak¹, Işıl Tekin²

¹Dr., Okan University, Faculty of Education Sciences, Guidance and Psychological Counseling, Istanbul, Turkey

²Dr., Istanbul Medeniyet University, Faculty of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling, Istanbul, Turkey

ORCID: S.P. 0000-0002-8651-2693;
I.T. 0000-0002-3369-4083

Corresponding author/Sorumlu yazar:
Işıl Tekin,
Istanbul Medeniyet University, Faculty of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling, Istanbul, Turkey
E-mail/E-posta: tekinisil1@gmail.com

Submitted/Başvuru: 14.04.2019
Revision Requested/Revizyon Talebi: 17.04.2019
Last Revision Received/Son Revizyon: 11.04.2020
Accepted/Kabul: 14.04.2020
Published Online/Online Yayın: 28.04.2020

Citation/Atrf: Parlak, S. & Tekin, I. (2020). A phenomenological study on voluntarily childless women. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 161-186.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0034>

ABSTRACT

The way in which women decide to have children is affected by many processes, including personal, social, historical, and political. Maternity is seen as an inevitable part of women's happiness and a complement to their femininity. In traditional Turkish family structure, femininity is sanctified through maternity, and the status of women in the family and society is shaped by whether they have children or not. The status of women began to change with urbanization and also by virtue of women's increasing participation in the workforce. The idea began to be expressed that maternity is not necessarily the fate of women, and given that it is a preference, which includes not only satisfaction but also difficulty, childlessness might be preferred. This study aims to examine the voluntary childlessness preferences of women. For this purpose, the study group consisted of four married women, who currently do not have children and who prefer not to have children. The age of the participants varies between 30 and 40 years and they are all voluntary. The study is designed according to descriptive phenomenology design of qualitative research methodology. The data were collected through semi-structured in-depth interviews. In the analysis of the data, Colaizzi's (1978) phenomenological analysis steps were followed. During the interviews, it was seen that participants emphasized the concepts of responsibility and care giving. As a result of the analysis, it appears that the data are combined under the following themes: the meaning of maternity, the meaning of the concept of maternity in social circles, the meaning of not wanting a child, effects of voluntary childlessness, the decision of voluntary childlessness, social reactions to voluntary childlessness, and dilemmas experienced in the face of voluntary childlessness. It was observed that instinctive attitudes about maternity and perceptions on child bearing are still ongoing, that the pressure of being a mother has been preserved in the social environment, and that voluntarily childfree women define childlessness as freedom in many areas of life. With this study we make a contribution to the literature by attending to the voice of voluntarily childless women in the context of a woman's right to decide on her own body.

Keywords: Woman, maternity, childlessness, voluntary childlessness

ÖZ

Kadınların çocuk sahibi olmaya dair kararlarına bakıldığında bu kararların; kişisel, sosyal, tarihi hatta politik pek çok süreçten etkilendiği görülmektedir. Annelik, kadınların mutluluğunun kaçınılmaz bir parçası ve kadınlıklarının bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Geleneksel Türk aile yapısına bakıldığında kadınlık, annelik üzerinden kutsallaştırılmakta ve kadının aile içindeki ve toplumdaki statüsü çocuk sahibi olup olmadığına göre şekillenmektedir. Kentleşme ve iş gücüne katılım ile birlikte kadının statüsü değişmeye başlamıştır. Anneliğin kadınların kaderi olmadığı, tatmin içermesinin yanı sıra zorluk da içeren bir tercih olduğu görüşü, dolayısıyla çocuksuzluğun tercih edilebileceği dile getirilmeye başlanmıştır. Bu çalışma kadınların gönüllü çocuksuzluk tercihlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma grubu evli olan, mevcut durumda çocuk sahibi olmayan ve çocuk sahibi olmamayı tercih eden dört kadından oluşturulmuştur. Yaşları 30 ile 40 arasında değişen katılımcıların seçiminde gönüllülük esas alınmıştır. Çalışma nitel araştırma yönteminden biri olan betimleyici fenomenoloji desenine uygun olarak tasarlanmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek toplanmış ve verilerin analizinde Colaizzi'nin (1978) fenomenolojik analiz adımları takip edilmiştir. Görüşmeler sırasında sorumluluk ve bakım verme kavramlarının vurgulandığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre verilerin anneliğin anlamı, annelik kavramının sosyal çevredeki anlamı, çocuk istememenin anlamı, gönüllü çocuksuzluğun etkileri, gönüllü çocuksuzluk kararı, çocuk sahibi olmama konusunda çevrenin tepkileri ve çocuk sahibi olmama kararına ilişkin ikilemler temaları altında toplandığı görülmüştür. Bu çalışmada annelik ve çocuk sahibi olma algısı konusunda içgüdüsel düşünüşün devam ettiği, sosyal çevreden anneliğe yönelik baskı unsurunun varlığını koruduğu ve gönüllü çocuksuz kadınların çocuksuzluğu yaşamın birçok alanında özgürlük olarak tanımladığı gözlemlenmiştir. Kadının kendi bedeni üzerindeki karar hakkını görünür kılmada gönüllü çocuksuz kadınların sesi literatüre taşınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, annelik, çocuksuzluk, gönüllü çocuksuzluk

Socio-political and cultural resources shape women's decisions about having and raising children. Macro-level changes such as improvements on fertility, increased participation in the workforce, and women's rights movements present new opportunities for women and determine their choice as to whether they will be mothers (Settle & Brumley, 2014). The women's freedom movement has opened up a political space and led scholars to think about where motherhood comes from. This movement first fought against the maternal myth, namely that the inevitable destiny of women and women's happiness stems from motherhood. It also emphasizes that motherhood is a matter of both pressure and satisfaction, and that this should be a free choice (Rowbotham, 1989).

In Turkey, couples are expected to have children after marriage as part of the normal, expected pattern of life. Women encounter intense pressure to have children (Koçyiğit, 2012). In terms of social norms, the way to be a woman is through being a mother (Sever, 2015). Despite all these social norms, there are women who choose childlessness. Therefore, the phenomenon of voluntary childlessness is noteworthy.

Childless women feel unrecognized and are aware that their social environment has difficulty in accepting their preferences (Blackstone & Stewart, 2012; Özbay, 2014). The aim of this study is to reveal the social and individual experiences of voluntarily childless women who are few in number. The study aims to understand the perceptions of childless married women regarding the meaning of motherhood and also to comprehend their decision not to have children.

Voluntary Childlessness

The decision to have a child or not is a complex phenomenon involving the individual's various social processes and identities (Blackstone & Stewart, 2012). Given public developments regarding maternity and childbirth, childbirth is considered a national duty because of the serious human loss in the First World War. It is seen that with the industrial revolution and the Second World War, women started to take part in the labor market (Costa, 2000; Goldin, 1991). However, in the workers' movement, it is emphasized that women's employment poses a threat to the working class, and that the task of women is restricted to children's care and to the home, and that femininity and maternity are regulated. Social debate and changes about pregnancy continue to be discussed today (Collin & Kaufer, 2015).

Looking at the literature, at the beginning of the 1970s, the focus was on heterosexual women who wanted to have many children but could not, rather than on women who volunteered not to have children. In that period it was regarded as a contradiction not to have children (Blackstone & Stewart, 2012). In the nineteenth century, childfree women began to be defined as problematic individuals with psychological distress, while maternity was shown as a way of happiness and personal satisfaction (Çeler, 2013).

When we look at the approach of the feminist movement towards maternity, it seems that it passes through two main lines. First there is the attribution of complementarity to the maternity of women, and the other is that with the 70s it was necessary to move on to becoming equal to men who develop in their careers without concern about the continuity of the generation in society. In the feminist view on maternity, the emphasis is placed on both the rejection of the compulsory mother and the desire to become a mother voluntarily (Collin & Kaufer, 2015). The choice is left to women between seeing maternity as an obstacle and seeing it as a symbiotic relationship in addition to a consensus on the rejection of the compulsory mother (Badinter, 1992). Simone de Beauvoir is seen among the representatives of those who see maternity as an obstacle, and she states that the masculine model must be adopted for women to be equal with men (as cited in Collin & Kaufer, 2015). Luce Irigaray emphasizes the shaping and semiotic side of her motherhood (as cited in Withford, 1991). Caroline Gilligan (1982), also emphasizes the creative aspect of care and maternal care of maternity.

When we look at the psychology literature, it is clear that information about woman is formed by men and by the law of man. The term *phallus* defines women's position and social law (Badinter, 1992; Çeler, 2013). The Freudian approach, which explains female sexuality in terms of impulse, states that the way to compromise female phallus craving and biological humiliation is to be a mother. The Freudian approach implies that the only way to overcome penis longing and despair is to have children and that the adoption of an attitude other than this will lead to the failure and neurosis of the woman (Freud, 1932). With the early stages of psychoanalysis, the mother has been made the sole person responsible for the development of the child and considered to be the source of all problems that may arise in the child (Çeler, 2013). Bowlby, one of the last representatives of psychoanalysis, reiterated the importance of motherhood for child development. He advocated a monotropic (which is often described as a mother) attitude to secure attachment of the child (Bowlby, 1973; 1980). According to Althusser (2008),

Lacan emphasized the cultural norms in the existence of the individual. Even in the absence of a living father, it is seen that the discourse of order via culture and language continues and the progression from biological existence to human existence continues. Everything happens in the pre-built language field. In the Oedipus, this language is the father's phallus and this phallus is a sign of law and regulation (as cited in Althusser, 2008). According to Lacan, the symbolicity of the culture and society that existed before and outside the individual imposes itself on the individual. The individual is shaped by this cultural-symbolic language order and its specific structures (as cited in Hilav, 1982). With the Oedipus complex, the mother's desire is replaced by the Name of the Father. The father, by having a symbolic function, tries to get the child to leave the mother (Leader & Groves, 1997). With new developments in psychology literature, differences in the way women are perceived have emerged and the emphasis on multiple attachment process has increased in the child's secure attachment (Sharf, 2014). In addition, it was thought that the feminist movement, together with the redefinition of the social position of women and the breaking of the legislative role of man due to the changing social conditions, has caused harm to social harmony (Collin & Kaufer, 2015).

Badinter (1992) mentioned that a perception about maternal instinct was put forward with the change of the 18th century. Today, with the questioning of the concept of motherhood, it is noted that motherhood is re-framed through the adoption and rejection of the latter, thus making it open to debate. The fact is that preferring not to have children rather than having children does not fully coincide with social values and it often leads having children (Badinter, 1992). Based on this information it is seen that, with this change in life, the theory of maternal sanctity and the maternal instinct of every woman has been questioned, and the identification of the woman's identity has been questioned in the treatment of maternal preoccupation.

Factors related to voluntary childlessness are grouped into social context and personal decision-making factors. Social factors include poor financial situation, difficulties in the labor market, lack of adequate housing, family politics of the country, family values, and family structure. Personality factors can also be considered, namely, an effect of partner attitudes, lack of close support, and experiences in the family (Szymańska, 2013). Having children, another expression of the continuation of the generation, appears as an identity connected with women (Sever, 2015). In the definition of the family, which is the basic unit of society, heterosexual couples living together or married (even

when legal and social positions of homosexual associations are debatable) are presumed to have children in order to be defined as a family. The maternity identity, which carries an important role in the transfer of culture and the continuity of society in terms of the identity process of the woman, goes beyond the identity of being a woman due to the sacred attribution.

According to Donovan (2013), traditional thinking defines men by what they are, and defines women by “fertility”. It can be said that evaluating women through motherhood devalues women. Turkish women in traditional Turkish families are blessed through motherhood and encouraged to give birth (Özbay, 2014). In fact, in societies with traditional gender stereotypes the status of the woman in the family life increases after having a child, especially after giving birth to a boy (Bayraktar, 2011). According to Bal’s study (2014), in which the media and academic texts were analyzed, it was concluded that women who have not reached the level of motherhood are exposed to a degree of social exclusion and discrediting. With the increase in urbanization and participation in the labor force, the status of women in the family has changed and the birth rate has decreased (Ataca, Sunar, & Kagıtcıbası, 1996; Kagıtcıbası, 1982). In 1965, the “Law on Population Planning” was adopted and the ban on abortion was softened and then removed. At this stage, contraception was perceived as the duty of the woman and this contraception responsibility was given to the woman (Özbay, 2014). Moreover, in the 2000s women are still placed in the forefront when it comes to fertility, and policies that encourage more children are pursued (TRT Haber, 18.06.2013; Yazıcı, 2012). Bearing a child seems to be perceived as an expression of being a woman. In terms of the identity process of women, motherhood identity, which has important roles in the transference of culture and continuity of society, goes beyond the identity of being a woman due to the attribution of holiness. Despite all these emphases on social acceptance and even regulations on being a mother, some women prefer voluntary childlessness. In such a social context, the experiences and perceptions of women who prefer voluntary childlessness are noteworthy and worthy of research. In this study, in which the phenomenon of voluntary childlessness is addressed, the aim is to examine the perceptions of married women without children on motherhood and children, and the decisions of not having children. The study aims to understand married and childless women in terms of maternity perception, child perception and the decision of not having children.

METHOD

Participations

Data sources in phenomenology studies are individuals who have experienced and truly understand the phenomenon that the researcher wants to focus on. Therefore, it is important to study the phenomenon with individuals or groups who have experienced it in every way (Creswell, 2013). When a study group is identified, it is necessary to select individuals who are experiencing the phenomenon and who can provide rich data in this regard. For this reason, criterion sampling which is one of the purposeful sampling methods used in qualitative research is preferred and a set of predetermined criteria was determined in the first stage of the study. Being married, not having children and not wanting to have children (based on verbal declaration) were taken as criteria in this regard. The study group consisted of four married women and is limited to individuals working in the field of Psychology and Social Work. The demographic data are presented in Table 1.

Table 1. Characteristics of the Participants in the Study Group

Participants	Gender	Age	Marriage duration	Marriage type	Occupation	Education
Participant 1	Female	40	23 year	Dating	Social Worker	Associate's Degree
Participant 2	Female	33	4 year	Dating	Psychologist	Master Degree
Participant 3	Female	30	2 year	Dating	Psychologist	Bachelor Degree
Participant 4	Female	36	14 year	Arranged	Psychologist	Master Degree

The participants are all adults (Min = 30, Max = 40) and all participants have at least an associate's degree. The number of participants who got married after dating is three and one participant had an arranged marriage. Participants' duration of marriage ranges between two years and 23 years. While one of the participants is a social worker, the other three are psychologists.

Research Design

The research design of the current study is descriptive phenomenology. Descriptive phenomenology is one of the qualitative research designs. Phenomenological studies attempt to identify the common meaning of experiences of people in the study group (Creswell, 2013). In descriptive phenomenology studies, the data sources are individuals who are able to address the phenomenon the researcher wants to focus on (Yıldırım & Şimşek, 2013) and the important thing is to examine the phenomenon with individuals or groups who have experienced it in every aspect (Creswell, 2013). In this study,

descriptive phenomenology was chosen to reveal the common meaning of the experiences of voluntary childless women. In this research Colaizzi's (1978) descriptive phenomenological investigations were followed. The aim was to gain a better understanding of the nature and quality of the phenomenon of voluntary childlessness using descriptive phenomenology.

Procedure

In this study, in-depth interviews were conducted and semi-structured interview questions were used in these interviews. (e.g. What does maternity mean to you?, How does not having a child affect your life?, How did you decide not to have a child? (What are the influencing factors?, How did the process develop?, What kind of experiences have you had in making this decision? Do you experience a dilemma about voluntary childlessness?) While semi-structured interview questions were prepared, theoretical and practical applications in addition to the opinions of two experts in the field were utilized. Discussions using open-ended questions prepared by researchers to obtain participants' views on the voluntary childlessness phenomenon lasted approximately 35-55 minutes and each participant was interviewed once. Interviews were recorded with the permission of the participants and recordings were transcribed into text by the researchers. The names of the participants were kept private.

Data Analysis

Colaizzi's (1978) descriptive phenomenology analysis steps are used in this research. In this context, the researchers first transcribed the audio recordings and read the texts several times. Researchers aimed to acquire a feeling for the participants' experiences and perceptions and extracted significant expressions that pertain directly to voluntary childlessness. The researchers then formulated hidden meanings in expressions and categorized meanings into clusters of common themes. Based on the analysis, the main themes are described in detail. The researchers tried to form a structural definition of the voluntary childlessness phenomenon. Finally, after the themes are identified the researchers engaged in a reflective process by returning to the participants for validation. Interviews and themes were sent to the participants. Feedback was obtained from the participants about the accuracy of the data for validation and to confirm anonymity. Samples of original transcriptions are presented for validation, too (Creswell, 2013). Expert-opinion was received for the consistency of analysis and revisions were made in line with the suggestions. A researcher in educa-

tional sciences who is experienced in phenomenological researches was asked to evaluate the consistency between the data and the themes. The researcher stated that all themes were compatible with the data.

RESULTS

The main themes and sub-themes which were obtained from four married women's interviews are given in this section.

The Meaning of Maternity

Participants were asked questions about the meaning of maternity from the perspective of a woman and a wife. According to answers of the participants this main theme consists of two sub-themes. These are compulsory sacrifice and voluntary sacrifice.

Compulsory Sacrifice. The compulsory Sacrifice sub-theme is categorized under two codes: sacrifice of one's life and responsibility.

"It means giving up yourself. Directly giving up yourself, sacrifice, sacrificing your life for another living thing. For a living thing that totally depends on you." (P2).

"I see it as a responsibility, a heavy responsibility that is impossible to abandon. You know, I think it's a huge responsibility starting with pregnancy lasting until death, death of the mother. Right after the moment of conception, the woman has to think for two, live for two. I observe that in people who have given birth and who have kids. I am not a mother; I don't want to be one in any case, but motherhood seems to me a huge responsibility from my perspective." (P3).

Voluntary Sacrifice. The voluntary Sacrifice sub-theme is categorized under the codes of caretaking and forgiving.

"Maternity involves infinite compassion, love, caretaking, attention...being the source of attention... But the mother does this instinctively. She gives birth to her child with such feeling and this goes on and on." (P4).

"I mean, maternity means a lot of things like being special and creative, forgiving, protection." (P1).

The Meaning of Maternity in Social Circles

One of the key findings of this study examines what motherhood means in the social circles of childfree women. In this context, the participants were asked questions about the meaning of motherhood for their families, husbands, friends, and how it is perceived in their work circles and in the media. As a result of the analysis, the themes of sacrifice and intimacy were obtained.

Sacrifice. The sub-theme of sacrifice is categorized under caretaking, restriction and taking the responsibility all alone.

“Motherhood means bringing a beautiful and joyful living being into the home; creating a living being that is loved by you and loves you very much; something that you sacrifice your life for without a doubt.” (P2).

“For my husband, motherhood means a source of infinite love and care, a source of affection, a mother that does housework for him.” (P4).

“Well you experience a loss in your work life when you become a mother. At least two or three years of your life are missing, gone. I mean caring for the child, responsibility, sickness, dedication, things like that... Since it is a process that ruins the mother’s body, being a mother means to get away from work life. For a while at least, maybe 2 years, maybe 3 years...”(P3).

“Even if they live in modern or equalitarian families, women see that their freedom is restricted, it can be restricted, and they have to make big sacrifices when they become mothers.” (P1).

“Mother in media... It seems to me that the media impose an image of infinite affection, infinite responsibility to women. There is particularly this aspect, namely, manipulation that makes a woman as a mother become more giving, sacrificing and ready to do everything, I think.” (P4).

“In the media, the mother is always the person who is supposed to sacrifice herself for her child, who lives for her child and the person who is declared to be solely responsible for the child. A slim, beautiful, well-groomed, nice woman has also given birth.” (P4) ... “In the media, it is already expressed as if every woman has no choice but to be a mother.” (P3).

Intimacy. The intimacy sub-theme is categorized under a feeling everybody should experience and a source of love.

“Motherhood means bringing a beautiful and joyful living being into the home; creating a living being that is loved by you and loves you very much; something that you sacrifice your life for without a doubt.” ... “It is a good thing for social circles. It is absolutely a feeling that all women need to experience and it is nice. So, I shouldn’t be devoid of this feeling, no woman should be devoid of this feeling. Yes, there are many challenges, but for them motherhood is such a feeling that it makes all the challenges go away and you feel wonderful.” (P2).

“For my husband, motherhood is a source of infinite love and care, a source of affection...”(P4).

“There is more the feeling of guilt. Related to the worry that you haven’t cared enough. In the sense of spending time. I worked at a preschool. At that time I observed that being a mother is all about feeling guilt and remorse about your child, I mean, I heard a lot of mums saying ‘I couldn’t care enough, I couldn’t spend enough time, I had to go to work, I had to work’... This is another aspect of it I think.” (P3).

The Meaning of Not Wanting a Child

The desire for freedom and avoiding the responsibility of having a child are found to be the sub-themes that explain the meaning of not wanting a child. When the responses of the participants regarding the meaning of not wanting child theme are examined, it is clear that they responded by taking into consideration both themselves and their spouses.

Desire for freedom. Under this sub-theme, the participants emphasized the expressions of a desire to plan the future and of the fact that not everyone has the reproductive instinct.

P1: *“... Being more independent, being an individual, knowing that the purpose of life is not only reproducing, knowing that every woman does not have the instinct to reproduce because I don’t have it. Being more comfortable, more independent, more like an individual.”*

Avoiding the responsibility of having a child. Under this sub-theme, the participants emphasized the greatness of responsibility and the fear of being alone in that responsibility.

“Maybe because it is a huge responsibility, I don’t want to take that responsibility.” (P2).

The above quotations display the participants’ comments on the meaning of not wanting a child. Most of them see the concept as a desire for freedom and avoidance of responsibilities. Apart from these themes, some participants expressed that they did not have an instinct for having a child; they did not want to take the responsibility of having a child and they had a fear of taking responsibility of a child alone.

Effects of Voluntary Childlessness

The participants were asked questions about the effects of voluntary childlessness in terms of viewing self, economy, work life, daily life. As a result of the analysis, the themes of facilitation and restriction were obtained.

Facilitation. The sub-theme of the effects of facilitation is categorized under four codes: convenience in time management, freedom of focusing on work life, economic freedom, boasting.

“Similarly, in my daily life, there is no child waiting for me, I don’t have to cook for him/her or I don’t have to take care of him/her. I can sit and watch TV, I can study if I need to, I can do anything I want. If I had a child, I wouldn’t be doing any of that. I mean I would have to use time differently; maybe I wouldn’t be studying for a doctorate right now.” (P2).

A big relief economically. I have the liberty to settle in any city, any country whenever I want. I have the luxury not to work in a place which makes me unhappy. This is because I don’t have any economic obligations. If I had a child s/he would need more and more. This gives me great freedom, an incredible freedom to quit.” (P1).

“I think I did the right thing. I say to myself you are doing good, not having something you don’t desire much, something you don’t desire.” (P3).

Restriction. The restriction sub-theme is categorized under two codes: challenges of working with children and feeling incomplete and questioning.

“Working as a psychologist I don’t have problems with children and we make progress during the sessions, but mothers always ask the same question “Do you have a child?”, “Do you have a child?”. “No, not right now,” I answer. When I say that they

immediately think I can't understand their situation and a prejudice arises... If you work with children, having a child is an advantage in your work life. Not having a child becomes a major disadvantage when you work with children." (P4).

"You know I sometimes feel incomplete. Most of the time, the reason for this is society. I mean it is because of society, but sometimes I ask myself 'Should I have a child?' But I still know I can't do that. Sometimes not having a child, not wanting a child, actually makes me question "Am I incompetent and is that why I don't want it?" or "Am I too selfish to have a child?" This is a huge sacrifice for me, that's why I don't want it." (P2).

As seen above, the effects of voluntary childlessness are grouped under the categories: facilitation and restriction. When these categories are examined closely, an emphasis on ease of time management, freedom to focus on business, economic freedom, difficulties in working at child related jobs was pointed out. Some of the participants seem to be pleased with and proud of their decisions while others express that they feel incomplete and restricted and they question their decisions from time to time.

The Decision of Voluntary Childlessness

When the responses of the participants regarding their voluntary decision to be childless are examined, it is seen that they responded by taking into consideration the aspects of emotional reasons, economic reasons, witnessing negative experiences, and worry about the future of the child. This theme can be categorized under the sub-themes of Personal Reasons and Social Reasons.

Satisfying the Feeling of Maternity in other Ways. When the responses of the participants regarding this sub-theme are examined, it is clear that they stated that they experienced this feeling because they took care of other children (siblings, children of friends) in their social surroundings.

"The age gap is pretty wide between me and my sister, so during the labor and afterwards I was like a mother... So I experienced a little bit of motherhood with her, and I know what it is like to be a mum. I guess I didn't want to have a child. Because I felt that love, I mean the experience, I didn't want to feel it again." (P1).

Worries About Being a Mother. The sub-theme of social reasons consists of the following codes: challenges of pregnancy and labor, change in romantic relationships, mother-child experiences, worry about the future of the child and economic reasons.

“I think that it ruins the woman physically. I mean C-section is hard, it is really hard, but normal delivery is hard, too. I think it is really hard for the body.” ... “Crying children, women who cannot calm their children, children who don’t sleep, mothers who cannot make their children sleep... I know them, those images, and such situations would be really hard for me.” (P3).

“The relationships I see in my social environment affected me very much. Mother-father-child relationship maybe, in fact my brother’s relationship. I have a non-related, spiritual brother. I closely witnessed his relationship with his wife after their child was born and it got worse. They didn’t seriously think about divorce, but both of them didn’t love each other anymore. It was an awful example of how they consumed the relationship by criticizing each other over childcare. It is not healthy... After seeing how our relationship goes well, and seeing other people’s relationships, it becomes comfortable and enjoyable to live like this.” ... “It is a really bad idea to have a child just because of wanting a child, just because I will be satisfied or just because I want to be a mother... It is not just about you, a child should not be born into the society we live in. The belief that the world is not just and good... I see and experience all of these things.” (P2).

“If I had much better economic status, maybe taking this decision would be easy” (P4).

As shown above, participants gave various answers to the question “How did you decide not to have a child?” Some of them focused on satisfying the feeling of maternity in other ways whereas others presented worries about being a mother. The major themes of these two categories included ‘challenges of pregnancy and labor, feeling economically inadequate, worries about the future of the child, and witnessing the negative experiences of labor and infancy, or hearing such experiences. In addition, it is clear that participants avoided the challenges created by forming a balance. A participant expressed this view as follow: ‘...for me the most important concern is what kind of a person I would raise, what if s/he becomes a bad person, what if I fail...?’

Social Reactions to Voluntary Childlessness

When the participants were asked about the responses of their social surroundings regarding their decision to be childless, it is clear that they responded by considering their own family, spouse’s family, friends, and colleagues. Their responses were categorized under the codes of: challenges of working with children, feeling incomplete and questioning. This theme is not divided into sub-themes.

“...People around me don't get it. They nicely and little by little state their ideas that we will need a child when we get old, we should have a child, and we can't do without a child. There are people that desire us to have a child in my husband's family. They put a bit of emotional pressure on us, and they will do so in the future.” (P1).

“Umm selfish, yes you're judged as selfish. They directly judge you. You don't want a child, you're selfish. I wonder what the harm in being selfish is. It can be, I can be selfish, but you are judged immediately by people around you. You are immediately labeled, that's bad. I mean, you cannot say that you don't want it, that you are not ready for this or that you cannot do it. ... I hear a lot that people around me saying that if you don't have a child, you will regret it, you will be alone in the future... I often hear statements like: 'You're a woman, motherhood is instinctive for a woman, why you don't have it.' It is like something that every woman should do. I hear this from people of high intellect to low intellect.” (P4).

“At first we got reactions from both our social environment and from our families, those of the latter being dominant. There were reactions such as 'You have a child, we will take care of him/her'. But they got used to it, they accepted it.” (P2).

These quotations display the findings about the reactions to the decision of childlessness. Participants expressed that they faced emotional pressure, alienation and criticism; they were not understood and were labeled as selfish and they were judged. One participant stated that despite initial reactions, her social circles accepted the fact that she would not have a child.

Dilemmas Experienced in the face of Voluntary Childlessness

This theme examines the dilemma surrounding voluntary childlessness. The dilemma theme consists of two codes: fear of future regret, questioning the decision and the idea that it is instinctive. This theme is not divided into sub-themes.

“Now, I think if being a woman equals being a mother, I don't feel that way now, but in the future, when I am 50 then will I feel so? Will I really feel that way? Will I think that 'ooh I should have had a child, this is the reason my existence? I don't know, and not knowing this worries me.” (P4).

Right now I am determined, but later... when G. (a close friend) was pregnant and had her first child and N. (sister) was pregnant, at those times I seriously questioned

myself. Now a friend of mine is pregnant, and one of my closest friends is also pregnant, and at this moment I realize something, it was just like a wave in my head that comes and goes, like a breeze. But in my lifestyle I don't want motherhood.”(P2).

“Sometimes I wonder if I should want it and then I don't know if I want it and I repress the question... As you research, you see that it is an instinctive phenomenon; we are coded that way, with desires and stuff. This is confusing for me. But there isn't any feeling waking inside me about this.” (P3).

As shown above, only one participant answered ‘no’ to the question of ‘do you experience a dilemma about voluntary childlessness?’ whereas the others assert that they do experience a dilemma. These dilemmas consist of the questioning of the decision due to social reactions and the fear of future regret.

DISCUSSION

This study, in which the phenomenon of voluntary childlessness is addressed, examined the perceptions of married and voluntarily childless women towards maternity and child bearing, and the decisions not to have children.

As a result of the analysis of the data, the main theme, that of “the meaning of maternity”, was revealed through the sub-themes of ‘voluntary sacrifice’ and ‘compulsory sacrifice’. Answers given to the question “What does maternity mean to you?” merge under the concept of sacrifice. However, the statements of the participants regarding sacrifice differ from each other. Maternity represents caretaking and voluntary sacrifice including forgiveness for some participants, whereas for others of them, it means a responsibility that is impossible to abandon and compulsory sacrifice that includes sacrificing your own life.

The emotional risks of maternity reproduce the social expectations regarding women and put them into the position of nurturing and caring (Settle & Brumley, 2014). Badi-nter (1992) asserts that there is not such a concept as “maternity instinct” and maternity is an acquired behavior. In the study conducted with voluntarily childfree women, (Settle, & Brumley, 2014) found that, for voluntarily childfree women, maternity means life-long commitment and being a victim, and having a child is a destructive process for them. In this study, perceptions of maternity revealed that childcare is a burden on women as a result of gender roles and women are expected to give care to children by sacrificing their lives.

As a result of the interviews with the voluntarily childless women, the sub-themes of sacrifice and intimacy were revealed under the theme of ‘the meaning of maternity in social circles’. Women who have reached the level of motherhood are sanctified and those who have not are exposed to a degree of social exclusion and discrediting (Bal, 2014). As psychoanalysis has risen in the psychology field, motherhood has been presented as the mere person in charge of a child’s development and the source of all problems observed in a child (Çeler, 2013). Bowlby, one of the pioneers of attachment theory, adopted a monotropic approach in attachment and emphasized that the attachment object is primarily the mother (Bowlby, 1973). The feminist approach, which proposes multiple attachment, argues that the mother has the priority in the hierarchical process (Collin & Kaufer, 2015). In a study by Settle and Brumley (2014) voluntarily childfree women were interviewed and it was found that motherhood was perceived as a sacrifice and a risky situation. In this study, findings related to the meaning of maternity in the family show that the perception that childcare is only the mother’s responsibility transforms into emotional, social and physical pressure on the mother, and the mother has difficulty in coping with the challenges of this perception. The perception that motherhood equals sacrifice causes worries about being a mother. These worries make the mother feel the right to intervene in the child’s life in exchange for her sacrifices. In addition, this sacrifice increases expectations from the child. Secombe (1991), in a study focusing on couples that choose voluntary childlessness, found that contrary to the expectation that women prioritize the concept of family, men are more pronatalist compared to women. It was found that men cared about having a child more than women and they were more willing to be parents. In a study carried out by Miettinen, Rotkirch, Szalma, Donno and Tanturri (2015), it was found that men with high education degrees did not want to have a child and men had a greater desire to have a child compared to women. In a study about voluntarily childfree couples, Rosemary (1991) detected that men preferred to spend spare time with their wives to protect and enhance the relationship.

The findings of this study related to the meaning of motherhood for husbands reveal that husbands of the participants see motherhood as being respectful, being the caregiver and being the provider of love, yet also as a situation of torment. It is regarded that views of being respectful and being caregiver seem to be in line with the gender role attributed to women as the sole caretaker of children. It is noted that childcare is described a challenging and tormenting process burdened on women rather than a shared responsibility

of women and men. Therefore, motherhood is considered to be a respectful choice due to the agreed perception that it is a challenging process. In addition, as is stated in ethics of care (Gilligan, 1982), the woman is the provider of love and is the caregiver.

In a study conducted by Gökdemirel, Bozkurt, Gökçay and Bulut (2008), it is found that women have concerns about child care and nutrition right after they go back to work; they even have problems with employers in using legal rights for child care; they need to make serious changes in their lives; they face status deprivation and dismissal. In this study, participants were asked to comment on the meaning of maternity in work life according to their observations of the workplace. The findings indicate various statements such as feelings of guilt, being blamed by the child, excessive responsibility of childcare, experiences of loss in work life and stress on restrictive aspects of motherhood. These findings are similar to the ones in the literature in that they also state that working mothers blame themselves and are blamed by their children. This is also a reflection of gender roles that see woman as the only caretaker of the child. In addition to other responsibilities imposed by gender roles, the woman is also responsible for the care of the child and other requirements in her life due to her status as a mother. Besides, the fact that there are not enough legal regulations in the working life is another notable aspect for women.

Development models acknowledge being a parent as a developmental stage to be completed. In these models, it is suggested that adult individuals should go through the marriage phase and then into the parental stage (DeLyser, 2012). Ruddick (1980) states that motherhood is acquired through socialization. From the time of their birth, women are surrounded by thoughts and behavioral patterns accepting her as a potential mother. From the beginning of their lives, women are exposed to and raised with such values as childcare, attention, compassion, sacrifice, etc. Thus, motherhood finds its presence in women through social construction. In the study conducted, while some of the views of the perception of motherhood in the social environment are similar to the literature, there also are views, which emphasize the creative aspects of the womanhood and motherhood as a feeling that every woman should experience. On the other hand, the study showed that there are views in the social environment that all responsibilities should be undertaken and accomplished by the mother alone and that she should be a vessel of sacrifice, which is imposed through social construction. It is also seen that the intense emotional-physical fatigue of the mother causes burnout; being responsible for the childcare alone destroys a woman's personal space and leads to the restriction of her freedom.

In the study conducted by Türkdoğan (2013), it is detected that the sexist language used by the media reproduces the patriarchal system and sanctifies motherhood. By sanctifying motherhood, the media exhibits an attribution that neglects being a human and a woman first. Language used in the news leads to victimization of women and poses a dilemma by sanctifying them through motherhood. The woman takes on a holy reference when she is a mother, but being a woman is presented as being a victim or as a visual object. Thus, motherhood is made inevitable. Gittins (1985) states that motherhood is regarded as the “natural destiny” of women, but women with illegitimate children are not approved in society. Based on this view, Gittins (1985) express that motherhood is a social concept and it is constructed. Findings related to the presentation of motherhood in the media show similarities with the literature. The statements of the participants include the presentation of motherhood as a necessary life process, the presentation of woman as a visual material, presentations of the mother as a caring and sacrificing person, which is quite compatible with gender roles.

In the current study, as a result of the analysis of the data, we discovered the main theme, namely “the meaning of not wanting a child” through the sub-themes of “desire for freedom” and “avoiding the responsibility of having a child”. There are studies supporting these findings in the literature. For instance in the research conducted by Engwall (2014), the difficulty of parenting and establishing a healthy relationship with the child, the responsibility of child care, the burden of child care falling on the mother, the risk of inheritance of genetic disorders and the anxiety of taking a step into not only being a parent but also adulthood are the main reasons for voluntary childlessness. In the research carried out by Rosemary (1991), the researcher identifies several reasons for being voluntarily childless, namely, personal freedom, freedom of travelling, and spending time for oneself. In keeping with the literature, it is seen in the research that the main reasons for not wanting children are freedom and avoidance of the responsibility brought on by child rearing. It is thought that being the only person responsible for child rearing is an important factor in avoiding this responsibility. New arrangements in daily life due to the child and the restriction of freedom of movement are among the main reasons why women choose voluntary childlessness. It is seen that being a woman is more important than being a mother and individual freedom has vital importance for the participants.

When the responses of the participants to the question “How does not having a child affect your life?” were examined, the theme of the effect of voluntary childlessness was

expressed in the sub-themes of restriction and facilitation. Examining the lifestyles and features of voluntary childfree people, it is found that they like adult life and its freedom (Hird, & Abshoff, 2000; Moulden, 1991; Seccombe 1991). The study also revealed that voluntarily childfree women are well-educated; they have nice jobs and they are good at social communication (DeLyser, 2012). According to Rosemary's (1991) research, the advantages of being childfree are expressed as having more freedom, flexibility, less anxiety, greater mobility, greater independence, less responsibility, better relationships with spouse, and professional and financial advantages. However, it has been pointed out that there is a disadvantage in not being able to experience the favorable sides of child rearing and also in not being a family. There are also other disadvantages such as financial risk, unequal marriage, career etc. (Settle & Brumley, 2014). The findings of this research are similar to the literature. The day-to-day effects of being a childfree person are facilitated by the ease of time management and the simpler handling of housework. The impact of being a child-free person in the social environment is manifested by the fact that more time is allocated to oneself, and to peers, hobbies, social environment and non-governmental organizations. Given the effects of voluntary childlessness on work life, it appears that one participant finds being childfree disadvantageous in jobs in which work with children is involved. On the other hand, many of the participants point out that childlessness is an advantage in business life because they can work comfortably and gain more experience. Similarly, participants also state that being childfree gives economic freedom and reduces future anxiety. Some participants acknowledge their decision of not having a child is something they are content with and proud of. Some of them, on the other hand, occasionally feel themselves missing something and question their decision of childlessness.

Participants' answers merge under different themes regarding the question "What does maternity mean in your family?" It is clear that the participants' families acknowledged maternity as caring for the child and taking all the responsibilities of her/him, having control over the child, feeling concerned about the child and being sacrificial. Findings related to the meaning of maternity for husbands as exemplified above are that motherhood expresses the source of love and sacrifice. In addition to these views, there are participants indicating that motherhood means a process that is hard to bear. It also means to relinquish freedom.

In addition to sacrifice and intimacy it can be said that a feeling of guilt is experienced by mothers in their work life. It was shown that daily life reflections of mother-

hood in work life denote an increase in responsibilities, deficiencies in work life and a barrier to work life. Maternity in social circles is found to be sacrificing, enduring, and restrictive. In addition, mothers are acknowledged as being alone in caring for the child and they are not supported by fathers at all. There are also views that all women should experience this wonderful feeling of being a mother. Lastly, according to the participants, the media depicts an ideal mother as the owner of infinite affection, as a person always ready to sacrifice everything, and one who associates maternity with sacrifice. Another reflection of a mother in the media is related with her looks. Some participants indicated that a mother should never give up being well-groomed.

There are studies that support the decision of voluntary childlessness, another theme of the current study, and its sub-themes, namely, satisfying the feeling of maternity in other ways and worries about being a mother. For instance, in the study conducted by DeLyser (2012), it was determined that voluntarily childfree women have a strong knowledge and skill of childcare, nutrition and communication with children. These individuals are interested in the children of their friends and family members in their social environment. It has been seen that these individuals develop a complex attachment both to their partners and to the social relationships around them and to their interest in children in this social environment.

The participants of this study also seem to be providing for their need of child love and care from their family and social environment. In the study by Settle and Brumley (2014), it appears that voluntarily childfree women do have a belief that they cannot be good mothers and that they do not have maternal instincts. They also maintain the belief that they cannot provide a balance between giving care, giving the child the opportunity to move freely and being patient. It seems that there are concerns about child-raising as a result of observing mothers. The research conducted by Rosemary (1991) included freedom, flexibility, less anxiety, greater independence, less responsibility, better relationships with spouse, and professional and financial advantages. Participants expressed that they are very happy with their partners and that they do not want to risk this and that they are worried about sharing their partners with a child. In this research, having a child is thought to have a negative effect on the relationship with the partner, which was in keeping with the literature. It is seen that the concerns of childfree women regarding marital harmony and the child's future have an important role in the decision of childlessness. It has been observed that pregnancy, giving birth, observations of childcare

from the social environment and from the family, and childcare experiences are significant dynamics for women in choosing childlessness.

Another finding of the study is social reactions to voluntary childlessness. Badinter (1992) states that preferring not to have children rather than not having children does not fully coincide with social values and often leads to having children. It is also found in this study that women who are voluntarily childfree are exposed to similar criticism and oppression. It seems that they are subjected to emotional pressure and criticism with the words “I cannot be an aunt, cannot love my grandchild” from relatives and close relatives in this decision. Similar results emerged in the study conducted by Somers (1993); it was found that relatives have more negative attitudes towards being childlessness than their parents and friends. It was also stated that relationship satisfaction of couples without children are high. In a study conducted by Brown (2016), it was determined that the labeling of voluntary childfree women is related to cultural and social expectations. The role of religious background and socioeconomic status is great in this regard. Especially gender roles related to motherhood have a significant share in labeling. It has been demonstrated in research that voluntarily childfree women are more likely to be exposed to isolation than women with children. This study reveals the reaction of the social environment on women in the light of the belief that having children is the initial norm for women. In addition, the social environment applies oppression and labeling on the voluntarily childfree woman.

The last finding of this study concerns dilemmas experienced in regard to voluntary childlessness. In the literature, there are studies stating that voluntarily childless women have questions about their decision to be childless from time to time. In the study conducted by DeLyser (2012), it was detected that the decisions of women who are approaching middle age and 40 years of age about whether to have children or not have re-emerged and been processed over time. It is seen that decisions about not having children come back in the life cycle, and voluntarily childfree women process the decision regarding the parental decision mentally and socially as well as observing parents and imagining what kind of life it would be if they had children. Another finding is that women who voluntarily decide not to have children do not have any feelings of remorse. In the study conducted by Brown (2016), it was found that voluntarily childfree women experience childlessness as a part of their identity, rather than a decision-making process. The study showed that voluntarily childfree women felt different and special about themselves as a child, which may be defined as a step towards becoming a person

who is more open to differences. In the current study, in the context of the dilemmas surrounding the decision not to have children, it appears that the dilemmas of the participants are manifested in the fear of questioning and regretting their decisions due to the reactions of the wider circle. It is stated that voluntarily childfree women question their decision during the pregnancy of a woman who has a close relationship with them. In addition, one of the participants indicated that she concludes motherhood is instinctive after reviewing the related research. Nonetheless, she stated that she does not have any feeling towards having a child. One participant stated that she was clear in her decision and did not have any dilemmas.

Couples are expected to have children after marriage within the normal pattern of life. In this case, women encounter more intense pressure to have children than men. Maternity is seen as a prerequisite for being a woman. In Turkey, when couples get married, the first question they face is “When will you have children?” Indeed, Turkey is a country where the proportion of young people is quite high. The rate of people in the 0-14 age group is 23.7% and this rate is quite high compared to European countries (Eurostat, 2018). On the other hand, although few in numbers, some women do not want to have children, therefore they choose voluntary childlessness. Therefore, the phenomenon of voluntary childlessness is noteworthy. There is a common belief that a good mother must be devoted and caring (Bal, 2014; Yorukoglu, 1997). At the same time, the mother must continue to combine her social life and career and should not neglect her personal care either (Bagli & Sevim, 2007; Beyinli, 2014; Isik, 2015).

It looks like motherhood, a socio-cultural phenomenon, is a taboo because of its sacredness, and a woman cannot be imagined as childfree. It is seen that women who choose childlessness feel themselves unrecognized and that their social environment has a hard time accepting these preferences. In the framework of this study it was observed that this instinctive attitude about maternity and perceptions on having children is still ongoing and that the pressure to be a mother has been preserved in the social environment. It is also clear from the study that voluntarily childfree women define childlessness as freedom in many areas of life (economic, romantic relations, social relations). With this study, the voice of voluntarily childless women and women’s rights to decide about their own body has now been included in the literature. These women feel pressure about their decisions to be childless, and when they found out we were doing research on this subject, they thought we were their voices.

The limitation of the study was the difficulty in reaching voluntarily childless women. Another limitation of this study is that voluntary childlessness is only viewed from a women's perspective. It is recommended to work as couples for a wider view and in order to reveal the experiences of men and women as couples without children. In future studies, it is recommended that both spouses be included in the study. It is also recommended that an assessment be made on how the decision of childlessness is reflected in the relationship between spouses, especially in the context of the concept of freedom.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References/Kaynakça

- Althusser, L. (2008). *Psikanaliz üzerine yazılar Freud ve Lacan* (İ. Keskinoglu, Trans.). İstanbul: İthaki.
- Ataca, B., Sunar, D., & Kagıtcıbası, C. (1996). Variance in fertility due to sex-related differentiation in child-rearing practices. In H. Grad, A. Blanco, & J. Georgas (Eds), *Key issues in cross-cultural psychology* (pp. 331-343). Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Badinter, E. (1992). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (A. Ekmekçi, Trans.). İstanbul: İletişim.
- Baglı M. T., & Sevim S. A. (2007). Popüler Anababalık: Aile Dergileri Üzerine Bir Araştırma. In N. Ahioglu & N. Güney (Eds,) *Popüler Kültür ve Çocuk* (pp. 127-158). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bal, S. (2014). Reklamların Eskimeyen Yüzü "Muhteşem Annelik": Anneler Günü Reklamları Örneği. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 1(2), 59–85. doi: 10.24955/ilef.106592
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar*. Ankara: Ayizi.
- Beyinli G. (2014). *Elleri tılsımlı: Modern Türkiye'de ebelik*. Ankara, Ayizi Kitap.
- Blackstone, A., & Stewart, M. D. (2012). Choosing to be childfree: Research on the decision not to parent. *Sociology Compass*, 6(9), 718–727. doi: 10.1111/j.1751-9020.2012.00496.x
- Bowlby J. (1973). *Attachment and Loss: Separation, anxiety and anger*. New York: Basic
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Brown, L. (2016). *Childfree women: Comparing narrative themes*. Doctoral Degree Of Psychology. Adler University Chicago United States.
- Colaizzi, P. (1978). Psychological research as the phenomenologist views it, in R. Valle and M. King (eds) *Existential-phenomenological Alternatives for Psychology*. New York: Oxford University Press.
- Collin, F., & Kaufer, I. (2015). *Feminist güzergâh* (G. Acar-Savran, Trans.). Ankara: Dipnot.
- Costa D. L. (2000). *From mill town to board room: The rise of women's paid labor*. Cambridge, MA: National Bureau Of Economic Research Working Papers.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Mesut, B., & Selçuk B. D. (Eds.). (M. Aydın, Trans.) Ankara: Siyasal Yayınları.

- Celer, Z. (2013). *Annenin serüveni: Kadının anne olarak toplumsal kurgulanışı*. Ankara: Doğubati.
- DeLyser, G. (2012). At midlife, intentionally childfree women and their experiences of regret. *Clinical Social Work Journal*, 40(1), 66–74. doi: 10.1007/s10615-011-0337-2
- Donovan, J. (2013). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engwall, K. (2014). Childfreeness, parenthood and adulthood. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 16(4), 333–347. doi: 10.1080/15017419.2013.781955
- Eurostat, (2018, September, 9). *Population by age group*. Retrieved 9 September, 2018 from <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00010&language=en>.
- Freud, S. (1932). *New Introductory lectures on psycho-analysis*. London: The Hogart Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Gittins, D. (1985). *Aile sorgulanyor* (Y. Zihnioğlu, Çev). İstanbul: Pencere Yayınevi.
- Goldin, C. (1991). The role of World War II in the rise of women's employment. *American Economic Review*, 81(4), 741–756. doi: 10.2307/2006640
- Gökdemirel, S., Bozkurt, G., Gökçay, G., & Bulut, A. (2008). Çalışan annelerin emzirme sürecinde yaşadıkları: Niteliksel bir çalışma. *Çocuk Dergisi*, 8(4), 221–234.
- Hilav, S. (1982). Lacan üzerine. *Yazko Felsefe*, 1, 138–148.
- Hird, M. J., & Abshoff, K. (2000). Women without children: A contradiction in terms?. *Journal of Comparative Family Studies*, 31(3), 347–366. doi: 10.3138/jcfs.31.3.347
- Isik, S. Y. (2015). Küresel kültürel değişim ve 'yeni' annelik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi örneği. *Eğitim Bilim Toplum*, 13, 48–75.
- Kagıtcıbası, C. (1982). *The changing value of children in Turkey*. Honolulu: Hawaii, East-West Centre.
- Koçyiğit, O. T. (2012). İnfertilite ve sosyo-kültürel etkileri. *İnsanbilim Dergisi*, 1(1), 27–37.
- Leader, D., & Groves, J. (1997). *Lacan yeni başlayanlar için* (G. Ç. Güven, Trans.). İstanbul: Milliyet.
- Miettinen, A., Rotkirch, A., Szalma, I., Donno, A., & Tanturri, M. L. (2015). *Increasing childlessness in Europe: Time trends and country differences*. Stockholm: Stockholm University Families and Societies Working Paper 33.
- Moulden, R. I. (1991). *A descriptive study of the childfree alternative to a family lifestyle*. (Unpublished Master Thesis) Department of Educational Psychology. Edmonton, Alberta.
- Özbay, F. (2014). Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile. In Ulrike Dufner ve Semahat Sevim (Eds.) *Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü?* (pp. 106-111). İstanbul: Heinrich Böll Stiftung.
- Rosemary, I. M. (1991). *A descriptive study of the childfree alternative to a family lifestyle*. (Unpublished Master Thesis). Department of Educational Psychology, Edmonton. Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. MM66668).
- Rowbotham, S. (1989). To be or not to be: the dilemmas of mothering. *Feminist Review*, 31(1), 82-93.
- Ruddick, S. (1980). Maternal Thinking. *Feminist Studies*, 6(2), 342–367. doi: 10.2307/3177749
- Secombe, K. (1991). Assessing the costs and benefits of children: Gender comparisons among childfree husbands and wives. *Journal of Marriage and the Family*, 53(1), 191–202. doi: 10.2307/353143
- Settle, B., & Brumley, K. (2014). 'It's the Choices You Make That Get You There': Decision Making Pathways of Childfree Women. *Michigan Family Review*, 18(1), 1–22. doi: 10.3998/mfr.4919087.0018.102
- Sharf, R. S. (2014). *Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları kavramlar ve örnek olaylar*. (N. Voltan-Acar, Trans.). Ankara: Nobel Yayınları.

- Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(2), 71–86. doi: 10.1501/Fe0001_0000000144
- Smith, J. A. (Ed.) (2003). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*. London: Sage.
- Somers, M. D. (1993). A comparison of voluntarily childfree adults and parents. *Journal of Marriage and the Family*, 55(3), 643–650. doi: 10.2307/353345
- Szymańska, J. (2013). The childless by choice in perception of young adults. *Family Forum*, 3 (pp. 79-95).
- TRT Haber (Haber Programı), Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, 18.06.2013.
- Türkdoğan, Ö. (2013). Ana akım medyada annelik miti. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 35–59.
- Whitford, M. (1991). *Luce Irigaray: Philosophy in the feminine*. New York: Routledge.
- Yazıcı, B. (2012). The return to the family: Welfare, state, and politics of the family in Turkey. *Anthropological Quarterly*, 58(1), 103-140. doi: 10.1353/anq.2012.0013
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yorukoglu, A. (1997). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı Çerçevesinde Kontrol Stratejilerinin İncelenmesi

The Investigation of Control Strategies within the frame of Motivational Theory of Life-Span Development

Deniz Kurt¹ , Zehra Uçanok²

Yazar Notu: Bu çalışma ilk yazarın doktora tezinin bir parçasıdır.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Uşak, Türkiye

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: D.K. 0000-0002-0904-2886
Z.U. 0000-0003-3953-300X

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Deniz Kurt,
Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Psikoloji Bölümü, Uşak, Türkiye
E-posta/E-mail: denizkurt7@gmail.com

Başvuru/Submitted: 24.05.2019

Kabul/Accepted: 26.11.2019

Online Yayın/Published Online: 10.04.2020

Atıf/Citation: Kurt, D., Uçanok, Z. (2020). Yaşam boyu gelişimde motivasyon kuramı çerçevesinde kontrol stratejilerinin incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 187-215.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0040>

ÖZ

Araştırmanın temel amacı Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen, Wrosch ve Schulz, 2010) çerçevesinde, genç bireylerin belirledikleri bir hedefe ulaşma sürecinde başvurdukları kontrol stratejilerinin neler olduğunu incelemektir. Araştırmanın örneklemini yaşları 18 ile 30 arasında değişen 396 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların 214'ü kadın (%54), 182'si (%46) erkektir. Yaş ortalaması ise 23.92'dir ($SS = 3.80$). Katılımcılar en az lise mezunudur. Katılımcılardan ilk olarak lise veya üniversite yıllarında belirlemiş oldukları hedefi hatırlamaları ve bu hedefe ulaşma sürecinde bir engel ya da başarısızlıkla karşılaşmaları durumunda başvurdukları kontrol stratejilerinin neler olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılara ayrıca Optimizasyon ve Kontrol Stratejileri Ölçeği uygulanmıştır. Çalışma kapsamında belirlenen hedefle ilgili olarak yakın çevredeki bireylerden ne ölçüde destek algılandığı da incelenmiştir. Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) çerçevesinde yürütülen niteliksel veri analizi sonucunda verilen yanıtların önemli bir çoğunluğu *seçici birincil kontrol* ve *ödünleyici birincil kontrol* stratejileri kapsamında sınıflandırılmıştır. Bu iki stratejiyi *seçici ikincil kontrol* stratejisi izlemiştir. Katılımcılar tarafından en az başvurulan kontrol stratejisinin ise *ödünleyici ikincil kontrol* stratejisi olduğu görülmüştür. Tek Faktörde Tekrar Ölçümlü ANOVA sonuçları da *ödünleyici ikincil kontrol* stratejisinin diğer kontrol stratejilerine kıyasla katılımcılar tarafından daha az kullanıldığına işaret etmektedir. Ayrıca bireylerin hedefe ulaşma sürecinde en çok anelerinden destek algıladıkları görülmüştür. Çalışma kapsamında zamana ve çabaya yatırım yapma, tekrardan deneme, mücadele etme, yeni yöntemlere başvurma, diğer insanlardan yardım ve tavsiye isteme gibi stratejilerin katılımcılar tarafından daha çok kullanıldığı ortaya konulmuştur. Elde edilen bu yöndeki sonuçlar, genç bireylerin belirledikleri hedeflere ulaşma sürecinde bir engel ya da başarısızlıkla karşılaşmaları durumunda büyük ölçüde çaba harcamaya devam ettiklerine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelişimsel hedefler, Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı, kontrol stratejileri, lise veya üniversite yılları

ABSTRACT

The main purpose of this study is to investigate the control strategies used by individuals in the process of reaching a goal within the frame of the motivational theory of life-span development (Heckhausen, Wrosch, & Schulz, 2010). The sample consisted of 396 participants aged between 18 and 30 years. 214 (54%) of the participants were women and 182 (46%) of them were men. The mean age of the participants was 23.92 years ($SD = 3.80$). All of the participants were at least high school graduates. The participants were asked to remember the goal they had set for themselves during high school and university years, and to indicate what control strategies they applied if they had encountered an obstacle or a failure in the process of reaching this goal. The Optimization in Primary and Secondary Control Scale was also administered to the participants. In this study, we also examined the perceived support from significant others related to the goal. Qualitative data analysis conducted in the frame of motivational theory of life-span development (Heckhausen et al., 2010) indicated that a significant majority of respondents' answers could be classified as *selective primary control* and *compensatory primary control* strategies. These two strategies were followed by *selective secondary control*. The control strategy which was least used by the participants, was the *compensatory secondary control*. The results of the One-Way Repeated Measures of ANOVA also revealed that the *compensatory secondary control* was less frequently used compared to other control strategies. Our findings also showed that participants perceived support mostly from their mothers. The study indicated that participants used strategies such as investing time and effort, trying again and struggling, using new methods, and seeking help or advice from other people more than other strategies. The results also revealed that young individuals who encounter obstacles or failures in the process of reaching their goals mostly continue to strive to achieve their goals.

Keywords: Developmental goals, motivational theory of life-span development, control strategies, high school or university years

EXTENDED ABSTRACT

High school and university years are a crucial period in which individuals make important decisions about their educational and occupational lives (Nurmi, 2004). Supporting this view, studies point out that individuals focus mostly on goals related to education and occupation during these years (Tynkkynen, Dietrich, & Salmela-Aro, 2014; Vasalampi, Salmela-Aro, & Nurmi, 2009). How individuals determine their goals and which strategies are used when encountering an obstacle or a failure in the process of reaching these goals are examined within the scope of many models. One of these models is the motivational theory of life-span development (Heckhausen, Wrosch, & Schulz, 2010). According to this model, a successful development is possible only when individuals sustain the highest level of control throughout their life course. An important process in the model is optimization. Optimization involves taking into consideration developmental opportunities and time constraints in an attempt to maintain primary control capacities, and it determines the choice of a goal. Besides optimization, four major control strategies have been proposed: selective primary control, which means making an investment of time, effort, and ability; selective secondary control, which means enhancing the goal value and anticipating positive consequences of goal attainment; compensatory primary control, which involves seeking help from others or trying unusual ways to accomplish

a goal; compensatory secondary control, which includes devaluing the chosen goal and downgrading the importance of the unchosen goal (Heckhausen, 1999; Heckhausen et al., 2010).

The main purpose of this study is to investigate the control strategies used by individuals in the process of reaching a goal within the frame of the motivational theory of life-span development (Heckhausen et al., 2010). Perceived support from significant others related to the goal was also examined.

Method

The study sample consisted of 396 participants (54% female). The mean age of the participants was 23.92 years ($SD = 3.80$), and their ages ranged from 18 to 30 years. The Optimization in Primary and Secondary Control Scale was administered to the participants, and an open-ended question was asked to determine the control strategies used. Finally, the participants were asked to rate their perceived goal support on a scale from 1 ("Not at all") to 7 ("Extremely") for each individual (mother, father, peer, romantic partner, and sibling). Research ethics approval was obtained from the Ethics Commission of the University. Participation in the research was voluntary.

Results

Qualitative data analysis indicated that participants' responses could be classified into seven different categories: selective primary control, selective secondary control, compensatory primary control, compensatory secondary control, nonfunctional strategies, do nothing and others. The results revealed that a significant majority of respondents' answers could be classified as selective primary control and compensatory primary control strategies. "Invest time and effort" and "try again/struggle" are subcategories of the selective primary control, while "use new methods/develop unusual solution", "recruit others' help/get others' advice", and "support from significant others and sharing" are subcategories of the compensatory primary control. The third strategy classified was selective secondary control. "Predict the positive results of achieving a goal/enhance goal value" is a subcategory of the selective secondary control. The control strategy which was the least used by participants is the compensatory secondary control, which includes subcategories "change the goal", "goal disengagement", "self-protective social comparisons" and "goal disengagement at the right time". The results of the quantitative analysis also indicated that the compensatory secondary control was used less by the participants compared to other control strategies. Our findings also showed that participants perceived support mostly from their mothers.

Discussion

The study revealed that participants used primary control strategies more than secondary control strategies in the process of reaching a goal determined during their high school and university years. This result can be interpreted as being that young individuals prefer primary control strategies more than secondary control strategies. This finding is consistent with both the basic assumptions of the motivational theory of life-span development (Heckhausen et al., 2010) and the studies in the literature (Uçanok, 2002b; Wrosch, Heckhausen, & Lachman, 2000). The least used strategy by the participants was compensatory secondary control, which implies that individuals who encounter obstacles in the process of reaching a goal continue to make efforts to achieve the goal and do not give up immediately.

One of the most important limitations of this study was its cross-sectional design. Future longitudinal studies can developmentally examine the changes in control strategies used by individuals over time. On the other hand, the results presented here could not only contribute information to improve many intervention programs, but also school guidance which can be organized to help young people to manage their educational and occupational lives successfully.

In conclusion, the results emphasized that young individuals who encounter obstacles in the process of reaching their goals mostly continue to strive to achieve their goals. Furthermore, investing time and effort to reach his/her goal, trying again and struggling, seeking help or advice from other people seem to be more functional strategies.

Lise ve üniversite yıllarına karşılık gelen yaşam dönemi bireylerin eğitim yaşantıları ve mesleki tercihleriyle ilgili oldukça önemli kararlar aldıkları bir dönemdir (örn., Nurmi, 2004). Bu görüşü destekler şekilde, çalışmalar lise ve üniversite döneminde bireylerin sıklıkla eğitim ve meslek yaşamlarıyla ilgili hedefler belirlediklerine işaret etmektedir (Chang, Chen, Greenberger, Dooley ve Heckhausen, 2006; Salmela-Aro, Aunola ve Nurmi, 2007; Tynkkynen, Dietrich ve Salmela-Aro, 2014; Vasalampi, Salmela-Aro ve Nurmi, 2009). Ayrıca, eğitim yaşamıyla ilgili hedeflerin zaman içerisinde azaldığı, meslek ve iş yaşamıyla ilgili hedeflerin ise arttığı görülmektedir (Kurt ve Uçanok, 2019; Salmela-Aro ve ark., 2007; Tynkkynen ve ark., 2014). Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin kariyer hedeflerinin incelendiği boylamsal bir çalışmada, öğrencilerin ağırlıklı olarak eğitim yaşamıyla ilgili hedeflere sahip oldukları ortaya konulmuştur. Yedi yıl sonra yapılan incelemede ise bireylerin artan yaşla birlikte meslek yaşamıyla ilgili hedeflere yönelindikleri görülmüştür (Tynkkynen ve ark., 2014). Lise ve üniversite öğrencilerinin geleceğe ilişkin beklentilerinin incelendiği bir çalışmada ise öğrencilerin gelecek beklentilerinin mesleki başarı, evlilik, ekonomik kazanç ve toplumsal saygınlık alanlarında yoğunlaştığı ortaya konulmuştur (Yavuzer, Demir, Meşeci ve Sertelin, 2005).

İçinde bulunan yaşam dönemiyle bağlantılı olarak eğitim yaşamıyla ilgili bazı geçişler (örn., liseden üniversiteye veya liseden iş yaşamına geçiş) bireyleri kariyerlerine ilişkin daha fazla düşünmeye ve karar almaya zorlamaktadır (Dietrich, Parker ve Salmela-Aro, 2013). Ayrıca günümüzde, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almak genç bireyler için oldukça yaygın bir amaç haline almıştır. Örneğin, bir incelemede Amerikalı lise öğrencilerinin %90'ından fazlasının lise eğitimi sonrasında üniversiteye devam etmeyi planladıkları ortaya konulmuştur (Schneider ve Stevenson, 1999). Ülkemizde üniversite öğrencileriyle yürütülen bir çalışmada ise öğrencilerin %60'ının eğitimlerine lisansüstü düzeyde devam etmeyi planladıkları görülmüştür (Şahin, Zoraloğlu ve Fırat, 2011). Nitekim 2019 yılı itibarıyla ülkemizde iki milyondan fazla öğrencinin üniversiteye yerleşmek için başvuru yaptığı bilinmektedir. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi istatistiklerine göre üniversiteye başvuran adayların yaklaşık üçte birinin üniversitelere yerleştiği görülmektedir (YÖK, 2019). Üniversiteye başvuran ve yerleşen aday oranının yıllar içerisinde arttığı bilinmektedir. Buna göre, 1980 yılında %9 olan bu oran, 2019 yılında %36'ya yükselmiştir. Bununla birlikte birçok genç akademik yaşamlarıyla ilgili yeterli planlama yapamamaları veya ekonomik kaynakların yetersizliği gibi sebeplerden başarısızlıkla karşılaşabilmektedir (Uno, Mortimer, Kim ve Vuolo, 2010). Dolayısıyla bu süreçte genç bireylerin içinde

buldukları yaşam koşullarının onlara sunduğu olanakları ve sınırlamaları göz önünde bulundurarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda doğru tercihler yapabilmeleri ve belirledikleri hedefe ulaşma sürecinde karşılaştıkları zorluklarla mücadele edebilmeleri gibi konularda yönlendirme ve desteğe gereksinim duyabilecekleri düşünülmektedir.

Ülkemizdeki mevcut eğitim sistemine göre genç bireylerin geleceğe ilişkin kariyer tercihlerini belirleyecek olan alan seçimi lisenin ilk yıllarında yapılmaktadır. Bireyler bu seçim doğrultusunda bir anlamda tüm yaşamları boyunca yapacakları mesleğe yönelmiş olacaklardır. Dolayısıyla bireylerin geleceğe yönelik belirledikleri hedeflere ulaşma sürecinde bir engel ya da başarısızlıkla karşılaşmaları durumunda, hangi yolları denediklerinin veya hangi yöntemlere başvurduklarının incelenmesi kritik bir öneme sahiptir. Buradan hareketle çalışmanın temel amacı hedefe ulaşma sürecinde herhangi bir engel veya başarısızlıkla karşılaşılması durumunda bireylerin tercih ettikleri stratejilerin incelenmesidir. Belirlenen hedefle ilişkili olarak yakın çevredeki bireylerden (örn., anne, baba, arkadaş vb.) algılanan destek düzeyleri de çalışma kapsamında ele alınmıştır. İlgili alan yazında bireylerin kendi gelişimlerini yönlendirme ve etkileme çabaları ile başarısızlığı ödünmeye yönelik girişimleri olarak kavramsallaştırılan kontrol stratejilerinin ağırlıklı olarak orta yaş ve yaşlılık dönemlerinde incelendiği dikkati çekmektedir (örn., Dunne, Wrosch ve Miller, 2011; Jobin ve Wrosch, 2016; Schulz ve Heckhausen, 1996). Bu noktadan hareketle, eğitim ve meslek yaşamının büyük ölçüde şekillendiği gelişim döneminde genç bireyler tarafından tercih edilen kontrol stratejilerinin neler olduğu bu araştırmanın temel odak noktası olmuştur. Alan yazındaki diğer çalışmalardan farklı olarak bireylerin ne tür kontrol stratejilerine başvurdukları kendileri için belirledikleri spesifik bir hedef üzerinden incelenmiştir. Elde edilen bulgular ülkemizde genç bireylerin eğitim yaşantıları ve mesleki tercihleriyle ilgili oluşturulacak rehberlik hizmetlerine önemli ölçüde katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Bireylerin belirledikleri hedefe ulaşma sürecinde var olan zorluklarla mücadele etmek için hangi yöntemlere başvurdukları, başka bir ifadeyle hangi stratejileri kullandıkları alan yazında birçok model kapsamında incelenmiştir (örn., Baltes ve Baltes, 1990; Freund ve Baltes, 2002; Heckhausen, 1999; Heckhausen, Wrosch ve Schulz, 2010). Bu çalışmanın odak noktası olan kontrol stratejileri, modellerden biri olan Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) çerçevesinde ele alınacaktır.

Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı

Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı'na göre başarılı bir gelişim ancak bireylerin yaşam süresince kontrolü en üst düzeyde gerçekleştirmeleriyle mümkündür (Heckhausen ve

Schulz, 1993; 1995; Heckhausen ve ark., 2010; Schulz ve Heckhausen, 1996). Bu kurama göre *kontrol*, bireylerin yaşamlarındaki önemli olayları mevcut koşullar çerçevesinde kontrol edebilme becerileri şeklinde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte ilgili kavram ilk olarak Rothbaum, Weisz ve Snyder (1982) tarafından iki ayrı süreç olarak ele alınmıştır. Bu süreçlerden ilki birincil kontrol, diğeri ise ikincil kontroldür. *Birincil kontrol* bireylerin kendi istek ve ihtiyaçlarına uygun biçimde çevrelerini değiştirme çabalarına işaret etmektedir. *İkincil kontrol* ise bireylerin seçtikleri hedefi, hedefe ilişkin beklentilerini ve hedefe ilişkin yüklemelerini değiştirmeleri olarak tanımlanmaktadır. Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı'na (Heckhausen ve ark., 2010) göre birincil kontrol insan davranışı için temel güdüleyici bir güçtür. Birincil kontrolün çocukluk dönemi boyunca arttığı, orta yaşta en yüksek değerine ulaştığı ve ileri yaşla birlikte de gerilediği bilinmektedir. İkincil kontrol ise erken çocukluk döneminde çocuk yetersizlik duygusuyla ilk karşılaştığında gelişmeye başlar, okul yılları, ergenlik, genç ve orta yetişkinlik dönemi boyunca gelişmeye devam eder. Artan yaşla birlikte birey biyolojik ve sosyal sınırlamalarla daha fazla karşılaştıkça bu kontrole duyulan ihtiyaç artar (Schulz ve Heckhausen, 1996). Yaşam süresince hem birincil hem de ikincil kontrol, bireyin gelişimini en iyi hale getirebilmek amacıyla birlikte çalışmaya devam eder (Heckhausen ve Schulz, 1995; Heckhausen ve ark., 2010; Schulz ve Heckhausen, 1996).

Birincil ve ikincil kontrolün yanı sıra kuram kapsamında önerilen model insan davranışındaki çeşitlilikten kaynaklı iki temel gereksinim olan seçicilik ve başarısızlığın ödünlennesini içermektedir (Heckhausen ve Schulz, 1993; 1995; Heckhausen, 1999; Schulz ve Heckhausen, 1996). Gereksinimlerden ilki olan *seçicilik*, insanın yaşamı süresince pek çok seçenek arasından kendi yaşamı için anlamlı hedeflere yönelmesi ve belirlediği bu hedefe alternatif olan diğer seçeneklere karşı seçimini koruyabilmesidir. Diğer bir gereksinim olan *başarısızlığın ödünlennesi* ise başarısızlık durumuyla veya yaşla birlikte ortaya çıkan kayıplarla baş etmek amacıyla bireylerin bazı stratejilere yönelmeleri olarak kavramsallaştırılabilir (Heckhausen, 1999). Kısacası, model hem *birincil ve ikincil kontrolü* hem de *seçicilik ve başarısızlığın ödünlennesini* içermektedir. Bu kapsamda dört farklı kontrol stratejisi tanımlanmıştır. Birincil ve ikincil kontrolün yönetimindeki seçme davranışı sırasıyla seçici birincil ve seçici ikincil kontrol, seçme işleminin başarısız olduğu durumdaki ödünlleme davranışı ise sırasıyla ödünlleyici birincil ve ödünlleyici ikincil kontrol olarak adlandırılmıştır (Heckhausen, 1999; Heckhausen ve ark., 2010).

Modelde yer alan süreçlerden ilki olan *seçici birincil kontrol* belirlenen bir hedefe ulaşmak için yapılan yatırımı ifade eder. Zaman ve çaba harcama, yeteneğe yatırım yap-

ma, hedefe ulaşmak için gerekli becerileri geliştirmeye çalışma ve zorluklarla mücadele etme bu sürece örnek olarak verilebilir. *Seçici ikincil kontrol* ise seçilen hedefin değerinin yükseltilmesini, rekabet halindeki diğer alternatiflerin ise değerinin düşürülmesini içerir. Birey bir hedefi elde etmenin olumlu yönlerini hayal edebilir veya hedefe ulaşmaya ilişkin kontrol algısını yükseltebilir. Diğer bir strateji olan *ödünleyici birincil kontrol* hedefe ulaşmak için dışsal kaynakların kullanılmasını içerir. Başkalarından tavsiye ve yardım isteme bu sürece örnek verilebilir. Dışsal yardımın yalnızca çevredeki diğer bireyler tarafından sağlanması gerekmemektedir. Örneğin, ileri yaştaki bir birey iştirme cihazı kullanmaya başlayarak teknik anlamda bir yardım da alabilir ve işlevselliğini optimal düzeye getirmeyi amaçlayabilir. Bir problemin çözümü için alışılmadık dışında yollar arama da bu süreç kapsamında değerlendirilmektedir. Sözü edilen üç strateji de bireylerin hedefleriyle olan bağlarının sürdürülmesine yardım eder. *Ödünleyici ikincil kontrol* ise ulaşılmaması güç olan hedefin değerini azaltmayı, olası diğer alternatiflerin ise değerini arttırmayı içerir. Nedensel yüklemeler yapma ve kendisinden daha kötü durumda olan kişilerle kendi durumunu kıyaslama gibi benliği koruyucu stratejilere işaret eder (Heckhausen, 1999; Heckhausen ve ark., 2010; Schulz ve Heckhausen, 1996). Eğitim yaşamıyla ilgili hedefine ulaşmaya çalışan bir birey, üniversite sınavında istediği bölüme yerleşebilmek amacıyla zamanının önemli bir kısmını çalışmaya ayırabilir (seçici birincil kontrol); bu başarıyı elde ettiğinde sahip olacağı olumlu sonuçları hayal ederek kendisiyle gurur duyabilir (seçici ikincil kontrol); seçtiği meslekten kişilerle fikir alışverişinde bulunabilir veya tercihleriyle ilgili rehberlik servisinden uzman kişilerle görüşebilir (ödünleyici birincil kontrol). Birey zamanla belirlediği bu hedeften uzaklaşabilir. Bu noktada elde edilmesi güç hedef yerine yeni alternatifler arayabilir veya kendinden daha kötü durumda olan kişilerle kendi durumunu kıyaslayarak benliğini koruyucu stratejileri devreye sokabilir (ödünleyici ikincil kontrol). Modelde yer alan ve tüm bu süreçlerin etkili bir biçimde kullanılmasını sağlayan üst düzey süreç ise optimizasyondur. *Optimizasyon* süreci kapsamında bireyler var olan fırsatlar ve sınırlamalar çerçevesinde aynı zamanda içinde buldukları gelişimsel dönemin gereklerini de dikkate alarak seçim yaparlar. Optimizasyon ayrıca modelde sözü edilen birincil kontrolün uzun vadede sürdürülmesine de katkıda bulunur (Heckhausen, 1999; Heckhausen ve ark., 2010; Schulz ve Heckhausen, 1996).

Sözü edilen süreçlerin başarılı gelişimin pek çok göstergesiyle ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Çalışmaların önemli bir bölümü yetişkinlik dönemindeki bireylerle yürütülmüştür (örn., Dunne ve ark., 2011; Haverstock, Ruthig ve Chipperfield, 2019; Jobin ve

Wrosch, 2016; Schilling ve ark., 2016; Versey, 2015; Wrosch, Schulz ve Heckhausen, 2002). Demans hastası ileri yetişkinlere bakım veren bireylerde kontrol stratejilerinin kullanımı ile iyilik hali arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada ikincil kontrol stratejisi kapsamında ele alınan pozitif yeniden değerlendirme (örn., yaşanan bir güçlüğü olumlu taraflarına odaklanma) bireylerin iyilik hallerine olumlu yönde katkı yaptığı ortaya konmuştur (Haverstock ve ark., 2019). Bununla birlikte, genç bireylerle yürütülen çalışmalar da bulunmaktadır (örn., Hamm, Perry, Chipperfield, Heckhausen ve Parker, 2016; Hamm ve ark., 2013; Heckhausen, Chang, Greenberger ve Chen, 2013; Russell ve Anderson, 2018; Shane ve Heckhausen, 2016). Örneğin, kontrol stratejileri ile akademik başarı arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmanın sonuçları, önemli bir hedefe ulaşma sürecinde hedefle olan bağın sürdürülmesine yardımcı bir strateji olan seçici ikincil kontrol stratejisinin, seçici birincil kontrolün kullanımını arttırdığına ve bu durumun da liseden üniversiteye geçiş sürecindeki bireylerin akademik başarılarına olumlu yönde katkı yaptığına işaret etmektedir (Hamm ve ark., 2013). Buna göre bireyler özellikle kendilerini zorlayacak geçiş dönemlerinde (liseden üniversiteye geçiş gibi) hedefle olan motivasyonel bağlarını sürdürdüklerinde (seçici ikincil kontrol) aktif olarak hedefin peşinden koşmaya devam edebilirler (seçici birincil kontrol). Bu durum da onların akademik başarılarını olumlu yönde etkileyebilir. Bir başka çalışma kapsamında ise üniversiteden iş yaşamına geçiş sürecinde kariyer hedefleri, kontrol stratejileri ve kontrole ilişkin inançlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Shane ve Heckhausen, 2016). Elde edilen sonuçlar, hedefe ulaşmanın kendi kontrolleri dışındaki faktörlere (örn., şans, ayrıcalık) dayandığını düşünceleri durumunda bireylerin kariyerleriyle ilişkili hedeflerinden daha fazla uzaklaştıklarına ve hedeflerini daha değersiz olarak değerlendirdiklerine işaret etmektedir. Buna karşılık, çaba ve yetenek gibi faktörlere bağlı olduğunu düşünceleri durumunda ise bireylerin hedeflerine daha fazla önem verdikleri ve bu durumun hedefin elde edilmesini kolaylaştırdığı ortaya konulmuştur. Sonuçlar kontrole ilişkin inançlar, çaba harcama ve hedefe ulaşma arasındaki ilişkinin geçiş dönemlerinde özellikle önemli olduğuna ve farklı sonuçlara yol açabileceğine işaret etmektedir (Shane ve Heckhausen, 2016). Özetlenen araştırma bulguları, sözü edilen süreçlerin bireylerin yaşamlarına nasıl yön verdiklerini açıklamada kritik bir öneme sahip olduklarına işaret etmektedir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında çalışmanın temel amacı Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) çerçevesinde genç bireylerin belirledikleri bir hedefe ulaşma sürecinde başvurdukları kontrol stratejilerinin neler olduğunu incele-

mektir. Çalışma kapsamında ilk olarak bireylerin bir önceki gelişim dönemine (liseye devam ettikleri veya üniversite eğitimi aldıkları yıllar) ilişkin belirledikleri hedefler bağlamında başvurdukları stratejiler geriye dönük olarak incelenmiştir. Böylelikle modelde öne sürülen stratejilerin sözü edilen gelişim döneminde nasıl temsil edildiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Örneğin, üniversite sınavına hazırlık sürecindeki bir öğrencinin dershaneye gitmesi veya zorlandığı konuyla ilgili uzmanlardan yardım alması ödünleyici birincil kontrol stratejisine karşılık gelen davranışları yansıtmaktadır. Bu inceleme sonucunda oldukça soyut düzeyde ele alınan kavramların günlük yaşamdaki uygulamalarını görebilmenin mümkün olacağı düşünülmüştür. Çalışma kapsamında ikinci olarak daha genel ve varsayımsal durumlar üzerinden bireylerin tercih ettikleri kontrol stratejileri incelenmiştir. Bireylerin hem kendi deneyimlerinin hem de varsayımsal durumlar üzerinden başvurdukları stratejilerin incelenmesi, bu stratejilerin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Böylelikle elde edilen bulguların ne ölçüde örtüştüğü ortaya konmuş olacaktır. Modelin temel önermeleri doğrultusunda, genç bireylerin ikincil kontrol stratejileri yerine birincil kontrol stratejilerine daha fazla başvurmaları beklenmektedir. Araştırma kapsamında ayrıca bir önceki gelişim döneminde belirlenen spesifik hedefle ilişkili olarak yakın çevredeki farklı bireylerden algılanan destek düzeylerinin de geriye dönük olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışmanın örneklemini 214'ü (%54) kadın, 182'si (%46) erkek olmak üzere toplam 396 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılara amaca uygun örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Liseyi bitirmiş ve/veya üniversite sınavına hazırlanan bireyler ile lisans ve lisansüstü öğrencileri ve farklı iş yerlerinde çalışan bireyler (örn., üniversitelerin akademik ve idari birimleri) araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcıların ortalama yaşı 23.92 ($SS = 3.80$) olup yaş dağılımları 18 ile 30 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin %46'sı ön lisans öğrencisi-mezunu veya lisans öğrencisi olduklarını, %48'i ise lisans mezunu, yüksek lisans ve doktora öğrencisi veya mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Lise mezunlarının oranı ise %6'dır. Ayrıca katılımcıların %51'i şu an bir işte çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Genç bireylerin %37'si arkadaşlarıyla birlikte evde veya yurttaki kaldıklarını, %33'ü anne, baba ve kardeşleriyle, %17'si ise eşleri ve çocuklarıyla yaşadıklarını ifade etmiştir. Diğer bireyler (%13) ise tek başlarına, kız-erkek arkadaşlarıyla veya akrabalarının yanında yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu. Bu formda, katılımcıların yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu ve gelir düzeyi gibi demografik bilgiler yer almıştır.

Kontrol Stratejileri. Araştırma kapsamında bir hedefe ulaşma sürecinde bir engel ya da başarısızlıkla karşılaşılması durumunda başvurulacak kontrol stratejilerinin neler olduğunun geriye dönük olarak belirlenebilmesi amacıyla katılımcılara açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Öncelikle katılımcılardan lise veya üniversite yıllarını düşünmeleri ve o yıllarda kendileri için belirlemiş oldukları hedefleri hatırlamaları istenmiştir. Bu kapsamda şu yönerge verilmiştir: “*Şimdi size geçmiş yıllarda kendiniz için belirlemiş olduğunuz hedeflerinizle ilgili bazı sorular soracağız. Eğer 18 ile 24 yaşları arasındaysanız yaşamınızın 14 ile 17 yaşları arasına karşılık gelen yaşam dönemini, bir başka ifadeyle, lise eğitimi aldığınız yılları düşününüz. Eğer 25 ile 30 yaşları arasındaysanız yaşamınızın 18 ile 24 yaşları arasına karşılık gelen yaşam dönemini, bir başka ifadeyle, liseden mezun olduktan sonraki veya üniversite eğitimi aldığınız yılları düşününüz. Yaşamınızın bu döneminde seçtiğiniz en önemli hedefiniz neydi?*”. Katılımcıların geçmişte belirledikleri hedefe ilişkin bazı değerlendirmeler (“*Bu hedefiniz gerçekleşti mi?, Bu hedefe ulaşmak için ne kadar çaba harcadınız?*” vb.) yapmalarının ardından kendilerine “*Bu hedefe ulaşma sürecinde bir engel veya başarısızlıkla karşılaştıysanız bu durumun üstesinden gelmek için neler yaptınız/hangi yolları denediniz? Kısaca açıklayınız.*” sorusu yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında strateji kullanımına ilişkin ilk inceleme katılımcıların açık uçlu bu soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Optimizasyon ve Kontrol Stratejileri Ölçeği. Heckhausen ve Schulz (1993; 1995) tarafından önerilen model çerçevesinde geliştirilen ve orijinal adı Optimization in Primary and Secondary Control (OPS) Scale olan ölçek toplam 44 maddeden oluşmaktadır. Maddeler (örn., “Bir hedefim olduğunda, onu elde edebilmek amacıyla gerekli becerileri geliştirmek için çok çalışmaya hazırım.”) beşli Likert tipi ölçek (1 = “Hiç uymuyor”, 5 = “Tamamıyla uyuyor”) üzerinden cevaplandırılmıştır. Ölçek beş farklı stratejiyi ölçmektedir (Heckhausen, Schulz ve Wrosch, 1998). Bu stratejiler optimizasyon, seçici birincil kontrol, seçici ikincil kontrol, ödünleyici birincil kontrol ve ödünleyici ikincil kontroldür. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları alt boyutlar için .79 ile .81 arasında değişmektedir (Heckhausen ve ark., 1998). Ölçeğin Türkiye örnekleme uyarlama çalışması Uçanok (2001; 2002a) tarafından yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar alt ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarının .65 ile .86 arasında değiştiğine işaret

etmektedir. Bu çalışma kapsamında ise alt ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları optimizasyon için .78, seçici birincil kontrol için .87 ve seçici ikincil kontrol için .78 olarak bulunmuştur. Ödünleyici birincil kontrol ve ödünleyici ikincil kontrol için ise Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .81 ve .59'dur. Araştırma kapsamında strateji kullanımına ilişkin ikinci inceleme ise sözü edilen ölçüm aracından elde edilen toplam puanlar üzerinden yapılmıştır.

Hedefe İlişkin Algılanan Destek. Çalışma kapsamında katılımcılar geçmişte belirledikleri hedefleriyle ilgili olarak yakın çevrelerindeki bireylerin kendilerine ne ölçüde destek olduklarını geriye dönük olarak değerlendirmişlerdir. Buna ilişkin olarak katılımcılara *“Hedefinizle ilgili yakın çevrenizdeki kişilerin (anne, baba, kardeş, akran, eş/kız veya erkek arkadaşı) size ne ölçüde destek olduklarını düşünüyorsunuz?”* sorusu yöneltilmiş ve katılımcılardan her bir bireyle ilgili ayrı ayrı değerlendirme yapmaları yedili Likert tipi skala (1 = “Hiç destek olmadılar”, 7 = “Çok destek oldular”) üzerinden istenmiştir.

İşlem

Uygulama öncesinde Üniversitenin Etik Komisyonundan gerekli izinler alınmıştır. Uygulamalar bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcıların ölçekleri kendileri için uygun olan bir zamanda ve ortamda, olabildiğince zaman baskısı hissetmeden yanıtlamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Uygulama formu bir zarf içerisinde katılımcılara verilmiş ve katılımcılardan doldurdıkları formları yaklaşık bir hafta içerisinde kapalı bir zarfla araştırmacıya teslim etmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Veri Analizi

Kontrol stratejilerine ilişkin nitel analiz sürecinde katılımcıların açık uçlu soruya verdikleri yanıtlar ilk olarak Excel dosyasına, sonrasında ise MAXQDA 11 programına aktarılmıştır. Kontrol stratejilerine ilişkin alan yazın kodlama süreci öncesinde araştırmacılar tarafından tekrar gözden geçirilmiştir. Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) kapsamında öne sürülen stratejiler (seçici birincil ve ikincil kontrol ile ödünleyici birincil ve ikincil kontrol) temel alınarak katılımcıların kendilerine yöneltilen açık uçlu soruya verdikleri yanıtlar incelenmiştir. Bu inceleme doğrultusunda temel bazı kategorilerin var olup olmadığı değerlendirilmiş ve kodlama işleminin tümü sorumlu araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi demografik pek çok özellik de kodlama işlemi sırasında göz önünde bulun-

durulmuştur. Kontrol stratejileri açısından temel kategoriler tümdengelim yaklaşımına uygun olarak belirlenmiştir. Temel kategorilere kodlama işlemi bittikten sonra kodlama içerikleri kontrol edilmiştir. Sonraki adımda ise açık uçlu soruya verilen benzer yanıtlar bir araya getirilerek alt kategoriler tümevarım yaklaşımına uygun olarak oluşturulmuştur. Alt kategorilerin oluşturulması, kodlama içeriklerinin kontrolü ve gerekli revizyonların yapılması her iki araştırmacının ortak görüşüyle gerçekleştirilmiştir. Temel kategoriler alan yazın bilgilerinden yararlanılarak belirlenirken, kodlar tamamıyla katılımcıların verdikleri cevaplar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Hem tümevarım hem de tümdengelim yaklaşımları temel alınarak niteliksel verilerin analizi gerçekleştirilmiştir (örn., Varjas, Nastasi, Moore ve Jayasena, 2005). Analizin düz-doğrusal değil de dairesel bir sürece sahip olmasının, kategoriler arasında hareket ederek esnek bir biçimde ilerlemesinin ve araştırmacıya her türlü değişikliği yapabilme imkanı sağlamasının kavramların (kategorilerin) geçerliğini arttırdığı öne sürülmekte (Dey, 1993; akt., Kuş, 2006) ve kullanılan analiz programı da bu süreci destekleyerek analizi sistematik (örn., kodlama içeriklerine anında erişme) kılmaktadır (Kuş, 2006).

Kodlama işlemi sırasında katılımcıların bir kısmının birden fazla kategoride strateji belirttikleri görülmüştür. Örneğin, bir katılımcı kendisine yöneltilen açık uçlu soruya “*Üniversite sınavını ilk senemde kazanamadım. Ve tekrar denedim. Daha çok ders çalıştım. Yardım alabileceğim herkesten yardım aldım.*” şeklinde cevap vermiştir. Bu durumda her bir ifade ilgili kategoriye kodlanmıştır. Bunun sebebi bireylerin birden fazla stratejiyi eş zamanlı olarak kullanabilmeleridir. Söz konusu durumda “*Ve tekrar denedim*” ile “*Daha çok ders çalıştım*” ifadeleri seçici birincil kontrol; “*Yardım alabileceğim herkesten yardım aldım*” ifadesi ise ödünleyici birincil kontrol kapsamında sınıflandırılmıştır. Temel kategorilere kodlama işleminin bitmesinin ardından ise ifadeler ilgili alt kategorilere kodlanmıştır. Bu durumda “*Ve tekrar denedim*” ifadesi tekrardan deneme/mücadele etme; “*Daha çok ders çalıştım*” ifadesi ise zamana ve çabaya yatırım yapma alt kategorisine kodlanmıştır. İki ifade de aynı strateji kapsamında değerlendirilmekte, ancak ilgili stratejinin farklı yönlerine işaret etmektedir. Son ifade olan “*Yardım alabileceğim herkesten yardım aldım*” ifadesi ise diğer insanlardan yardım, tavsiye, öğüt isteme alt kategorisine kodlanmıştır. Böylelikle katılımcılar tarafından ifade edilen her bir strateji ilgili temel ve alt kategoriye kodlanmıştır.

Kontrol stratejilerine ilişkin nicel analiz kapsamında ise katılımcıların başvurdukları stratejilerin neler olduğu tek faktörde tekrar ölçümlü ANOVA ile değerlendirilmiştir.

Analiz öncesinde Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı bileşenleri arasındaki korelasyonlar Pearson Momentler Çarpımı korelasyon tekniği kullanılarak hesaplanmıştır.

Yakın çevrede yer alan kişilerden algılanan destek açısından anlamlı farklılıkların olup olmadığı Friedman Varyans Analizi ile incelenmiştir. İkili karşılaştırmalar için Wilcoxon Testi kullanılmış ve Tip 1 hatayı kontrol etmek amacıyla Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS 23 programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Kontrol Stratejilerine İlişkin Nitel Analiz Sonuçları

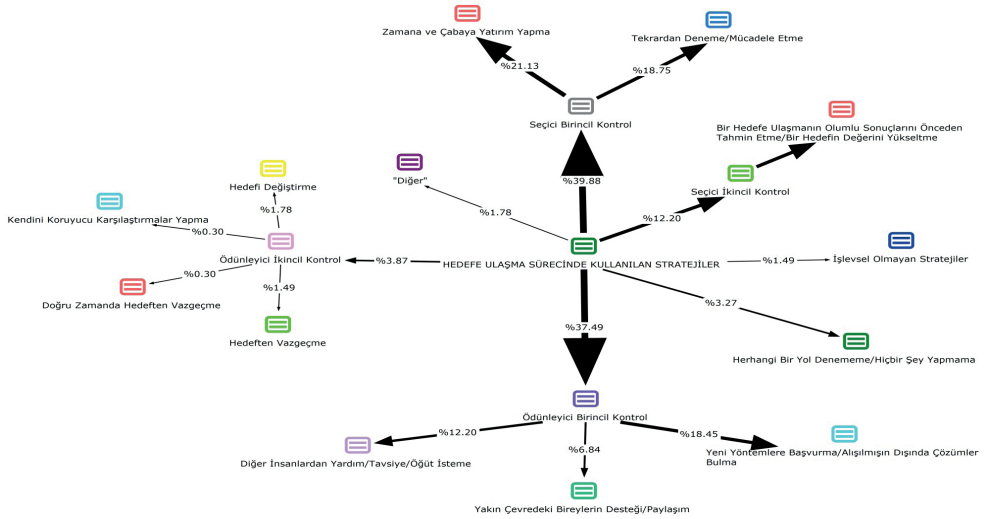
Katılımcıların %75'inin “*Bu hedefe ulaşma sürecinde bir engel veya başarısızlıkla karşılaştıysanız bu durumun üstesinden gelmek için neler yaptınız/hangi yolları denediniz? Kısaca açıklayınız.*” sorusunu yanıtladıkları görülmüştür. Bu soruya yanıt veren katılımcıların yaş ortalaması 23.58'dir ($SS = 3.76$) ve %8.8'i bu süreçte *herhangi bir engel ya da başarısızlıkla karşılaşmadıklarını* ifade etmiştir. Katılımcıların tümü geçmişe dönük olarak hedef belirtmişlerdir. Bununla birlikte ilgili soruya yanıt vermeyen katılımcılar belirledikleri bu hedefe ulaşma sürecinde herhangi bir engelle veya zorlukla karşılaşmamış olabilirler veya karşılaşmış olmalarına rağmen bu durumun üstesinden gelmek için herhangi bir yol denememiş olabilirler. Soruya yanıt veren ve vermeyen katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin yüzdeler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. İlgili Soruya Yanıt Veren ve Vermeyen Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Yüzdeler

	Yanıt Verenler (%)	Yanıt Vermeyenler (%)
Cinsiyet		
Kadın	57	45
Erkek	43	55
Eğitim Durumu		
Lise Mezunu	6.4	5
Ön Lisans Öğrencisi ve Mezunu	3	5
Lisans Öğrencisi	45.6	34
Lisans Mezunu	18.6	17
Yüksek Lisans Öğrencisi	11.8	10
Yüksek Lisans Mezunu	3.7	10
Doktora Öğrencisi	-	18
Doktora Mezunu	10.8	1
Çalışma Durumu		
Çalışıyor	45	62
Çalışmıyor	55	38

Tablo 1’den de takip edilebileceği gibi açık uçlu soruya yanıt veren katılımcıların %57’si kadın, %43’ü erkektir. Yanıt vermeyen katılımcıların ise %45’inin kadın, %55’inin erkek olduğu görülmüştür. İlgili soruya yanıt veren ve vermeyen katılımcıların önemli bir bölümü üniversite öğrencisi olduklarını (sırasıyla %46 ve %34) ifade etmişlerdir. Çalışma durumu açısından bakıldığında ise ilgili soruya yanıt veren katılımcıların %55’inin, soruya yanıt vermeyen katılımcıların ise %38’inin şu an herhangi bir işte çalışmadıkları görülmüştür.

Hedefe ulaşma sürecinde kullanılan kontrol stratejileri yedi temel başlık altında ele alınmıştır. Bu kategoriler belirlenirken Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) kapsamında öne sürülen stratejiler referans alınarak *seçici birincil kontrol*, *ödünleyici birincil kontrol*, *seçici ikincil kontrol* ve *ödünleyici ikincil kontrol* olarak dört kategori tanımlanmıştır. Bu dört kategoriye uymayan yanıtlar ise *herhangi bir yol denememe/hiçbir şey yapmama*, *diğer* ve *işlevsel olmayan stratejiler* kategorilerine kodlanmıştır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Lise ve Üniversite Döneminde Belirlenen Hedefe Ulaşma Sürecinde Başvurulan Kontrol Stratejilerine İlişkin Yüzdeler

Şekil 1’den de takip edilebileceği gibi niteliksel veri analizi sonucunda, katılımcılar tarafından verilen cevapların önemli bir çoğunluğunun seçici birincil kontrol (%39.88) ve ödünleyici birincil kontrol (%37.49) stratejileri kapsamında değerlendirilebileceği görülmüştür. Belirlenen bir hedefe ulaşmak için yapılan yatırımı ifade eden *seçici birin-*

cil kontrol (1) zamana ve çabaya yatırım yapma (%21.13) ve (2) tekrardan deneme/mücadele etme (%18.75) olmak üzere iki alt kategoriden oluşmaktadır. Zamana ve çabaya yatırım yapma bağlamında genç bireyler “*daha çok çalıştım*”, “*çalışma saatlerimi artırdım*”, “*daha çok test çözdüm*” ve “*YGS kötü geçtiğinde LYS’ye daha fazla çalıştım*” vb. ifadeler kullanmışlardır. Tekrardan deneme/mücadele etme bağlamında ise bireyler “*tekrar denedim*”, “*ilk sene olmadı, tekrar hazırlandım*”, “*pes etmedim*” ve “*vazgeçmedim*” ifadelerini kullanmışlardır (Bkz. Tablo 2).

Bireylerin sıklıkla başvurdukları bir diğer strateji olan *ödünleyici birincil kontrol* ise (1) yeni yöntemlere başvurma/alışılmışın dışında çözümler bulma (%18.45), (2) diğer insanlardan yardım/tavsiye/öğüt isteme (%12.20) ve (3) yakın çevredeki bireylerin desteği/paylaşım (%6.84) olmak üzere üç alt kategoriden oluşmaktadır. Yeni yöntemlere başvurma/alışılmışın dışında çözümler bulma bağlamında genç bireyler “*yeni yollar denedim*”, “*dershaneye gittim*”, “*başarısızlıklarımı gözden geçirdim ve yeni planlar yaptım*” ve “*çalıştığım işi bırakıp ders çalıştım*” vb. ifadeler kullanmışlardır. Diğer insanlardan yardım/tavsiye/öğüt isteme bağlamında “*yardım aldım*”, “*aynı problemi yaşayan insanlarla iletişime geçtim, görüşlerini aldım*”, “*ailemle paylaşıp soruna birlikte çözüm aradım*” ve “*hocalarım ve arkadaşlarımdan yardım aldım*” ifadelerini kullanmışlardır. İlgili kategoride yakın çevredeki bireylerin desteği/paylaşım bağlamında ise “*çevremden destek aldım*”, “*stresi yenmek için ailem ve hocalarımdan destek aldım*” ve “*ailem, arkadaşlarımla motive ettiler*” vb. ifadeler kullanılmıştır (Bkz. Tablo 2).

Analiz sonucunda birincil kontrol stratejilerini *seçici ikincil kontrol* stratejisinin (%12.20) izlediği görülmüştür. Sözü edilen strateji bağlamında tek bir alt kategori oluşturulmuştur. Bir hedefe ulaşmanın olumlu sonuçlarını önceden tahmin etme/bir hedefin değerini yükseltme bağlamında katılımcılar “*kendimi motive etmeye çalıştım*”, “*hedefime ulaştığımda hissettiğim gururu ve mutluluğu düşündüm*”, “*başaracağıma inanıp devam ettim*” ve “*bunu ne için istediğimi hatırlayarak kendimi motive ettim*” vb. ifadeler kullanmışlardır (Bkz. Tablo 2).

Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) kapsamında öne sürülen stratejiler referans alınarak oluşturulan son kategori ise *ödünleyici ikincil kontroldür*. Katılımcılar tarafından en az başvurulan kontrol stratejisinin ödünleyici ikincil kontrol stratejisi (%3.87) olduğu görülmüştür. Ödünleyici ikincil kontrol stratejisi ise (1) hedefi değiştirme (%1.78), (2) hedeften vazgeçme (%1.49), (3) kendini koruyucu sos-

yal karşılaştırmalar yapma (%0.30) ve (4) doğru zamanda hedeften vazgeçme (%0.30) olmak üzere dört alt kategoriden oluşmaktadır. Hedefi değiştirme bağlamında gençlerin “*hedefe giden yolda meslek değiştirdim*” ve “*yapabileceğim çok seçenek olmadığı için istediğim ikinci bölümü tercih ettim*”; hedeften vazgeçme bağlamında “*kabullendim*”; kendini koruyucu sosyal karşılaştırmalar yapma bağlamında “*benden kötü olanları düşünür iyi olana yaklaşmak için çabalarım*” ve son olarak doğru zamanda hedeften vazgeçme bağlamında ise “*tekrar tekrar denedim, ama en sonunda vazgeçtim, vazgeçmem gereken zamanda vazgeçtim*” gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür (Bkz. Tablo 2).

Araştırma kapsamında tanımlanan üç yeni kategori ise *herhangi bir yol denememe/hiçbir şey yapmama* (%3.27) (örn., “*herhangi bir yol denemedim*”, “*herhangi bir şey yapmadım*”), *diğer* (%1.78) (örn., “*engele bağlı*”) ve *işlevsel olmayan stratejilerdir* (%1.49) (örn., “*yokmuş gibi davrandım*”) (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Kontrol Stratejilerine İlişkin Temel ve Alt Kategoriler ile Kodlar, Örnek İfadeler ve Frekans Değerleri

Temel Kategori: Seçici Birincil Kontrol		
Alt Kategori: Zamana ve Çabaya Yatırım Yapma		
Kodlar	Örnek İfadeler	Frekans
Çalışmak	“Başarısızlıkları çalışarak atlattım ve üstesinden geldim”	5
Çok çalışmak	“Çok çalıştım”	8
Daha çok/fazla çalışmak	“Daha fazla çalışmaya yöneldim”	38
Bir sonraki adımda daha fazla çalışma	“YGS kötü geçtiğinde LYS’ye daha fazla çalıştım”	2
Ders çalışmak/sınavlara çalışmak/test çözmek	“Daha çok ders çalıştım”	7
İlk denemede olmadığında ikincisinde daha fazla çaba harcama	“İlk sene kazanamadığım üniversiteyi ikinci sene daha fazla çalışarak kazanmayı başardım”	3
Eksik yönlerini telafi etmek için çalışmak	“Eksik olduğum derslere daha fazla önem vererek başarı sağladım”	8
		71 (%21.13)
Alt Kategori: Tekrardan Deneme/Mücadele Etme		
Kodlar	Örnek İfadeler	Frekans
Tekrardan deneme	“Tekrar denedim”	33
Denemekten vazgeçmeme	“Denemekten vazgeçmedim, yola devam ettim”	7
Pes etmemek	“Pes etmedim”	5
Yılmadan devam etmek	“Yılmadan yoluma büyük bir kararlılıkla devam ettim”	4
Sorunun üzerine gitme	“Bıkmadan sorunun üzerine gittim”	4
Umutsuzluğa kapılmadan sorunun üzerine gitme	“Umutsuzluğa kapılmayıp çözüm yolları aradım”	2

Vazgeçmeme/vazgeçmeden hedefe ulaşmak için çalışma	“Vazgeçmedim”	6
Mücadele etme/kendiyle mücadele etme	“Mücadele ettim”	2
		63 (%18.75)

Temel Kategori: Ödünleyici Birincil Kontrol**Alt Kategori: Diğer İnsanlardan Yardım, Tavsiye, Öğüt İsteme**

Kodlar	Örnek İfadeler	Frekans
Profesyonel yardım almak	“Psikolog desteği almayı kabul ettim”	6
Zorluk çekilen konuda tecrübe sahibi kişilere danışma/onlardan yardım alma	“Benden önce denemiş ve başarmış olanlarla konuştum”	8
Yakın çevredeki bireylerle çözüm odaklı bir araya gelme/konuşma/danışma	“Ailemle paylaşıp soruna birlikte çözüm aradım”	13
Yakın çevredeki bireylerden yardım alma	“Aile, arkadaş yardımı aldım”	6
Başkalarının onu nasıl yaptığına bakma	“Örneklere bakarım”	2
Yol gösterici yayınları ve kitapları takip etme	“Çözüm için yararlanacağım kaynak aradım”	6
		41 (%12.20)

Alt Kategori: Yakın Çevredeki Bireylerin Desteği, Paylaşım

Kodlar	Örnek İfadeler	Frekans
Destek	“Çevremın desteğiyle bu durumu atlattım”	17
Paylaşım	“Ailem ve rehber öğretmenlerimle konuşarak stresimin üstesinden geldim”	6
		23 (%6.84)

Alt Kategori: Yeni Yöntemlere Başvurma, Alışılmışın Dışında Çözümler Bulma

Kodlar	Örnek İfadeler	Frekans
Yeni yöntemlere başvurma	“Hedefe ulaştıracak farklı yolları denedim”	23
Somut adımlar atma	“Dershaneye gittim”	29
İmkansızlık, zamansızlık durumlarında kendi başına çabalama	“Kendi imkanlarımla ders çalışmak oldu”	5
Konuşup ikna için çalışmak/tartışmak	“Ailem öğretmen olmamı istemediler onları ikna ettim”	5
		62 (%18.45)

Temel Kategori: Seçici İkincil Kontrol**Alt Kategori: Bir Hedefe Ulaşmanın Olumlu Sonuçlarını Önceden Tahmin Etme, Bir Hedefin Değerini Yükseltme**

Kodlar	Örnek İfadeler	Frekans
Kendini motive etme/telkinlerde bulunma	“Kendimi motive etmeye çalıştım”	19
Zihinsel olarak kendini rahatlatmak	“Kafamı dağıtmaya çalıştım”	5
İnanmak	“Başaracağıma inanıp devam ettim”	2
Hırslanmak	“Hırs yaptım. Yardım almadım. İçselleştirdim. Kazandım”	2
Sabretmek/sabredip yolundan sapmamaya gayret etmek	“Sabrettim”	8

Bir süre ara verme, doğru zamanı bekleme, erteleme	“Çalışmaya ara verdim. Sakinleşince devam ettim”	5
		41 (%12.20)
Temel Kategori: Ödünleyici İkincil Kontrol	Örnek İfadeler	Frekans
Alt Kategori: Hedefi Değiştirme	“Hedefe giden yolda meslek değiştirdim”	6 (%1.78)
Alt Kategori: Kendini Koruyucu Sosyal Karşılaştırmalar Yapma	“Benden kötü olanları düşünür iyi olana yaklaşmak için çabalarım”	1 (%0.30)
Alt Kategori: Doğru Zamanda Hedeften Vazgeçme	“Tekrar tekrar denedim. Ama en sonunda vazgeçtim. Vazgeçmem gereken zamanda vazgeçtim”	1 (%0.30)
Alt Kategori: Hedeften Vazgeçme	“Denedim, çok istemiştim ama bilinçli değildim sanırım ve olmadıysa ne yapayım dedim. Üstüne gitmedim”	5 (%1.49)
Temel Kategori: Herhangi Bir Yol Denememe, Hiçbir Şey Yapmama	Örnek İfadeler	Frekans
		11 (%3.27)
Temel Kategori: İşlevsel Olmayan Stratejiler	Örnek İfadeler	Frekans
		5 (%1.49)
Temel Kategori: Diğer	Örnek İfadeler	Frekans
		6 (%1.78)

Kontrol Stratejilerine İlişkin Nicel Analiz Sonuçları

Analiz öncesinde Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) bileşenleri arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Elde edilen korelasyonların beklendik yönde pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3. Stratejilerin Pearson Korelasyon Katsayıları, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	1	2	3	4	5	Ort. (S)
1. Optimizasyon	-					3.72 (.49)
2. Seçici Birincil K.	.54***	-				4.00 (.58)
3. Ödünleyici Birincil K.	.51***	.53***	-			3.81 (.60)
4. Seçici İkincil K.	.63***	.67***	.46***	-		3.76 (.58)
5. Ödünleyici İkincil K.	.51***	.32***	.39***	.49***	-	3.22 (.53)

*** $p < .001$

Tek Faktörde Tekrar Ölçümlü ANOVA sonuçları bazı stratejilerin diğer stratejilere kıyasla anlamlı olarak daha az kullanıldığına işaret etmektedir. Buna göre Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) bileşenlerinden ödünleyici ikincil kontrolün diğer kontrol stratejileri ve optimizasyona göre daha az kullanıldığı ortaya konulmuştur, ($F(3.51, 1386.65) = 215.82, p < .001, \eta^2 = .35$). Analiz sonucunda ayrıca, seçici birincil kontrol stratejisinin seçici ikincil kontrol ve ödünleyici birincil kontrolden daha çok kullanıldığı görülmüştür.

Hedefe İlişkin Algılanan Destek

Destek kaynaklarına ilişkin sonuçlar, bireylerin hedefleriyle bağlantılı olarak anne ($Ort. = 6.09, SS = 1.54$), baba ($Ort. = 5.87, SS = 1.78$), kardeş ($Ort. = 5.67, SS = 1.80$), arkadaş ($Ort. = 5.16, SS = 1.79$) ve eş/kız veya erkek arkadaştan ($Ort. = 5.23, SS = 1.95$) yüksek oranda destek algıladıklarına işaret etmektedir. Friedman Varyans Analizi sonucunda, belirlenen hedefle bağlantılı olarak yakın çevredeki bireylerden algılanan destek açısından anlamlı farklılıklar olduğu ortaya konulmuştur ($X^2(4, N = 224) = 108.94, p < .001$). İkili karşılaştırma sonuçları *anneden algılanan desteğin* diğer tüm kaynaklardan algılanan destekten anlamlı olarak daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Babadan ve kardeşten algılanan destek, arkadaş ve eşten (eş/kız veya erkek arkadaş) algılanan destekten daha yüksektir. Baba ve kardeşten algılanan destek ile arkadaş ve eşten (eş/kız veya erkek arkadaş) algılanan destek arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Destek Kaynaklarına İlişkin Wilcoxon Testi İkili Karşılaştırma Sonuçları

		<i>N</i>	<i>Sıra Ort.</i>	<i>z</i>	<i>p*</i>
Baba-Anne	Negatif Sıralar	44	35.72	-3.30	.001
	Pozitif Sıralar	21	27.31		
Kardeş-Anne	Negatif Sıralar	102	68.89	-5.66	.000
	Pozitif Sıralar	32	63.06		
Arkadaş-Anne	Negatif Sıralar	185	112.32	-9.22	.000
	Pozitif Sıralar	35	100.87		
Eş-Anne	Negatif Sıralar	101	68.70	-6.28	.000
	Pozitif Sıralar	29	54.36		
Kardeş-Baba	Negatif Sıralar	86	61.98	-2.53	.012
	Pozitif Sıralar	44	72.38		
Arkadaş-Baba	Negatif Sıralar	163	103.08	-6.89	.000
	Pozitif Sıralar	45	109.64		
Eş- Baba	Negatif Sıralar	87	65.71	-4.01	.000
	Pozitif Sıralar	40	60.28		
Arkadaş-Kardeş	Negatif Sıralar	134	98.95	-5.07	.000
	Pozitif Sıralar	59	92.58		
Eş-Kardeş	Negatif Sıralar	87	66.09	-3.12	.002
	Pozitif Sıralar	45	67.29		
Eş -Arkadaş	Negatif Sıralar	48	58.00	-1.12	.263
	Pozitif Sıralar	64	55.38		

*Bonferroni düzeltmesi sonrası anlamlı olan değerler koyu renk ile gösterilmiştir.

TARTIŞMA

Alan yazında bireylerin kendi yaşamlarını şekillendirmede aktif bir rol oynadıkları öne sürülmektedir (Heckhausen, Wrosch ve Schulz, 2019). Bu kapsamda bireyler önemli gördükleri veya kendileri için anlamlı olan hedefleri elde etmek için zaman ve çaba

harcamakta, bu hedefleri elde etmek için mücadele etmekte ve olası alternatiflerin dikkatlerini dağıtmasından kaçınmaktadır. Gösterilen bu çaba, bireye yaşamının kendi kontrolünde olduğu hissini vermektedir. Mevcut çalışmada elde edilen sonuçlar da bu görüşü desteklemekte, bireylerin belirledikleri hedeflere ulaşabilmek amacıyla yoğun bir çaba harcadıklarına, içinde buldukları gelişimsel dönemle uyumlu bir biçimde hedefle olan bağın sürdürülmesine katkı sağlayan stratejilere sıklıkla başvurduklarına işaret etmektedir. Ayrıca, sonuçlar sözü edilen modelin temel önermeleriyle uyumlu bir örüntünün varlığına işaret etmektedir.

Araştırmanın bulguları lise veya üniversite döneminde bireylerin belirledikleri bir hedefe ulaşma sürecinde birincil kontrol stratejilerine ikincil kontrol stratejilerinden daha fazla oranda başvurduklarını göstermektedir. Niteliksel veri analizi sonucunda açık uçlu soruya verilen yanıtların önemli bir çoğunluğu (%80'e yakını) seçici birincil kontrol ve ödünleyici birincil kontrol kapsamında sınıflandırılmıştır. Bu sonuç, genç bireyler arasında birincil kontrol stratejilerinin, ikincil kontrol stratejilerine oranla daha fazla tercih edildiği şeklinde yorumlanabilir. Çalışma kapsamında ayrıca birincil kontrol stratejilerini seçici ikincil kontrol stratejisinin (%12) izlediği görülmüştür. Sözü edilen üç strateji de bireylerin hedefleriyle olan motivasyonel bağlarını sürdürmelerine yarayan, bir başka ifadeyle, bireylerin belirledikleri hedeflerin peşinden gitmelerine olanak sağlayan stratejiler olarak kavramsallaştırılmaktadır (Haase, Heckhausen ve Wrosch, 2013).

Niteliksel veri analizi sonucunda seçici birincil kontrolün “*zamana ve çabaya yatırım yapma*” ve “*tekrardan deneme/mücadele etme*”, ödünleyici birincil kontrolün ise “*yeni yöntemlere başvurma/alışılmışın dışında çözümler bulma*”, “*diğer insanlardan yardım/tavsiye/öğüt isteme*” ve “*yakın çevredeki bireylerin desteği/paylaşım*” boyutlarıyla temsil edildiği görülmüştür. Belirtildiği üzere *seçici birincil kontrol*, belirlenen bir hedefin peşinden koşmak için kaynaklara yatırım yapmayı içermekte, kaynaklara yatırım ise hedefi elde etmek için zaman ve çaba harcamayı, yeni beceriler geliştirmeyi kapsamaktadır. Diğer taraftan *ödünleyici birincil kontrol* ise bireyin sahip olduğu kaynaklar bir hedefi elde etmek için yetersiz kaldığında devreye girmektedir. Bu durumda birey dışsal kaynaklara ihtiyaç duyabilir, çevredeki diğer bireylerden yardım ya da tavsiye isteyebilir. Bu kapsamda seçici ve ödünleyici birincil kontrolün yukarıda sözü edilen göstergelerle temsil edilmesinin modelin varsayımlarıyla oldukça tutarlı olduğu söylenebilir. Araştırma kapsamında seçici ikincil kontrol stratejisinin ise “*bir hedefe ulaşmanın olumlu sonuçlarını önceden tahmin etme, bir hedefin değerini yükseltme*” boyutuyla temsil edildiği gö-

rülmüştür. *Seçici ikincil kontrol* seçilen hedefin değerinin yükseltilmesini, seçilmeyen alternatiflerin ise değerinin düşürülmesini içerir. Seçilen bir hedef yerine daha iyi alternatifler devreye girdiğinde veya seçilen hedef beklenmeyen engeller tarafından kısıtlanıldığında bu strateji önem kazanmaktadır (Heckhausen, 1999; Heckhausen ve ark., 2010). Bu çerçevede ele alındığında, seçici ikincil kontrol stratejisinin de kuramsal çerçeveye uygun bir gösterge ile temsil edildiği söylenebilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, birincil kontrol insan davranışı için temel itici güç olarak kabul edilmekte ve fonksiyonel açıdan önceliği bulunmaktadır. Ancak yaşın ilerlemesiyle birlikte ikincil kontrole duyulan ihtiyaç artmaktadır (Heckhausen ve Schulz, 1993; 1995; Schulz ve Heckhausen, 1996). Katılımcıların yaş aralıkları ve geçmişe dönük değerlendirme yaptıkları göz önünde bulundurulduğunda, birincil kontrolün ikincil kontrole oranla katılımcılar tarafından daha fazla tercih edilmesinin kuramın temel varsayımlarıyla tutarlı olduğu gözükmektedir. Alan yazındaki çalışmalar da hedeften vazgeçme kapsamında değerlendirebileceğimiz stratejilerin kullanımının yaşa bağlı olarak arttığına işaret etmektedir (Brandtstädter ve Renner, 1990; Wrosch, Heckhausen ve Lachman, 2000). Ayrıca hedeften vazgeçmenin hedefi elde etme fırsatlarının görece daha düşük olduğu ileri yaştaki bireyler için daha uyum sağlayıcı bir strateji olduğu da öne sürülmüştür (Haase ve ark., 2013). Ülkemizde yürütülen bir çalışma kapsamında da genç yetişkinlik döneminde birincil kontrol stratejisinin, ikincil kontrol stratejisinden daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Çalışma kapsamında ayrıca birincil kontrolün kullanımının yaşla birlikte anlamlı bir azalma göstermediği ve yaşın ilerlemesiyle ikincil kontrol stratejilerinin de en az birincil kontrol stratejileri kadar sıklıkla kullanıldığı ortaya konulmuştur (Uçanok, 2002b). Bu kapsamda birincil kontrol açısından mevcut çalışmadan elde edilen sonuçların araştırmalardan elde edilen sonuçlar ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Niteliksel veri analizi sonucunda katılımcılar tarafından en az başvurulan stratejinin ödünleyici ikincil kontrol stratejisi (%4) olduğu görülmüştür. Mevcut araştırma kapsamında yapılan nicel analizler sonucunda da Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı (Heckhausen ve ark., 2010) çerçevesinde öne sürülen kontrol stratejilerinden ödünleyici ikincil kontrolün diğer stratejilere oranla daha az kullanıldığı ortaya konulmuştur. Analizler ayrıca seçici birincil kontrol stratejisinin seçici ikincil kontrol ve ödünleyici birincil kontrolden daha çok kullanıldığına işaret etmektedir. Belirtildiği gibi ödünleyici ikincil kontrol elde edilmesi güç olan hedefin değerini azaltmayı, olası diğer hedeflerin ise değerini arttırmayı içerir ve benliği korumaya yönelik stratejileri kapsar (Heckhau-

sen ve ark., 2010). Hedefi üniversiteye devam etmek veya iyi bir kariyer sahibi olmak olan genç bir bireyin kendisinden daha kötü durumda olan kişilerle kendi durumunu kıyaslaması ve hedefinden vazgeçmesi, bir başka ifadeyle, ödünleyici ikincil kontrol stratejisini kullanması işlevsel gözükmemektedir. Bu doğrultuda bireyin hedefine ulaşmak için zamana ve çabaya yatırım yapması, tekrar denemesi ve mücadele etmesi (seçici birincil kontrol); zorluk çektiği konularda diğer insanlardan yardım istemesi veya tavsiye alması gibi (ödünleyici birincil kontrol) bireyin hedefle olan zihinsel bağımlı sürdürmesine katkı sağlayacak stratejileri daha çok kullanması anlaşılır gözükmektedir.

Belirli bir yaşam dönemine özgü gelişimsel görevlere uygun hedefler belirlemenin uyum sağlayıcı olduğu ve bireyin öznel iyilik haline olumlu yönde katkı yaptığı vurgulanmaktadır (Salmela-Aro, 2009). Bununla birlikte hedef belirleme ancak belirlediğimiz hedefi elde etmek için çaba harcadığımız durumda uyum sağlayıcı bir süreçtir (Freund ve Baltes, 2002). Bu doğrultuda bireyin belirlediği hedefe ulaşabilmek amacıyla çaba harcaması veya mücadele etmesi gerekir. Bir çalışmada (Messersmith ve Schulenberg, 2010) hedef için çaba harcama ve hedeften vazgeçme ile iyilik hali arasındaki ilişkiler incelenmiş, genç yetişkinlik döneminde çaba harcama iyilik haliyle ilişkili bulunmuştur. Aynı zamanda araştırmacılar hedef için çaba harcama ve hedeften vazgeçmede zamanlamanın önemine dikkat çekmektedirler. Buna göre, bir hedeften “zamanından önce vazgeçmenin” “tam zamanında” veya “çok geçmeden vazgeçmeye” oranla daha fazla karamsarlık ortaya çıkarabileceği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca elde edilen sonuçlar özellikle yetişkinliğe geçiş sürecinde bir hedefe ulaşmak için çaba harcamanın iyilik hali açısından olumlu sonuçları olabileceğine işaret etmektedir. Özetlenen araştırma bulguları ve mevcut araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, bireylerin büyük ölçüde belirledikleri hedefi elde etmek için çaba harcamaya devam etmelerinin, bir başka ifadeyle hedefle olan bağımlılıklarını sürdürmelerine yardımcı stratejileri daha sıklıkla tercih etmelerinin iyilik hallerine olumlu yönde katkı yapabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularından da görülebileceği gibi ilgili modele ilişkin çalışmalar ağırlıklı olarak Batı ülkelerinde yürütülmüştür. Yaşam Boyu Gelişimde Motivasyon Kuramı'nda öne sürülen birincil kontrolün önceliğinin tüm kültürlerde değişmez olduğu yönündeki görüşün tartışmaya açık olduğu ifade edilmekle birlikte (Gould, 1999), hem mevcut çalışma hem de ülkemizde konuyla ilgili yürütülen diğer çalışmanın (Uçanok, 2002b) bulguları birincil kontrolün ikincil kontrole tercih edildiğini açıkça ortaya koy-

muştur. Yakın zamanda Japon üniversite öğrencileriyle yürütülen bir çalışmada da birincil kontrol kapsamında ele alınan doğrudan kişisel kontrolün katılımcılar arasında daha çok tercih edildiği görülmüştür. Elde edilen bu yöndeki bulgular, kontrol stratejisinin tercihinde etkili olabilecek bireysel faktörlerin (örn., durumun ne kadar acil olduğu, toplumsal ahengi bozacağı endişesi) daha ayrıntılı bir biçimde incelenmesinin gerekliliğine işaret etmektedir (Sawaumi, Yamaguchi, Park ve Robinson, 2015).

Algılanan destek açısından sonuçlar incelendiğinde ise belirlenen hedefle bağlantılı olarak bireylerin yakın çevrelerinden yüksek oranda destek algıladıkları görülmüştür. Bireyler ayrıca lise ve üniversiteye devam ettikleri yıllarda belirledikleri hedefle bağlantılı olarak en çok annelerinden destek algıladıklarını ifade etmişlerdir. Farklı destek kaynaklarının bireyin yaşamındaki koruyucu rolüne pek çok çalışmada değinilmiştir (Helsen, Vollebergh ve Meeus, 2000; Piko, 2000; Stice, Ragan ve Randall, 2004). Bununla birlikte ergenlik döneminde özellikle ebeveynlerden algılanan desteğin bireyin yaşamındaki önemine dikkat çekilmektedir (Helsen ve ark., 2000). Daha önce belirtildiği üzere, araştırma kapsamında hedefe ulaşmak için başkalarından tavsiye alma ve yardım isteme olarak tanımlayabileceğimiz ödünleyici birincil kontrol stratejisinin katılımcılar tarafından sıklıkla kullanılan bir strateji olduğu ortaya konulmuştur. Sözü edilen bulgu genç bireylerin belirledikleri hedefle bağlantılı olarak yakın çevrelerinden yüksek oranda destek algıladıkları yönündeki bulguyla da büyük ölçüde örtüşmektedir.

Sonuç olarak, çoğunlukla eğitim ve meslek yaşamıyla ilgili hedeflerin belirlendiği lise ve üniversite yıllarında (Salmela-Aro ve ark., 2007; Tynkkynen ve ark., 2014) bireylerin engellerle karşılaşmaları durumunda, büyük ölçüde hedeflerini elde etmek için çaba harcamaya devam ettikleri ve hedeflerinden hemen vazgeçemedikleri görülmüştür. Bireylerin ayrıca, iyi bir bölüm ve üniversiteye yerleşmek veya iyi bir meslek sahibi olmak için daha fazla çalışma, zamana ve çabaya yatırım yapma, tekrardan deneme, yeni yöntemlere başvurma ve diğer insanlardan yardım isteme gibi stratejileri daha çok kullandıkları ortaya konulmuştur. Ancak araştırma bazı sınırlılıklara da sahiptir. Bunlardan ilki, araştırma deseninin enlemesine kesitsel olmasıdır. Bu nedenle, yapılacak boylamsal araştırmalarla lise yılları ve üniversite yaşamı boyunca hedeflerin nasıl belirlendiği, belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı, hedeflerin içeriğinde veya hedefe ulaşma sürecinde kullanılan stratejilerde zaman içerisinde bir değişimin olup olmadığı gelişimsel olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise katılımcıların kendilerine yöneltilen açık uçlu soruya geriye dönük olarak cevap vermiş olmalarıdır. Buna karşılık açık

uçlu soruya verilen cevaplar ile kontrol stratejilerini belirlemeye yönelik kullanılan ölçme aracından elde edilen sonuçların büyük ölçüde örtüştüğü gözlenmiştir. Bununla birlikte hem nitel hem de nicel araştırma yönteminin bir arada kullanılmış olmasının araştırmanın güçlü bir yanı olduğu düşünülmektedir. Her iki yöntemin bir arada kullanılması, bütüncül bir bakış açısıyla araştırma sorularına cevap aranmasını sağlamıştır. Çalışma kapsamında nitel yöntemin doğasına uygun olarak ayrıntılı bir değerlendirmeye gidilmiştir. Belirtilen stratejiler (örn., “*Başaracağıma inanıp devam ettim*”) sadece üst kategorilere (örn., seçici ikincil kontrol) değil, ilgili alt kategorilere de (örn., bir hedefe ulaşmanın olumlu sonuçlarını önceden tahmin etme, bir hedefin değerini yükseltme) kodlanmıştır. Böylelikle yalnızca hangi stratejinin daha sık kullanıldığı ortaya konulmakla kalmamış, aynı zamanda alt kategorilere ilişkin de daha detaylı bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca, ilgili alan yazında nicel yöntemle yürütülen çalışmalardan farklı olarak kontrol stratejileri daha genel ve hipotetik durumlar üzerinden değil, doğrudan yaşamın farklı alanlarında karşılaşılan zorluklar dikkate alınarak nitel analiz ile incelenmiştir. Nicel analiz kapsamında da strateji düzeyinde nitel analizden elde edilen bulgular desteklenmiştir.

Hedefe ulaşma süresince bireyler sahip oldukları olanakları, fırsatları ve aynı zamanda sınırlamaları da dikkate alarak farklı stratejileri tercih etmektedir. İleride yapılacak araştırmalarda hedefin peşinden koşma sürecinde bireysel farklılıklara yol açabilecek faktörler (örn., iyimserlik eğilimi, hedeften vazgeçme kapasitesi vb.) daha ayrıntılı olarak incelenebilir (Heckhausen ve Wrosch, 2016). Ayrıca, birbirleriyle çatışan hedefler belirlemenin hedefe ulaşmayı olumsuz yönde etkileyebileceği öne sürülmektedir (Boudreaux ve Ozer, 2013). Mevcut araştırma kapsamında tek bir hedef için bireylerden kullandıkları stratejileri yazmaları istenmiştir. Birbirleriyle çatışan hedeflere sahip olmanın kaynaklarının doğru kullanımını engelleyebileceği düşünüldüğünde, ileride yapılacak çalışmalarda hedeflerin birbirleriyle ne ölçüde uyumlu oldukları veya çatıştıkları ve kullanılan stratejilerin buna bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçların okul tercihindan, alan seçimine veya mesleki hedeflerin belirlenmesinden kariyer planlarının oluşturulmasına dek uzanan geniş bir aralıkta genç bireylere sunulacak rehberlik veya danışmanlık hizmetlerine destek sağlayabileceği düşünülmektedir. Örneğin, ülkemizde lise öğrencileriyle yürütülen bir çalışmada hedef belirleme ve hedefe olan bağlılığı sürdürmeye yardımcı bir rehberlik programının etkililiği değerlendirilmiş ve programın genç bireylerin işlevselliikleri (yaşam doyumu) açısından önemi ortaya konmuştur (Eryılmaz, 2012). Bu kapsamda, bi-

reyler kendi ilgileri, yetenekleri ve aynı zamanda içinde buldukları koşulların onlara sunduğu olanakları ya da sınırlamaları göz önünde bulundurarak kendileri için uygun olan hedefi belirleyebilir ve belirledikleri bu hedefe ulaşma sürecinde engellerle karşılaşmaları durumunda sözü edilen stratejileri daha etkin bir biçimde kullanabilirler. Diğer taraftan, depresyon tanısı almış bireylerle yürütülen bir çalışmada, tanı almış bireylerin almamış bireylere kıyasla çözülmesi zor problemler üzerinde daha az vakit harcadıkları ortaya konulmuştur (Koppe ve Rothermund, 2017). Bu doğrultuda klinik örneklemeler üzerinde yürütülecek araştırmalarla da etkin ve işlevsel strateji kullanımının bireyin sağlıklı gelişimine olan katkısı ortaya konabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Baltes, P. B. ve Baltes, M. M. (1990). Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation. In P. B. Baltes ve M. M. Baltes (Eds.), *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences* (pp. 1-34). New York: Cambridge University Press.
- Boudreaux, M. J. ve Ozer, D. J. (2013). Goal conflict, goal striving, and psychological well-being. *Motivation and Emotion, 37*, 433-443.
- Brandtstädter, J. ve Renner, G. (1990). Tenacious goal pursuit and flexible goal adjustment: Explication and age-related analysis of assimilative and accommodative strategies of coping. *Psychology and Aging, 5*(1), 58-67.
- Chang, E. S., Chen, C., Greenberger, E., Dooley, D. ve Heckhausen, J. (2006). What do they want in life? The life goals of a multi-ethnic, multi-generational sample of high school seniors. *Journal of Youth and Adolescence, 35*(3), 302-313.
- Dietrich, J., Parker, P. ve Salmela-Aro, K. (2013). Phase-adequate engagement at the post-school transition. *Developmental Psychology, 48*(6), 1575-1593.
- Dunne, E., Wrosch, C. ve Miller, G. E. (2011). Goal disengagement, functional disability, and depressive symptoms in old age. *Health Psychology, 30*(6), 763-770.
- Eryılmaz, A. (2012). Pozitif psikoterapi bağlamında geliştirilen ergenler için amaçları genişletme grup rehberliği programının etkililiğinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 37*(164), 3-19.
- Freund, A. M. ve Baltes, P. B. (2002). Life-management strategies of selection, optimization and compensation: Measurement by self-report and construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(4), 642-662.

- Gould, S. J. (1999). A critique of Heckhausen and Schulz's (1995) life-span theory of control from a cross-cultural perspective. *Psychological Review*, 106, 597-604.
- Haase, C. M., Heckhausen, J. ve Wrosch, C. (2013). Developmental regulation across the life span: Toward a new synthesis. *Developmental Psychology*, 49(5), 964-972. doi: 10.1037/a0029231.
- Hamm, J. M., Perry, R. P., Chipperfield, J. G., Heckhausen, J. ve Parker, P. C. (2016). A motivation-enhancing treatment to sustain goal engagement during life course transitions. *Motivation and Emotion*, 40(6), 814-829.
- Hamm, J. M., Stewart, T. L., Perry, R. P., Clifton, R. A., Chipperfield, J. G. ve Heckhausen, J. (2013). Sustaining primary control striving for achievement goals during challenging developmental transitions: The role of secondary control strategies. *Basic and Applied Social Psychology*, 35(3), 286-297.
- Haverstock, N. B., Ruthig, J. C. ve G. Chipperfield, J. (2019). Primary and secondary control strategies and psychological well-being among familial caregivers of older adults with dementia. *The Journal of Social Psychology*, doi: 10.1080/00224545.2019.1592095.
- Heckhausen, J. (1999). *Developmental regulation in adulthood: Age-normative and sociostructural constraints as adaptive challenges*. New York, NJ: Cambridge University Press.
- Heckhausen, J., Chang, E. S., Greenberger, E. ve Chen, C. (2013). Striving for educational and career goals during the transition after high school: What is beneficial? *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 1385-1398.
- Heckhausen, J. ve Schulz, R. (1993). Optimization by selection and compensation: Balancing primary and secondary control in life span development. *International Journal of Behavioral Development*, 16(2), 287-303.
- Heckhausen, J. ve Schulz, R. (1995). A life-span theory of control. *Psychological Review*, 102(2), 284-304.
- Heckhausen, J., Schulz, R. ve Wrosch, C. (1998). *Developmental regulation in adulthood: Optimization in primary and secondary control*. Technical Report, Max Planck Institute for Human Development, Berlin, Germany.
- Heckhausen, J. ve Wrosch, C. (2016). Challenges to developmental regulation across the life course: What are they and which individual differences matter? *International Journal of Behavioral Development*, 40(2), 145-150.
- Heckhausen, J., Wrosch, C. ve Schulz, R. (2010). A motivational theory of life-span development. *Psychological Review*, 117(1), 32-60.
- Heckhausen, J., Wrosch, C. ve Schulz, R. (2019). Agency and motivation in adulthood and old age. *Annual Review of Psychology*, 70, 191-217.
- Helsen, M., Vollebergh, W. ve Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(3), 319-335.
- Jobin, J. ve Wrosch, C. (2016). Goal disengagement capacities and severity of disease across older adulthood: The sample case of the common cold. *International Journal of Behavioral Development*, 40, 137-144.
- Koppe, K. ve Rothermund, K. (2017). Let it go: Depression facilitates disengagement from unattainable goals. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 54, 278-284.
- Kurt, D. ve Uçanok, Z. (2019). Gelişimsel hedefler ve iyilik halinin beliren yetişkinlerde incelenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(Araştırma özel sayısı 1), 118-135.
- Kuş, E. (2006). *Bilgisayar destekli nitel veri analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Messersmith, E. E. ve Schulenberg, J. E. (2010). Goal attainment, goal striving, and well-being during the transition to adulthood: A ten-year U.S. national longitudinal study. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 130, 27-40.
- Nurmi, J. E. (2004). Socialization and self-development: Channeling, selection, adjustment, and reflection. In R. M. Lerner ve L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 85-124). Hoboken, NJ: Wiley.
- Piko, B. (2000). Perceived social support from parents and peers: Which is the stronger predictor of adolescent substance use? *Substance Use & Misuse*, 35(4), 617-630.
- Rothbaum, F., Weisz, J. R. ve Snyder, S. S. (1982). Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 5-37.
- Russell, A. ve Anderson, S. F. (2018). The relationship between self-regulatory strategies, daily stress, and negative affect in college females: An analysis of typical levels and intraindividual variability. *Emerging Adulthood*, doi: 10.1177/2167696818775149.
- Salmela-Aro, K. (2009). Personal goals and well-being during critical life transitions: The four C's-Channeling, choice, co-agency and compensation. *Advances in Life Course Research*, 14, 63-73.
- Salmela-Aro, K., Aunola, K. ve Nurmi, J.-E. (2007). Personal goals during emerging adulthood: A 10-year follow-up. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 690-715.
- Sawaumi, T., Yamaguchi, S., Park, J. ve Robinson, A. R. (2015). Japanese control strategies regulated by urgency and interpersonal harmony: Evidence based on extended conceptual framework. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(2), 252-268.
- Schilling, O. K., Wahl, H. W., Boerner, K., Horowitz, A., Reinhardt, J. P., Cimarolli, V. R., ... Heckhausen, J. (2016). Developmental regulation with progressive vision loss: Use of control strategies and affective well-being. *Developmental Psychology*, 52(4), 679-694.
- Schneider, B. ve Stevenson, D. (1999). The ambitious generation. *Educational Leadership*, 57(4), 22-25.
- Schulz, R. ve Heckhausen, J. (1996). A life span model of successful aging. *American Psychologist*, 51(7), 702-714.
- Shane, J. ve Heckhausen, J. (2016). For better or worse: Young adults' opportunity beliefs and motivational self-regulation during career entry. *International Journal of Behavioral Development*, 40(2), 107-116.
- Stice, E., Ragan, J. ve Randall, P. (2004). Prospective relations between social support and depression: Differential direction of effects for parent and peer support? *Journal of Abnormal Psychology*, 113(1), 155-159.
- Şahin, İ., Zoraloğlu, Y. R. ve Fırat, N. Ş. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçları, eğitsel hedefleri üniversite öğreniminden beklentileri ve memnuniyet durumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(3), 429-452.
- Tynkkynen, L., Dietrich, J. ve Salmela-Aro, K. (2014). Career goal-related success expectations across two educational transitions: A seven-year longitudinal study. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(3), 356-372.
- Uçanok, Z. (2001). *Gelişimsel düzenleme modeli çerçevesinde genç yetişkin, orta yaş ve yaşlılıkta kontrol stratejilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uçanok, Z. (2002a). Gelişimsel düzenleme modelinin psikometrik olarak incelenmesi. *Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi* (3P), 10(2), 141-153.
- Uçanok, Z. (2002b). Gelişimsel düzenleme modeli: Yetişkinlikte kontrol stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 1-16.

- Uno, M., Mortimer, J. T., Kim, M. ve Vuolo, M. (2010). “Holding on” or “coming to terms” with educational underachievement: A longitudinal study of ambition and attainment. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 130, 41-56.
- Varjas, K., Nastasi, B. K., Moore, R. B. ve Jayasena, A. (2005). Using ethnographic methods for development of culture specific interventions. *Journal of School Psychology*, 43, 241-258. doi:10.1016/j.jsp.2005.04.006
- Vasalampi, K., Salmela-Aro, K. ve Nurmi, J. E. (2009). Adolescents’ self-concordance, school engagement, and burnout predict their educational trajectories. *European Psychologist*, 14(4), 332-341.
- Versey, H. S. (2015). Managing work and family: Do control strategies help? *Developmental psychology*, 51(11), 1672-1681.
- Wrosch, C., Heckhausen, J. ve Lachman, M. E. (2000). Primary and secondary control strategies for managing health and financial stress across adulthood. *Psychology and Aging*, 15(3), 387-399.
- Wrosch, C., Schulz, R. ve Heckhausen, J. (2002). Health stresses and depressive symptomatology in the elderly: The importance of health engagement control strategies. *Health Psychology*, 21(4), 340-348.
- Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., ve Sertelin, Ç. (2005). Günümüz gençliğinin gelecek beklentileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 93-103.
- Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) (2019, 27 Ekim). *Yıllara göre üniversitelere başvuran ve yerleşen aday sayıları*. Erişim adresi: https://istatistik.yok.gov.tr/images/ykgi/YILLARA_GORE_UNIVERSITELERE_BASVURAN_YERLESEN_ADAY_SAYILARI.pdf

An Experimental Inquiry about the Additive Effects of Assigned and Primed Goals and Their Interaction with Performance Feedback

Atanmış ve Uyandırılmış Hedeflerin İlave Etkileri ve Performans Geribildirimini ile Etkileşimleri Üzerine Deneysel Bir Araştırma

Ümran Yüce Selvi¹ , H. Canan Sümer²

Author's note: This article was a part of master's thesis research conducted by Ümran Yüce Selvi and parts of the study was presented at the 28th International Congress of Applied Psychology (ICAP) and 14th European Congress of Psychology (ECP).

¹Res. Asst., Eskisehir Osmangazi University, Faculty of Science and Letters, Department of Psychology, Eskisehir, Turkey

²Prof. Dr., Özyeğin University, Faculty of Social Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Turkey

ORCID: Ü.Y.S. 0000-0001-7435-7510;
C.S. 0000-0001-5896-7896

Corresponding author/Sorumlu yazar:
Ümran Yüce Selvi,
Eskisehir Osmangazi University, Faculty
of Science and Letters, Department of
Psychology, Eskisehir, Turkey
E-mail/E-posta: umrannyuce@gmail.com

Submitted/Başvuru: 20.03.2019
Revision Requested/Revizyon Talebi:
04.10.2019
Last Revision Received/Son Revizyon:
26.11.2019
Accepted/Kabul: 05.12.2019
Published Online/Online Yayın: 11.05.2020

Citation/Atf: Yuce Selvi, U., Sumer, C. An experimental inquiry about the additive effects of assigned and primed goals and their interaction with performance feedback. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 217-246.
<https://doi.org/10.26650/SP2019-0022>

ABSTRACT

Goal setting and performance feedback are two important tools used to improve organizational effectiveness. The roles of these two variables in improving job/task performance have been investigated by numerous studies; however, there are still questions that need to be answered. The current study aims to investigate the effects of goal setting and performance feedback on a creativity task. The study hypotheses were tested using a 4 (assigned goal, primed goal, a combination of assigned and primed goals, and no goal) X 2 (performance feedback and no performance feedback) experimental design. The primed goal was manipulated with achievement suggesting photos. Task performance was measured twice, following Trial 1 and Trial 2. The difference between Trial 1 and Trial 2 performance scores was used as the dependent variable. The participants were 294 undergraduate students. The results showed significant goal setting and performance feedback main effects and a marginally significant interaction effect. The assigned goal and performance feedback improved performance more than did no goal and no-feedback conditions, respectively. However, the performance-enhancing effects of primed goals and the combination of assigned and primed goals were not more than simple practice effects. Regarding the marginally significant interaction, findings indicated that performance feedback is critical only when there is no goal in the system. The results did not support our expectation that using goal and performance feedback together would lead to the highest performance improvement. Consequently, this study is believed to have important implications as it yielded counterevidence concerning the expected effect of primed goals, additive effects of primed goals over assigned goals and complementary effects of goals and performance feedback in improving performance.

Keywords: Assigned goal, primed goal, performance feedback, performance improvement, human resources management

ÖZ

Hedef belirleme ve performans geribildirim, örgütsel etkililiği artırmak için kullanılan iki önemli araç olarak değerlendirilmektedir. Bu iki değişkenin iş/görev performansını artırmadaki rolü çok sayıda çalışma tarafından araştırılmıştır; ancak bu konuda hala cevaplanması gereken sorular bulunmaktadır. Mevcut çalışma temel olarak hedef belirleme ve performans geribildiriminin bir yaratıcılık görevi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma hipotezleri, 4 (atanmış hedef, uyandırılmış hedef, atanmış ve uyandırılmış hedef bir arada ve hedef yok) X 2 (performans geribildirim ve performans geribildirim yok) deneysel deseni kullanılarak test edilmiştir. Hedef uyandırma, başarı duygusu ima eden fotoğraflar kullanılması yoluyla yapılmıştır. Görev performansı, Ölçüm 1 ve Ölçüm 2 olmak üzere iki kez ölçülmüştür. Ölçüm 1 ve Ölçüm 2 performans değerleri arasındaki fark bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmanın katılımcıları 294 lisans öğrencisinden oluşmaktadır. Bulgular, anlamlı düzeyde hedef belirleme ve performans geribildirim temel etkileri ile marjinal düzeyde anlamlı etkileşim etkisine işaret etmiştir. Atanmış hedef ve performans geribildirim, görev performansını sırasıyla hedef ve geribildirim olmayan koşullardan daha fazla yükseltmiştir. Ancak, uyandırılmış hedef ile uyandırılmış ve atanmış hedeflerin bir arada sağlandığı koşulların performans artırıcı etkilerinin basit uygulama etkisinin ötesine geçemediği görülmüştür. Marjinal düzeyde anlamlı bulunan hedef belirleme ve geribildirim etkileşimine dair bulgular, performans geribildiriminin sadece sistemde hedef belirleme olmadığında kritik olduğunu göstermiştir. Bulgular, hedef belirleme ve performans geribildirimlerini birlikte kullanmanın en yüksek performans artışını sağlayacağı yönündeki beklentimizi desteklememiştir. Sonuç olarak mevcut çalışma görev performansı artırılmasında, uyandırılmış hedefler, uyandırılmış hedefler ile atanmış hedeflerin bir arada sağlanması ve hedef belirleme ile performans geribildiriminin tamamlayıcı etkileri konusunda karşı kanıt sunması bakımından alanyazına katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atanmış hedef, uyandırılmış hedef, performans artışı, insan kaynakları yönetimi

Organizations seek ways to improve productivity to continue their existence in the competitive work environment. In practice, goal setting and performance feedback are two commonly used intervention methods to improve employee performance (e.g., Alvero, Bucklin, & Austin, 2001; Yearta, Maitlis, & Briner, 1995). Given the widespread use of these methods in practice, understanding their unique and interactive effects on performance improvement is obviously crucial.

In general, the feedback gives information about the adequacy, accuracy, or correctness of decisions and actions (Ilgen, Fisher, & Taylor, 1979). It provides information about the effectiveness of past behavior. Although it is a widely used tool in today's working life, some contradictory findings have been reported regarding its effectiveness on performance improvement. A widely cited meta-analysis by Kluger and DeNisi (1996) showed that although the feedback was in general, moderately effective, it actually had a negative effect on task performance in about one-third of the cases. Moving from this point, it seems fair to conclude that there is a need to understand the boundary conditions of feedback effectiveness. Specifically, conditions under which the effects of feedback are enhanced needs to be further explored. The current study focused on goal setting as a variable that has potential to affect feedback effectiveness.

Goal setting, as another source of motivation (Earley, Northcraft, Lee, & Lituchy, 1990), has been shown to improve performance (Locke & Latham, 2002; Locke, Shaw, Saari, & Latham, 1981; Seijts & Latham, 2011). Goal Setting Theory (GST, Locke & Latham, 1990) is considered a well-established theory; however, it overlooks the effects of subconscious, the storehouse of knowledge and values beyond awareness (Latham & Locke, 2007). Although limited empirical evidence suggests the effectiveness of subconsciously set goals (Shantz & Latham, 2009, 2011), boundary conditions of the effectiveness of subconscious goal setting are largely unknown. By focusing on this gap in the literature, this study aimed to examine the effect of subconscious goals; in addition to consciously assigned goals and their possible interactions with performance feedback in improving task performance.

This study used priming as a method to set a subconscious goal. Social psychology literature provides evidence that goals can be primed in the subconscious to influence thoughts and actions (Bargh, Gollwitzer, Lee-Chai, Barndollar, & Tröetschel, 2001; Shah, 2005); and industrial/organizational psychology literature provides insight the

effectiveness of primed goals on performance improvement (Shantz & Latham, 2009, 2011; Stajkovic, Locke, & Blair, 2006). However, some contradictory findings about priming effects in general and a relative lack of reproducibility of the reported priming effect findings call for new studies on this topic. In response to this call, we aimed to experimentally test the effect of primed subconscious goals in improving task performance.

In the following sections, brief summaries of the literature on consciously assigned goals and GST in general, primed subconscious goals and their association with performance improvement, and performance feedback are presented with related hypotheses of the current study.

Conscious Goals: An Established Performance Enhancer

As one of the most supported theories in work motivation literature (Mitchell & Daniels, 2003), GST (Locke & Latham, 1990, 2002) focuses on the effect of conscious goals on various work outcomes. In general, the theory states that there is a positive linear link between task difficulty and task performance; in that, specific and difficult goals predict higher levels of task performance compared to easy or vague goals (Locke & Latham, 2006).

GST focuses exclusively on conscious motivation and excludes the effect of subconscious motivation on human action (Locke, 1996; Locke & Latham, 2002). However, some goal theorists state that not all motivation is conscious and emphasize the need to examine the effect of subconscious goals on work motivation (e.g., Latham, Stajkovic, & Locke, 2010; Locke & Latham, 2002; 2004; 2006). Some goal theorists even underline that “the lack of focus on the subconscious is a limitation of goal setting theory” (Locke & Latham, 2002, p. 714). Moving from this point, in this study we aimed to investigate the effect of a primed subconscious goal and its combination with a consciously assigned goal in improving task performance.

Primed Subconscious Goal: Is It also a Performance Enhancer?

Historically, social psychology has long been interested in investigating the subtle and unforeseen influences of people’s social environment on their behaviors (Molden, 2014). Since the priming term was presented to the psychology literature by Lashley (1951) as an intervening variable between the intention and the production of intended behavior, various social psychological studies have examined its effects on a wide range of variables (Latham et al., 2010; Shantz & Latham, 2009). The findings demonstrated

that psychological processes and concepts like social norms and emotions, knowledge structures like stereotypes and social behaviors, interpersonal relations and even representations of close relationship partners can be primed in the subconscious (Bargh, 2006). Studies have also shown that goals can be primed in the subconscious to influence thoughts and actions (Bargh, et al., 2001; Shah, 2005). For example, in a laboratory experiment conducted by Bargh, Chen, and Burrows (1996), participants were primed by asking them to circle words related to elderly people (e.g., wrinkles and sentimental). The results showed that participants in the experimental group walked significantly more slowly down a hallway while leaving the experiment compared to control group participants. In another study by Fishbach, Friedman, and Kruglanski (2003), participants were primed with the concept of dieting by sitting in a room in which magazines about exercise and dieting were exhibited; then were offered food. Findings showed that an apple was chosen significantly more frequently than a piece of chocolate by participants in the experimental group than those in the control group. Lastly, in their study, Aarts and Dijksterhuis (2003) examined the influence of a photo on the activation of situational norms. Participants were randomly assigned to one of three conditions: Those in the first condition were subjected to a library picture for 30 minutes and were informed that they would go to the library at a later day; those in the second condition were subjected to a railway station picture and participants in the third condition were shown a library picture but visiting the library later was not mentioned. Then, all participants were asked to read aloud 10 words which were shown on a computer screen. A device measuring sound pressure was used. Results showed that participants who had been subjected to a library picture and assigned the goal of visiting the library later talked more quietly than participants in the other two conditions. A significant sound pressure difference was not found between participants who viewed a railway station picture and participants who viewed the library picture alone. These findings on different outcome variables show the value that researchers have placed on conducting priming studies and indicate the effectiveness of priming as a useful methodological tool.

More recently, researchers in industrial and organizational psychology have begun to explore the effects of subconscious goals in the workplace and findings indicated that like consciously assigned goals, primed subconscious goals improve both experimental task performance (Bipp & Kleingeld, 2018; Stajkovic et al., 2006) and actual employee performance (Latham & Piccolo, 2012; Shantz & Latham, 2009, 2011).

These findings are important as they highlight that human performance may be affected by goals of which people are not consciously aware. Many of the priming studies in industrial and organizational psychology literature have used photos as the prime object. This may be considered a logical choice by taking into consideration the finding that implicit motives are activated better by nonverbal cues (Schultheiss, 2008). Laboratory and field experiment results provided evidence for the effectiveness of using photos in priming. In Shantz and Latham's (2009) laboratory experiment, participants were randomly assigned to either the primed goal condition or the control condition. All participants were given an information sheet containing information regarding the performance task. The information sheet given to participants in the primed goal condition included a backdrop photo of a woman winning a race, but the other information sheet given to participants in the control condition did not include any backdrop photo. Results showed that participants in the priming condition scored higher on the need for achievement test which was measured by a projective test, the Thematic Apperception Test (TAT). The field experiment results provided further evidence for the main effect of primed subconscious goals by indicating that call center employees who were primed with an achievement related photo (i.e. a woman winning a race) performed better in soliciting money from donors. The results of subsequent research with different participants also repeated this finding (Shantz & Latham, 2011). In their article, Latham and Piccolo (2012) investigated the relative effects of a context-specific photo (people making telephone calls in a call center) and a general prime photo (a woman winning a race) in leading to higher performance for call-center employees. TAT results showed that both goals aroused the implicit need for achievement and increased job performance, but employees in the context-specific photo condition performed significantly better. All these findings provide support for the external validity of using photos in priming achievement-motivation.

Although studies revealed that subconscious goals have similar effects with conscious goals (e.g., Bargh et al., 2001; Kawada, Oettingen, Gollwitzer, & Bargh, 2004; Shantz & Latham, 2009; Stajkovic et al., 2006), in recent years, misgivings about the effectiveness or even existence of the priming effects have been voiced (see Bower, 2012, for a discussion). Independent research results that could not replicate the priming effects, a growing belief in the existence of a file drawer problem (Kahneman, 2012), and a suspected experimenter effect (Doyen, Klein, Pichon, & Cleeremans, 2012)

formed the basis of doubts about priming effects. Motivated with these doubts and concerns, Daniel Kahneman (2012), a Nobel laureate psychologist, wrote an open letter to the priming researchers pointing out the need for double checking the robustness of their findings. In his letter, Kahneman stated that priming had become a “poster child for doubts about the integrity of psychological research” (2012, p.1) and proposed the establishment of a review board investigating the replicability of priming results. More recent attempts to replicate the effects of subconscious goals have also continued to show mixed results (e.g., Bipp, Kleingeld, van Mierlo, & Kunde, 2017; Harris, Coburn, Rohrer, & Pashle, 2013).

Joint Effects of Goal Setting and Performance Feedback

Goal setting and feedback are specified as *integral management tools* to improve work performance because of their information providing and motivation enhancing capabilities (Earley et al., 1990, p. 87). Feedback or knowledge of results (Ilgen et al., 1979) informs individuals about the adequacy, accuracy and correctness of their work behaviors and motivates them through perceptions of competence, accomplishment and control (Earley et al., 1990).

Meta-analytic findings have indicated the superiority of goal setting plus feedback condition over goal setting only condition in improving performance (Mento, Steel, & Karren, 1987; Neubert, 1998). The complementary effects of goal setting and feedback were explained with two mechanisms: “Individual’s self-regulatory response to a discrepancy” and “the evaluation of performance strategies” (Neubert, 1998, p. 322, p. 323, respectively). Neubert (1998) stated that feedback is beneficial in a goal-performance relationship because it shows the discrepancy between a goal and the existing performance level (revealed by feedback). This discrepancy motivates people to regulate their effort and persistence to reach the goal. He further stated that information provided by feedback is used to evaluate the effectiveness of current performance strategies and to search for and formulate alternatives in order to attain a goal.

Recent research also provided evidence that goal setting and feedback interact to affect performance (e.g., Cianci, Schaubroeck, & McGill, 2010; Eisele, 2012; Stansfield & Longenecker, 2006). Cianci et al. (2010) showed that a goal type (learning or performance goals) interact with feedback valence (positive or negative feedback) to influ-

ence performance improvement. Moreover, Eisele (2012) examined the joint effect of goal setting and feedback in group level performance and found that both goal setting and its interaction with feedback improved a group's idea-generating performance whereas feedback alone did not. In a similar vein, in their field study, Stansfield and Longenecker (2006) suggested that goal setting and feedback enhanced actual employee performance and led to greater productivity.

Although few, there were also studies that focused on feedback and subconscious goal interaction on performance. Specifically, Kawada et al. (2004) investigated the interaction of different goal conditions (i.e., implicit goal, explicit goal, or no goal) and feedback (i.e., success feedback or failure feedback) on the amount of projection participants did. They found that in both goal conditions, participants who received failure feedback projected more than those who received success feedback. Also, Bipp and Kleingeld (2018) conducted research composed of two studies that examined the moderating effect of negative feedback (personal/comparison) in the association between subconscious goals and performance in attention and concentration tasks. The results in study 1 revealed a significant interaction between subconscious goals and feedback. That is, subconscious goals positively affected performance when participants received no personal feedback, and negatively affected performance when participants received negative personal performance feedback. However, in Study 2, they found mixed results regarding the interaction effect of subconscious goals and feedback on self-efficacy and performance. Although, these few studies contributed to an understanding of how subconscious goals interacted with feedback in affecting performance, the existence of mixed results shows the need for new studies on this subject.

To sum up, in an attempt to respond to Kahneman's call (2012) and understand the mixed results about the effectiveness of priming manipulations, the present study aimed to retest the main effects of priming subconscious goals and its interaction with performance feedback in improving task performance. Additionally, based on claims suggesting that conscious and subconscious goals are not necessarily correlated and their effects on performance may be additive (Shantz & Latham, 2009; Stajkovic et al., 2006), we investigated the additive effects of assigned and primed goals by including a combination goal condition as a level of goal setting factor. Building on information given about goal setting, the following hypothesis was formulated.

H1: Performance improvement was higher among participants in the assigned goal (H1a), primed goal (H1b), and combination goal (H1c) conditions than participants in the no goal condition.

Additionally, this study aimed to test the main effect of performance feedback in improving performance on the creativity task with the following hypothesis:

H2: Performance improvement is higher for participants in the feedback condition than those in the no feedback condition.

Furthermore, in order to better understand the mixed results in this regard, the study aimed to investigate the interactive effects of different goal types and performance feedback in improving performance, with the following hypothesis:

H3: Goal setting interacts with performance feedback in improving performance such that participants assigned to the conditions with goal setting and performance feedback achieve higher performance improvement than do participants in all other conditions (i.e., goal setting without feedback, feedback without goal setting, and no feedback no goal setting).

We consider that there are three expected contributions of this study. First, the current study provided further integration of theories from social and industrial/organizational psychology by combining theoretical approaches about the effects of primed goals, assigned goals, and feedback in order to predict their effects on performance improvement. By covering all these conditions, the present study thought to provide a more comprehensive picture about performance improvement in relation to goal setting and performance feedback. Second, as indicated by the meta-analysis findings, task characteristics (e.g., task complexity) may be a potential moderator in the association between goal setting and performance (Wood, Mento, & Locke, 1987). Specifically, the role of primed goals on a number of different tasks, such as brainstorming (e.g., Stajkovic et al., 2006), attention and concentration (Bipp & Kleingeld, 2018), and soliciting money from donors (e.g., Shantz & Latham, 2009, 2011) have been demonstrated. The current study aimed to test the role of goal setting and feedback on a creativity task. To the best of our knowledge, this is the first study investigating the role of primed goals on a creativity task. Thus, our findings are expected to provide additional information about the effects of goal setting and feedback on a different task. Lastly, the nature

of the prime material has also been shown to influence priming effectiveness (e.g., Latham, Brcic, & Steinhauer, 2017). A scrambled sentences test (e.g. Bipp & Kleingeld, 2018; Stajkovic et al., 2009), discerning words in a matrix (e.g., Ganegoda, Latham, & Folger, 2016), or subliminally presenting the face of a leader (Zdaniuk & Bobocel, 2013) are some priming methods used in the literature. The current study used photos to prime achievement. In industrial/organizational psychology, using photos as prime is not a new idea. In fact, their effectiveness in improving performance has been shown in both laboratory and field studies. However, in these studies only one priming photo at a time has been used. In line with Latham et al.'s (2010) question that "Are there an optimal number of photos? (e.g., 1, 10, 100)" for the effectiveness of priming (p. 251), we used two context-specific achievement priming photos at the same time. So, as the third contribution, our findings expected to make a contribution to the related literature by using plural photos as the prime.

METHOD

Participants

The sample was composed of 294 undergraduate students whose ages range between 19-33 years (167 women, 126 men, 1 undefined; $M_{\text{age}} = 21.78$ years), and who were taking entry-level psychology courses offered by the psychology department for other departments at a large state university in Ankara, Turkey. Participants were not likely to be knowledgeable about the topic of the study. One participant was excluded from the data because he reported noticing the priming manipulation. There were not any drop-outs in the experiment. Participants received experimental credit (1 point, %1 of the course credit) for their participation.

Design and Procedure

A 4 (assigned goal, primed goal, combination of assigned and primed goals, and no goal) X 2 (feedback and no feedback) experimental design was conducted. Task performance was measured twice, following Trial 1 and Trial 2. The difference between Trial 1 and Trial 2 performance scores were used as the dependent variable in the analysis. Participants were randomly assigned to one of the eight study conditions reflecting combinations of goal setting and performance feedback levels (see Table 1 for study conditions). Data was collected in two cohorts.

Table 1. Eight Study Conditions

Conditions	Assigned Goal	Primed Goal	Combination Goals	No Goal	Feedback	No Feedback
1	Yes	No	No	No	Yes	No
2	No	Yes	No	No	Yes	No
3	No	No	Yes	No	Yes	No
4	Yes	No	No	No	No	Yes
5	No	Yes	No	No	No	Yes
6	No	No	Yes	No	No	Yes
7	No	No	No	Yes	Yes	No
8	No	No	No	Yes	No	Yes

The study was conducted in a lab with two cubicles (i.e., priming cubicle and control cubicle) specifically designed for the current study. The cubicles were identical with a computer, desk, two chairs, and stationery (pencils, erasers, note sticks, etc.). The aim was to create an impression that these cubicles belonged to two different research assistants. The only difference between the two cubicles was the photos put on the desk. That is, in the priming cubicle, there were two framed achievement-related photos on the desk (see Photo 1 and Photo 2, for achievement-related photos); and in the control cubicle, there were two nature photos, thought to be achievement-neutral (see Photo 3 and Photo 4, for achievement-neutral nature photos).

Photo 1: Prime photo 1 (Copyright was taken from www.istock.com)

Photo 2: Prime photo 2 (Copyright was taken from www.123rf.com)

Photo 3: Achievement-neutral nature photo 1 (Copyright was taken from Photographer Tahir Uzun)

Photo 4: Achievement-neutral nature photo 2 (Copyright was taken from Photographer Tahir Uzun)

After participants arrived at the lab and signed the informed consent form, they were taken to the control cubicle to perform Trial 1. They were instructed to list all the uses they could imagine about a common object (i.e., plastic bag) in three minutes. Following this, experimental manipulations varied based on different study conditions (Condition 1: assigned goal and performance feedback, Condition 2: primed goal and performance feedback, Condition 3: combination goal and performance feedback, Condition 4: assigned goal and no performance feedback, Condition 5: primed goal and no performance feedback, Condition 6: combination goal and no performance feedback, Condition 7: no goal and performance feedback, Condition 8: no goal and no performance feedback). Participants who were assigned to the primed and combination goal conditions (i.e., Conditions 2, 3, 5, and 6) were taken to the priming cubicle. They were told that they should wait approximately four minutes in this cubicle while their Trial 1 performance scores were calculated by the researchers. Within this time, these participants were exposed to achievement-related photos. Participants who were assigned to the assigned goal and no goal conditions (i.e., Conditions 1, 4, 7, and 8) remained in the control cubicle and again they were asked to wait four minutes. Two researchers calculated Trial 1 performance score of all participants based on the pre-determined performance criteria. The different experimental procedures for eight study conditions are summarized in Table 2. To give an example, following Trial 1 performance score calculation, a participant assigned to Condition 3 (combination goal and performance feedback condi-

tion) was given feedback about his/her Trial 1 performance in relation to pre-established standards of performance. They were then assigned a conscious goal for Trial 2 and exposed to achievement-related photos in the priming cubicle. In another example, participants in Condition 5 (primed goal and no performance feedback condition) were not provided feedback about their Trial 1 performance and were not assigned a conscious goal for Trial 2. However, they were exposed to priming photos in the priming cubicle.

Table 2. Experimental Procedure of Eight Study Conditions

Condition		Trial 1	Performance Evaluation	Manipulation	Trial 2
1	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Control	Control	Control
	Goal Setting Level	-	-	Assigned Goal	-
	Feedback Level	-	-	Feedback	-
2	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Priming	Priming	Priming
	Goal Setting Level	-	-	Primed Goal	-
	Feedback Level	-	-	Feedback	-
3	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Priming	Priming	Priming
	Goal Setting Level	-	-	Combination Goal	-
	Feedback Level	-	-	Feedback	-
4	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Control	Control	Control
	Goal Setting Level	-	-	Assigned Goal	-
	Feedback Level	-	-	No Feedback	-
5	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Priming	Priming	Priming
	Goal Setting Level	-	-	Primed Goal	-
	Feedback Level	-	-	No Feedback	-
6	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Priming	Priming	Priming
	Goal-setting Level	-	-	Combination Goal	-
	Feedback Level	-	-	No Feedback	-
7	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Control	Control	Control
	Goal-setting Level	-	-	No goal	-
	Feedback Level	-	-	Feedback	-
8	Task Object	Plastic bag	-	-	Scarf
	Cubicle Type	Control	Control	Control	Control
	Goal Setting Level	-	-	No Goal	-
	Feedback Level	-	-	No Feedback	-

For Trial 2 performance, all participants were asked again to list the possible uses of another common object (i.e., scarf) within three minutes. After Trial 2 performance, while researchers were calculating performance scores, participants filled out a post ex-

perimental awareness questionnaire consisting of three questions adapted from Bargh and Chartrand (2000). The aim of this questionnaire was to assess awareness about the study purpose. The questions were “*What do you think about the purpose of this study?*”, “*Do you think that the environment in which the study was conducted had any effect on you?*”, and “*If yes, please explain.*” Following the completion of the awareness questionnaire, Trial 2 performance feedback was given to participants, and Trial 1 performance feedback was given to participants in the no feedback condition. Debriefing was provided to participants at the end of the study.

Performance Task

The performance task involved listing alternative uses of a common object, a commonly employed task in goal setting research (see Stajkovic et al., 2006; Wegge & Haslam, 2005). Typically, in studies using such a task, performance is operationalized as the number of listed uses for the common object. However, we think such operationalization of performance overlooks the qualitative differences between the listed uses, hence may be deficient in representing true performance. Therefore, we attempted to improve measurement of performance by including the novelty weights of presented uses in the performance scoring. Toward this aim, we conducted two preliminary studies.

Preliminary Study 1¹ was conducted to determine the objects (*plastic bag* for Trial 1 and *scarf* for Trial 2) used in the main study, for which participants listed the alternative uses to develop the *uses list* for the chosen objects. The purpose of Preliminary Study 2² was to identify a) the novelty weights of the uses in the uses lists; and b) to determine the criteria used to rate novelty. The novelty criteria were then employed to rate novelty weights of new uses not given by participants in the preliminary studies.

-
- 1 In Preliminary Study 1, our goal was to determine the objects which would be used in Trial 1 and Trial 2 performance tasks. Participants were 100 undergraduate students who were asked to list different uses for 10 objects (i.e., paperclip, scarf, newspaper, wool yarn, paper napkin, jar, plastic bag, rubber band, plastic bottle, and rope) within three minutes for each object. Then, we listed the uses for each object separately. Among them, we chose plastic bag and scarf based on the criterion of having nearly the same number of presented uses.
  - 2 In Preliminary Study 2, we had two aims: (a) To identify the novelty weights of the uses for both plastic bag and scarf, the two objects identified in Preliminary Study 1; and (b) to determine the criteria used to rate novelty. For the first aim, participants, 81 undergraduate students, were asked to rate each use of plastic bag and scarf on a 5-point Likert scale (1 = *not at all novel* and 5 = *extremely novel*). The median of novelty weights was used as the novelty weights of the corresponding use. Hereby, the uses lists for plastic bag and scarf including novelty weights were developed to be used in the main study performance calculation. Furthermore, participants of Preliminary Study 2 were asked to explain the criteria they had used to rate novelty of a given use. An analysis of their responses indicated that they defined novelty of a given use as being “*unusual, creative, logical, useful and offering a practical solution.*” Hence, in the main study, this definition was used in scoring the novelty weights of uses not found in the pre-determined uses lists. Further information about the method and findings of these two preliminary studies can be obtained from the first author.

Performance Rating

Two raters, one of them was blind to the conditions of the participants, separately calculated performance scores of each participant. Raters automatically gave the corresponding novelty weights for uses already available in the use's lists. Otherwise, they determined the novelty weight for the reported uses not included in the use's lists based on pre-determined novelty criteria (i.e., being unusual, creative, logical, useful, and offering a practical solution). After the two raters compared scores and reached an agreement, all novelty weights were summed to set the performance score of the participant. The inter-rater reliability (agreement among raters) was measured by using intra-class correlation coefficient (ICC). The ICC estimates and their 95% confident intervals were assessed based on absolute-agreement and a two-way random-effects model. The agreement among raters was found to be excellent for both Trial 1 (ICC = 1, $p < .001$), 95% CI [.999, 1]) and Trial 2 (ICC = 1, $p = .001$), 95% CI [1, 1]) performance scores.

Treatment Manipulations

Performance Feedback. After the Trial 1 performance, participants in the *feedback* condition were provided norm-based, relative performance feedback. Participants in the *no feedback* condition were not provided any information about their Trial 1 performance.

Four performance levels (i.e., below average, average, above average, and excellent) were formed based on the performance scores of participants in the preliminary studies.³ Feedback information included a) participant's performance level, b) his/her total performance score, and c) corresponding novelty weight for each use he/she had offered.

Assigned Goal. The goal to be assigned was determined based on participants' Trial 1 performance levels. Basically, the goal for Trial 2 was to move performance level one level further. For instance, if a participant's performance was in the *average* level (performance score: 12-16) in Trial 1, then the goal for Trial 2 was to move it to the *above average* level (performance score: 17-21). After the Trial 1 performance, participants in the assigned goal condition were provided information that their performance scores were calculated by assigning a novelty value ranging from 1 (not original at all) to 5 (highly original) for each proposal and then summing these novelty values for each pro-

3 Performance scores of participants in Preliminary Study 1 were calculated by summing the corresponding novelty weights of presented uses. The mean ($M = 13.89$) and standard deviation ($SD = 5.07$) of performance scores were utilized to determine the four performance levels for the main study (below average: < 11 , average: 12-16, above average: 17-21, Excellent: > 22).

posal. In this way, they were provided information that both the quantity (number of the proposals) and quality (proposals' novelty values) of the proposals are important factors in calculating the total performance scores. Participants were informed about the score ranges of the expected performance level in Trial 2 and they were asked to raise their performance scores to this target level.

Primed Goal. The study used photos as prime based on the findings that nonverbal cues are better in activating implicit motives (Schultheiss, 2008). Findings of Latham and Piccola (2012) revealed that both a general prime photo (a woman winning a race) and a context-specific prime photo (people making telephone calls in a call center) aroused the implicit need for achievement as measured by TAT. Although both types of photos led to a significant increase in performance, employees in the context-specific condition performed better. Building on this finding, the study aimed to use a context-specific achievement photo to prime achievement motivation with our student participants.

As a first step, a brainstorming session was conducted with a group of subject matter experts (SMEs, three psychology graduated academicians) to decide on possible context-specific achievement prime photos for students. It was determined that both academic and sport success photos might evoke feelings of achievement in students. The findings of Preliminary Study 3⁴ supported this proposal. Students rated academic achievement and sports success photos significantly higher in terms of evoking feelings of achievement compared to the photos about financial success.

Building on this, we used *the photo of a woman winning a competition* (see Appendix, Photo 1) as the first prime photo for the following reasons. First, it was difficult to understand the gender of the person in the photo, so the potential for different effects on male and female participants was low. Second, the photo was quite similar with the photo used by Shantz and Latham (2009). The researchers showed that a photo of a woman winning a race significantly increased the student participants' subconscious need for achievement, as measured by a projective test, relative to those in the control group. In the current study, we decided to use a more general sport success photo, a woman win-

4 In Preliminary Study 3, 55 undergraduate students rated 21 photos representing achievement in academy, sports, and finance on a 5-point Likert scale in terms of evoking feelings of achievement (1 = *not associated with achievement at all* and 5 = *completely associated with achievement*). Paired-samples t-test results indicated that academic achievement and sports achievement photos were in general not significantly different from each other and they were rated higher than financial achievement photos in terms of evoking feeling of achievement. Further information about the method and findings of Preliminary Study 3 can be obtained from the first author.

ning a competition, because we considered that for participants interested in other sports, the race may not be a good prime for evoking achievement motivation. The prime photo represented a person (male or female) who won first place in a game/race (in any branch). The second photo (see Appendix, Photo 2) used to prime a subconscious achievement goal included *a group of students graduated from college holding their diplomas*. This photo was context-specific. It included both male and female students. The photo belonged to a graduation ceremony of a university other than the one where the participants were studying. After Trial 1, participants who were randomly assigned to the primed and combination goal conditions were exposed to priming photos. Copyright of priming photos was obtained from istock.com and 123rf.com websites, respectively. We employed two nature photos lacking content about achievement in the priming control condition (see Appendix, Photos 3 and 4). Permission to use these copy-righted photos was gotten from Tahir Uzun, a known photography artist.

RESULTS

Primed Goal Manipulation Check Analysis

A primed goal manipulation check was conducted to test whether the primed goal manipulation in this study was successful in enhancing performance. For this aim, additional data ($N = 26$) was collected in which participants were asked to list the possible uses of a plastic bag in three minutes in the priming cubicle hosting achievement-related photos. Since all the participants in the main study Trial 1 ($N = 294$) had already performed in the control cubicle, 26 of them were randomly selected to compare their performance scores with the performance scores of participants who performed in the priming cubicle. In order to test whether performance scores of participants varied as a function of the cubicle type (i.e., priming cubicle or control cubicle), a One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was carried out. As a result of this analysis, the main effect for cubicle type was found statistically significant, ($F(1, 50) = 9.18, p < .05$), suggesting a significant difference between mean performance scores of participants in the priming cubicle ($M = 16.65, SD = 5.10, 95\% CI [14.59, 18.72]$) and in the control cubicle ($M = 12.51, SD = 4.76, 95\% CI [10.59, 14.43]$). This finding provided evidence for the effectiveness of primed goal manipulation in the current study.

Main Hypotheses Analysis

We conducted a factorial ANOVA to compare the main effects of goal setting and performance feedback and their interaction on performance improvement from Trial 1

to Trial 2. Goal setting consisted of four levels (i.e., assigned goal, primed goal, combination of assigned and primed goals, and no goal) and performance feedback included two levels (i.e., feedback and no feedback). The difference between Trial 1 and Trial 2 performance scores were used as the performance improvement indicator in the analyses. Table 3 summarizes the descriptive statistics for the eight study conditions.

Table 3. Descriptive Statistics of Eight Study Conditions

Goal Setting Conditions						
Feedback Conditions		Assigned Goal	Primed Goal	Combination Goal	No Goal	Total
Feedback	$\bar{X}$	6.22	4.21	5.00	5.93	5.32
	<i>SD</i>	4.83	5.94	5.57	3.70	5.16
	<i>N</i>	41	38	40	30	149
No Feedback	$\bar{X}$	6.30	2.69	4.54	1.46	3.86
	<i>SD</i>	6.20	4.97	4.64	4.60	5.43
	<i>N</i>	38	40	37	30	145
Total	$\bar{X}$	6.26	3.43	4.78	3.69	4.60
	<i>SD</i>	5.50	5.48	5.12	4.71	5.34
	<i>N</i>	79	78	77	60	294

Note. Dependent variable is the difference between Trial 1 and Trial 2 performance scores. $\bar{X}$ = Mean, *SD* = Standard Deviation, *N* = Number.

Levene's test for equality of variances was not significant for this analysis ($F(7, 286) = 1.93, p = .065$) indicating that the error variance of the performance improvement was equal across groups. Table 4 presents descriptive statistics for the main and interaction effects. The ANOVA results revealed that the goal setting main effect was significant, suggesting that performance improvement from Trial 1 to Trial 2 varied depending on the goal setting condition ($F(3, 286) = 4.66, p = .003, \eta_p^2 = .05$). Tukey's HSD comparisons revealed that performance improvement was significantly higher among participants in the assigned goal condition than those in no goal condition ($\Delta M = 2.57, SE = .88, p = .05, 95\% CI [.83, 4.31]$), providing support for H1a. However, no significant differences in performance improvement were observed between primed goal and no goal conditions, and between combination of assigned and primed goals and no goal conditions, so H1b and H1c were not supported. Results also indicated that performance improvement of participants in the assigned goal condition was significantly higher than participants in the primed goal condition ($\Delta M = 2.81, SE = .83, p = .05, 95\% CI [1.19, 4.34]$); whereas performance improvement of participants in the combination of assigned and primed goals condition was not significantly different from either participants in the assigned goal or participants in the primed goal conditions. The post hoc power analysis conducted by *G*Power* (Erdfelder, Faul, & Buchner, 1996; Faul & Erd-

felder, 1992) indicated that the statistical power ($1 - \beta$) to detect the goal setting main effect in performance improvement was .90 ($\alpha = .05$). The main effect for feedback was also found as significant, suggesting that performance improvement from Trial 1 to Trial 2 changed as a function of performance feedback ($F(1, 286) = 6.88, p = .05, \eta_p^2 = .02$). In accordance with H2, performance improvement was significantly higher among participants who were given feedback than those who were not ($\Delta M = 1.59, SE = .61, p = .05, 95\% CI [.40, 2.79]$). Statistical power to detect the main effect of feedback in performance improvement was .75 ($\alpha = .05$).

Table 4. Descriptive Statistics of the Main Effects and the Interaction Effect

Condition	Mean	SE	95% confidence interval	
			Lower bound	Upper bound
Descriptive statistics for goal setting main effect				
Goal setting				
Assigned	6.26	.58	5.12	7.41
Primed	3.45	.59	2.30	4.60
Combination	4.77	.59	3.61	5.93
No goal	3.69	.67	2.38	5.00
Descriptive statistics for performance feedback main effect				
Feedback				
Feedback	5.34	.43	4.50	6.18
No Feedback	3.75	.43	2.90	4.60
Descriptive statistics for goal setting * performance feedback interaction effect				
Goal setting * Feedback				
Feedback				
Assigned	6.22	.81	4.64	7.81
Primed	4.21	.84	2.56	5.86
Combination	5.00	.82	3.39	6.61
No goal	5.93	.94	4.07	7.78
No feedback				
Assigned	6.30	.84	4.65	7.95
Primed	2.69	.82	1.09	4.30
Combination	4.54	.85	2.87	6.21
No goal	1.46	.94	-4.0	3.31

Note. Dependent variable is the difference between Trial 1 and Trial 2 performance scores.

The ANOVA results demonstrated that goal setting and performance feedback interaction were marginally significant ($F(3, 286) = 2.52, p = .01, \eta_p^2 = .03$). Pairwise comparisons indicated that in the no goal condition, performance improvement of participants who were provided feedback was significantly higher than that of participants who were not provided feedback ($\Delta M = 4.47, SE = 1.33, p = .05, 95\% CI [1.84, 7.09]$).

However, in the other three goal conditions, performance improvement did not change depending on the feedback condition.

In testing H3, we conducted a series of planned comparisons to see whether groups/conditions in which goal setting and performance feedback were provided together performed better than the other groups (i.e., goal setting without feedback, feedback without goal setting, and no goal setting no feedback). To do this, we compared groups with goal setting and feedback (i.e., assigned goal with feedback, primed goal with feedback, and combination goal with feedback) (1) to groups with goal setting without feedback (i.e., assigned goal without feedback, primed goal without feedback, and combination goal without feedback); (2) to the group with feedback without goal setting; and lastly (3) to the group with no goal setting and no feedback. The performance improvement of participants in the groups with goal setting and feedback together performed significantly better than those in the control condition (i.e., no goal setting no feedback, $t(147) = 3.42$, $SE = 1.08$, $p = .05$). However, contrary to expectations, groups with goal setting and feedback were not significantly different compared to the group with goal setting without feedback and the group with feedback without goal setting. Taken together, the results of planned comparison analyses led to the rejection of H3, which proposes that participants assigned in groups with goal setting and feedback achieve higher performance improvement than participants in all other groups.⁵ For the current study, the statistical power to detect the interaction effect was calculated to be .64 ($\alpha = .05$). A priori power analysis indicated that a sample size of 535 would be necessary to detect a significant interaction effect with a power of .90 ($\alpha = .05$), so an interaction effect may have a stronger level of significance with a larger sample size and statistical power.

5 We conducted additional contrasts, one for each goal type separately. In the first planned contrast we examined whether performance improvement was higher in the assigned goal with feedback condition (Condition 1) than assigned goal without feedback, feedback without goal, and no goal-no feedback conditions (Conditions 4, 7, 8). In the second planned contrast we examined whether performance improvement was higher in the primed goal with feedback condition (Condition 2) than primed goal without feedback, feedback without goal, and no goal-no feedback conditions (Conditions 5, 7, 8). In the last planned contrast, we tested whether performance improvement was higher in the combination goal with feedback condition (Condition 3) than combination goal without feedback, feedback without goal, and no goal-no feedback conditions (Conditions 6, 7, 8). However, none of the goal types with feedback resulted in higher performance improvements than the remaining conditions leading us further reject H3 ($p = .069$, $p = .369$, $p = .253$, respectively).

DISCUSSION

Responding to calls to set the record straight regarding the effectiveness of subconscious motivation and its relation to conscious motivation (see Locke & Latham, 2002, 2004, 2006) and priming (Kahneman, 2012), this study aimed to examine the relationship between conscious and subconscious goals in improving performance and investigate the possible interaction between subconscious goals and performance feedback.

Findings concerning the effects of assigned goals were especially in line with GST research (e.g., Locke & Latham, 1990, 2002, 2006) such that consciously assigned specific goals resulted in performance improvement on a novel task requiring creativity. Hereby, given the improvement in task performance over time, the present study provides support for the use of assigned goals to enhance performance.

In light of claims made by goal setting theorists who stated that not all motivation is conscious and that there is a need to work on subconscious motivation (i.e., goals) (e.g., Latham, et al., 2010; Locke & Latham, 2002; 2004; 2006) and based on findings demonstrating that goals can be primed in the subconscious to influence thoughts and actions (e.g., Bargh, et al., 2001; Shah, 2005), the present study examined whether primed goals improved performance like assigned goals. When putting forward this hypothesis, we were aware of the debate and doubts concerning the effectiveness of priming (see Bower, 2012; Kahneman, 2012). Driven by these debates and doubts, we attempted to retest the findings showing the influence of primed goals in improving performance (e.g., Shantz & Latham, 2009; 2011; Stajkovic, et al., 2006).

While manipulation check results indicated that primed goal manipulation with achievement-related photos was in fact successful, in the current study performance improvement of participants in the primed goal condition was not statistically superior to that of participants in the no goal condition. It looks like the effects of priming in the present study failed to exceed the effect of simple practice. Thus, the current study was not able to replicate the findings pointing to the effectiveness of primed goals in enhancing performance, rather it added to the doubts regarding the effectiveness of priming.

Drawing on claims suggesting that conscious and subconscious goals are not necessarily correlated and effects on performance may be additive (Shantz & Latham, 2009; Stajkovic et al., 2006), it is expected that the effects of assigned and primed goals would

be additive, and this combination would lead to greater performance increment than their individual effects. Yet, the findings demonstrated that the performance increment of participants in the combination goal condition was not more than the increments observed in any of the other goal setting conditions (i.e., assigned, primed, and no goal conditions). Regarding the comparative effects of different goal setting conditions, the only significant difference observed was between assigned goals and primed goals in which assigned goals improved performance significantly more than did primed goals. These findings contradict with the assertion that subconscious goals have similar effects with conscious goals (e.g., Bargh et al., 2001; Kawada et al., 2004).

In the present study, there are at least two possible explanations for not observing the additive effects of assigned and primed goals. First, overstimulation may be a plausible explanation for this rather unexpected finding. That is, assigning participants to a relatively challenging, conscious goal and priming them with achievement could have created an overstimulation about success. This overstimulation might have distracted participants resulting in a slight performance decrement. Furthermore, since they direct cognitive effort and energy to the task, consciously assigned goals may have exhausted all capacity to generate alternative uses of a common object leaving less room for the additive effect of the primed goal. Second, speculatively speaking, assigned conscious and primed subconscious goals may have created conflicting tendencies in participants' minds, and the existence of conflicting goals may be one reason for the failure to observe an additive effect (Légal, Meyer, & Delouée, 2007; Kruglanski et al., 2002) for the effects of conflicting goals. Certainly, future research is needed to better understand the mechanism underlying the reason for not finding additive effects of conscious and subconscious goals.

Regarding the performance feedback main effect, it was found that performance improvement of participants who were given feedback regarding their Trial 1 performance was higher than that of participants who were not given feedback, suggesting that performance feedback enhances performance over time. It is considered that performance feedback was successful in this study as it met the requirements of effective feedback described by Rummel and Brache (1995) (i.e. it was relevant and accurate as it was based on participants' actual Trial 1 performance, it was given in a timely fashion right after the end of Trial 1, and it was specific and easy to understand because it described how the person did compared to the norms established in advance). In this study, draw-

ing on the suggestions of GST emphasizing the importance of feedback for the effectiveness of goal setting manipulation (e.g., Locke & Bryan, 1966; Locke & Latham, 2002) and in-line with the meta-analytic findings (e.g., Mento, et al., 1987; Neubert, 1998), it was expected that goal setting and feedback together would lead to greater performance improvement. However, the results provided only marginal support for the goal setting and performance feedback interaction, and this interaction was not exactly expected. Specifically, findings failed to support the joint effects of goal setting and performance feedback in increasing performance; they revealed that, when goal setting was present, existence of feedback manipulation did not create an additional advantage in improving performance. In any of the assigned, primed, and combination goal conditions, performance feedback did not lead to a significant increase on performance. However, in the absence of goal setting, providing performance feedback resulted in performance increment. Specifically, in no goal setting conditions, performance improvement of participants who received feedback on their Trial 1 performance was significantly higher than that of participants who did not receive feedback. This finding implies that when participants were not assigned a goal for subsequent performance, they benefitted more from receiving feedback, suggesting a compensatory role for performance feedback. This finding contradicts the claims that feedback is crucial for success of goal setting (Locke et al., 1981) and goals with feedback are more effective than goals only (e.g., Locke, 1996; Locke & Latham, 2002; Neubert, 1998).

For this study, there appears to be at least two plausible explanations for not observing additive effects of goal setting and performance feedback in enhancing performance. First, the assigned goal setting manipulation may be considered as already containing feedback regarding Trial 1 performance, since participants were asked that the goal for Trial 2 was to move performance one level further. Although they were not specifically given feedback about their Trial 1 performance level, participants may have estimated their Trial 1 performance level based on the goal assigned. Therefore, providing performance feedback might not have resulted in a dramatic change for them. Feedback may have only confirmed the information received by goal setting manipulation. Second, limited statistical power to detect the interaction effect might have also played a role in not being able to observe possible additive effects of goal setting and performance feedback. To sum up, building on these findings concerning the interaction between goal setting and performance feedback, it seems fair to claim that people need information

about their past performance to perform higher subsequently. They can meet this need either from the goals assigned for the subsequent performance or from the feedback received on previous performance. In general, the results suggest that compared to performance feedback, an assigned goal appears to be a more important performance enhancer. In the absence of an assigned goal, however, people may take advantage of performance feedback.

This study has a number of contributions to the existing goal setting and feedback literature. First, although a manipulation check provided evidence for the general effectiveness of primed goal manipulation, primed goals appear not to be as effective as assigned goals in improving task performance. Furthermore, this study is one of the rare studies examining whether a combination of assigned and primed goals would result in greater motivation and effort. The findings did not support the expected additive effects of primed goals. Rather, they suggested that in the presence of assigned goals, there was no room for improvement to be made by primed goals. Hence, despite empirical evidence supporting the effectiveness of primed goals (e.g., Bargh, et al., 2001; Shantz & Latham, 2009, 2011; Stajkovic et al., 2006), the present findings seem to echo the doubts (e.g., Bower, 2012; Doyen et al., 2012) concerning the added value of primed goals over and above assigned goals. Nevertheless, it is still important to further examine potential additive effects of assigned and primed goals in different contexts and/or with different tasks. Also, as pointed out by a recent meta-analysis study (Weingarten et al., 2018), there might be some variables moderating the effects of priming. Future studies may focus on the moderators affecting the power of priming manipulations.

Second, the present study contributes to the already flourished goal setting and feedback literature by investigating the complementary influence of goals and feedback on performance. After confirming the well-established goal and feedback main effects, the findings indicated that in the presence of proper goals for subsequent performance, feedback may be unnecessary as the goal itself is likely to contain the information which one may also receive from feedback. Finally, as a practical contribution, the results suggest that, as both goal setting and performance feedback are effective ways to improve employee performance and their effects are not necessarily additive, organizations may opt for one of them. That is, organizations may choose to give feedback on past performance, or set goals for the subsequent performance. Choosing one instead of including both in the performance system may save effort, time, and budget.

It is also important to acknowledge and discuss some important limitations of the study along with some suggestions for future research. First, generalizability of the present findings may be limited because of the nature of the sample, priming manipulation, and the performance task used. Future studies are needed to explore the generalizability of the findings using non-student samples in real life work settings. Second, relatively small effect sizes for the two main effects and the interaction effect pose a threat to practical significance of the findings. It was thought that the observed small effect sizes may be associated with the strength of the manipulations. For example, in the priming manipulation it was showed that the achievement-related photos evoked feelings of achievement and that the priming manipulation was generally effective, but the two photos' small presence in an office-like environment may have not been enough to create the intended feelings of achievement at the subconscious level. Moreover, the primed goal manipulation check showed the effectiveness of primed goal manipulation used in this study, but the photos used for achievement priming might have evoked unintended states, such as "relaxing" (after performing and succeeding). Also, using stock photos in place of real student photos might have decreased the power of priming manipulation. Future studies should consider these limitations in the selection of priming photos. In addition, a similar weakness of feedback and assigned goal setting manipulations may have contributed to the observed small effect sizes. Hence, it is recommended to test the same hypotheses with a stronger/different goal setting (both assigned and primed) and feedback manipulations.

Third, a related limitation of the study concerns the photos used in the priming manipulation. It is possible that the two photos might have evoked conflicting subconscious goals. The effects of compatibility and conflict between primed goals or between an assigned and a primed goal have been documented in the literature (Légal et al., 2007). However, as far as is known, previous studies have not examined the effects of compatibility and conflict between two or more primed goals. So, future studies may examine the compatibility of the primed goals used concurrently. Fourth, another issue concerning priming is that photos used in the control condition (i.e., nature photos) may have failed to act as neutral primes. So, in future studies, priming control may also involve no photos. Fifth, the task used in the present study was a novel task, which is atypical of most real-life job tasks. Therefore, it is recommended that future studies use tasks that mimic typical job tasks. As a final suggestion, future research should at-

tempt to explore whether the norm-based nature of feedback played a role in the present results and boundary conditions for feedback effectiveness in different contexts/tasks.

As a conclusion, findings of this experimental study indicated that assigned conscious goals and performance feedback improve performance on a task requiring creativity. However, there was not any evidence that primed goals and its combination with assigned goals enhance task performance. The effect of using an assigned and a primed goal in combination was not greater than the unique effects of either assigned or primed goals. Conscious goal setting seems to be better in improving performance; however, in its absence, providing performance feedback may be considered as an effective way in increasing task performance. Finally, the present results did not support the superiority of goal setting combined with performance feedback in performance improvement. It is expected that these findings will stimulate future research in this area.

Thanks: Special thanks to Photographer Tahir Uzun for allowing us to use his photos without any expectation; and special thanks to İpek Mete, Melek Mert, Muratcan Çelenk, and Şerife Yılmaz for their assistance with data collection.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References/Kaynakça

- Aarts, H., & Dijksterhuis, A. (2003). The silence of the library: Environmental, situational norm, and social behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*, 18–28. doi: 10.1037/0022-3514.84.1.18
- Alvero, A. M., Bucklin, B. R., & Austin, J. (2001). An objective review of the effectiveness essential characteristics of performance feedback in organizational settings (1985-1998). *Journal of Organizational Behavior Management, 21*(1), 3–29. doi: 10.1300/J075v21n01_02
- Bargh, J. A. (2006). What have we been priming all these years? On the development, mechanisms, and ecology of nonconscious social behavior. *European Journal of Social Psychology, 36*(2), 147–168. doi: 10.1002/ejsp.336
- Bargh, J. A., & Chartrand, T. L. (2000). The mind in the middle: A practical guide to priming and automaticity research. In H. T. Reis & C. M. Judd (Eds.), *Handbook of research methods in social and personality psychology* (pp. 253-285). New York: Cambridge University Press.

- Bargh, J. A., Chen, M., & Burrows, L. (1996). Automaticity of social behavior: Direct effects of trait construct and stereotype activation on action. *Journal of Personality & Social Psychology*, *71*(2), 230–244. doi: 10.1037/0022-3514.71.2.230
- Bargh, J. A., Gollwitzer, P. M., Lee-Chai, A., Barndollar, K., & Tröetschel, R. (2001). The automated will: Nonconscious activation and pursuit of behavioral goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(6), 1014–1027. doi: 10.1037//0022-3514.81.6.1014
- Bipp, T., & Kleingeld, A. (2018). Subconscious performance goals: Investigating the moderating effect of negative goal-discrepancy feedback, *Human Performance*, *31*(5), 255–281. doi: 10.1080/08959285.2018.1531866
- Bipp, T., Kleingeld, A., van Mierlo, H., & Kunde, W. (2017). The effect of subconscious achievement goals on academic performance. *Journal of Experimental Education*, *85*, 469–485. doi:10.1080/0220973.2016.1252998
- Bower, B. (2012). The hot and cold of priming: Psychologists are divided on whether unnoticed cues can influence behavior. *Science News*, *181*(10), 26–29. doi:10.1002/scin.5591811025
- Cianci, A. M., Schaubroeck, J. M., & McGill, G. A. (2010). Achievement goals, feedback, and task performance. *Human Performance*, *23*(2), 131–154. doi:10.1080/08959281003621687
- Doyen, S., Klein, O., Pichon, C. L., & Cleeremans, A. (2012) Behavioral Priming: It's all in the mind, but whose mind? *PLoS ONE*, *7*(1): e29081. doi:10.1371/journal.pone.0029081
- Earley, P. C., Northcraft, G. B., Lee, C., & Lituchy, T. R. (1990). Impact of process and outcome feedback on the relation of goal setting to task performance. *Academy of Management Journal*, *33*(1), 87–105. doi: 10.2307/256353
- Eisele, P. (2012). Improving performance in groups: Effects of two different goal setting strategies and feedback on brainstorming performance. *Baltic Journal of Psychology*, *13*(1, 2), 45–57.
- Erdfelder, E., Faul, F., & Buchner, A. (1996). GPOWER: A general power analysis program. *Behavior Research Methods, Instruments & Computers*, *28*, 1–11. doi:10.3758/BF032-03630
- Faul, F., & Erdfelder, E. (1992). *GPOWER: A priori -, post hoc-, and compromise power analyses for MS-DOS* [Computer program]. Bonn, Germany: Bonn University.
- Fishbach, A., Friedman, R. S., & Kruglanski, A. W. (2003). Leading us not unto temptation: Momentary allurements elicit overriding goal activation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *84*, 296–309. doi: 10.1037/0022-3514.84.2.296
- Ganegoda, D. B., Latham, G. P., & Folger, R. (2016). The effect of a consciously set and a primed goal on fair behavior. *Human Resource Management*, *55*(5), 789–807. doi:10.1002/hrm.21743
- Harris, C. R., Coburn, N., Rohrer, D., & Pashle, H. (2013). Two failures to replicate high-performance-goal priming effects. *PLoSone*, *8*(8), e72467. doi:10.1371/journal.pone.0072467
- Ilgel, D. R., Fisher, C. D., & Taylor, S. M. (1979). Consequences of individual feedback on behavior in organizations. *Journal of Applied Psychology*, *64*(4), 349–371. doi: 10.1307/0021-9010.64.4.349
- Kahneman, D. (2012, September 26). A proposal to deal with questions about priming effects. *Nature*. Retrieved from: http://www.nature.com/polopoly_fs/7.6716.1349271308!/supinfoFile/Kahneman%20Letter.pdf
- Kawada, C. L. K., Oettingen, G., Gollwitzer, P. M., & Bargh, J. A. (2004). The projection of implicit and explicit goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *86*(4), 545–559. doi: 10.1037/0022-3514.86.4.545
- Kluger, A. N., & DeNisi, A. (1996). The effects of feedback interventions on performance: A historical review, meta-analysis and a preliminary feedback intervention theory. *Psychological Bulletin*, *119*(2), 254–284. doi: 0033-2909/96

- Kruglanski, A. W., Shah, J. Y., Fishbach, A., Friedman, R., Chun, W. Y., & Sleeth-Keppler, D. (2002). A theory of goal systems. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 331–378). San Diego, CA: Academic Press.
- Lashley, K. S. (1951). The problem of serial order in behavior. In L. A. Jeffress (Ed.), *Cerebral mechanisms in behavior* (pp.112-131). New York: Wiley.
- Latham, G. P., Brcic, J., & Steinhauer, A. (2017). Toward an integration of goal setting theory and the automaticity model. *Applied Psychology: An International Review*, 66(1), 25–48. doi: 10.1111/apps.12087
- Latham, G. P., & Locke, E. A. (2007). New developments in and directions for goal setting. *European Psychologist*, 12, 290–300. doi: 10.1027/1016-9040.12.4.290
- Latham, G. P., & Piccolo, R. F. (2012). The effect of context-specific versus nonspecific subconscious goals on employee performance. *Human Resource Management*, 51(4), 511–523. doi: 10.1002/hrm.21486
- Latham, G. P., Stajkovic, A. D., & Locke, E. A. (2010). The relevance and viability of subconscious goals in the workplace. *Journal of Management*, 36(1), 234–255. doi: 10.1177/0149206309350777
- Légal, J. B., Meyer, T., & Delouvé, S. (2007). Effect of compatibility between conscious goal and nonconscious priming on performance. *Current Research in Social Psychology*, 12(6), 80–90.
- Locke, E. A. (1996). Motivation through conscious goal setting. *Applied & Preventive Psychology*, 5(2), 117–124. doi:10.1016/S0962-1849(96)80005-9
- Locke, E. A., & Bryan, J. F. (1966). Cognitive aspects of psychomotor performance: The effects of performance goals on level of performance. *Journal of Applied Psychology*, 50(4), 286–291. doi: 10.1037/h0023550
- Locke, E. A., & Latham, G. P. (1990). *A theory of goal setting and task performance*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and work motivation: A 35 year odyssey. *American Psychologist*, 57(9), 705–717. doi:10.1037//0003-066X.57.9.705
- Locke, E. A., & Latham, G. P. (2004). What should we do about motivation theory? Six recommendations for the twenty-first century. *Academy of Management Review*, 29(3), 388–403. doi: 10.2307/20159050
- Locke, E. A., & Latham, G. P. (2006). New directions in goal setting theory. *Current Directions in Psychological Science*, 15(5), 265–268. doi: 10.1111/j.1467-8721.2006.00449.x
- Locke, E. A., Shaw, K. N., Saari, L. M., & Latham, G. P. (1981). Goal setting and task performance: 1969–1980. *Psychological Bulletin*, 90(1), 125–152. doi: 10.1037/0033-2909.90.1.125
- Mento, A. J., Steel, R. P., & Karren, R. J. (1987). A meta-analytic study of the effects of goal setting on task performance: 1966-1984. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 39(1), 52–83. doi:10.1016/0749-5978(87)90045-8
- Mitchell, T. R., & Daniels, D. (2003). Motivation. In W. C. Borman, D. R. Ilgen, & R. J. Klimoski (Eds.), *Comprehensive handbook of psychology: Industrial organizational psychology* (pp. 225–254). New York: Wiley.
- Molden, D. C. (2014). Understanding priming effects in social psychology: An overview and integration. *Social Cognition*, 32, 243–249. doi: 10.1521/soco.2014.32.supp.243
- Neubert, M. J. (1998). The value of feedback and goal setting over goal setting alone and potential moderators of this effect: A meta-analysis. *Human Performance*, 11(4), 321–335. doi:10.1207/s15327043hup1104_2

- Rummler, G. A., & Brache, A. P. (1995). *Improving performance: How to manage the white space on the organizational chart* (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Schultheiss, O. C. (2008). Implicit motives. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., pp. 603–633). New York, NY: Guilford.
- Seijts, G. H. & Latham, G. P. (2011). The effect of commitment to a learning goal, self-efficacy, and the interaction between learning goal difficulty and commitment on performance in a business simulation. *Human Performance*, 24(3), 189–204. doi:10.1080/08959285.2011.580807
- Shah, J. Y. (2005). The automatic pursuit and management of goals. *Current Directions in Psychological Science*, 14(1), 10–13. doi: 10.1111/j.0963-7214.2005.00325.x
- Shantz, A., & Latham, G. P. (2009). An exploratory field experiment of the effect of subconscious and conscious goals on employee performance. *Organizational Behavior and Human Decision Making Processes*, 109, 9–17. doi:10.1016/j.obhdp.2009.01.001
- Shantz, A., & Latham, G. P. (2011). The effect of primed goals on employee performance: Implications for human resource management. *Human Resource Management*, 50(2), 289–299. doi: 10.1002/hrm.20418
- Stajkovic, A. D., Locke, E. A., & Blair, E. S. (2006). A first examination of the relationships between primed subconscious goals, assigned conscious goals, and task performance. *Journal of Applied Psychology*, 91(5), 1172–1180. doi: 10.1037/0021-9010.91.5.1172
- Stansfield, T. C., & Longenecker, C. O. (2006). The effects of goal setting and feedback on manufacturing productivity: A field experiment. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 55(3/4), 346–358. doi: 10.1108/17410400610653273
- Wegge, J., & Haslam, S. A. (2005). Improving work motivation and performance in brainstorming groups: The effects of three group goal-setting strategies. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 14(4), 400–430. doi: 10.1080/13594320500349961
- Weingarten, E., Chen, Q., McAdams, M., Yi, J., Hepler, J., & Albarracín, D. (2016). From primed concepts to action: A meta-analysis of the behavioral effects of incidentally-presented words. *Psychological Bulletin*, 142(5), 472–497. doi:10.1037/bul0000030.
- Wood, R. E., Mento, A. J., & Locke, E. A. (1987). Task complexity as a moderator of goal effects: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 72(3), 416. doi:10.1037/0021-9010.72.3.416
- Yearta, S. K., Maitlis, S., & Briner, R. B. (1995). An exploratory study of goal setting in theory and practice: A motivational technique that works? *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 68, 237–252. doi: 10.1111/j.2044-8325.1995.tb00584.x
- Zdaniuk, A. & Bobocel, D. R. (2013). The automatic activation of (un)fairness behavior in organizations. *Human Resources Management Review*, 23(3), 254–265.

Toplumsal Olaylara Dair Episodik ve Semantik Bellek Süreçlerinin Heyecanlanma Düzeyi ile İlişkisinin Yaş ve Heyecanın Ölçüm Türü Açısından İncelenmesi

Episodic and Semantic Memory Processes Regarding Public Events and Their Relationship with Arousal Level, Age and Measurement Type

Berivan Ece¹ , Sezin Öner² , Sami Gülgöz³

¹Öğr. Görevlisi, Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Dr. Öğr. Üyesi, Kadir Has Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

³Prof. Dr., Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: B.E. 0000-0003-1756-9685;
S.Ö. 0000-0001-8124-3554;
S.G. 0000-0002-1262-2347

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Berivan Ece,
Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: beceusta@ku.edu.tr

Başvuru/Submitted: 12.10.2018

Revizyon Talebi/Revision Requested: 12.10.2018

Son Revizyon/Last Revision Received: 07.01.2020

Kabul/Accepted: 13.01.2020

Online Yayın/Published Online: 10.04.2020

Atf/Citation: Ece, B., Öner, S., Gulgoz, S. Toplumsal olaylara dair episodik ve semantik bellek süreçlerinin heyecanlanma düzeyi ile ilişkisinin yaş ve heyecanın ölçüm türü açısından incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology*, 40(1): 247-283. <https://doi.org/10.26650/SP2018-0028>

ÖZ

Araştırmanın temel amacı toplumsal olaylara dair episodik (EB) ve semantik bellek (SB) süreçleri ile heyecanlanma arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yaş grupları arasında farklılıklar gösterip göstermediğini, öz-değerlendirmelere dayanan heyecanlanma ile fizyolojik ölçümlerle saptanan heyecanlanma düzeyi arasındaki tutarlılığı ve olayların fenomenolojik özelliklerini bellek türüne ve heyecanlanma düzeyine göre incelemektir. Bu amaçla, 18-25 yaş arası 32 genç yetişkin bireyden (*Ort.* = 20.60, *SS* = 2.22), 40-55 yaş arası 33 orta yaş yetişkin bireyden (*Ort.* = 47.32, *SS* = 6.60) ve 60-75 yaş arası 30 yaşlı bireylerden (*Ort.* = 69.97, *SS* = 6.16) veri toplanmıştır. Katılımcılardan kendilerine sunulan 10 adet toplumsal olay için hatırlama/bilme değerlendirmesi yapmaları istenmiştir. Sonrasında hem sunulan olayın içeriğine ilişkin (SB) hem de olayı haber alma bağlamının hatırlanmasına ilişkin (EB) soruları cevaplamışlardır. Son olarak, hatırlama sırasındaki heyecan düzeylerini belirtmiş ve olayları önem, duygusal yük ve yoğunluk gibi fenomenolojik özellikler açısından değerlendirmişlerdir. Heyecanlanma düzeyi GSR (Galvanic skin response) cihazı ile fizyolojik ölçümler yapılarak da değerlendirilmiştir. Öz-bildirime dayalı heyecanlanma düzeyinin SB süreçlerine kıyasla EB için yüksek olduğu gözlemlenirken, heyecanlanmanın beş fizyolojik gösterge için farklı örüntüler gösterdiği bulunmuştur. Heyecanlanma düzeyi arttıkça EB ve SB performansları da artmış ve genç bireyler diğer iki yaş grubuna kıyasla daha yüksek heyecanlanma seviyesi ve daha hızlı fizyolojik tepki göstermişlerdir. Fenomenolojik özellikler incelendiğinde ise hatırlanan olaylar, bilinenlere kıyasla daha önemli, duygusal olarak da daha yoğun ve olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, heyecanlanma düzeyi arttıkça olayın öneminin, duygu yoğunluğunun ve olumsuzluk derecesinin arttığı görülmüştür. Bulgulara ek olarak, öz-bildirimlerin güvenilirliği ve objektif ölçümlerin önemi tartışılmıştır. Son olarak, bu çalışmadaki bulgular ve sınırlılıklar göz önünde bulundurularak gelecek araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Otobiyografik bellek, semantik bellek, episodik bellek, heyecanlanma ve bellek, toplumsal olaylar ve bellek, flaş bellek

ABSTRACT

The major aims of the study were to investigate (1) the potential differences in arousal levels for episodic (EM) and semantic memory (SM) processes regarding public events and the comparison of these differences for different age groups, (2) the consistency of self-report versus objective measures of arousal, and (3) phenomenological characteristics of the events as function of memory type and arousal level. The sample consisted of 32 young adults whose ages ranged between 18 and 25 years ($M=20.60$, $SD=2.22$), 33 middle-aged adults aged between 40 and 55 years ($M=47.32$, $SD=6.60$), and 30 elderly people aged between 60 and 75 years ($M=69.97$, $SD=6.16$). Participants were asked to make a remember/know judgment for the 10 public events presented to them. They further answered event-related questions (SM) and questions regarding the context of hearing about the event (EM). Moreover, they reported their arousal level during recall and evaluated each event in terms of phenomenological characteristics such as importance, emotional intensity, and valence. Arousal level was also measured using physiological measurements with the GSR device. Based on self-reports, EM processes were associated with higher arousal levels compared to SM processes whereas the five physiological indicators of arousal displayed different patterns. Both EM and SM performance displayed an increase together with the increasing arousal levels, and young participants displayed higher levels of arousal and faster physiological responses than both middle-aged and elderly adults. When phenomenological characteristics were examined, remembered public events were rated more important, emotionally more intense and more negative than known events. Furthermore, higher arousal levels were associated with higher ratings of emotional intensity, importance and negativity. The reliability of self-reports and the critical role of applying objective measures were discussed together with the findings. Finally, some suggestions were proposed for future research on the basis of the current limitations and results.

Keywords: Autobiographical memory, semantic memory, episodic memory, arousal and memory, public events memories, flashbulb memory

EXTENDED ABSTRACT

Memory is not a single unitary system; rather it is a multicomponent structure containing independent but interacting systems and subsystems (Gabrieli, 1998; Schacter, 1992; Tulving, 1995). Distinctions between memory systems have been proposed on the basis of different criteria. For example, Atkinson and Shiffrin (1971) distinguished between short-term and long-term memory on the basis of duration whereas Graf and Schacter (1985) distinguished between explicit and implicit memory on the basis of awareness. For the current study, the further categorization of explicit memory system by Tulving (1972) as episodic memory (EM) and semantic memory (SM) has a critical role because the primary goal is to investigate the EM and SM processes in terms of their relation to arousal level. Arousal level was assessed by physiological measures based on the electrodermal activity in addition to the self-reports of participants. Thus, it became possible to investigate the reliability of self-report measures by comparing their consistency with objective measures gathered by technological devices.

Method

A total of 95 adults from three different age groups participated in the study. The young group ($N=32$) consisted of university students aged between 18 and 25 years

($M = 20.60$, $SD = 2.22$) whereas the middle-aged ($N = 33$) and elderly ($N = 30$) groups were adult volunteers recruited by snowball method and aged between 40-55 and 60-75 years, respectively. They were presented with ten public events and for each event they were required to make a remember/know judgment. For the remembered events, they answered questions regarding the event itself (SM) in addition to the questions about the context of hearing about the event (EM). However, for the events that are known but not remembered, they only answered the event-related questions. Then, they evaluated phenomenological event characteristics of emotional intensity, valence and importance. Finally they reported their arousal level during recall. During this time, physiological indicators of arousal were recorded through their electrodermal activities by using "Shimmer GSR & Optical Pulse" device (Burns et al., 2010).

Results

The results indicated that the increase in arousal level was accompanied by an increase in both episodic and semantic recall when examined on the basis of self reports. For physiological measures, the five indicators displayed differential patterns. With aging, physiological measures demonstrated a decrease in the above threshold reactions ($r(1017) = -.175$, $p < .01$) whereas self-report arousal displayed an increase ($r(1025) = .073$, $p < .05$). Results further demonstrated that self-reported arousal level was significantly higher for remembered (EM) public events compared to known (SM) ones ($t(522) = -21.32$, $p < .001$). For the arousal level based on physiological measures, the results were more complicated as there were five different physiological indicators. Among these five only one of the indicators displayed significant differences between episodic and semantic recall: mean tonic activity ($t(516) = -2.35$, $p < .05$). In terms of the link between age and arousal level, with increasing age a decline was observed in physiological measures as expected. For self-reports, however, the results were in the opposite direction indicating an increase with aging. When the consistency between self-reports and GSR measures was analyzed, the results were inconclusive. The major reason behind that outcome is the presence of five different indicators of physiological arousal in GSR data. As a result, some of these five indicators displayed consistency with self-reports but some others did not. Finally, remembered (EM) and known (SM) public events were compared in terms of their phenomenological characteristics. EM were rated as more important, emotionally more intense and more negative than SM. In addition, emotional intensity and importance of the public events increased as the arousal level increased. Emotional valence, however, displayed a decline and become more negative with increasing arousal levels.

Discussion

The present research investigated the relationship between arousal level and memory processes regarding public events in three different age groups. The major contribution of the current study was using objective measures of arousal using GSR in addition to the typical self-report data. The results revealed that self-reports seemed to have a very consistent pattern and displayed findings in the expected direction in general. In other words, they seemed to be inferences or interpretations on the basis of what participants remembered, whether they remembered or knew the events and their phenomenological ratings. In that respect, having a remember/know judgment for each presented public event might have affected their self-report arousal levels. Physiological arousal, on the other hand, displayed relatively variable results and its consistency with self-reports was also complicated. The main reason behind these findings is the presence of five different physiological indicators of arousal. This made it very difficult to reach conclusions regarding the effects of physiological arousal because the pattern of results was not the same for all the indicators. Future studies aiming to have physiological measures of arousal should take this limitation into account. In conclusion, our findings highlight the importance of using objective measures such as physiological measure in addition to self-reports, which can be biased, hence, questionable in terms of their reliability. And above all, they show that the nature of episodic and semantic remembering does not seem to be the same for public events.

Bellek bölünmez tek bir sistemden ziyade farklı, bağımsız ama iletişim içinde olan sistemler ve alt sistemler içeren çok bileşenli bir yapıdır (Gabrieli, 1998; Schacter, 1992; Tulving, 1995). Bugüne kadar araştırmacılar değişik kıstaslara dayanarak farklı bellek sistemleri öne sürmüşlerdir. Örneğin, Atkinson ve Shiffrin (1971) depolama süresini baz alarak kısa-sürelili (short-term memory) ve uzun süreli bellek (long-term memory) ayrımı yapmış, Graf ve Schacter (1985) ise bilincin dahil olup olmamasını kriter olarak açık (explicit) ve örtük (implicit) bellek ayrımı yapmıştır. Tulving (1972) açık bellek sistemini kendi içerisinde episodik ve semantik bellek olmak üzere iki farklı sisteme daha ayırmıştır. Bu ayrıma göre episodik bellek (EB) sistemi bir olayı bağlamı ile beraber hatırlamayı içerirken semantik bellek (SB) sistemi genel gerçekler, bilgiler ve kavramları içermektedir. Tulving (1972) tarafından yapılmış olan bu ayırım mevcut araştırma için önem taşımaktadır, çünkü bu çalışmanın temel amaçlarından biri episodik ve semantik bellek süreçlerinin heyecanlanma ile ilişkisini incelemektir.

Episodik ve semantik bellek sistemlerinden farklı olarak, otobiyografik bellek (OB) sistemi bireyin kişisel geçmişini, anılarını içermektedir (Conway, Wang, Hanyu ve Haque, 2005). Otobiyografik belleğin modern kavramsallaştırmaları episodik ve semantik alt bölümlerini içermektedir. Episodik alt bölüm tekrar yaşamış hissinin neden olan özgül detayları içerirken, semantik alt bölüm zamanda zihinsel yolculuk hissi olmaksızın sadece kişisel geçmişle ilgili genel bilgileri içermektedir (Kopelman, Wilson ve Baddeley, 1989; Piolino, Desgranges ve Eustache, 2009; Tulving, Schacter, McLachlan ve Moscovitch, 1988). Bu alt bölümler arasındaki ayrımın altını çizmek önemlidir, çünkü OB sadece episodik değildir. Episodik detaylar olmadan da favori renginiz veya ilkokulunuzun ismi gibi otobiyografik gerçekleri veya semantik bilgileri hatırlamak mümkündür (Conway ve Pleydell-Pearce, 2000; Tulving, ve ark., 1988). Prefrontal bölgelerin ve hipokampusün episodik ve semantik otobiyografik detayları hatırlamadaki farklı rolünü gösteren araştırmalar bu kavramsallaştırmayı desteklemektedir (Lee, Robbins ve Owen, 2000; Maguire, 2001; Maguire ve Frith, 2003).

Episodik ve semantik bellek sistemlerinin kendi içinde de bilişsel süreçlere dair bir takım ayrımlar öne sürülmüştür. Örneğin, Tulving (1995) episodik bellekte hatırlama (remembering) ve bilme (knowing) süreçleri arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Bu ayrıma göre *hatırlamak*, geçmişte olan bir olayın yer ve zamana dair detaylarıyla bilinçli ve aktif bir şekilde anımsanması iken; *bilmek*, geçmişte olan bir olaya dair episodik detayları hatırlamadan sadece aşinalık hissinin duyulmasıdır. Bu ayrıma bir örnek vermek

gerekirse, bir kişi kardeşinin ne zaman doğduğunu bilebilir (semantik); fakat bu, o kişinin bu olayı hatırladığı (episodik) anlamına gelmez. Benzer bir hatırlama/bilme farkı toplumsal olaylar için de olasıdır. Örneğin, bir kişi 12 Eylül darbesini veya New York'taki 11 Eylül terörist saldırılarını biliyor olabilir, fakat bu olayları bilinçli ve aktif bir şekilde hatırlamıyor olabilir. Bu ayrım OB üzerine öne sürülmüş olan episodik ve semantik alt bölümleri için de geçerlidir.

Toplumsal olaylara dair bellek süreçleri genellikle flaş bellek çalışmaları kapsamında araştırılmış ve beklenmedik toplumsal olayların diğer anıların hatırlanmasından farklı olup olmadığına ve aradan geçen zamanla beraber tutarlı bir şekilde detaylı olarak hatırlanıp hatırlanmadığına odaklanmıştır (Brown ve Kulik, 1977; Winograd ve Killinger, 1983). Bu noktada Brown ve Kulik (1977) heyecanlanmanın da anının kalıcılığı ile olay özelliklerinin (örn., duygusal yoğunluk, duygu yükü, önem) farklılaşmasında önemli bir payı olabileceğini savunmuştur. Bir başka ifadeyle, heyecanlanmanın duygusal uyarım düzeyini arttırarak flaş anıların bellek sisteminde temsilini etkileyebileceğini öne sürmüşlerdir. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalar da olayın kişide uyandırdığı heyecan düzeyi ile anının güçlülüğü arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Örneğin, kişinin yaşadığı heyecanın ya da duygusal uyarılmanın birçok nörokimyasal değişime yol açtığı belirtilmiştir (McGaugh, 2004). Duygusal uyarılmanın artması ile derideki elektriksel aktivite de artmakta ve kandaki kortizol ile adrenalin hormonlarının oranını yükseltmektedir. Bu fizyolojik değişimlerin de anının daha güçlü veya kalıcı olmasına yol açıyor olabileceği düşünülmüştür (Anderson, Wais ve Gabrieli, 2006; McGaugh, 2004). Mevcut çalışma toplumsal olayların hem episodik hem semantik hatırlanması esnasındaki heyecanlanma düzeyini ölçerek ve bu ölçümleri farklı yaş gruplarında karşılaştırarak alana katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmanın diğer bir katkısı da birçok flaş bellek çalışmasındaki gibi tek bir toplumsal olayı tek bir yaş grubunda incelemektense (örn., Brown ve Kulik, 1977), 10 tane farklı toplumsal olayın hatırlanmasını genç, orta yaşlı ve ileri yaştaki yetişkinler olmak üzere üç farklı yaş grubunda inceliyor olmasıdır.

Bu araştırmanın alana diğer bir katkısı da öz-değerlendirmelerin güvenilir ve geçerli bir ölçüm yöntemi olup olmadığını objektif fizyolojik ölçümlerle tutarlılığını karşılaştırarak incelemesidir. Öz-değerlendirmeler OB çalışmalarında yaygın olarak kullanılmakta olduğundan (örn., Brown ve Kulik, 1977; Talarico ve Rubin, 2003, 2007) bu yöntemin güvenilirliğini incelemek gelecek araştırmalarda bu yöntemin uygulanması açısından önem taşımaktadır.

Bellek süreçleri yaşla beraber performans değişikliklerinin gözlemlendiği bir bilişsel süreç olduğundan (örn., Cabeza, 2001; Light, 1991; Raz, 2000; Spilich, 1983) çalışmanın en temel değişkenlerinden birisi katılımcının yaşıdır. Fizyolojik ölçümlerin de tıpkı bilişsel süreçler gibi yaşla beraber değişiklik gösterme olasılığı olduğundan her türlü analizin yaş grupları özelinde de yapılıp raporlanması sonuçların güvenilirliği ve geçerliliği açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma toplumsal olaylara dair bellek süreçleri ile heyecanlanma arasındaki ilişkiyi farklı gelişimsel periyotlardaki katılımcılarda ölçerek yaşa bağlı olarak gelişebilecek olası farklılıkları da inceleme imkanı elde etmiştir. Dolayısıyla, bellek süreçleri ve heyecanlanma arasında gözlemlenecek olası bir ilişkinin yaşa bağlı olarak değişip değişmediğinin incelenmesi de alana katkı sağlayacaktır.

Otobiyografik bellek araştırmalarında yaygın olarak kullanılan ölçümlerden birisi katılımcıların hatırladıkları olayları duygusal yük, duygusal yoğunluk ve önem gibi bir takım fenomenolojik özellikler açısından değerlendirmesidir. Bu çalışmanın başka bir amacı da bu tarz olay özelliklerini toplumsal olaylar için episodik ve semantik hatırlama süreçleri açısından karşılaştırmaktır. Bu bağlamda mevcut çalışmanın alana katkısı, birden fazla toplumsal olayı üç farklı yaş grubu içerisinde ve farklı hatırlanma tiplerine göre inceleyecek olmasıdır.

Toplumsal Olayların Hatırlanmasında Flaş Bellek Süreçlerinin Önemi

Toplumsal olaylara dair bellek süreçlerinin incelenmesinde alan yazında flaş belleğin özel bir yeri vardır. Flaş bellek kavramını ilk olarak ortaya atan Brown ve Kulik (1977), beklenmedik, önemli ve duygusal uyarımı yüksek olaylara ilişkin anıların farklı bir mekanizma ile kodlandığını ve hatırlandığını savunmuşlardır. Buna ek olarak, flaş belleği oluşturan anıların çok canlı ve detaylı olarak kaydedildiğini ve aradan yıllar geçse de canlılığını (vividness) koruduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin, katılımcılara John F. Kennedy'nin öldürüldüğü haberini nerede öğrendikleri, bu sırada yanlarında kimlerin olduğu ve ne yapıyor oldukları gibi sorular sorulduğunda olaydan on yıl sonra bile bu haberi öğrendikleri anın oldukça iyi hatırlandığı gözlemlenmiştir. Yine benzer bir çalışmada, John F. Kennedy'nin öldürüldüğü tarihte altı yaşından büyük olan katılımcıların olayı öğrendikleri ana dair detayları çok net hatırladıkları görülmüştür (Winograd ve Killinger, 1983). Flaş belleği oluşturan anıların bu şekilde canlı ve kalıcı olması, yaşanan olayların niteliği ile açıklanmıştır (Brown ve Kulik, 1977). Başka bir deyişle, beklenmedik toplumsal olayların sıklıkla paylaşılmasının ve dolayısıyla bu bağlamdaki anının tekrarlanmasının bu olayların unutulmaya daha dirençli olmasına yol açtığı savunulmuştur.

Flaş bellek araştırmaları her ne kadar anının canlı ve detaylı olarak hatırlandığını göstermişe de, son yıllarda yapılan çalışmalar anı ile olay içeriklerini karşılaştırmış ve aslında hatırlanan anının gerçekte olan olayı pek de doğru yansıtmıyor olabileceğini ortaya çıkarmıştır (örn., Talarico ve Rubin, 2007). Flaş anının doğru hatırlandığına dair inanç yüksek olsa da olay detayları ile flaş anı detayları arasında zamanla zayıflayan bir ilişki gözlenmiştir. Örneğin, Talarico ve Rubin (2003)'ün çalışmasında kişilere 11 Eylül terör saldırılarını öğrendikleri ana ilişkin sorular sorulmuş ve farklı zamanlarda yapılan değerlendirmelerde tutarsız yanıtlar verildiği görölmüştür. 11 Eylül saldırılarının hatırlanmasıyla ilgili Türkiye örneklemini ile yapılan bir çalışmada da benzer tutarsızlıklar gözlemlenmiştir (Tekcan, Ece, Gülgöz ve Er, 2003). Özetle, flaş bellek anılarını hatırlarken, diğer anılarda olduğu gibi tutarsızlıklar olsa da, kişiler bu anıları daha doğru, net ve ayrıntılı hatırladıklarını düşünmektedirler.

Flaş bellek anılarının öznel güvenilirliği ile tutarlılığı arasında farklılık olması bu olayların kişide yarattığı duygusal uyarımla açıklanmaktadır (Phelps ve Sharot, 2008; Sharot ve Yonelinas, 2008). Anıların öznel güvenilirliği genellikle o olayın kişide bıraktığı etki ile ilgilidir. Dolayısı ile duygusal uyarımı yüksek olan bir olayla ilgili sadece temel birkaç şeyin hatırlanması bile kişinin çok iyi hatırladığını düşünmesine neden olabilmektedir. Flaş bellek anıları hatırlandığında kişi olayı öğrendiği andaki heyecanı tekrar yaşamakta veya hatırlamakta ve kısa yol (heuristic) kullanarak olayı tüm detaylarıyla hatırladığı sonucuna varmaktadır. Bu nedenle, kişiler flaş bellek anılarını yanlış hatırlasalar bile doğru hatırladıklarına dair güvenlerini yüksek olarak değerlendirmektedirler (Kensinger ve Corkin, 2004; Talarico ve Rubin, 2007).

Yaşlanma ve Bellek Süreçleri

Yaşlanma sıklıkla dikkat kapasitesi (Hasher ve Zacks, 1979) ve bellek süreçleri (Cabeza, 2001; Light, 1991; Raz, 2000; Spilich, 1983) gibi bilişsel alanlarda performansın düşmesiyle ilişkilendirilmektedir. Detaylı incelendiğinde yaşlanma etkileri sadece farklı bellek sistemleri arasında değil, aynı bellek sistemi içerisinde de farklılıklar göstermektedir (Craik ve McDowd, 1987; Grady ve Craik, 2000). Örneğin, yaşlanmayla beraber SB etkilenmezken EB olumsuz etkilenmektedir (McIntyre ve Craik, 1987; Spencer ve Raz, 1995; Zacks, Hasher ve Li, 2000). Episodik bellek sisteminin kendi içerisinde ise hatırlama (recall) performansının tanıma (recognition) performansına kıyasla yaşlanmadan daha büyük ölçüde etkilendiği bulunmuştur (Craik ve McDowd, 1987).

Otobiyografik belleğin episodik ve semantik alt bölümlerinin de yaşlanmadan farklı etkilendiği öne sürülmüştür (Holland ve Rabbit, 1990; Levine, Svoboda, Hay, Winocur ve Moscovitch, 2002; Piolino, Desgranges, Benali ve Eustache, 2002). Başka bir ifadeyle, episodik detaylar yaşlanmadan olumsuz etkilenirken semantik detayların etkilenmediği görülmüştür (McIntyre ve Craik, 1987; Spencer ve Raz, 1995; Zacks, ve ark., 2000). Buna ek olarak, geçmiş araştırmalar gençlerin otobiyografik anılarının spesifik, yaşlılarınkilerin ise daha genel olduğunu göstermiştir (Addis, Wong, ve Schacter, 2008; Holland ve Rabbit, 1990; Zelinski, Light ve Gilewski, 1984). Farklı ölçüm yöntemleri kullanan birçok araştırma benzer sonuçlar ortaya koymuştur (Borrini, Dall'ora, Della-Sala, Mainelli ve Spinnler, 1989; Cohen ve Faulkner, 1988; Holland ve Rabbit; 1990).

Olay Özellikleri, Heyecanlanma Düzeyi ve Bellek Süreçleri

Otobiyografik bellek araştırmalarında genellikle hatırlanan olayların duygu yükü, duygu yoğunluğu ve önemi gibi fenomenolojik özellikleri incelenmektedir. Önceki çalışmalar duygu yükü olan materyallerin nötr olanlara kıyasla daha hızlı ve fazla hatırlandığını göstermektedir (örn., Bradley, Greenwald, Petry ve Lang, 1992; Burke, Heuer ve Reisberg, 1992; Hamann, 2001; Kensinger ve Corkin, 2003; Leigland, Schulz ve Janowsky, 2004; Ochsner, 2000; Ramponi, Handelsman ve Barnard, 2010). Duygunun bellek üzerindeki olumlu etkisi pek çok araştırma ile desteklense de, OB alan yazınında duygu ve bellek arasındaki ilişki nispeten karmaşıktır. Buna göre bazı araştırmalar duyguların anıların genel hatlarının hatırlanmasını arttırırken ayrıntılarının hatırlanmasını zorlaştırdığını göstermektedir (Adolphs, Denburg ve Tranel, 2001; Burke ve ark., 1992; Reisberg ve Heuer, 1992; Wessel ve Merckelbach, 1998). Bunun aksine başka çalışmalar ise yoğun olumsuz duyguların olaylara ilişkin temel detayların hatırlanmasını kolaylaştırırken, çevresel koşullar gibi yan detayların hatırlanmasını zorlaştırdığını öne sürmektedir (Berntsen, 2002). Alan yazındaki bu tarz çelişen bulgular genellikle duygu yükü veya heyecanlanma düzeyi gibi etkenlerle açıklanmaktadır (örn., Kensinger, 2004). Duygu yükü ve heyecanlanma düzeyinin belleğin doğruluğu, sürekliliği ve niteliği üzerindeki etkilerinin ise farklı beyin mekanizmaları tarafından desteklendiği gösterilmiştir. Spesifik olarak, heyecan boyutunun amigdala, duygu yükünün ise kortikal mekanizmalar (örn., orbitofrontal korteks) tarafından işlendiği bulunmuştur (Kensinger, 2004). Ayrıca, duygu yükünün ve heyecan boyutunun anıyı kodlama sürecinde etkili olduğu, bu iki boyutun bellek üzerindeki etkisine bakıldığında ise sadece heyecan boyutunun uzun süreli belleği etkilediği görülmüştür (Bradley ve ark., 1992). Bu nedenle heyecanlanma düzeyinin etki-

lerinin farklı bellek sistemleri için ayrı ayrı incelenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada duygu yükü ve heyecanlanma düzeyinin episodik ve semantik hatırlama süreçleri özelinde incelenmesinin önemli nedenini bu bulgular oluşturmaktadır.

Heyecanlanmanın Değerlendirilmesinde Önemli Etkenler: Zaman ve Öznellik

Olayın yarattığı duygusal uyarım ile flaş bellek arasındaki ilişkinin, olayın üzerinden geçen zamana bağlı olarak da incelenmesi önem taşımaktadır. Fakat, özellikle flaş bellek çalışmalarında olayların gerçekleştiği andaki duygusal uyarımı ölçmek pek mümkün değildir ve genellikle kişilerin geriye dönük öz-bildirimleri baz alınmaktadır (örn., Brown ve Kulik, 1977). Bu yöntemde oluşabilecek sorunlardan biri, duygusal uyarım ya da heyecanlanma düzeyini değerlendirirken kişilerin öznel yorum yapmaları ihtimalidir. Örneğin, iki ayrı bireyin heyecan düzeyine verdikleri öznel değerlendirme puanları aynı olsa bile, bu puana karşılık gelen fizyolojik uyarım düzeyi aynı olmayabilir. Fizyolojik uyarılma düzeyi ise, bireylerin eşik değerleri başta olmak üzere, yaş ve cinsiyet gibi temel değişkenlerden etkilenebilmektedir (Bradley, Codispoti, Sabatinelli, Cuthbert ve Lang, 2001; Gavazzeni, Wiens, ve Fischer, 2008). Bu nedenle, heyecanlanma düzeyinin farklı yaş gruplarında hem öz-bildirim (öznel) hem fizyolojik (objektif) ölçümler bazında belirlenmesinin ve incelenmesinin bulguların güvenilirliğini arttıracığı ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Duygusal uyarımı fizyolojik yöntemlerle ölçen geçmiş araştırmalar derideki elektriksel aktivitenin duygusal uyarıma bağlı olarak değişim gösterdiğini tespit etmiştir (Fischer ve ark., 2010; Keil ve Freund, 2009; Khalfa, Peretz, Jean-Pierre ve Manon, 2002). Çalışma prensibinden kısaca bahsetmek gerekirse, derideki elektriksel aktivite değişimi sol bileğe yerleştirilen elektrotlardan alınan sinyallerle ölçülmektedir. Bu yöntemin özellikle tercih edilmesinin nedenlerinden biri kolay uygulanmasına ek olarak sempatik sinir sistemindeki değişimlere olan duyarlılığının belirgin olmasıdır. Alan yazına bakıldığında, duygusal uyarımın anının kalıcılığı ve özellikleri üzerindeki etkisi fizyolojik aktivitenin ölçümüyle de gösterilmiştir (Daselaar, Rice, Greenberg, Cabeza, LaBar ve Rubin, 2008; Greenberg, Rice, Cooper, Cabeza, Rubin ve LaBar, 2005; Markowitsch ve ark., 2000; Rugg, Johnson, Park ve Uncapher, 2008). Ancak bu çalışmaların yöntemlerindeki farklılıklar ortak bir sonuca varmayı zorlaştırmaktadır. Örneğin, kimi çalışmada duygusal uyarım düzeyi farklı olan uyarıcılar kullanılmış ve hatırlamada gözlemlenen farklar bu uyarım düzeyi farklılıklarının değişik mekanizmalarla kaydediliyor olmasına bağlanmıştır (Rugg ve ark., 2008). Hatırlama esnasındaki duygusal uya-

rımın OB üzerindeki etkisine dair başka bir açıklama ise, duygusal uyarımla beraber artan amigdala aktivitesinin bellek mekanizmalarında temel rol oynayan hipokampusu uyarması ve bunun da anıların geri getirilmesini arttırması şeklindedir (Daselaar ve ark., 2008; Markowitsch ve ark., 2000).

Heyecanlanma ve hatırlama bağlamında OB sıkça çalışılmış olsa da toplumsal olaylara ilişkin bulgular nispeten sınırlıdır. Bunun başlıca sebeplerinden biri olayın yaşandığı andaki heyecanlanmanın doğrudan ölçülmesinin pek mümkün olmamasıdır. Bu noktada geriye dönük öz-bildirimler OB alan yazınında sıkça kullanılmakta ve olayın hatırlanması sırasındaki heyecan ve duygu yoğunluğuna dair bilgi vermektedir. Bu çalışmada, heyecanlanma düzeyinin öz-bildirime ek olarak fizyolojik ölçümlerle de belirlenmesinin öznel yorumların değerlendirilmesinde ve güvenilirliğinin incelenmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Hatırlama çerçevesinde ise, bilinen (SB) toplumsal olaylara dair heyecanlanma düzeyinin, hatırlanan (EB) olaylara dair heyecanlanma düzeyiyle karşılaştırılması hedeflenmektedir.

Geçmiş çalışmalar heyecanlanmanın olayın ana detaylarının hatırlanmasını güçlendirirken daha önemsiz yan detaylarının hatırlanmasına neden olduğuna dair bulgular gösterse de, bu tünel etkisi daha çok olumsuz olaylarda kodlamaya ilişkin yanlılıkları açıklamaktadır (Berntsen, 2002). Daha da önemlisi, tünel etkisini inceleyen çalışmalarda EB detaylarından çok SB detaylarına odaklanılmış, ana ve yan SB detayların hatırlanmasında heyecanlanmanın rolü incelenmiştir (MacKay ve Ahmetzanov, 2005; Talarico, Berntsen ve Rubin, 2009). Bu çalışmada ise olaylara ilişkin ana ve yan detaylar ayrılmamakta ve SB detayları bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda hatırlama esnasındaki heyecanlanmanın artması ile hem EB hem SB detaylarının artacağı öngörülmektedir. Ancak bu örüntünün yaş grupları arasında gösterebileceği olası farklılıkları incelemek amacıyla keşif niteliğinde incelemeler de yapılacaktır. Dolayısıyla gözlemlenen örüntünün yaş grupları arasında farklılık gösterip göstermeyeceğine dair net bir beklenti bulunmamaktadır. Bu noktadan hareketle, Hipotez 1 aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H1: Öz-bildirime ve fizyolojik ölçümlere dayalı heyecanlanma düzeyi arttıkça a) hatırlanan episodik (EB) detaylar ve b) olay içeriğine ilişkin (SB) doğru cevap sayısı artış gösterecektir.

Geçmiş araştırmalar kişilerin beklenmedik toplumsal olaylara dair öznel güvenilirliklerinin ve tutarlılıklarının düşük olduğunu ve yanlış hatırlasalar bile doğru hatırladık-

larına dair olan inançlarının yüksek olduğunu göstermektedir (Kensinger ve Corkin, 2004; Talarico ve Rubin, 2007). Bu tutarsızlıklar ve hatırlamanın doğruluğuna dair yanlışlar heyecanlanma düzeyiyle açıklanmaktadır. Ayrıca, episodik olarak hatırlanan olayların yer ve zamana dair detaylarıyla bilinçli ve aktif bir şekilde hatırlanmasının semantik olarak bilinen olaylara özgü aşinalık hissine (Tulving, 1995) kıyasla daha fazla duygusal uyarım yarattığı öne sürülmektedir. Bu çalışmada EB ve SB süreçleri arasındaki farkın yaştan bağımsız olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle, kişilerin bir olayı episodik hatırlamalarının yaşlarından bağımsız olarak semantik hatırlamaya kıyasla daha fazla heyecan yaratacağı öne sürülmektedir. Bu nedenle, Hipotez 2 aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H2: Hatırlanan (EB) olaylara ilişkin a) öz-bildirimlerle ve b) fizyolojik yöntemlerle ölçülen heyecanlanma düzeyleri bilinen (SB) olaylarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır. Bu örüntü c) yaş grupları ayrı ayrı incelendiğinde de aynı olacaktır.

Bellek süreçleri kapsamında kişilerin heyecanlanma düzeylerini öz-değerlendirmelere ve fizyolojik ölçümlere dayanarak karşılaştıran geçmiş bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu karşılaştırmaya dair beklenti tamamen araştırmacıların öngörüsüdür ve geçmiş bir bulguya dayanmamaktadır. Bu çalışmada kişilerin kendi heyecanlanma düzeylerini yaklaşık olarak doğru bir şekilde tahmin edebilecekleri öngörüldüğünden Hipotez 3 aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

H3: Katılımcıların kendi öz-bildirimlerine dayanan heyecanlanma düzeyleri fizyolojik yöntemlerle ölçülen heyecanlanma düzeyleriyle tutarlılık gösterecektir; biri öznel biri objektif olmak üzere iki farklı yöntemle ölçülmüş olan heyecanlanma seviyesi arasında anlamlı düzeyde pozitif korelasyon gözlemlenecektir.

H1 için de belirtildiği üzere Tulving (1995) episodik *hatırlamanın* sadece *bilmeye* kıyasla farklı olduğunu, episodik hatırlamaya bir çeşit zamanda yolculuk hissini eşlik ettiğini vurgulamaktadır. Hatırlama ve bilme arasındaki bu farkın *hatırlanan* ve *bilinen* olayların özelliklerine yansımaları olması da muhtemeldir. Bu sebeple hatırlanan ve bilinen toplumsal olayların fenomenolojik özelliklerinin farklılık göstermesi beklenmektedir. Detaylandırmak gerekirse, heyecanlanma düzeyi arttıkça duygu yoğunluğu ile kişi ve toplum için öneminin de artacağı, duygu yükünün ise daha negatif olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

H4: Bilinen (SB) ve hatırlanan (EB) toplumsal olaylar fenomenolojik özellikleri açısından karşılaştırıldığında a) hatırlanan olaylar bilinen olaylara kıyasla duygu yoğunluğu ile kişi ve toplum için önemi açısından daha yüksek, duygu yükü bakımından ise daha negatif olacaktır ve b) olayların fenomenolojik özelliklerin hem fizyolojik hem öz-bildirime dayalı heyecanlanma düzeyleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülecektir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Örneklem grubu genç, orta ve ileri yaş olmak üzere üç farklı yaş grubundan oluşmaktadır. Yaş grupları belirlenirken gelişim psikolojisi alan yazınında kabul gören orta yaş ve ileri yaş dönemleri ve bu iki yaş grubundan veri toplamış olan sınırlı sayıdaki otobiyografik bellek çalışmalarında kullanılan yaş aralıkları göz önünde bulundurulmuştur (Demiray ve Bluck, 2011; Dixon, De Frias ve Maitland, 2001; Multhaup ve ark., 2005). Bunun yanında yaşam dönemleri ve toplumsal olayların etki dönemlerini ayırtılabilmek amacıyla yıllar arasında belirgin aralıklar bırakılmıştır. Sonuç olarak araştırmada kullanılan yaş aralıkları genç grup için 18-25 (*Ort.* = 20.60, *SS* = 2.22), orta yaş için 40-55 (*Ort.* = 47.32, *SS* = 6.60) ve ileri yaş grubu için 60-75'tir (*Ort.* = 69.97, *SS* = 6.16). Genç yaş grubunda 32, orta yaş grubunda 33, ileri yaş grubunda ise 30 olmak üzere araştırmaya toplam 95 yetişkin (% 64 kadın) katılmıştır. Genç yaş grubu üniversite öğrencilerinden, orta ve ileri yaş grupları ise kartopu yöntemiyle ulaşılan sağlıklı ve gönüllü katılımcılardan oluşmaktadır. İleri yaş grubu katılımcılarının bilişsel işlevlerinin taranması amacıyla Standardize Mini Mental Test'inin (SMMT) Türkçe uyarlaması (Güngen, Ertan, Eker, Yaşar ve Engin, 2002) uygulanmıştır. Bu tarama testi sonucunda araştırmadan çıkarılan ileri yaş katılımcı olmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Olay Listesi ve Olaylara İlişkin Sorular. Her yaş grubundaki katılımcılara doğdukları yıldan 2013'e kadarki zaman aralığında olmuş toplam 10 adet toplumsal olay sorulmuştur (örn., Barış Manço'nun ölümü, Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü alması vb.). Araştırmada kullanılmış olan tüm olayların listesi Ek-1'de sunulmuştur. Gazete arşivlerinden taranarak her yıl için toplam beş olay seçilmiş, daha sonra seçilen olaylar lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşan toplam 28 kişilik bir araştırma grubu tarafından değerlendirilmiştir. Araştırma grubundaki her bir kişi gazete arşivlerin-

den seçilmiş olan toplumsal olayları, önem ve araştırmaya uygunluk açısından beş puan üzerinden değerlendirmiş ve her yıl için toplamda en yüksek puanı alan olay belirlenmiştir.

Bu araştırmada her yaş grubundaki katılımcılara sunulan toplam olay sayısının 10 adet ile sınırlandırılmasının nedeni her yaş grubundan beş katılımcı olacak şekilde toplam 15 kişi ile yapılan pilot çalışmada elde edilen verilerin, deri yüzeyinden elde edilen elektriksel ölçümlerin 20 dakikayı aşan sürelerde sağlıklı sonuç vermediğini ve katılımcıların tepki düzeylerinin peş peşe gelen benzer nitelikte sorulardan dolayı temel düzeye düşmekte olduğunu göstermiş olmasıdır. Bu bağlamda alanda yapılan çalışmalara da bakıldığında, tekrar etmeyen bilişsel ya da davranışsal testlerle ilişkili olarak deri yüzeyinden fizyolojik ölçümlerde deney oturumunun 25 dakikayı aşmadığı görülmektedir (örn., Esen, Celebi, Ertekin ve Colakoglu, 1997; Leiner, Fahr ve Früh, 2012; Vecchiato ve ark., 2010). Bu nedenle fizyolojik ölçümlerin güvenilirliğini korumak adına, pilot çalışma gözlemlerine dayanarak toplam olay sayısının 10 adet ile sınırlanması uygun görülmüştür. Her yaş grubu için 10 olay seçkisiz olarak belirlenmiş ve ilgili yaş grubundaki en genç kişinin doğum yılı ile araştırma yılı arasında dengeli bir dağılım olmasına dikkat edilmiştir. Başka bir deyişle, katılımcıya sunulan 10 olayın çoğunun çocukluk dönemine ya da son 3 yılına gibi belirli bir döneme yığılmamasına özen gösterilmiştir. Ayrıca yaş grupları arasındaki karşılaştırmaların anlamlı olabilmesi için örtüşen yıllardaki olaylar aynı tutulmuştur. Araştırmada kullanılmış olan tüm toplumsal olayların her yaş grubu için ayrı olacak şekilde Ek-1'de gösterilmiştir.

Son olarak, yine gazete haberlerindeki bilgiler göz önünde bulundurularak seçilen her toplumsal olay için olay içeriğine ilişkin (SB) beş soru hazırlanmıştır. Buna ek olarak, olayın haber alındığı anın hatırlanmasına dair (EB) iki, olayın fenomenolojik özelliklerine dair ise beş adet olmak üzere yedi soru hazırlanmıştır. Semantik sorulara ek olarak hazırlanmış bu yedi soru şunları içermektedir: (1) haberin kaynağı, (2) haber alındığı sırada nerede bulunduğu, (3) olayın haber alındığı sıradaki (kodlama) duygu yoğunluğu, (4) olayın hatırlanması esnasındaki (hatırlama) duygu yoğunluğu, (5) olayın toplum için önemi, (6) olayın kişi için önemi ve (7) olayın (olumlu-olumsuz) duygu yükü. Üçüncü ve dördüncü sorulardaki iki değişken bulgulara ve tablolarda sırasıyla *duygu yoğunluğu (k)* ve *duygu yoğunluğu (h)* şeklinde belirtilmiştir. Son olarak, fizyolojik ölçümlerle karşılaştırabilmek amacıyla katılımcılara olayın hatırlanması esnasındaki heyecanlanma düzeyleri sorulmuştur.

Standardize Mini Mental Test (SMMT). Orijinali Folstein, Folstein ve McHugh (1975) tarafından yayınlanmış olan Mini Mental Test'in standardize versiyonu 1997 yılında Molloy ve Standish tarafından yapılmıştır. Türkçe uyarlaması ise Güngen ve arkadaşları tarafından 2002 yılında yapılmıştır. Bu test yaşlılarda kayıt hafızası, oryantasyon, dikkat ve matematik becerisi, hatırlama ve dil olmak üzere beş farklı alanı değerlendirmektedir ve Türkiye'deki yaşlı örnekleme hafif demansı tanımada yüksek duyarlılığa sahip olduğu bulgulanmıştır (Güngen ve ark., 2002). Testten alınabilecek toplam puan 30, kişilerin kognitif bozukluğu olup olmadığına karar vermek için kritik puan ise 24'tür.

Bellek Soruları. Olayların içeriğine ilişkin sorulardan önce, araştırmacı katılımcılara bilme ve hatırlama arasındaki farkı aşağıdaki yönergeyi kullanarak açıklamıştır.

“Bazen, bir olayı biliyor olmamız onu hatırladığımız anlamına gelmez. Örneğin, ben Kemal Sunal'ın öldüğünü biliyorum ama öldüğünü nasıl öğrendiğimi hatırlamıyorum. Dediğim gibi bir olayı biliyor olmamız illa ki hatırladığımız anlamına gelmeyebilir. Bu nedenle sizden ricam, bir olayı bildiğinizi söylediğinizde bu olayı bilmenin ötesinde hatırlayıp hatırlamadığınızı düşünerek bana söylemeniz.”

Ardından her bir olay katılımcıya verilerek öncelikle olayı bilip bilmediği, biliyor ise de hatırlayıp hatırlamadığı sorulmuştur. Olayı bildiğini ama hatırlamadığını belirten katılımcılara sadece olayın içeriğine ilişkin SB soruları sorulmuş, olayı bildiğini ve hatırladığını belirten katılımcılara ise SB sorularına ek olarak EB soruları sunulmuştur. Araştırmada kullanılan olayların içeriğine (SB) ve hatırlanmasına ilişkin (EB) bellek soruları örnek bir olay bağlamında Ek-2'de verilmiştir.

Fizyolojik Ölçümler. Heyecanlanmanın fizyolojik boyutu Shimmer GSR & Optical Pulse (Burns ve ark., 2010) taşınabilir cihazları ile ölçülmüştür. İşaret ve orta parmağın ikinci boğumuna takılan elektrotlardan elde edilen sinyaller bluetooth aracılığıyla bilgisayara gönderilmiştir. Bilgiler, bilgisayarda bu sinyalleri işlemek için kullanılan bir program aracılığıyla kayıt edilmiştir. Ayrıca gelen sinyaller sürekli olduğundan, ölçümler SB ve EB soru bölümlerine ayrılmıştır. Bu ayrımı yapmak amacıyla MatLab kullanılmıştır. MatLab'ta deri iletkenliği verisi ile eşzamanlı çalışarak soruların başlama ve bitiş anlarını işaretleyebilen bir program yazılmıştır. Böylece gelen sinyallerin hangi sorular sırasında alınan ölçümler olduğu belirlenebilmiş ve ona göre değerlendirilebilmiştir.

Veri Analizi

Shimmer® cihazı tarafından verilen ham verilerin analize hazır hale getirilmesi için MatLab üzerinde yazılmış bir program olan Ledalab 3.4.6 (Leipzig ElectroDermal Activity Lab) kullanılmıştır. Analizlerde Lim ve arkadaşları (1997) tarafından önerilmiş olan Ayrık Ayrıştırma Analizi (Discrete Decomposition Analysis) yöntemi ve ardından önerilen optimizasyon yöntemleri uygulanmıştır. Bu yöntem deri iletkenliği verisini *tonik* (uyarıcı etki ile ilgili olan) ve *ayrık fazik* (safhalara ilişkin olan) parçalarına ayırmaktadır. Bu şekilde katılımcıların SB ve EB soruları sırasındaki genel heyecanlanma düzeylerine dair veriler elde edilmiş ve SPSS® istatistik analiz paketi kullanılarak analiz yapılabilecek hale getirilmiştir. Bu veriler daha sonra sorulan sorulardan alınan verilerle birleştirilmiştir.

Veri analizinde kişilerin sözlü olarak verdikleri yanıtlarla birlikte deri iletkenliği tepkilerinin dönüştürüldüğü Ayrık Ayrıştırma Analizi ile elde edilen beş tür ölçüm verisi incelenmiştir. Heyecanlanma sırasında deri iletkenliğinde olan değişikliği farklı biçimleriyle ele alan bu beş gösterge verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan tepkilerin sayısı (EÜTepSay), ilk eşik üzeri tepkinin ortaya çıkma süresi (EÜTepSür), verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yüksekliği (EÜ-TepTopYük), verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yaygınlık alanı (EÜTopYayAl) ve ortalama tonik (uyarıcı etkiye yönelik olan) aktivitedir (OrtTonAk). Burada belirtilen eşik değeri, olaylar sorulmaya başlamadan önce alınan iki dakikalık dinlenme süresindeki deri iletkenliğine karşılık gelmektedir ve katılımcıya özgü bir değerdir.

Semantik bellek soruları cevapların doğruluğuna göre 0-1-2 şeklinde kodlanmış ve beş soru üzerinden toplam puan baz alınarak ilgili analizler yapılmıştır. Örneğin, cevaplar katılımcı soruyu boş bırakmışsa, yanlış cevaplamışsa veya “bilmiyorum/hatırlamıyorum” şeklinde cevap vermişse 0, çok genel veya tahmin niteliğinde kısa bir cevap vermişse 1, doğru cevap vermişse 2 olarak kodlanmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki, episodik bilgiler katılımcıya özgü olduğu ve araştırmacı tarafından doğruluğunun bilinmesi mümkün olmadığı için verilen cevaplar içeriğe bakılarak detay miktarına göre puanlanmıştır. Detaylı incelendiğinde ise EB sorularına verilen cevaplarda varyansın çok düşük olduğu ve SB soruları gibi 0-1-2 şeklinde kodlanmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, EB soruları 0-1 olarak kodlanmış ve analizler yine toplam puan üzerinden yapılmıştır. Eğer soru boş bırakılmışsa ya da “bilmiyorum” veya “hatırlamıyorum”

şeklinde cevaplanmışsa 0, belirli bir cevap sunulmuşsa (örn., “evdeydim”, “televizyondan duydum”) 1 olarak puanlanmıştır. Heyecanlanma düzeyi, duygu yoğunluğu (kodlama ve hatırlama), olayın önemi (toplum ve kişi için) değişkenleri 5’li Likert tipi ölçümle puanlanmıştır. Son olarak, duygu yükü değişkeni yine Likert tipi ölçek ile -2 ile +2 arasında değişen puanlarla (-2 = Çok olumsuz, -1 = Olumsuz, 0 = Ne olumlu ne olumsuz, +1 = Olumlu ve +2 = Çok olumlu) ölçülmüştür.

İşlem

Araştırmada kullanılacak ölçümlerin yapılabilmesi için Koç Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’ndan onay alınmıştır. Öncelikle tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formunu okumaları ve onayladıkları takdirde araştırmaya başlamaları talep edilmiştir. Bu sırada soruları varsa araştırmacıya yöneltebilecekleri ve diledikleri zaman çalışmadan çekilebilecekleri konusunda bilgilendirilmişlerdir. Daha sonra katılımcıların parmaklarına heyecan ölçme amacıyla kullanılan sensör takılmış ve sensörün bilgisayar ile olan iletişimi sağlandıktan sonra katılımcılardan doğum tarihi, cinsiyet ve eğitim düzeyi bilgileri alınmıştır. Olayların sunum sırası seçkisiz şekilde ayarlanmıştır. Araştırma sırasında kişilerin ses kaydı alınmış ve bu kayıtlar sorularla deri yüzeyinden elde edilen elektriksel ölçüm cihazı arasındaki senkronizasyonun bir sağlaması olarak kullanılmıştır. Bu sağlama, ses kaydı ile veri grafiğini karşılaştırarak ve katılımcının hatırlayıp raporlama yaptığı esnadaki ölçümleri inceleyerek yapılmıştır.

BULGULAR

Heyecanlanma Düzeyi ve EB Performansı (H1a) ile SB Performansı (H1b) Arasındaki İlişki

Toplam EB detay puanlarının öz-bildirim ve fizyolojik ölçümlere dayanan heyecanlanma göstergeleriyle korelasyonları hem tüm örneklem grubu için hem de her yaş grubu için birlikte analiz edilmiştir. Öz-bildirime dayalı heyecan puanları tüm analizlerde toplam EB detayı ile anlamlı düzeyde pozitif korelasyon göstermiştir. İlgili istatistiksel değerler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere her yaş grubunda katılımcıların kendi belirttikleri heyecan düzeyleri arttıkça hatırlamış oldukları EB detay miktarı da beklenildiği gibi artış göstermiştir. Fizyolojik ölçümlere dayanan heyecanlanma beş farklı gösterge ile ölçüldüğünden bulgular daha farklı örüntüler göstermiştir. Genç yetişkinlerin EB detay hatırlamaları ve fizyolojik heyecanlanma düzeyleri incelendiğinde sadece EÜTepSay

Tablo 1. Farklı Yaş Gruplarında EB Detay Puanları ile SB Doğru Puanlarının Öz-bildirim ve Fizyolojik Ölçüme Dayalı Heyecanlanma ile İlişkisi

Değişken	Episodik	Semantik	Öz-değ.	EÜTepSay	EÜTepSür	EÜTopTepYük	EÜTopYayAl
Semantik doğru							
Tüm örneklem	.66**						
Genç	.57**						
Orta	.74**						
İleri	.66**						
Öz-bildirim							
Tüm örneklem	.88**	.66**					
Genç	.87**	.59**					
Orta	.92**	.74**					
İleri	.88**	.64**					
EÜTepSay							
Tüm örneklem	.02	-.07*	-.03				
Genç	.20**	.13*	.22**				
Orta	-.21**	-.21**	-.14*				
İleri	-.01	-.17**	-.09				
EÜTepSür							
Tüm örneklem	-.05	.04	-.03	-.70**			
Genç	-.11	-.09	-.12*	-.81**			
Orta	-.04	.03	-.05	-.68**			
İleri	.07	.21**	.10	-.66**			
EÜTopTepYük							
Tüm örneklem	.13**	.04	.08*	.54**	-.26**		
Genç	.10	-.02	.13*	.55**	-.33**		
Orta	.07	.09	.13*	.58**	-.26**		
İleri	.23**	.02	.15*	.58**	-.25**		
EÜTopYayAl							
Tüm örneklem	.03	-.04	.03	.40**	-.16**	.80**	
Genç	.02	-.10	.05	.41**	-.22**	.88**	
Orta	-.24**	-.16**	-.19**	.59**	-.29**	.50**	
İleri	.20**	-.05	.24**	.20*	.07	.36**	
OrtTonAk							
Tüm örneklem	-.03	-.00	-.05	-.28**	.22**	-.74**	-.82**
Genç	.05	.11	-.01	-.25**	.30**	-.76**	-.87**
Orta	.11	.06	.06	-.53**	.34**	-.59**	-.79**
İleri	-.30**	-.23**	-.36**	.06	-.05	-.29**	-.49**

Not: * $p < .05$; ** $p < .01$.

EÜTepSay: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan tepkilerin sayısı, EÜTepSür: İlk eşik üzeri tepkinin ortaya çıkma süresi, EÜTopTepYük: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yüksekliği, EÜTopYayAl: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yaygınlık alanı, OrtTonAk: Ortalama tonik (uyarıcı etkiye yönelik olan) aktivite, SB: Semantik bellek, EB: Episodik bellek

değişkeni ile pozitif korelasyon gözlemlenmiştir. Orta yaşlı yetişkinlerde ise EB detayı EÜTepSay ve EÜTopYayAl ile negatif korelasyon göstermiştir. Dolayısıyla, EB detayları daha fazla hatırlayan orta yaşlı yetişkinlerin eşik üstü tepki sayısının ve toplam yaygınlık alanının daha az olduğu görülmüştür. Son olarak, ileri yaş grubunda EB detay miktarı EÜTopTepYük ve EÜTopYayAl ile pozitif, OrtTonAk değişkeni ile ise negatif korelasyon göstermiştir (Bkz. Tablo 1). Dolayısıyla, eşik üstü tepki sayısı ve toplam yaygınlık alanı yüksek, ortalama tonik aktivitesi düşük olan ileri yaş yetişkinlerde daha fazla EB detayı hatırladığı gözlenmiştir. Özetle, fizyolojik heyecanlanmanın beş göstergesi aynı değişkenle farklı ilişkiler göstermiştir. Öz-bildirime dayanan heyecanlanma ise tutarlı bir şekilde her yaş grubunda hatırlanan toplam EB detayı ile pozitif korelasyon göstermiştir. Sonuç olarak, öz-değerlendirmeye dayalı analizler H1a'yı tamamen desteklerken beş farklı göstergeye dayanan fizyolojik ölçümlerin baz alındığı analizler bu hipotezi kısmen desteklemiştir.

Aynı analizler toplam SB doğru puanı için de tekrarlanmıştır. Episodik detaylara benzer şekilde, hatırlanan toplam SB doğru sayısı öz-bildirime dayanan heyecanlanma düzeyiyle tüm yaş gruplarında ve bütün örnekleme pozitif korelasyon göstermiştir (Bkz. Tablo 1). Fizyolojik heyecanlanma düzeyine bakınca, EÜTepSay değişkeni toplam SB doğru puanı ile gençlerde pozitif, orta ve ileri yaş gruplarında ise negatif korelasyon göstermiştir. Tüm örneklem ele alındığında ise SB doğru sayısı sadece EÜTepSay değişkeni ile anlamlı düzeyde negatif korelasyon göstermiş, diğer fizyolojik heyecanlanma değişkenleriyle anlamlı düzeyde bir korelasyon görülmemiştir. Burada dikkat çekici olan sonuç, gençlerin fizyolojik heyecanlanma düzeyi yüksek olduğunda daha iyi SB performansı gösterirken, orta ve ileri yaşta yetişkinlerin bunun aksine artan heyecanlanma düzeyi ile SB performanslarının düşüyor olmasıdır. Genç grupta diğer fizyolojik heyecanlanma göstergelerine dair anlamlı bir bulgu saptanmamıştır. Orta yaş grubunda ise EÜTopYayAl değişkeni doğru SB puanı ile negatif korelasyon göstermiştir. Başka bir deyişle, orta yaşlı yetişkinler eşik üstü tepkilerinin toplam yaygınlık alanı arttıkça olayların içeriğine dair hatırladıkları doğru semantik bilgi miktarı düşüş göstermiştir. İleri yaş grubu incelendiğinde, EÜTepSür değişkeni toplam doğru SB puanı ile pozitif korelasyon göstermiştir. Dolayısıyla, ileri yaşta yetişkinlerde ilk eşik üstü tepkinin ortaya çıkma süresi uzadıkça daha çok doğru semantik bilgiyi hatırladıkları görülmüştür. Ayrıca bu yaş grubunda ortalama tonik aktivite arttıkça hatırlanan doğru semantik bilgi miktarının azaldığı tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 1). Özetle, EB detay analizlerinde olduğu gibi öz-bildi-

rime dayalı analizler H1b'yi tamamen desteklerken, fizyolojik ölçülere dayalı analizler kısmen desteklemiş, kısmen beklenenin aksi yönde ilişki göstererek çelişmiştir.

Son olarak, EB detay miktarı ile doğru SB puanı arasındaki ilişki incelenmiştir. Hem tüm örnekleme hem yaş grupları birbirinden bağımsız incelendiğinde bu iki değişken birbiriyle anlamlı düzeyde pozitif korelasyon göstermiştir (Bkz. Tablo 1). Daha fazla episodik detay hatırlayan katılımcılar aynı zamanda daha fazla doğru semantik bilgi hatırlamışlardır.

SB ve EB Süreçlerinin Heyecanlanma Açısından Karşılaştırılması (H2)

Araştırmanın ikinci hipotezini test etmek amacıyla bilinen (SB) olaylara ait heyecanlanma düzeyi ile hatırlanan (EB) olaylara ait heyecanlanma düzeyi hem öz-değerlendirme (H2a) hem fizyolojik ölçümler (H2b) baz alınarak t-test analizleri ile karşılaştırılmıştır. Bulgular katılımcıların öz-bildirime dayalı heyecan düzeylerinde anlamlı farklılıklar gösterirken ($t(522) = -21.32, p < .001$) fizyolojik heyecanlanma göstergesi olarak kullanılan beş değişkenden (EÜTepSay, EÜTepSür, EÜTopTepYük, EÜTopYayAl ve OrtTonAk) sadece ortalama tonik aktivite düzeyinde anlamlı bir fark ortaya koymuştur ($t(516) = -2.35, p < .05$). Bu analizlere ait istatistiksel değerler hem tüm örneklem grubu (H2a, H2b) için hem de her yaş grubu (H2c) için ayrı olacak şekilde Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'de de görüldüğü üzere bulgular öz-bildirime dayalı heyecanlanma düzeyinin EB olayları için SB olaylarına kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstererek H2a'yı desteklemiştir. Katılımcılar hatırladıkları olaylar için bildikleri olaylara kıyasla hatırlama esnasında daha fazla heyecanlandıklarını ifade etmişlerdir. H2b ise fizyolojik ölçümün beş farklı göstergesi olduğundan ve bu göstergelerden bir tanesi anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğinden kısmi olarak desteklenmiştir. Ortalama tonik aktivite düzeyi SB için EB olaylarına kıyasla daha düşüktür. Bu bulgular yaş grupları ayrı ayrı incelendiğinde (H2c) ise sonuçlar orta ve ileri yaş katılımcılar için değişmezken genç yetişkinlerde iki fizyolojik ölçüm değeri EÜTepSay ve EÜTepSür anlamlı farklılıklar göstermiştir (Bkz. Tablo 2). Ortalama değerler incelendiğinde ise genç katılımcıların eşik üstü tepki sayısının hatırlanan (EB) olaylar için bilinen (SB) olaylara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 2). Ayrıca, ilk eşik üstü tepkinin ortaya çıkma süresinin SB olaylarına kıyasla EB için daha kısa olduğu bulunmuştur. Başka bir deyişle, genç yetişkinler SB olaylarına kıyasla, EB olaylarına hem daha fazla hem daha hızlı fizyolojik tepki göstermişlerdir. Genç yetişkinlerde gözlemlenen bu ekstra örüntü H2b'ye destek sağlamaktadır.

Tablo 2. Bilinen (SB) ve Hatırlanan (EB) Toplumsal Olayların Her Yaş Grubunda ve Tüm Örnekleme Karşılaştırılmasına Ait İstatistik Değerleri

Değişken	Bilinen (SB)			Hatırlanan (EB)			df	t	p
	N	X	SS	N	X	SS			
Öz-bildirim									
Tüm örneklem	107	.07	.54	417	3.07	1.42	522	-21.32	.000
Genç	70	.00	.00	162	2.52	1.22	230	-17.34	.000
Orta yaşlı	16	.50	1.37	99	3.85	1.29	113	-9.57	.000
Yaşlı	21	.00	.00	156	3.13	1.47	175	-9.76	.000
EÜTepSay									
Tüm örneklem	109	2.62	2.21	409	2.96	2.09	516	-1.49	.138
Genç	66	2.61	2.25	154	4.03	1.59	218	-5.33	.000
Orta yaşlı	22	2.09	2.37	99	2.00	2.22	119	.17	.864
Yaşlı	21	3.24	1.81	156	2.53	2.01	175	1.54	.125
EÜTepSür									
Tüm örneklem	74	1.60	.62	306	1.51	.54	378	1.3	.194
Genç	45	1.69	.67	140	1.41	.39	183	3.44	.001
Orta yaşlı	10	1.31	.19	51	1.59	.68	59	-1.29	.204
Yaşlı	19	1.56	.60	115	1.60	.60	132	-.27	.787
EÜTopTekYük									
Tüm örneklem	109	4.71	6.92	409	3.73	5.48	516	1.57	.118
Genç	66	6.34	8.21	154	6.81	7.22	218	-.42	.673
Orta yaşlı	22	1.48	2.34	99	1.68	2.75	119	-.31	.756
Yaşlı	21	2.99	3.26	156	2.00	2.75	175	1.51	.132
EÜTopYayAl									
Tüm örneklem	109	12.05	20.86	409	8.96	13.83	516	1.84	.066
Genç	66	17.01	25.40	154	14.45	16.65	218	.89	.376
Orta yaşlı	22	3.13	4.95	99	3.86	5.81	119	-.54	.588
Yaşlı	21	5.80	4.16	156	6.78	12.53	175	-.34	.723
OrtTonAk									
Tüm örneklem	109	-2.97	6.17	409	-1.92	3.40	516	-2.35	.019
Genç	66	-4.42	7.54	154	-2.93	4.70	218	-1.77	.078
Orta yaşlı	22	-.48	1.43	99	-.52	1.61	119	.107	.915
Yaşlı	21	-1.01	1.05	156	-1.81	2.18	175	1.649	.101

EÜTepSay: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan tepkilerin sayısı, EÜTepSür: İlk eşik üzeri tepkinin ortaya çıkma süresi, EÜTepTopYük: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yüksekliği, EÜTopYayAl: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yaygınlık alanı. OrtTonAk: Ortalama tonik (uyarıcı etkiye yönelik olan) aktivite, SB: Semantik bellek, EB: Episodik bellek

Öz-bildirime ve Fizyolojik Ölçümlere Dayalı Heyecanlanma Düzeyi Arasındaki İlişki (H3)

Katılımcıların öz-bildirimlerine dayanan heyecanlanma düzeyleri ile GSR ölçümüne dayanan fizyolojik ölçümler arasındaki korelasyon incelenmiştir. Tüm örneklem grubunda incelendiğinde, öz-bildirimler beş fizyolojik göstergeden sadece verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yüksekliği (EÜTopTep-

Yük) ile pozitif korelasyon göstermiştir ($r(1003) = .08, p < .05$). Daha çok heyecanlandığını belirten katılımcıların eşik üstü deri iletkenliği tepkilerinin de daha yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla tüm örneklem grubu incelendiğinde sonuçlar H3'ü kısmen desteklemiştir.

Aynı analizler her yaş grubu için bağımsız olarak tekrarlandığında farklı bir örüntü bulunmuştur. Genç yaş grubunda öz-bildirimler beş fizyolojik göstergeden üç tanesi ile anlamlı düzeyde korelasyon göstermiştir (EÜTepSay, $r(330) = .22, p < .01$; EÜTepSür, $r(275) = -.81, p < .01$ ve EÜTopTepYük, $r(329) = .13, p < .05$). Daha çok heyecanlandığını belirten genç yetişkinlerin eşik üstü tepki sayısının ve toplam tepki yüksekliğinin daha fazla, ilk eşik üstü tepkilerinin ortaya çıkma süresinin ise daha kısa olduğu görülmüştür. Orta yaşlı katılımcıların öz-bildirimleri, eşik üstü tepki sayısı ($r(318) = -.14, p < .05$), eşik üstü tepkilerinin toplam yüksekliği ($r(317) = .13, p < .05$) ve bu tepkilerinin toplam yaygınlık alanı ($r(318) = -.19, p < .05$) ile anlamlı düzeyde korelasyon göstermiştir. Daha çok heyecanlandığını belirten orta yaşlı katılımcıların eşik üstü tepkilerinin toplam yüksekliği daha fazla iken eşik üstü tepki sayılarının ve bu tepkilerin toplam yaygınlık alanının daha az olduğu gözlenmiştir. Son olarak, ileri yaştaki yetişkinlerde öz-bildirimleri eşik üstü tepkilerin toplam yüksekliği ($r(356) = .15, p < .01$), toplam yaygınlık alanı ($r(356) = .24, p < .01$ ve ortalama tonik aktivite ($r(356) = -.36, p < .01$) ile anlamlı düzeyde korelasyon göstermiştir. Daha çok heyecanlandığını belirten ileri yaştaki katılımcıların eşik üstü tepkilerinin toplam yüksekliğinin ve toplam yaygınlık alanının fazla, ortalama tonik aktivitelerinin ise daha düşük olduğu görülmüştür. Özetle, tüm analizlerde öz-bildirimlerle tutarlı bir şekilde anlamlı korelasyon gösteren ortak gösterge eşik üstü deri iletkenliği tepkilerinin toplam yüksekliğidir. Bu değişken hem tüm örnekleme hem tüm yaş gruplarında öz-bildirim ile anlamlı düzeyde pozitif korelasyon göstermiştir. Diğer fizyolojik göstergeler yaş grupları arasında farklı örüntüler göstermiştir. Sonuç olarak, analizler yaş grupları bazında tekrarlandığında da H3'e kısmi destek sağlamıştır.

Olayların Fenomonolojik Özelliklerinin İncelenmesi (H4)

Hatırlanan (EB) ve bilinen (SB) toplumsal olaylar tüm fenomenolojik özellikler açısından karşılaştırılmıştır. Bulgular hatırlanan toplumsal olayların bilinen olaylara kıyasla hem kodlama ve hatırlama anındaki duygusal yoğunluk açısından hem de olayların toplum ve kişi için önemi açısından daha yüksek, duygu yükü açısından ise daha düşük olduğunu göstermiş ve H4a'yı desteklemiştir. Episodik ve semantik belleğin fenomenolojik özellikler açısından karşılaştırılmasına ilişkin istatistiksel değerler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Hatırlanan (EB) ile Bilinen (SB) Toplumsal Olayların Fenomonolojik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Değişken	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Duygu yoğunluğu (k)			-20.94	522	.000
Bilinen (SB)	.06	.41			
Hatırlanan (EB)	2.90	1.39			
Duygu yoğunluğu (h)			-18.16	522	.000
Bilinen (SB)	.02	.14			
Hatırlanan (EB)	2.30	1.30			
Toplum için önemi			-25.46	522	.000
Bilinen (SB)	.07	.54			
Hatırlanan (EB)	3.51	1.37			
Kişi için önemi			-19.59	522	.000
Bilinen (SB)	.07	.54			
Hatırlanan (EB)	2.81	1.42			
Duygu yükü			2.75	522	.006
Bilinen (SB)	-.02	.14			
Hatırlanan (EB)	-.35	1.24			

SB: Semantik bellek, EB: Episodik bellek

Fenomonolojik özelliklerin heyecanlanma düzeyi ile ilişkisi incelenmiştir. Öz-bildirime dayalı heyecan düzeyi kodlama ($r(1025) = .97, p < .01$) ve hatırlama anındaki ($r(1025) = .89, p < .01$) duygusal yoğunluk, olayın toplum ($r(1025) = .89, p < .01$) ve kişi ($r(1025) = .92, p < .01$) için önemi ile pozitif korelasyon gösterirken, olayın duygu yükü ($r(1025) = -.20, p < .01$) ile negatif korelasyon göstermiştir. Özetle, H4b’de beklendiği üzere katılımcılar daha çok heyecanlandıklarını belirttikleri olayların aynı zamanda daha önemli, duygusal açıdan daha yoğun ve olumsuz olaylar olduğunu belirtmişlerdir. Aynı analizler fizyolojik ölçümlere dayanan heyecanlanma düzeyi için de yapılmıştır. Eşik üstü tepki sayısı, tepki süresi ve toplam yaygınlık alanı hiçbir fenomenolojik özellik ile anlamlı düzeyde korelasyon göstermezken, ortalama tonik aktivite sadece olayın toplum için olan önemi ile negatif korelasyon göstermiştir ($r(1005) = -.07, p < .05$). Eşik üstü toplam tepki yüksekliği ise duygu yükü hariç diğer tüm olay özellikleri ile pozitif korelasyon göstermiştir. Eşik üstü toplam tepki yüksekliği arttıkça olayın yarattığı duygu yoğunluğunun (kodlama, $r(1004) = .07, p < .05$; hatırlama, $r(1004) = .07, p < .05$) ve öneminin (toplum, $r(1004) = .11, p < .05$; kişi, $r(1004) = .08, p < .05$) de arttığı gözlemlenmiştir. Önceki bulgularda olduğu gibi fizyolojik heyecanlanma ölçümlerinin beş göstergesi olay özelliklerinin analizlerinde de farklı örüntüler göstermiş ve H4b’yi kısmen desteklemiştir.

Heyecanlanma Düzeyi ve Yaş Arasındaki İlişki

Araştırmada katılımcının yaşı ile heyecanlanma düzeyi arasındaki ilişki de incelenmiştir. Bu ek analizin sebebi giriş bölümünde de belirtildiği üzere bellek süreçlerinin yaşa bağlı olarak değişkenlik göstermesi ve bu durumun olası farklılıklara sebebiyet vermesinin muhtemel olmasıdır. Bulgular yaşla beraber öz-bildirime dayalı heyecanlanmanın arttığını göstermiştir ($r(1025) = .07, p < .05$). Fizyolojik heyecanlanma için ise artan yaşla beraber eşik üstü tepki sayısı ($r(1017) = -.18, p < .01$), bu tepkilerin toplam yüksekliği $r(1016) = -.39, p < .01$ ve yaygınlık alanı $r(1017) = -.30, p < .01$ anlamlı düzeyde düşüş göstermiştir. Bu korelasyon analizlerine ek olarak üç yaş grubunun öz-bildirim ve fizyolojik ölçümlere dayalı heyecanlanma düzeyleri tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) ile karşılaştırılmıştır. Öz-bildirime dayanan heyecanlanma düzeyi üç grup arasında anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($F(2,1023) = 1.24, MSE = 3.86, p < .05$). Fizyolojik ölçümlere dayalı heyecanlanma ise beş gösterge için de anlamlı farklılıklar göstermiştir. Bu analizlere dair tüm istatistiksel değerler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Genç, Orta ve İleri Yaştaki Yetişkinlerin Öz-bildirime ve Fizyolojik Ölçümlere Dayalı Heyecanlanma Düzeylerinin Karşılaştırılması

Değişken	N	X	SS	F	p
Öz-bildirim				1.24	.289
Genç	350	1.17	1.51		
Orta	319	1.22	1.93		
İleri	357	1.37	1.83		
EÜTepSay				39.64	.000
Genç	330	3.58	1.94		
Orta	331	2.37	1.85		
İleri	357	2.57	1.87		
EÜTepSür				4.03	.018
Genç	275	1.47	.49		
Orta	236	1.60	.60		
İleri	266	1.56	.57		
EÜTopTepYük				148.54	.000
Genç	330	6.37	7.22		
Orta	330	.99	2.06		
İleri	357	1.36	2.35		
EÜTopYayAl				59.66	.000
Genç	330	14.78	20.08		
Orta	331	5.54	7.85		
İleri	357	4.53	9.10		
OrtTonAk				54.83	.000
Genç	330	-3.34	5.91		
Orta	331	-.55	1.94		
İleri	357	-.93	1.95		

EÜTepSay: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan tepkilerin sayısı, EÜTepSür: İlk eşik üzeri tepkinin ortaya çıkma süresi, EÜTepTopYük: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yüksekliği, EÜTopYayAl: Verilen zaman aralığında eşik üzerinde olan deri iletkenliği tepkilerinin toplam yaygınlık alanı, OrtTonAk: Ortalama tonik (uyarıcı etkiye yönelik olan) aktivite

Tablo 4’te de görüldüğü üzere fizyolojik heyecanlanma göstergelerinin beşinde de tutarlı olarak gençler diğer iki yaş grubundan anlamlı farklılıklar göstermişlerdir. Gençlerin eşik üstü tepki sayısı, bu tepkilerin toplam yüksekliği ve yaygınlık alanı ile ortalama tonik aktivite düzeyleri her iki yaş grubundan da yüksektir. Eşik üstü tepki süreleri ise orta ve ileri yaştaki katılımcılarınkinden anlamlı düzeyde kısadır. Özetle, gençler diğer iki yaş grubuna oranla daha fazla ve daha hızlı heyecanlanma göstermişlerdir. Orta ve ileri yaştaki yetişkinlerin fizyolojik ölçümlere dayalı heyecanlanma düzeyleri arasında ise anlamlı bir fark saptanmamıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada toplumsal olaylara dair episodik (EB) ve semantik bellek (SB) süreçlerinin heyecanlanma düzeyi ile ilişkileri üç farklı yaş grubunda iki farklı ölçüm tipi kullanılarak incelenmiştir. Başka bir ifadeyle, heyecanlanma düzeyi hem katılımcıların öz-bildirimlerine dayanarak hem de GSR cihazı kullanılarak fizyolojik ölçümlerle belirlenmiştir. Bulgular örneklem genelinde ve yaş grupları özelinde incelenmiştir. Bu kapsamda değerlendirmeler aşağıda detaylarıyla tartışılmıştır.

Heyecanlanma düzeyi ile EB ve SB performansları arasındaki ilişkiye dair bulgular katılımcıların öz-bildirimlerine dayalı heyecanlanma düzeyinin bellek performanslarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Katılımcıların belirttikleri heyecanlanma düzeyi arttıkça hatırlanan episodik detay ve toplam semantik doğru puanları da artış göstermiştir. Bu bulgular tüm yaş grupları için aynıdır. Dolayısıyla, beklenildiği gibi öz-bildirime dayalı heyecan arttıkça EB ve SB performansı da yükselmiştir. Önceki çalışmalarda kişilerin toplumsal olaylara dair öznel güvenilirliklerinin ve tutarlılıklarının düşük olduğu ve olayları yanlış hatırlasalar bile doğru hatırladıklarına dair inançlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Kensinger ve Corkin, 2004; Talarico ve Rubin, 2007).

Heyecanlanma düzeyinin EB performansı ile ilişkisi fizyolojik heyecanlanma ölçümleri baz alınarak da incelenmiştir. GSR ölçümlerinde fizyolojik heyecanlanmanın beş farklı göstergesi olduğundan bulgular yaş grupları arasında ve her yaş grubunun kendi içinde farklı örüntüler göstermiştir. Örneğin, EB performansı ile pozitif korelasyon gösteren fizyolojik göstergeler tüm yaş gruplarında aynı değildir. Nitekim gençlerde ve orta yaşlılarda eşik üstü tepki sayısı arttıkça hatırlanan episodik detay da artmıştır. İleri yaş grubunda ise eşik üstü tepkilerin toplam yüksekliği, yaygınlık alanı ve tonik aktivite yükseldikçe EB performansı artış göstermiştir. Daha önce de belirtildiği üzere

yaşlanmayla beraber birçok fizyolojik ve bilişsel değişim görülmektedir (Cabeza, 2001; Light, 1991; Raz, 2000; Spilich, 1983) Bu değişimlerin ise fizyolojik ölçümlere dayanan heyecanlanma düzeyindeki farklılıklarla ilişkili olması mümkündür. Bu nedenle fizyolojik ölçümlere dayanan her türlü çalışmada yaş grupları arasındaki olası farklılıkları ve yaşlanmaya eşlik eden fizyolojik değişimleri dikkate almak sonuçların geçerliliği ve güvenilirliği açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada fizyolojik heyecanlanma düzeyinin SB performansı ile olan ilişkisi de incelenmiştir. Yaş grupları arasındaki önemli farklılıklardan birisi eşik üstü tepki süresinin sadece ileri yaş grubunda SB performansı ile ilişkili olmasıdır. Tepki süresi uzadıkça hatırlanan semantik doğru miktarı artış göstermiştir. Başka bir deyişle, daha uzun sürede tepki veren ileri yaşlı kişiler daha iyi SB performansı göstermişlerdir. Dikkat çeken bir başka bulgu ise eşik üstü tepki sayısının toplam semantik doğru puanı ile gençlerde pozitif, diğer iki yaş grubunda ise negatif korelasyon göstermiş olmasıdır. Bu durumda heyecanlanma düzeyindeki artış gençlerde SB performansında artışla ilişkili iken orta ve ileri yaşlarda daha düşük SB performansı ile ilişkilidir. Bunun sebebi orta ve ileri yaşlarda heyecanlanmaya eşlik eden fizyolojik değişimlerin SB performansını olumsuz etkilemesi olabileceği gibi katılımcıların doğru cevapları bilemeyince veya hatırlayamayınca kaygı duyup daha çok heyecanlanmaları da olabilir. Dolayısıyla, ileri yaş gruplarında fizyolojik heyecanlanma düzeyi ile bellek performansı arasındaki ilişkiyi inceleyecek olan gelecek araştırmaların bu iki ihtimali birbirinden ayırabilecek araştırma dizaynları geliştirmeleri çok önemlidir.

Bulgular H2a'yı doğrularak EB süreçlerine dair öznel heyecanlanma düzeyinin SB süreçlerine kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu sonuç her yaş grubu için ayrı incelendiğinde de değişmemiştir (H2c). Bu tarz flaş bellek örneği oluşturan toplumsal olaylar, doğaları gereği daha fazla duygusal uyarım, dolayısıyla heyecanlanma içermektedir (Brown ve Kulik, 1977). Buna ek olarak, Tulving'in (1995) yaptığı EB ve SB ayırımına bakılırsa, episodik olayların bilinçli ve aktif olarak hatırlanıyor olma özelliği de aşinalık içeren semantik hatırlamaya kıyasla daha fazla duygusal uyarıma neden oluyor olabilir. Ayrıca, buradaki farklılıkların öznel değerlendirmeye dayalı olduğu düşünülürse, olayı sadece bilmek yerine hatırlıyor olmaları bile katılımcıların heyecanlanmaya dair öz-bildirimlerinin daha yüksek olmasına neden olmuş olabilir. Flaş bellek üzerine olan geçmiş araştırmalar, kişilerin toplumsal olayları hatırlarken olayı ilk öğrendikleri andaki heyecanlarını da hatırladıklarını ve bunu bellek performanslarına dair bir kısa yol (heuristic) olarak kullandıklarını göstermiştir (Kensinger ve Corkin, 2004; Talarico ve Rubin,

2007). Dolayısıyla, bu araştırmada katılımcıların her toplumsal olay için yaptıkları bilme/hatırlama değerlendirmesi heyecanlanma düzeylerine dair öznel değerlendirmelerini etkilemiş olabilir (Dougal ve Rotello, 2007; Sharot, Delgado ve Phelps, 2004). Kişiler hatırladıkları olaylar için daha fazla heyecanlandıklarını ya da bildikleri olaylar için daha az heyecanlandıklarını varsaymış ve gerçek heyecan düzeylerinden ziyade bilme/hatırlama durumlarına göre çıkarım veya yorum yapmış olabilirler. Sonuç olarak, kişilerin öznel heyecanlanma değerlendirmeleri yaşlarından bağımsız olarak tutarlı bir şekilde SB süreçlerine kıyasla EB için daha yüksek değerler göstermiştir.

Fizyolojik heyecanlanma düzeyi açısından ise iki bellek sistemi arasında tüm örnekleme bakıldığında genel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ancak, yaş grupları bağımsız olarak incelendiğinde sadece genç yetişkinlerde SB süreçlerine kıyasla, EB süreçlerine dair fizyolojik tepki sayısının daha fazla, tepsi süresinin ise daha kısa olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle, gençler bildikleri toplumsal olaylara kıyasla hatırladıkları olaylar için daha fazla ve daha hızlı bir heyecanlanma göstermişlerdir. Bu tarz bir örüntünün orta ve ileri yaş gruplarında gözlemlenmemiş olması yaşlanmayla beraber ortaya çıkan fizyolojik ve bilişsel değişimlerle ilişkili olabilir. Örneğin, Grady (2001) yaşlanmaya genellikle davranışsal, bilişsel ve fizyolojik düzeyde birçok değişikliğin eşlik ettiğini öne sürmüştür. Bellek süreçleri de yaşlılıkla beraber düşüşle ilişkilendirilen bilişsel alanlardan biridir (Cabeza, 2001; Light, 1991; Raz, 2000; Spilich, 1983).

Önceki araştırmalar bellek performansında yaşa bağlı düşüşler gözlemlemiştir (Cabeza, 2001; Light, 1991; Raz, 2000; Spilich, 1983). Bu çalışmalardan bazıları farklı bellek sistemlerinin yaşlanma süreçlerinden aynı derecede etkilenmediğini ortaya koymuştur. Örneğin, yaşlanmayla beraber EB performansı düşerken SB performansı etkilenmemektedir (McIntyre ve Craik, 1987; Spencer ve Raz, 1995; Zacks ve ark., 2000). Bu geçmiş bulgulardan dolayı yaş grupları arasındaki olası heyecanlanma düzeyi farklılıkları da incelenmiştir. Fizyolojik ölçümlere dayalı bulgular ilerleyen yaşla beraber heyecanlanma düzeyinde düşüş gösterirken, öz-bildirimlere dayalı heyecanlanmanın yaşla beraber arttığı görülmüştür. Birbirinin aksi yönde olan bu iki bulgu, araştırmalarda öznel değerlendirmelere ek olarak objektif ölçümler yapılmasının önemini göstermektedir. Bu bulgular gruplar arası karşılaştırmalarla daha detaylıca incelenmiş ve üç yaş grubu öz-bildirime dayalı heyecanlanma düzeylerinde birbirlerinden farklı değil iken, fizyolojik heyecanlanmayı ölçen beş gösterge için de anlamlı düzeyde farklı heyecanlanma seviyeleri göstermişlerdir. Gençler diğer iki yaş grubuna göre fizyolojik ölçümler baz alındığında hem

daha fazla hem daha hızlı heyecanlanmışlardır. Özetle, benzer şekilde fizyolojik ölçümlere dayalı analizler beklentileri desteklerken öz-bildirimlere dayalı karşılaştırmalar beklenenin aksine bulgular ortaya koymuştur. Bu bulgular, otobiyografik bellek araştırmalarında sık kullanılan öz-bildirimlerin güvenilirliğine dikkat çekmekte ve bu değerlendirmelerin araştırmanın daha güçlü olması açısından objektif ölçümlerle desteklenmesinin veya sağlamasının yapılmasının önemini göstermektedir.

Bulguların genel olarak fizyolojik ölçümlere dayanan heyecanlanma ile öz-bildirime dayanan heyecanlanma düzeyleri için farklı örüntüler göstermesi bu iki ölçüm arasındaki tutarlılığına dair soru işaretleri oluşturmaktadır. Bu araştırmada öznel ve objektif ölçümlerin birbirleriyle olan korelasyonları incelenmiş ve bulgular öz-bildirimlerin beş fizyolojik göstergeden sadece birisiyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Öznel değerlendirmelerle belirlenen heyecanlanma düzeyi arttıkça eşik üstü tepkilerin toplam yüksekliğinde de artış gözlemlenmiştir. Tüm örneklem grubunda gözlemlenmiş olan bu bulgu, her yaş grubu için bağımsız olarak incelendiğinde ise farklı örüntüler elde edilmiştir. Her yaş grubunda, öz-bildirimler fizyolojik göstergelerden üçer tanesiyle pozitif korelasyon göstermiştir. Özetle, yaş grubuna ve söz konusu olan fizyolojik göstergeye göre bu iki farklı ölçüm tipi (öznel ve objektif) arasındaki tutarlılık farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıklar da yine yaş grupları arasındaki heyecanlanma farklılıkları ve fizyolojik değişimlerle bağlantılı olabilir. Belirtildiği üzere yaş grupları arasında heyecanlanma düzeylerinde farklılıklar bulunmuştur ve bu farklılıklar öznel ölçümlerle olan ilişkilerine yansiyabilmektedir. Ayrıca, her yaş grubunun fizyolojik özellikleri de birbirinden farklı olduğundan (örn., Cabeza, 2001; Light, 1991; Raz, 2000; Spilich, 1983) bu durumun farklı örüntüler görülmesinde etkili olabileceği düşünülmüştür.

Otobiyografik bellek çalışmalarında hatırlanan olayların duygu yükü ve önemi gibi belirli fenomenolojik özellikler açısından değerlendirilmesi yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu araştırmada da katılımcılar sunulan her toplumsal olayı duygu yükü, duygusal yoğunluk (kodlama ve hatırlama sırasındaki) ve önem (toplum ve kişi için) açısından değerlendirmişlerdir. Bulgular beklenildiği gibi hatırlanan toplumsal olayların bilinen olaylara kıyasla hem kodlama hem hatırlama sırasındaki duygu yoğunluğunun daha fazla olduğunu, toplum ve kişi için öneminin daha yüksek değerlendirildiğini ve duygu yükü yönünden ise daha olumsuz görüldüğünü göstermiştir. Burada katılımcıların verilen olayı hatırlıyor olmaları bir kısa yol görevi görmüş ve fenomenolojik özelliklere dair öznel değerlendirmelerini etkilemiş olabilir. Öte yandan, katılımcılar bilinen olayların detaylarını

hatırlamadıkları için bu olaylara ait özellikleri daha düşük değerlendirmiş olabilirler. Sonuç olarak, EB ve SB süreçleri arasında toplumsal olayların fenomenolojik özellikleri açısından anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıklara neden olan olası diğer faktörlerin incelenmesi gelecek çalışmalar için geniş bir araştırma alanı sunmaktadır.

Toplumsal olayların fenomenolojik özelliklerinin heyecanlanma düzeyi ile olan ilişkisi hem öznel hem fizyolojik değerlendirmeler için incelenmiştir. Beklenildiği gibi öz-bildirime dayalı heyecanlanma düzeyi arttıkça olayın duygusal yoğunluğu (kodlama ve hatırlama sırasındaki) ve önemi (toplum ve kişi için) de artmış, duygu yükü ise daha olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Fizyolojik tepkilere dayalı heyecanlanma incelendiğinde ise sonuçlar yine beş gösterge için farklı örüntüler göstermiştir. Beş göstergeden üçü olan eşik üstü tepki sayısı, tepki süresi ve bu tepkilerin yaygınlık alanı fenomenolojik özellikler ile anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Eşik üstü toplam tepki yüksekliğindeki artışın ise olayın duygusal yoğunluğundaki (kodlama ve hatırlama sırasındaki) ve önemindeki (toplum ve kişi için) artışla ilişkili olduğu görülmüştür. Duygusal açıdan daha yoğun değerlendirilen ve hem kişi hem toplum için önemi daha fazla görülen olayların hatırlanması sırasındaki eşik üstü tepkilerin yüksekliğinin de daha fazla olduğu bulunmuştur. Fizyolojik ölçümlere dayanan heyecanlanma ile toplumsal olayların fenomenolojik özellikleri arasındaki ilişkiye dair sonuçlar çok net ve tutarlı bir tablo çizmektedir. Bu nedenle, bu ilişki farklı örneklem grupları ve yöntemlerle tekrarlanmalıdır.

Sonuç olarak, alan yazına bakıldığında heyecanlanma ve bellek süreçleri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların çoğunlukla kelimelerin hatırlamasına odaklandığı görülmektedir (örn., Buchanan, 2007; Kensinger ve Corkin, 2003, 2004; Talmi ve Moscovitz, 2004). Bu araştırmalar genellikle kişilerin heyecan uyandıran resim veya kelime gibi uyarınları daha hızlı ve başarılı olarak hatırladıklarını göstermektedir. Ayrıca, kelime gibi uyarınları hatırlamaya dayanan sonuçları ilkökuldaki ilk günümüz gibi bireysel anılarımızı içeren OB süreçlerine genellemek yanıltıcı olabilir. Buna ek olarak, toplumsal olaylara dair bellek süreçlerinin de kelime listesi hatırlamaya çalışırken kullanılan süreçlerden farklı olması olasıdır. Dolayısıyla, liste uyarınlarını hatırlama, günlük hayatımızdaki bellek süreçlerini birebir yansıtmıyor olabileceğinden, toplumsal olayların hatırlanması ile heyecanlanma düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalabilir. Bu araştırmada toplumsal olayların hatırlanması sırasındaki heyecanlanma düzeyi hem katılımcıların öz-bildirimlerine hem de cihazlarla yapılan fizyolojik ölçümlere dayanarak ölçülmüş ve bu ölçümler episodik ve semantik bellek süreçleri için karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın önemli bir katkısı sübjektif ve objektif değerlendirmeler arasındaki farklılıkları göstermesi ve öznel değerlendirmelerin, fizyolojik ölçümler gibi objektif değerlendirmelerle sağlamanın yapılması gerekliliğine dikkat çekmesidir. Fakat, çalışmada kullanılan fizyolojik yöntemde beş farklı gösterge olması ve bu göstergelere dair bulguların çok tutarlı olmaması genel bir sonuca varmayı ve yorum yapmayı zorlaştırmıştır. Fizyolojik ölçümlere odaklanmayı hedefleyen gelecek çalışmalar, daha az sayıda ve mümkünse tek göstergesi olan ölçümler kullanırsa bulgular daha net olacaktır. Buna ek olarak, fizyolojik ölçümler ve bilişsel süreçler söz konusu olduğunda yaş önemli bir değişken haline geldiğinden farklı yaş gruplarından veri toplanması ve karşılaştırılması da önem kazanmaktadır. Bu araştırma toplumsal olaylara dair episodik ve semantik bellek süreçlerini üç farklı yaş grubunda öznel ve objektif ölçümlerle karşılaştırarak bu anlamda alan yazına önemli bir katkıda bulunmuştur.

Özetle, EB ve SB süreçleri karşılaştırıldığında episodik hatırlamanın öz-bildirimler bazında her yaş grubunda daha yüksek heyecanlanma düzeyi ile ilişkiliyken fizyolojik ölçümler bazında sadece bazı göstergelere göre daha fazla heyecanlanma gösterdiği gözlemlenmiştir. Benzer bulgular heyecanlanma düzeyi arttıkça EB ve SB performansında görülen değişimler ve fenomenolojik özelliklerin değerlendirilmesinde de görülmüştür. Öz-bildirimlerin her zaman beklenen yönde ve tutarlı sonuçlar gösterirken fizyolojik ölçümlere ait bulguların daha çeşitlilik göstermesi iki şekilde açıklanabilir. Birincisi, daha önce bahsedildiği üzere bu çalışmada kullanılan fizyolojik ölçüm yöntemi ve analizi bu araştırma için en uygun yöntem olmayabilir. İkincisi ise kişilerin öz-bildirimleri tamamen kendi deneyimleri ve bilgileri bazında yaptıkları çıkarım ve yorumlar olduğundan toplanan diğer verilerle daha yüksek tutarlılık göstermiş olabilir. Gelecek çalışmaların bu iki ihtimali test edebilecek şekilde tasarlanması alan yazına büyük katkı sağlayacak ve bu çalışmada cevaplanamamış olan araştırma sorularına da ışık tutacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Addis, D. R., Wong, A. T. ve Schacter, D. L. (2008). Age-related changes in the episodic simulation of future events. *Psychological Science*, *19*(1), 33–41. doi: 10.1111/j.1467-9280.2008.02043.x.
- Adolphs, R., Denburg, N. L. ve Tranel, D. (2001). The amygdala's role in long-term declarative memory for gist and detail. *Behavioral Neuroscience*, *115*, 983–992. doi: 10.1037//0735-7044.115.5.983
- Anderson, A. K., Wais, P. E. ve Gabrieli, J. D. E. (2006). Emotion enhances remembrance of neutral events past. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, *103*, 1599–1604. doi: 10.1073/pnas.0506308103
- Atkinson, R. C. ve Shiffrin, R. M. (1971). The control of short-term memory. *Scientific American*, *225*, 82-90. doi: 10.1038/scientificamerican0871-82
- Berntsen, D. (2002). Tunnel memories for autobiographical events: Central details are remembered more frequently from shocking than from happy experiences. *Memory & Cognition*, *30*(7), 1010-1020. doi: 10.3758/BF03194319
- Borrini, G., Dall'ora, P., Della-Sala, S., Mainelli, L. ve Spinnler, H. (1989). Autobiographical memory: Sensitivity to age and education of a standardized enquiry. *Psychological Medicine*, *19*, 215-224. doi: 10.1017/s0033291700011181
- Bradley, M. M., Codispoti, M., Sabatinelli, D., Cuthbert, B. N. ve Lang, P. J. (2001). Emotion and motivation II: Sex differences in picture processing. *Emotion*, *1*(13), 300-319. doi: 10.1037//1528-3542.1.3.300
- Bradley, M. M., Greenwald, M. K., Petry, M. C. ve Lang, P. J. (1992). Remembering pictures: Pleasure and arousal in memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, *18*, 379–390. doi: 10.1037//0278-7393.18.2.379
- Brown, R. ve Kulik, J. (1977). Flashbulb memories. *Cognition*, *5*, 73-99. doi: 10.1016/0010-0277(77)90018-X
- Buchanan, T.W. (2007). Retrieval of emotional memories. *Psychological Bulletin*, *133*, 761-779. doi: 10.1037/0033-2909.133.5.761
- Burke, A., Heuer, F. ve Reisberg, D. (1992). Remembering emotional events. *Memory and Cognition*, *20*, 277–290. doi: 10.3758/BF03199665
- Burns, A., Greene, B. R., McGrath, M. J., O'Shea, T. J., Kuris, B., Ayer S. M., ... Cionca, V. (2010). Shimmer—A wireless sensor platform for noninvasive biomedical research. *Sensors Journal*, *10*, 1527–1534. doi: 10.1109/JSEN.2010.2045498
- Cabeza, R. (2001). Functional neuroimaging of cognitive aging. R. Cabeza ve A. Kingstone (Ed.), *Handbook of functional neuroimaging of cognition* içinde (s. 331–377). Cambridge, MA: MIT Press.
- Cohen, G. ve Faulkner, D. (1988). Life span changes in autobiographical memory. M. M. Gruneberg, P. E. Morris ve R. N. Sykes (Ed.), *Practical aspects of memory: Current research and issues, Vol. 1. Memory in everyday life* içinde (s. 277-282). Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Conway, M. A. ve Pleydell-Pearce, C. W. (2000). On the construction of autobiographical memories in a self-memory system. *Psychological Review*, *107*, 261–288. doi: 10.1037/0033-295x.107.2.261
- Conway, M. A., Wang, Q., Hanyu, K. ve Haque, S. (2005). A cross-cultural investigation of autobiographical memory: On the universality and cultural variation of the reminiscence bump. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *36*(6), 739-749. doi: 10.1177/0022022105280512
- Craik, F. I. M. ve McDowd, J. M. (1987). Age differences in recall and recognition. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, *13*, 474-479. doi: 10.1037/0278-7393.13.3.474

- Daselaar, S. M., Rice, H. J., Greenberg, D. L., Cabeza, R., LaBar, K. S. ve Rubin, D. C. (2008). The spatiotemporal dynamics of autobiographical memory: Neural correlates of recall, emotional intensity, and reliving. *Cerebral Cortex*, 18(1), 217–229. doi: 10.1093/cercor/bhm048
- Demiray, B. ve Bluck, S. (2011). The relation of the conceptual self to recent and distant autobiographical memories. *Memory*, 19(8), 975-992. doi:10.1080/09658211.2011.626427
- Dixon, R. A., De Frias, C. M. ve Maitland, S. B. (2001). Memory in midlife. M. E. Lachman (Ed.), *Handbook of midlife development* içinde (s. 248–278). New York: Wiley. doi:10.1016/B0-08-043076-7/01695-8
- Dougal, S. ve Rotello, C. (2007). ‘Remembering’ emotional words is based on response bias, not recollection. *Psychonomic Bulletin & Review*, 14, 423–429. doi: 10.3758/BF03194083
- Esen, F., Celebi, G., Ertekin, C. ve Colakoglu, Z. (1997). Electrodermal activity in patients with Parkinson’s disease. *Clinical Autonomic Research*, 7(1), 35-40. doi: 10.1007/bf02267624
- Fischer, H., Nyberg, L., Karlsson, S., Karlsson, P., Brehmer, Y., Rieckmann, A., . . . Bäckman, L. (2010). Simulating neurocognitive aging: Effects of a dopaminergic antagonist on brain activity during working memory. *Biological Psychiatry*, 67(6), 575-580. doi: 10.1016/j.biopsych.2009.12.013
- Folstein, M. F., Folstein, S. ve McHugh, P. R. (1975). “Mini Mental State” A practical method for grading the cognitive state of patients for the clinician. *Journal of Psychiatric Research*, 12, 189-198. doi: 10.1016/0022-3956(75)90026-6
- Gabrieli, J. D. E. (1998). Cognitive neuroscience of human memory. *Annual Review of Psychology*, 49, 87-115. doi: 10.1146/annurev.psych.49.1.87
- Gavazzeni, J., Wiens, S. ve Fischer, H. (2008). Age effects to negative arousal differ for self-report and electrodermal activity. *Psychophysiology*, 45(1), 148–51. doi: 10.1111/j.1469-8986.2007.00596.x
- Grady, C. L. (2001). Age-related changes in the functional neuroanatomy of memory. M. Naveh-Benjamin, M. Moscovitch ve H. Roediger III (Ed.), *Perspectives on human memory and cognitive aging: essays in honour of Fergus Craik* içinde (s. 265-276). New York: Psychology Press.
- Grady, C. L. ve Craik, F. I. M. (2000). Changes in memory processing with age. *Current Opinion in Neurobiology*, 10, 224-231. doi: 10.1016/S0959-4388(00)00073-8
- Graf, P. ve Schacter, D. L. (1985). Implicit and explicit memory for new associations in normal and amnesic subjects. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 11, 501-518. doi: 10.1037//0278-7393.11.3.501
- Greenberg, D. L., Rice, H. J., Cooper, J. J., Cabeza, R., Rubin, D. C. ve LaBar, K. S. (2005). Coactivation of the amygdala, hippocampus, and inferior frontal gyrus during autobiographical memory retrieval. *Neuropsychologia*, 43, 659–674. doi: 10.1016/j.neuropsychologia.2004.09.002
- Güngen, C., Ertan, T., Eker, E., Yaşar, R. ve Engin, F. (2002). Reliability and validity of the standardized Mini Mental State Examination in the diagnosis of mild dementia in Turkish population. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 273-281.
- Hamann, S. (2001). Cognitive and neural mechanisms of emotional memory. *Trends in Cognitive Sciences*, 5, 394-400. doi: 10.1016/s1364-6613(00)01707-1
- Hasher, L. ve Zacks, R. (1979). Automatic and effortfull, processes in memory. *Journal of Experimental Psychology: General*, 108, 356-388. doi: 10.1037/0096-3445.108.3.356
- Holland, C. A. ve Rabbit, P. M. A. (1990). Autobiographical and text recall in the elderly: An investigation of a processing resource deficit. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 42A (3), 441-470. doi: 10.1080/14640749008401232
- Keil, A. ve Freund, A. M. (2009). Changes in the sensitivity to appetitive and aversive arousal across adulthood. *Psychology and Aging*, 24(3), 668. doi: 10.1037/a0016969

- Kensinger, E. A. (2004). Remembering emotional experiences: The contribution of valence and arousal. *Reviews in Neurosciences*, 15(4), 241-253. doi: 10.1515/revneuro.2004.15.4.241
- Kensinger, E. A. ve Corkin, S. (2003). Memory enhancement for emotional words: Are emotional words more vividly remembered than neutral words? *Memory and Cognition*, 31(8), 1169-1180. doi: 10.3758/bf03195800
- Kensinger, E. A. ve Corkin, S. (2004). Two routes to emotional memory: Distinct neural processes for valence and arousal. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA*, 101, 3310-3315. doi: 10.1073/pnas.0306408101
- Khalifa, S., Peretz, I., Jean-Pierre, B. ve Manon, R. (2002). Event-related skin conductance responses to musical emotions in humans. *Neuroscience letters*, 328, 145-149. doi: 10.1016/s0304-3940(02)00462-7
- Kopelman, M. D., Wilson, B. A. ve Baddeley, A. D. (1989). The autobiographical memory interview: A new assessment of autobiographical and personal semantic memory in amnesic patients. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 11(5), 724-744. doi: 10.1080/01688638908400928
- Ledalab 3.4.6 -Leipzig ElectroDermal Activity Lab (2015, Mart). Erişim adresi: <http://www.ledalab.de>
- Lee, A. C. H., Robbins, T. W. ve Owen, A. M. (2000). Episodic memory meets working memory in the frontal lobe: Functional neuroimaging studies of encoding and retrieval. *Crit Rev Neurobiol*, 14, 165-197.
- Leigland, L. A., Schulz, L. E. ve Janowsky, J. S. (2004). Age related changes in emotional memory. *Neurobiology of Aging*, 25, 1117-1124. doi: 10.1016/j.neurobiolaging.2003.10.015
- Leiner, D., Fahr, A. ve Früh, H. (2012). EDA positive change: A simple algorithm for electrodermal activity to measure general audience arousal during media exposure. *Communication Methods and Measures*, 6(4), 237-250. doi: 10.1080/19312458.2012.732627
- Levine, B., Svoboda, E., Hay, J. F., Winocur, G. ve Moscovitch, M. (2002). Aging and autobiographical memory: Dissociating episodic from semantic retrieval. *Psychology and Aging*, 17(4), 677-689. doi: 10.1037/0882-7974.17.4.677
- Light, L. L. (1991). Memory and aging: Four hypotheses for data. *Annual Review of Psychology*, 42, 333-376. doi: 10.1146/annurev.ps.42.020191.002001
- Lim, C. L., Rennie, C., Barry, R. J., Bahramali, H., Lazzaro, I., Manor, B. ve Gordon, E. (1997). Decomposing skin conductance into tonic and phasic components. *International Journal of Psychophysiology*, 25, 97-109. doi: 10.1016/s0167-8760(96)00713-1
- MacKay, D. G. ve Ahmetzanov, M. V. (2005). Emotion, memory, and attention in the taboo Stroop paradigm: An experimental analogue of flashbulb memories. *Psychological Science*, 16, 25-32. doi: 10.1111/j.0956-7976.2005.00776.x
- Maguire, E. A. (2001). Neuroimaging studies of autobiographical event memory. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, 356, 1441-1451. doi: 10.1098/rstb.2001.0944
- Maguire, E. A. ve Frith, C. D. (2003). Lateral asymmetry in the hippocampal response to the remoteness of autobiographical memories. *Journal of Neuroscience*, 23, 5302-5307. doi: 10.1523/JNEUROSCI.23-12-05302.2003
- Markowitsch, H. J., Thiel, A., Reinkemeier, M., Kessler, J., Koyuncu, A. ve Heiss, W. D. (2000). Right amygdala and temporofrontal activation during autobiographic but not during fictitious memory retrieval. *Behavioral Neuroscience*, 12, 181-190. doi: 10.1155/2000/303651
- McGaugh, J. L. (2004). The amygdala modulates the consolidation of memories of emotionally arousing experiences. *Annual Review of Neuroscience*, 27, 1-28. doi: 10.1146/annurev.neuro.27.070203.144157

- McIntyre, J. S. ve Craik, F. I. M. (1987). Age differences in memory for item and source information. *Canadian Journal of Psychology*, 41, 175–192. doi: 10.1037/h0084154
- Molloy, D. W. ve Standish, T. I. M. (1997). A guide to the standardized mini mental state examination. *International Psychogeriatrics*, 9(1), 87- 94. doi:10.1017/s1041610297004754
- Multhaup, K. S., Johnson, M. D. ve Tetirick, J. C. (2005). The wane of childhood amnesia for autobiographical and public event memories. *Memory*, 13, 161-173. doi:10.1080/09608210344000652
- Ochsner, K. N. (2000). Are affective events richly recollected or simply familiar? The experience and process of recognizing feelings past. *Journal of Experimental Psychology: General*, 129(2), 242-261. doi: 10.1037//0096-3445.129.2.242
- Phelps, E. A. ve Sharot, T. (2008). How (and why) emotion enhances the subjective sense of recollection. *Current Directions in Psychological Science*, 17, 147-152. doi: 10.1111/j.1467-8721.2008.00565.x
- Piolino, P., Desgranges, B., Benali, K. ve Eustache, F. (2002). Episodic and semantic remote memory in aging. *Memory*, 10, 239–257. doi: 10.1080/09658210143000353
- Piolino, P., Desgranges, B. ve Eustache, F. (2009). Episodic autobiographical memories over the course of time: cognitive, neuropsychological and neuroimaging findings. *Neuropsychologia*, 47(11), 2314-29. doi: 10.1016/j.neuropsychologia.2009.01.020
- Ramponi, C., Handelsman, G. ve Barnard, P. J. (2010). The memory enhancement effect of emotion is absent in conceptual implicit memory. *Emotion*, 10(2), 294-299. doi: 10.1037/a0018491
- Raz, N. (2000). Aging of the brain and its impact on cognitive performance: Integration of structural and functional findings. F. I. M. Craik ve T. A. Salthouse (Ed.), *The handbook of aging and cognition* içinde (s. 1-90). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Reisberg, D. ve Heuer, F. (1992). Remembering the details of emotional events. E. Winograd ve U. Neisser (Ed.), *Affect and accuracy in recall: Studies of "flashbulb" memories* içinde (s. 163–190). Cambridge, MA: Harvard University Press. doi: 10.1017/CBO9780511664069.009
- Rugg, M. D., Johnson, J. D., Park, H. ve Uncapher, M. R. (2008). Encoding-retrieval overlap in human episodic memory: A functional neuroimaging perspective. *Progress in Brain Research*, 169, 339–352. doi: 10.1016/S0079-6123(07)00021-0
- Schacter, D. L. (1992). Implicit knowledge: New perspectives on unconscious processes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 89(23), 1113-1117. doi: 10.1073/pnas.89.23.1113
- Sharot, T., Delgado, M. R. ve Phelps, E. A. (2004). How emotion enhances the feeling of remembering. *Nature Neuroscience*, 7, 376–1380. doi: 10.1038/nn1353
- Sharot, T. ve Yonelinas, A. P. (2008). Differential time-dependent effects of emotion on the recollective experience and memory for contextual information. *Cognition*, 106, 538–547. doi: 10.1016/j.cognition.2007.03.002
- Spencer, W. D. ve Raz, N. (1995). Differential effects of aging on memory for content and context: A meta-analysis. *Psychology and Aging*, 10, 527-539. doi: 10.1037//0882-7974.10.4.527
- Spilich, G. J. (1983). Life span components of text processing: Structural and procedural differences. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 22, 231-244. doi: 10.1016/S0022-5371(83)90178-0
- Talarico, M.J., Berntsen, D. ve Rubin, D.C. (2009). Positive emotions enhance recall of peripheral details. *Cognition and Emotion*, 23, 380-398. doi: 10.1080/02699930801993999
- Talarico, J. M. ve Rubin, D. C. (2003). Confidence, not consistency, characterizes flashbulb memories. *Psychological Science*, 14, 455-461. doi: 10.1111/1467-9280.02453
- Talarico, J. M. ve Rubin, D. C. (2007). Flashbulb memories are special after all; in phenomenology, not accuracy. *Applied Cognitive Psychology*, 21(5), 557-578. doi: 10.1002/acp.1293

- Talmi, D. ve Moscovitch, M. (2004). Can semantic relatedness explain the enhancement of memory for emotional words? *Memory and Cognition*, 32(5), 742-751. doi: 10.3758/BF03195864
- Tekcan, A. I., Ece, B., Gülgöz, S. ve Er, N. (2003). Autobiographical and event memory for 9/11: Changes across one year. *Applied Cognitive Psychology*, 17, 1057-1066. doi: 10.1002/acp.985
- Tulving, E. (1972). Episodic and semantic memory. E. Tulving ve W. Donaldson (Ed.), *Organization of memory* içinde (s. 382-403). New York, NY: Academic Press.
- Tulving, E. (1995). Organization of memory: Quo vadis? M. S. Gazzaniga (Ed.), *The Cognitive neurosciences* içinde (s. 753-847). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Tulving, E., Schacter, D. L., McLachlan, D. R. ve Moscovitch, M. (1988). Priming of semantic autobiographical knowledge: A case study of retrograde amnesia. *Brain and Cognition*, 8, 3-20. doi: 10.1016/0278-2626(88)90035-8
- Vecchiato, G., Astolfi L., De Vico Fallani, F., Cincotti, F., Mattia, D., Salinari, S., ... Babiloni, F. (2010). Changes in Brain Activity During the Observation of TV Commercials by Using EEG, GSR and HR Measurements. *Brain Topography* 23(2), 165-79. doi: 10.1007/s10548-009-0127-0
- Wessel, I. ve Merckelbach, H. (1998). Memory for threat relevant and threat-irrelevant cues in spider phobics. *Cognition and Emotion*, 12, 93-104. doi: 10.1080/026999398379790
- Winograd, E. ve Killinger, W. A. (1983). Relating age at encoding in early childhood to adult recall: Development of flashbulb memories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 112, 413-422. doi: 10.1037/0096-3445.112.3.413
- Zacks, R. T., Hasher, L. ve Li, H. (2000). Human memory. F. I. M. Craik ve T. A. Salthouse (Ed.), *The handbook of aging and cognition* içinde (s. 293-357). London, UK: Erlbaum.
- Zelinski, E. M., Light, L. L. ve Gilewski, M. J. (1984). Adult age differences in memory for prose: The question of sensibility to passage structure. *Developmental Psychology*, 20(6),doi:10.1037/0012-1649.20.6.1181

Ek 1. Araştırmada Kullanılan Toplumsal Olayların Listesi

Genç (18-25)	
2004	Sakıp Sabancı'nın Ölümü
1998	İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı'na Silahlı Saldırı
1999	Barış Manço'nun Ölümü
2001	Üzeyir Garip Cinayeti
2002	Süreyya Ayhan'ın Altın Madalya Alması
2006	Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü Alması
2010	Deniz Baykal'ın İstifası
1999	Muhsin Yazıcıoğlu'nun Helikopter Kazası Sonucu Ölümü
1998	Aktütün Saldırısı
2011	İbrahim Tatlıses'e Silahlı Saldırı

Orta yaş (40-55)	
1980	12 Eylül Darbesi
2002	Süreyya Ayhan'ın Altın Madalya Alması
1988	Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün Açılması
2011	İbrahim Tatlıses'e Silahlı Saldırı
1984	İlk PKK Saldırısı
2004	Sakıp Sabancı'nın Ölümü
1976	İstanbul-Antalya Seferini Yapan THY Uçağının Düşmesi
1998	İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı'na Silahlı Saldırı
1090	Türkiye'nin İlk Kez Özel TV Kanalının Test Yayının Başlaması
1993	Uğur Mumcu Suikastı

İleri yaş (60-75)	
1980	12 Eylül Darbesi
2004	Sakıp Sabancı'nın Ölümü
1959	Başbakan Adnan Menderes'in Uçağının Düşmesi
1990	Türkiye'nin İlk Kez Özel TV Kanalının Test Yayının Başlaması
1976	İstanbul-Antalya Seferini Yapan THY Uçağının Düşmesi
1988	Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün Açılması
1967	6. Filonun İstanbul Limanı'na Gelmesinin Protesto Edilmesi
2011	İbrahim Tatlıses'e Silahlı Saldırı
1965	Sadun Boro Teknesiyle Dünya Turuna Çıktı
1998	İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı'na Silahlı Saldırı

Ek 2. Araştırmada Her Bir Toplumsal Olay İçin Kullanılan Soru Formlarından Bir Örnek

Olay İçeriğine İlişkin (SB) Sorular

OLAY: İbrahim Tatlıses'e silahlı saldırı

1. Bu olayı biliyor musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır (Bir sonraki olaya geçin)

2. Peki, bu olayı hatırlıyor musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır (Sadece çizgiye kadar olan 5 soruyu sorun)

3. Bu olay hangi tarihte oldu?

4. İbrahim Tatlıses nerede vuruldu?

5. Olay saat kaç civarında oldu?

6. Saldırganlar kaç kişiydi?

7. Bu saldırıda İbrahim Tatlıses neresinden yaralandı?

Olayın Haber Alındığı Anın Hatırlanmasına İlişkin (EB) Sorular

Siz bu olayı nasıl haber aldınız?

Bu olayı duyduğunuzda neredeydiniz?

Olayın Hatırlanması Sırasındaki Heyecanlanma Düzeyi (Öz-bildirim)

	Hiç	Az	Orta	Oldukça	Çok
Peki, bu olayı duyduğunuzda ne kadar heyecanlandınız?	1	2	3	4	5

Olayın Özelliklerine İlişkin (Fenomonolojik) Sorular

	Hiç	Az	Orta	Oldukça	Çok
Bu olayda hissettiğiniz duygular ne kadar yoğundu?	1	2	3	4	5

	Hiç	Az	Orta	Oldukça	Çok
Şu anda bu olayı hatırlarken duygularınız ne kadar yoğun?	1	2	3	4	5

	Hiç	Az	Orta	Oldukça	Çok
Bu olayın topluma olan etkisi ne kadar önemliydi?	1	2	3	4	5

	Hiç	Az	Orta	Oldukça	Çok
Bu olay sizin için ne kadar önemliydi?	1	2	3	4	5

	Çok olumsuz	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Çok olumlu
Bu olay ne derece olumlu ya da olumsuz?	-2	-1	0	1	2

TANIM

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü tarafından 1956 yılından beri yayınlanan, açık erişimli, hakemli ve uluslararası bilimsel bir dergidir. Yılda iki kere, Haziran ve Aralık aylarında yayınlanır. Dergi Türkçe ve İngilizce makalelere açıktır.

AMAÇ VE KAPSAM

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, temel ve uygulamalı alanların ürettiği bilgilerin birbirini beslemesine izin veren bir yayın platformu olma amacını taşımaktadır. Bu çerçevede gerek psikolojinin bütün alt alanlarındaki araştırmalara; gerekse Bilişsel Bilimler, Sinir Bilim, Genetik, Psikiyatri, Geriatri, Eğitim Bilimleri, İletişim Bilimleri, Antropoloji gibi alanları kapsayan disiplinler arası çalışmalara açıktır.

Derginin hedef kitesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşları oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergi niceliksel ya da niteliksel yöntem kullanan görgül araştırmalara öncelik verir. Bunun yanında derleme makaleler ile kitap değerlendirmelerine de yer verir. Yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği, derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır.

YAYIN DİLİ

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology'nin yayın dili Türkçe ve İngiliz İngilizcesidir.

Genel İlkeler

- 1- Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmayan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.
- 2- Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.
- 3- Makale Dergiye gönderildikten sonra tüm yazarların yazılı izni olmaksızın yazarlardan hiçbirinin ismi yazar listesinden silinemez; yeni bir isim yazar olarak eklenemez; yazar sırası değiştirilemez.

- 4- Gönderilen makale genel olarak bilimsel standartlara ve biçimsel esaslara uygun ise hakem değerlendirmesine gönderilir. Uygun görülmeyen çalışmalar yazar(lar)a geri gönderilerek yeniden düzenlenmesi istenir ve yazar(lar)ın makaleyi yeniden göndermesi durumunda eğer gerekli düzenlemeler yapılmışsa hakem değerlendirme süreci başlatılır. Bu konularda karar hakkı editör(ler)e veya editör tarafından gerekli görülen durumlarda yayın kuruluna aittir.
- 5- Hakem süreçlerinde çift taraflı kör değerlendirme sistemi kullanılır.
- 6- Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez.
- 7- Eğer gönderilen çalışma, daha önce bir kongrede sunulmuş ya da yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise yazar tarafından dipnot olarak bildirilmelidir. Makalede kullanılan veriler daha önce yayınlanan başka bir makalede kullanılmışsa bu bilgi de belirtilmelidir.
- 8- Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.
- 9- Yazarlar Psikoloji Çalışmaları dergisinde yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır. Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

Yazar(ların) Sorumlulukları

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazar(ların) sorumluluğundadır. Yazar(lar) makaleyi gönderdikleri zaman orijinal olduğu; daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı; başka bir yer veya bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmadığı konusunda teminat vermiş sayılırlar.

Telif gerektiren materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Gerekli izinlerin alınıp alınmadığından yazar(lar) sorumludur. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir.

“Yazar” yayınlanan bir araştırmanın fikri çerçevesini ortaya koyan, çalışmayı planlayan, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan; yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan kimse(ler)dir. Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır veya yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir.

Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun yöneticiliği tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan kişilere (teknik destek, materyal veya finansman sağlama, genel rehberlik vb.) istenirse dipnotta yer alacak şekilde teşekkür edilir.

Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını temliknamede imzalı olarak belirtmek zorundadırlar. Belirtilmediği durumda soyadına göre alfabetik sıra kullanılır. Bütün yazarlar araştırma sonucunu ya da bilimsel kararı etkileyebilecek finansal ilişkileri ve çıkar çatışmasını açıklamalıdır.

Yazar(lar) editör tarafından gönderilen hakem raporları doğrultusunda gereken düzenlemeleri incelemek ve dikkate almak ile yükümlüdür. Yeniden düzenlenmiş makaleyi ve yapılan/yapılmayan düzenlemeleri gerekçelerini de yazarak bir liste halinde editöre göndermelidir.

Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyuğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında

geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

AÇIK ERİŞİM İLKESİ

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

ETİK

Yayın Etiği

Psikoloji Çalışmaları - Studies in Pscyhology, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Ayrıca Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği de dikkate alınır. Türk Psikologlar Derneği üyesi olan yazarlar aynı zamanda Türk Psikologlar Derneği Etik Kuruluna karşı da sorumludur.

Araştırma Etiği

Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- İnsan denekler ile yapılan deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığının belirtilmesi gerekir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Makale gönderimi online olarak ve <http://sp.istanbul.edu.tr> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili bilgileri içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı [Telif Hakkı Anlaşması Formu](#) eklenerek gönderilmelidir.

1. Web sayfası üzerinden başvuruyu gerçekleştiren yazar, değerlendirme ve yayın süreci boyunca iletişim kurulacak kişidir.
2. Makale taslağının hazırlanışı için MS Office Word programı ve .doc ya da .docx dosya formatı kullanılmalıdır. Tüm taslak; A4 sayfa boyutlarında, kenar boşlukları 3'er cm, yazı tipi 12 punto büyüklüğünde Times New Roman ve çift satır aralığı olacak şekilde düzenlenmelidir.
3. Makale taslağı -yazar(lar)a dair hiçbir kişisel bilgi bulunmamasına özen gösterilerek- şu sırayla hazırlanmalıdır:
  - 3.1. İlk sayfada en fazla 200-300 kelimelik bir makale özeti ve özetin altında 3-6 adet anahtar kelime olmalıdır.
  - 3.2. İkinci sayfada İngilizce özet ve anahtar kelimeler yer almalıdır.

- 3.3. Üçüncü sayfada 650-850 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. İngilizce genişletilmiş özet Türkçe makaleler için zorunludur. İngilizce makaleler için genişletilmiş özet istenmez.
- 3.4. Geniş özeti takiben yeni sayfadan itibaren makalenin ana metni, makalenin başlığıyla başlamalıdır. Başlığın altına parantez içinde kısa başlık yazılmalıdır.
- 3.5. Araştırma makaleleri giriş, yöntem, bulgular ve tartışma bölümlerini içermelidir. Giriş bölümüne ayrıca giriş başlığı yazılmasına gerek bulunmamaktadır.
- 3.6. Derleme makalelerde konunun çerçevesini çizen bir giriş bölümü (giriş başlığı yazılmaksızın) ve bir tartışma bölümü yer almalıdır.
- 3.7. Bunların dışında yazar(lar), metnin akışında uygun gördükleri gibi başlık ve alt başlıklar oluşturabilir. Başlıklandırmada numara ya da harf sistemi kullanılmamalı, bunun yerine APA 6 versiyonundaki başlıklandırma sisteminden yararlanılmalıdır.
- 3.8. Ana metin içinde şekil ve tabloların yer alması gereken yerler, şekil ve tablo numaraları belirtilerek işaretlenmelidir ("Şekil 3. Buraya Yerleştirilmelidir" gibi). Tablolar APA 6 formatına göre hazırlanmalıdır.
- 3.9. Ana metinden sonra kaynakça kısmı ayrı bir sayfada başlamalıdır. Kaynakça, APA 6 formatı uyarınca düzenlenmeli ve dikkatlice kontrol edilmelidir. Kaynaklar, yazar soy ismine göre alfabetik sırayla sıralanmalıdır. Kaynakçada geçen her kaynak ana metinde, ana metinde geçen her atıf kaynakçada yer almalıdır.
- 3.10. Kaynakçadan sonra her biri ayrı bir sayfada olmak üzere sırasıyla şekil ve tablolar -başlıkları ve varsa açıklamalarıyla birlikte- yer almalıdır.
4. Makale taslağında Word programının "yazım denetimi" dışında -özellikle otomatik numaralandırma gibi- hiçbir otomatik metin düzenleme özelliği kullanılmamalıdır.
5. Makalelerin hakem sürecinden geçtikten sonraki nihai hali yayınlanmak üzere yukarıda açıklandığı gibi düzenlenmelidir. Özetten önce, bir kapak sayfasına makalenin başlığı, yazar(lar) ın ismi(isimleri), unvanları, kurum bilgileri, telefon, faks numaraları, e-mail adresleri eklenmelidir. Yazarların var ise teşekkür gibi notları dipnot olarak eklenerek Word belgesi şeklinde doğrudan baş editöre gönderilmelidir.
6. Yayın evinden gelen yayın öncesi onay kopyası, iletilen yazarla paylaşılr ve belirtilen süre içinde kontrol edilip dizgi hataları varsa rapor edilmesi istenir. Yazar(lar)ın kontrol ettiği bu kopya, dizgi hataları varsa düzeltildikten sonra editoryal ekibin son onayından geçerek yayınlanır.
7. Psikolojide ya da yakın alanlarda akademik çalışmalar yapmış tüm öğretim üyeleri Psikoloji Çalışmaları'nın hakemi olabilir. Hakemlik başvurusu için akademik özgeçmişinizi, baş editöre (sp@istanbul.edu.tr) gönderebilirsiniz.

Referans Stili ve Formatı

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Pscyhology, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak stilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambriune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semerçioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri**a) Türkçe Tezler**

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: [http://ab2015.anadolu.edu.tr /index.php?menu=5&submenu=27](http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27)

h) Düzenli Olarak Online Yayınlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayınlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoğlu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134-140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepf: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Wikipeidi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi
Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
  - Makalenin türü
  - Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
  - Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
  - İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
  - İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
  - Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
  - Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği

- Telif Hakkı Devir Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Makale kapak sayfası:
  - Makalenin kategorisi
  - Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
  - Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
  - Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni dosyasında olması gerekenler:
  - Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - Özetler 200-300 kelime Türkçe ve 200-300 kelime İngilizce
  - Anahtar Kelimeler: 3-6 adet Türkçe ve 3-6 adet İngilizce
  - Makale Türkçe ise, İngilizce genişletilmiş Özet (Extended Abstract) 650-850 kelime
  - Makale ana metin bölümleri
  - Finansal Destek (varsa belirtiniz)
  - Çıkar Çatışması (varsa belirtiniz)
  - Teşekkür (varsa belirtiniz)
  - Kaynaklar
  - Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılıyla)

İLETİŞİM İÇİN:

Baş Editör : Doç. Dr. İlknur Özalp Türetgen
ilknuroz@istanbul.edu.tr
sp@istanbul.edu.tr

Yönetici Editörler : Esin Temeloğlu Şen
esin.sen@istanbul.edu.tr
Gül Deniz Derin
gul.derin@istanbul.edu.tr

Tel : + 90 212 455 57 00
Adres : İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü
İstanbul Üniversitesi
Ordu Cad. No. 196,
34459 Laleli
İstanbul - Türkiye

DESCRIPTION

Studies in Pscyhology-Psikoloji Çalışmaları is an open access, peer-reviewed, scholarly, international journal published biannually in June and December. It has been an official publication of by Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Pscyhology since 1956. The manuscripts submitted for publication in the journal must be scientific and original work in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Studies in Pscyhology-Psikoloji Çalışmaları aims to be a platform that enables knowledge generated within the fundamental and applied fields of psychology support each other. Within this frame, it welcomes both research articles from all sub fields of psychology and inter disciplinary studies covering fields such as cognitive sciences, neurology, genetics, psychiatry, geriatry, educationinal sciences, communication sciences and antropology.

The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The journal gives priority to empirical research articles using quantitative or qualitative methods. Besides, it includes review articles and book reviews. The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal.

LANGUAGE

The language of the journal is both Turkish and British English.

General Principles

- 1- Only those manuscripts that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation. Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.
- 2- Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

- 3- Changing the name of an author (omission, addition or order) in manuscript submitted to the Journal requires written permission of all declared authors.
- 4- Submitted manuscript which is conformed with the scientific standards and principles of formatting is sent to peer review. Manuscript considered non-conforming is returned to the author(s) and revision is requested. In case that the author(s) resubmits the manuscript having done all the required revisions, peer review process starts once again. Decision regarding all these editorial processes belong to the editor(s) or editorial board when regarded necessary.
- 5- Double blind peer review is used.
- 6- Rejected manuscripts, pictures and photos are not returned to author(s).
- 7- In case that the submitted manuscript was presented as a conference proceeding or produced from a master thesis or doctoral dissertation, it should be indicated in the footnote by the author. If the data in the manuscript was used in a previously published article, it must be indicated as well.
- 8- All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.
- 9- Authors publishing with Studies in Psychology retain the copyright to their work, licensing it under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the manuscript is in accordance with scientific and ethical standards and rules. Submitting their manuscripts, authors are deemed to ensure that submitted work is original and certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language.

Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. It is authors' responsibility to get necessary permissions. Applicable copyright laws and conventions must be followed.

The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) must meet all these criteria described above.

INFORMATION FOR AUTHORS

Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the signed [Copyright Agreement Form](#). If not indicated, alphabetical order according to surnames is used. All authors must disclose all issues concerning financial relationship and conflict of interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

Author(s) are to take into consideration the required revisions in accordance with the review reports sent by the editor. Author(s) must send the rearranged article to the editor together with the list of done/undone revisions writing the reasons.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by editor-in-chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor in chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

INFORMATION FOR AUTHORS

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

OPEN ACCESS STATEMENT

Psikoloji Çalışmaları-Studies in Psychology is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in Psikoloji Çalışmaları-Studies in Psychology are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>).

ETHICS

Standards and Principles of Publication Ethics

Studies in Psychology - Psikoloji Çalışmaları is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

INFORMATION FOR AUTHORS

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Additionally, Ethics Codes of Turkish Psychological Association is taken into consideration. Authors who are members of Turkish Psychological Association are accountable to the Ethical Committee of Turkish Psychological Association.

Research Ethics

Studies in Psychology - Psikoloji Çalışmaları adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

MANUSCRIPT ORGANIZATION AND FORMAT

Manuscript is to be submitted online via <http://sp.istanbul.edu.tr> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the manuscript is intended for publication, specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). In addition, [Copyright Agreement Form](#) that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The author who submitted the manuscript online becomes the corresponding author for the evaluation and publication process.
2. MS Office Word in either .doc or .docx file formats should be used for the manuscript preparation. Entire manuscript should be A4 paper sized with 3 cm page margins, 12 pt. Times New Roman and double spaced.
3. Manuscript that does not include any author information should be prepared as follows:
  - 3.1. The first page should include a summary (200-300 words) and 3-6 keywords beneath it.
  - 3.2. The second page should be composed of the English translation of abstract and keywords.
  - 3.3. The third page should include an extended abstract in English (650-850 words). Extended abstract in English is mandatory for the manuscripts in Turkish. It is not required for the manuscript is in English.
  - 3.4. The main text with title of the manuscript should start on the page following the abstracts/ extended abstract. Running head, in parentheses, should be written under title.
  - 3.5. Research articles should be composed of introduction, method, results and discussion sections. It is not necessary to put "introduction" heading in introduction section.
  - 3.6. Review papers should include an introduction section framing the issue (without an "introduction" heading) and a discussion section.
  - 3.7. The author(s) may create additional sub/headings that they found useful. Letters or numbers must not be used for heading. APA Style 6th edition's heading system should be utilized.
  - 3.8. The placement of tables and figures should be stated in main text with specific mention to its number (For instance, "Figure 3 should be placed here."). Tables should be prepared in line with the APA 6th edition guideline.
  - 3.9. References section must start on a separate page following main text. References must be in line with APA 6th edition guidelines and must be carefully checked. References must be ordered alphabetically by the author last names. Any reference in references section must have been mentioned in main text and any citation in main text must be mentioned in references section.
  - 3.10. Figures and tables, respectively, should be placed on separate pages following references section with any titles and explanations if it exists.
4. Any text editing except MS Word auto-check must not be used throughout the manuscript preparation (especially automatic numbering must not be used).
5. The final edition of the manuscript after peer-review process must be organized for publication as explained above. A cover page having the fully descriptive title of the manuscript and, affiliation,

title, e-mail address, postal address, phone and fax number of the author(s) must be added before abstract section. The note(s) of the author(s), such as acknowledgements, if any, should be added as a footnote as well. The resulting Word document should be directly sent to the editor-in-chief.

6. The pre-publish confirmation copy that was sent from the publisher is shared with the corresponding author. It is requested to be checked by author(s) within the highlighted timespan. Any possible typesetting errors should be reported. This latest copy that was checked by the author(s) is published after the correction of typesetting errors, if any, following the final confirmation of the editorial team.
7. Every academician who has studied in psychology or related fields may be a reviewer of the Studies in Psychology. You may send your academic CV to editor-in-chief (sp@istanbul.edu.tr) to apply to be a reviewer.

Reference Style and Format

Studies in Psychology- Psikoloji Çalışmaları complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same paranthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayıner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26-38. Retrieved from <http://cjr.nmcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S.J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylali-Yildiz, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *105*, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, *45*.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *inFact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
  - The category of the manuscript
  - Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
  - Including disclosure of any commercial or financial involvement.
  - Confirming that the statistical design of the research article is reviewed.
  - Confirming that last control for fluent English was done.
  - Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
  - Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
  - The category of the manuscript
  - The title of the manuscript both in Turkish and in English
  - All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
  - Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
  - ORCIDs of all authors.
- Main Manuscript Document:
  - The title of the manuscript both in Turkish and in English
  - Abstracts (200-300 words) both in Turkish and in English
  - Key words: 3 to 6 words both in Turkish and in English
  - Extended Abstract (650-850 words) in English (only for Turkish articles)
  - Main article sections
  - Grant support (if exists)
  - Conflict of interest (if exists)
  - Acknowledgement (if exists)
  - References
  - All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)

CONTACT INFO

Editor : Assoc. Prof. Dr. İlknur Özalp Türetgen
ilknuroz@istanbul.edu.tr
sp@istanbul.edu.tr

Managing Editors: Esin Temeloğlu Şen
esin.sen@istanbul.edu.tr
Gül Deniz Derin
gul.derin@istanbul.edu.tr

Phone : + 90 212 455 57 00
Address : Istanbul University
Faculty of Letters
Department of Psychology
Ordu Cad. No. 196,
34459 Laleli
Istanbul - Turkey

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Studies in Psychology
Dergi Adı: Litera: Psikoloji Çalışmaları

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author Sorumlu Yazar	
Title of Manuscript Makalenin Başlığı	
Acceptance date Kabul Tarihi	
List of authors Yazarların Listesi	

Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza	Date Tarih
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.) Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.)	

Responsible/Corresponding Author: Sorumlu Yazar:	

University/company/institution	Çalıştığı kurum	
Address	Posta adresi	
E-mail	E-posta	
Phone; mobile phone	Telefon no; GSM no	

The author(s) agrees that:
The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work. The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale. All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL UNIVERSITY for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfı bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir. Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işyerininin telif dâhil patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Yayımlanan veya yayıma kabul edilmeden makalelerle ilgili dokümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NE nece saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kantlanabilir şekilde onaylı olması gerekir..

Responsible/Corresponding Author: Sorumlu Yazar:	Signature / İmza	Date / Tarih
		...../...../.....

